

Dr.ESMİRA FUAD

TURANIN
ƏBƏDİYASAR SAİRİ
BƏXTİYAR
VAHABZADƏ

TEHRAN 2019

دکتر اسمیرا فواد

تورانین ابدی یاشار شاعیری
بختیار واهاب زاده

باکی ۲۰۱۹

تهران ۱۳۹۸

تورانیڻ ابدی ڀاڻار شاعیری بختیار و هاب زاده

سرشناسه: اسمیرا فواد

عنوان ونام پدید آورنده: تورانیڻ ابدی ڀاڻار شاعیری بختیار و هاب زاده

اسمیرا فواد

مشخصات نشر: نغمه زندگی // تهران: ۱۳۹۸

مشخصات ظاهری: ۲۱۲ ص.

شابک: ۹۷۸۹۶۴۲۸۸۲۷۸۶

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: ادبیات

انتشارات نغمه زندگی

شناسنامه: تورانیڻ ابدی ڀاڻار شاعیری بختیار و هاب زاده // مولف: اسمیرا فواد

محل نشر: تهران // سال نشر: ۱۳۹۸

شمارگان: ۵۰۰

نوبت چاپ: اول

NEQME ZENDEGI

علمی رڻڊاڪٽورو : صفوره قولیئوا فیلولوگیا اوزره فلسفه دوڪتورو

اؤن سوؤز یازاری و رڻڊاڪٽورو : قشم ایلقار شاعیر - پوبلیسیست

رایچی: یاووز بولنت باکیلر

کتابین ایچینده کیلر :

- ۴-----انپقراف عوضی-
۱۰-----باکیلردن بختیارا ارمغان-
۲۸-----شکیدن باکیا آپاران یوللار...-
۴۳-----بختیار شاعیرلیکدن عالیم بختیارلیغا و...-
۵۲-----سنوه بیلیرمسه اگر اورکدن...-
۶۸-----یاشاماق یانماقدیر-
۷۸-----چادیرلاردا اوزئییرلر دوغولماز!-
۹۰-----منی سیاستده دنییل، شعرلریمده آختارین-
۱۰۲-----سادلیکده بویوکلوک، عادیلیکده غیری عادیلیک...-
۱۱۷-----آنا دیلیم - وارلیغیم، روحوم منیم...-
۱۲۶-----دیل آچارکن ایلک دفعه "آنا" سؤیلییریکی بیز...-
۱۴۰-----شعر اونون اوچون بیر معجزه، معما ایدی...-
۱۵۱-----حسرت کورپوسو: بختیار وهاب زاده و گونئی شاعیرلری-
۱۷۶-----ادبیات اینسان، تاریخسه وطنداش ینتیشدیریر...-
۱۸۶-----بختیار وهاب زاده وتورکیه استانبول - آرزولارین و ایدئاللارین شهری ...-

اېيقراف عوضى

**اۋزون بىر عالمسن، عشقن بىر عالم،
سن اولان كۈنولدە نە كدر، نە غم!
سنسىز بو دونيانن ان بدختىيم،
سنىلە دونيادا بختيارام من!**

اعتراف – اينسانن اۋزوندن اۋج آلماسىدىر...

ادىياتىمىزدا اعتيرافلار شاعىرى كىمى دىرلندىرىلن و آىرى-آىرى مقاملاردا جسارتلى اعتيرافلارى ايله گئچكلرى سۋىليە رك بىر نؤو اۋزوندن دە اۋج آلان بختيار وھاب زادە نىن حياتى و صنعتى حاقىندا نظردن كئجىردىگىم بو مونوقرافىدان اول اسمىرا خانىمىن بىر كىتابى نىن – " سۈزە سئودالىلار " آدلى ادبى اوچئركلر توپلوسونون دا رئداكتورو اولموشام. دئمك اىستە يىرم كىي، ادبى عالمده تصادفى اولمايان چوخ زحمتكئش بىر ادبىيات آدمى نىن دست-خطىنە، يارادىجىلىغىنا موعىن قدر بلدهم. ائلە اونا گورە دە يئنى كىتابى نىن

اليازماسینی اوخوماغی تکلیف ائندده ممنوعیتله راضیلیق وئردیم. امین ایدیم کی، اسمیرا خانیم ندن و کیمدن یازماغی، هم ده نئجه یازماغی چوخ یاخشی بیلیر، درک ائدیر. منده ذره قدر شوبهه یئری قالمادی کی، بختیار وهاب زاده ه کیمی سؤز سررافیندان اسمیرا فواد کیمی بیر قلم صاحیبی یازیرسا، بو ایشی یالنیز تقدیر ائتمک، اثرین چاپینا ان قیسا زاماندا رواج وئرمک گرکدیر. و اثری اوخومادان اؤنجه قلمیمده اونون بو مونوقرافیانی دا موکمل طرزده، اوستادا لاییق سوییه ده قلمه آلدیغینا امینلیک یاراندی... دوشوندوم کی، هئج شوبهه سیز، بو دیرلی کیتاب دا دیقتلی اوخوجولار اوچون سؤز خیریداریندان گؤزله نیلمز بیر ارمان اولاجاقدیر.

البته، بختیار وهاب زاده ه نینکی اؤلکه میزده، توران ائللرینده، شرقده، ائلجه ده بوتون دونیادا ان جوخ تانینان، اثرلری ان جوخ اوخونان و بیه نیلن یازارلار سیراسیندادیر. اونون پوئریاسیندان سؤز آجامغین اؤزو مؤلیفدن چوخ بؤیوک مسئولیت طلب ائدیر. البته، اسمیرا خانیم دا مسئولیتلی بیر قلم آدمی کیمی اؤز وظیفه بورجونون آغیرلیغینی دریندن آنلایاراق بو میسسیانی ظریف چیگینلری اوزرینه گؤتورموشدور. و ائله بری باشند دئییم کی، یارادیجیلیغینی آرادیجیل اولاراق ایزله دیگیم و ماراقلا اوخودوغوم خانیم یازار بو وظیفه نین عؤده سیندن باجاریقلا، بیر تدقیقاتچی سريشته سی ایله گله بيلمیشدیر.

هر بیر اینسان کیمی، هر سؤزون ده اؤز خیصلتی وار. سؤز، اصل معنادا، سؤز اولاندا معنا، دیر کسب ائدیر، اته-قانا دولور، ماهیته جاتیر، فیکری، دوشونجنی آیدین و دولغون ایفاده ائتمک گوجونده اولور. دئیردیم کی، فیکیر بار وئرن آغاا بنزه ییر. آغاجین باری، بحر ه سی اونون تومورجوقلاریندان، چیچکلریندن ریشه لندیگی کیمی، دوشونجه نین، فیکرین ده تومورجوقلاری، چیچکلری اونو ایفاده

ائده جك سۆزلردى. آما او باخير سۆزون قىبله سى سايىلان معنا يوكونه. هر تومورجوق، هر چىچك بار وئرمه ديگى كىمى، اولايلىسىن كى، سۆز ده سۆز اولماسىن، ياخود دا عكسىنه. بو يئرده اولو زردوشت پىغمبرىن " آؤستا " سىندا بىزلره خىطابن دئىدىكى بىر كلامى خاطرلادىم: " ياخشى دوشون، ياخشى دانىش، ياخشى ائت!.. "

ظنىمجه، دئمك اىسته ديگىم مطلب آيدىندىر. دوشونجه-فىكىر-سۆز و عمل هر بىرى اؤزو-اؤزلوگونده ياخشى اولمايدىر كى، نتيجه ده ياخشى اولسون. اينسانا خير وئرسىن، فايداسى اولسون! يوخسا كىمسه يه لازىم اولماياجاق، يابانى، فايداسىز نه ايسه بيتيره جك. آما سۆز سۆز اولارسا، اؤز ديرىنى وئره جك، ماهيتينه جاتاجاق. سئويندىرىجى حالدير كى، او تايلى-بو تايلى آذربايجان ادبياتى نىن يورولماز و تكرارسىز آراشدىرىجىسى كىمى ادبى عالنده اؤز مۆهورونو ووران اسمىرا فوادىن سۆز خيريدارى بختيار وهاب زاده نىن حيات و يارادىجىلىغىنا حصر ائتدىكى " تورانين ابدى ياشار شاعىرى - بختيار وهاب زاده " علمى-ادبى و پوبلىسىستىك خاراكتئرلى مونوقرافياسى بو معنادا منده چوخ خوش بىر تصورات اوياتدى. و دئىردىم كى، اثرى بىر نفسه اوخويا بىلدىم. ينى، بؤيوك شاعىرىمىزه لايىق بىر اثر اورتادا ايدى! برى باشدان دئىم كى، يازىجى-پوبلىسىست، ادبياتشوناس عاليم اسمىرا فوادىن بؤيوك توران ائلى نىن بؤيوك شاعىرى نىن حيات و يارادىجىلىغىنا حصر ائتدىكى علمى-پوبلىسىستىك مونوقرافياسىنى اوخوياركن گؤزلىرىم اؤنونه آخشامدان صوبحه-جن اؤزونو شام ايشىغىنا چىرپان پروانه گلدى. بلكه ده بو اوخشاتما او قدر ده يئرينه دوشمه سىن و كىملىرىنسه دؤشونه ياتماسىن. بو حال اولايلىر. آما من حؤكم وئرمىرم، سادچه اولاراق دوشوندوكلىرىمى دئىيرم. ائله بو يئردجه واختيله اوستاد شاعىرىن

اؤز دیلیندن ائشیتدیگیم و حقیقتن باش وئرمیش حادیثه نین روحومدا دوغوردوغو غریبه حالین ندنی اولان اینجه بیر مقاما توخونماق ایسته ییرم. خئیلی قابقلارین صؤحبتیدی: " بختیار موعلیم تئلئویزیا وئرلیشلی نین بیرینده بئله بیر احوالات دانیشدی. دئدی کی، اوچ نفر شاعیر دوستوملا آستارایا یارادیجیلیق اعزامیتینه گئتمیشدیک. یئرلی جاماعاتلا صؤحبتلشیردیک، او واختلار منیم " شب هیجران " پوئمام تزجه رادیودا سسلنمیشدی. یاشلی کیشیلردن بیرى منه یاخینلاشیب دئدی:

- بختیار موعلیم، اولارمی سیزینله تکلیکده ایکی-اوچ دقیقه لیک صؤحبت ائدک؟

- اولار، - دئییب شاعیر دوستلاریمدان آرالاندیم و همین کیشیدن سوروشدوم:
- اونلارین آراسیندا نه بیلدین کی، بختیار منم و بیرباشا منه موراجیعت ائتدین؟

جاوابیندا کیشی دئدی:

- دونیاگورموش آدامام، " شب هیجران " اینا او گون قولاق آسدم. سیزلرین صؤحبتینه قولاق آساندا، گؤرکمینیزه فیکیر وئرنده قطعی قارار گلدم کی، بختیار موعلیم سیزسینیز. " شب هیجران " ی یازان آدام سیزین کیمی اولار، اونلار کیمی دولو بدنلی اولایلمز! او یانغی ایله یالیز سیز یازا بیلرسینیز. او یانغینی اونلار یاشایا بیلملر! کیشی نین بو قناعتی قارشیسیندا داها هئج نه دئییه بیلمه دیم "

منیم دئییه جگیم ایسه اودور کی، بو مونوقرافیانین الیازماسینی اوخویارکن ندنسه همین صؤحبتی خاطیرلادیم و گؤزلریم اؤنونه شام و اونون اودونا یانان

تورانن ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زاده

پروانه گلدی. من ده اسمیرا فوادى بختيار موعلىمین سۆزونون اودونا، آتشینه ائله پروانه کیمی یانان گۆردوم...

خانیم تدقیقاتچی شاعیرین پوئزیا سینی تخیولونون سوز گچیندن کئجیره رک بئله بیر دوغرو قناغته گلیر: " " منیم شعریم " اثرینده ب.وھاب زاده نین یاشادیغى دؤورون، عصرین نبضى وورور. او، زامانى نین ترجمانى اولور. باش وئرن حادثه لر سانكى آینادا عكس اولونورموش کیمی ایجتیماعیته گؤستریلیر...

ابدی بیر اود کیمی اؤز ایجیمدن کؤزریب،

هئى یانیر شعریم منیم...

بو گونومدن صاباحا

بو یلانیر شعریم منیم...

گزیب دیلده، دوداقداء،

اوجور، اوجور همیشه اؤزومدن ده قاباقداء....

اسمیرا خانیم فیکرینه داوام ائده رک یازیر: " ب.وھاب زاده یه گؤره، شاعیر چاغین، عصرین ویجدانى، تاریخلرین شرفى، دونیا یا زامانین سؤزو، حاقین، حقیقتین گوزگوسودو... اونون شعرلری نرمنازیک قیزلارین ساجینداکی عطیر دئیل، عکسینه، گونشین یاندیریجی شوعاعلاری آلتیندا پامبیق ییغان قیزلارین باشینداکی کؤلغه لیکدیر... او، شعرى جیدی بیر ایش، صنعت، ایچینی یاندیریب-یاخان بیر دویغو، عشق اودو، حیاتین بزگی، اورک چیرپینتیسى، طبیعتین سسى، ترانه سى کیمی وصف ائدیر... قودرتلى صنعتکار " صنعت ندیر؟ " سوالینا جاواب اولاراق یازیر:

صنعت جان ڀانڱيسيدير منيم اوچون، آ دوستلار،
بو دونيانين اودونا گرک ڀانا صنعتکار... "

مؤليفه گوره، شاعير بوتون ياراديجيليڻي بويو تورک خالقلاريني بيرلييه،
بوٽوولوويه جاغيرير. تورک دونياسی نين نيچاتيني دا محض بو بيرليکده گؤرور.
گتيرديگي سيتاتدا گؤرون اسميرا خانيم نه قدر حاقليدير:

ائي تورک، داغلار بئله باش آير سنه،

بيرلشيب اؤزونه دؤندويون زامان!

بوٽوولوکده بختيار وهاب زاده ياراديجيليڻينا پوئتيک باخيشيني، دوشونجه
لريني، ڀاناشماسيني اؤيرنديکدن سونرا، اسميرا خانيمين گلديگي بو قناعت،
منجه شاعيرين پوئزياسيني سئونلرين، ميللي کيمليگينه دير وئرنلرين ده
قناعتينه چئوريله بيلر: " سئومه ين، عاشيqliک مرحله سيندن کچمه ين
اينسان ياخشي آدام اولاييلمز!.. "

شاعير-پوبليسيست قشم ايلقار

باکیلردن بختیارا ارمان

تورک دونیاسی نین اونلو شاعیری یاووز بولند باکیلر بو اؤن سؤزو تورکیه ده استانبول بؤیوک شهر بلدییه سی کولتور آش-نین سیفاریشی ایله یایینا حاضیرلادیغیم " تورک اوغلو تورکوم: بویوک توران شاعیری باختیار و هاب زاده و شعرلری " آدلی کیتابیما یازمیشدیر...

ایلک دفعه بختیار و هاب زاده ایله ۱۹۸۰-جی ایلده تانیش اولدوق. اؤزبکیستانین داشکند شهرینده کی تورک فیلملری هفته سی تشکیل اولونموشدو، بیز ده تورکیه دن تدبیره قاتیلیمیشدیق. من مدنیت ناظرلیگینده مصلحتچی کؤمکچیسی ایشله ییردیم و نوماینده هئیتی نین رهبری ایدیم. روسلار بیزی اؤزبه کی ستاندان سونرا آذربایجانا آپاردیلار. اورادا هئیتیمیزی نبی خزری قارشیلادی. نبی خزری آذربایجانین " خاریجی اؤلکه لرله دوستلوق جمعیتی " نین باشچیسی ایدی. آذربایجاندا اونا چانتاسیز ناظر دئییردیلر. نبی خزریدن ایکی اینسانی خبر آلدیم: پروفیسور بختیار و هاب زاده نی و پروفیسور عباس زامانوو. اونلاری تورکیه ده اولدوغوم زاماندان تانییردیم. اونلارلا گؤروشمک، اوز-اوزه صؤحبت ائتمک ایسته دیگیمی سؤیله دیم. نبی خزری نین " رژیمن آدامی " اولدوغو بللی ایدی. گؤروشوموزو ده تئز بیر زاماندا تشکیل ائله دی. من چوخ هیجانلییدیم! دانیشارکن هردن سسیم تیتره ییر، گؤزلریم دولوردو. سواللاریم، اؤیرنمک ایسته دیکلریمه، هر ایکی عالیمیمیز چوخ قیسا

جاوابلار وئریدیلر. بیر ساعاتا قدر چکن صؤحبتمیزده داها چوخ من دانیشدیم. اونلار اوز ایفاده سییله، گؤزلییله منه جاواب وئریدیلر. نبی خزری نین اوتاغیندان کوچه یه چیخدیغیمیز زامان پروفیسور عباس زامانوو سورعتله یانیمدان کئچرکن باشینی قطعیین منه چئویرمه دن ناراحتلیقلا پیچیلدادی: - یاووز، بونلارین یانیندا اصلا ایچکی ایچمه، سرخوش اولما!

هر شئی اولور! موعلمین ناراحتلیغینی چوخ یاخشی آنلادیم. من اونسوز دا قطعیین ایچکی ایچمیردیم. آما داها سونرا نبی خزری ایله بیر یئمک سوفره سینده آیلشدیغیمیز زامان چوخ سرت مباحثه میز اولدو. او، دانیشدیقلاری دیلین تورکچه دئییل، آذربایجانجا اولدوغونو، اؤزلری نین ده تورک دئییل، آذربایجان میلتنه منسوب اولدوقلارینی ایدعا ائدیردی. یانیندا اؤزو کیمی رژیمن آداملاری دا واردی. بیر-بیریمیزین اوستونه گلمه میزه تامامیله جوزی مسافه قالدیقدا، الیمیزده کی چنگل-بیچاگی بوراخدیق. ۱۹۸۲-جی ایلده تکرار آذربایجانا گئتدیم. نبی خزرینی واسیطه چی ائتمه دن بختیار وهاب زاده ه ایله گؤروشدوک و بیرلیکده خزر دنیزی نین ساحیلینده کی بیر پارکا دوغرو گئتمه یه باشلادیق. یاشادیقلاریمی عؤمروم بویونجا اونوما یا جاغام. چونکی بختیار وهاب زاده نی ساغدان-سولدان گؤرنلر، قاچاراق یانیمیزا گلیر، اورکلری نین دیلی ایله سئوگیلرینی، ممنوعن اولدوقلارینی بیان ائدیردیلر: " بختیار موعلم، سیز بیزیم غورورو موزسوز! بختیار موعلم، سن بیزیم شرفیمیزسن! بختیار موعلم، آله بیزیم عؤمروموزدن آلیب، سنین عؤمرونه قاتسین! بختیار موعلم، سن بیزیم قانیمیزسان! بختیار موعلم، سنی مین یاشایاسان! "

" موعلم " آذربایجان تورکجه سینده " هوجام، علم آدمی، اوستادیم " ... قارشیلیغی اولان بیر سؤزدور... اونا اورکلری نین بوتون صمیمیتی ایله خطاب

اُندنلره ب. و هاب زاده ده تشككور اُنديردى! علاوه اولاراق دا دئيردى كى، بو قارداشيميز توركيه دن گليب. اونون يانيندا منى خجالتلى اُتمگين! ساغ اولون! وار اولون! بيزى تك قويون، باش-باشا قويون مومكونسه! بختيار و هاب زاده ه ايله بير پارک ايچينده، دئيه بيلرم كى، اون متر اولسون تك باشينا گزه بيلمه ديك. خالقين محبتى هميشه ساغيميزدا، سولوموزدا ايدى. پاركين ان تنها گوشه لريندن بيرينده كورگيميز گليش-گئديش طرفه ماسا آرخاسيندا اوتوردوق. من تورپاغيندا ايكي بابامين ياتديغى قاراباغ بؤلگه سى نين آغدام شهرينه نئجه گئده بيله جگيمى، موسكوادان نئجه ايجازه آلا بيله جگيمى اوندان اؤيرنمك، كؤمك ائتمه سيني ايسته ييرديم. چونكى موسكوا آغداما گئتمه يه ايجازه وئرميردى. بو آغلاسيغماز قايدانين، حَتّى وحشيليگين سببيني اوندان اؤيرنمك ايسته ييرديم. ايچيم بير غضبله، عوصيانلا دولو ايدى. بونون اوچون سؤزه من باشلاديم: - هوجام، دئديم، موسكوا ۱۹۸۰- جى ايلده آغداما گئتمگيمه ايجازه وئرمه دى. بو نئجه بير ظولمدور؟ سيز بو تورپاقلارى روسلار نئجه تسليم ائتدينيز. بوتون توركوستان تخمينن ۳ ميليون كوادرات كيلومتردير! آذربايجانين ميقياسى ايسه ۲۰۰.۰۰۰ كم^۲. منيم اوخودوقلارما گؤره روسلار بو اجدادلاريميزين موقدس تورپاقلاريني اله كئچيرديكلرى زامان ۱۰۰ اينسان بئله ايتيرمه ميشلر. بو نئجه بير فلاكتدير؟ بيزيم چاناققالا دئيه بير بوغازيميز وار. بوتؤو چاناققالا شهريميزين ميقياسى يالئيز ۲۴.۰۰ كم^۲. اينگيليس و فرانسيز قوشونلارى بيرينجى دونيا موچاريله سينده چاناققالا بوغازيني كئچمك ايسته ديلر. ايمكان وئرمه ديك و ۲۵۳.۰۰۰ شهيد وئرديك. دوشمنلر يميزدن ده بير او قدر عسگر قيرديق. روسلار ايسه ۳ ميليون كم^۲ اجدادلاريميزين تورپاغينا سانكى اللرينى-قوللاريني يئلليه رك گيرميشلر. بونو باشا دوشه بيلميرم. - بو ايش نئجه باش وئره بيلر؟ سيز بو

وطن تورپاقلارینی روسلار نجه تسلیم ائتدینیز؟ بختیار وهاب زاده ه نین وئردیگی جاوابی عؤمروم بویونجا اونوتما یا جاغام: - اوردوموز یوخ ایدی، - دئدی. اوردوموز!.. آذربایجان و تورکستان بیر سیرا خانلیقلار بؤلونموشدو. مثلن، آذربایجان گنجه خانلیغی، قاراباغ خانلیغی، شکی خانلیغی، قوبا خانلیغی کیمی خانلیقلار آیریلیمیشدی. بو خانلیقلار دا اؤز آرالاریندا چوخ ساده سبیل اوزوندن بیر-بیرلرینه دوشمن اولموشدولار. بیر نین بارماغی او بیر نین گؤزوندید. بیر نین پنجه سی او بیر نین یاخاسیندایدی. روسلار دا بو آیریلیقدان - اوزاق دوشمکدن ایستیفاده ائده رک اللرینی قوللارینی یئلله یه-یئلله یه وطنیمزه گیردیلر. سونرا دا آنامیزدان امیدگیمیزی بلکه قیرخ دفعه بورنوموزدان گتیردیلر.

من یئنی تورک رئیسپولیکالارینا آید ۱۰۱ تو پورقرامی حاضیرلایراق تقدیم ائتدیم. گئتدیگیم هر تورک رئیسپولیکالاریندا گؤرؤشدویوم اینسانلار ایصرارلی شکیلده عئینی سوالی سوروشدوم: - سیز بو تورپاقلاری، روسلار نجه تسلیم ائتدینیز؟ نجه اولدو بو ایش؟ صلاحیتلیردن، ضیالیلاردان، خالقدان همیشه عئینی جاوابی آلدیم: " اوردوموز یوخ ایدی! اوردوموز یوخ ایدی! اوردوموز یوخ ایدی! " - دئدیلر. ایناندیم کی، اوردوسوز میلّت، اوردوسوز وطن، اوردوسوز دؤولت، اوردوسوز دیل، اوردوسوز دین... اولماز. سونرا، گونلرین بیرینده، آتاتورکون موعلیملرله گؤرؤشونده اونلار ائتدیگی بیر آچیقلامانی، موراجیعتی اوخودوم. آتاتورک دئییر کی، " مملکتیمیزین، جمعیتیمیزین، دوغرو حدفه، خوشبختلییه چاتماسی اوچون، ایکی اوردویا احتیاج واردیر: بیر وطنی خیلاص ائده جک عسگری اوردوسو، دیگری میلّتین گله جگینی یوغوران مدنیت اوردوسو " - یعنی، موعلیملریمیز-ضیالیلاریمیز. بو ایکی اوردونون هر ایکسی

چوخ قییمتلیدیر، اوجادیر، فایدالیدیر، حؤرمته لاییقدير. لاکین بو ایکی اوردودان هانسی داها قییمتلیدیر، اوجادیر، فایدالیدیر، حؤرمته لاییقدير؟ بؤیوک بیر سئچیم ائدیله بیلمز. بو ایکی اوردونون ایکسی ده واجیبدير. یالنیز سیز مدنیت اوردوسو منسوبلاری، سیزلره باغلی اولدوغونوز اوردونون قییمت و موقدسلیگینی آنلاماق اوچون بونو سؤیله یه بیلرم کی، سیزلر، اؤلن و اؤلدورن بیرینجی اوردونون، نه اوچون اؤلدوروب، نه اوچون اؤلدویونو اؤیره دن بیر اوردونون سیرالارینداسینیز. بیر میلّت مدنیت اوردوسونا مالیک اولمادیقجا، موحاریبه مئیدانلاریندا نه قدر پارلاق ظفرلر الده ائدير-ائتسین، او ظفرلرین داواملی نتیجه لر وئرمه سی، آنجاق مدنیت اوردوسونون وارلیغینا باغلیدير. بو ایکینجی اوردو اولمادان بیرینجی اوردونون فایدالی نتیجه لری ایترا! " دیل اولمازسا، میلّت اولماز. میلّتی مئیدانا گتیرن مدنیت گؤستریجیلری آراسیندا دیل ایلک نؤوبه ده گلیر. دیل اولمازسا دین اولماز. تاریخ بویونجا، سیاسی اوستونلوکلرینی ایتیرن میلّتلر، دیلّلرینی ایتیرمه دیکلری تقدیرده، موعین بیر زامان سونرا (یوزلرله ایل سونرا بئله) یئنیدن آياغا قالخیب سیاسی ایستیقلاّیتلرینی قازانمیشلار. آما دیلّلرینی ایتیرن میلّتلرین، تاریخ صحنه سینّه یئنیدن چیخماسینا آید الیمیزده بیر تک نومونه بئله یوخدور. بختیار و هاب زاده ه موضوعوسونا اونورئ دئ بالزاک و نجیب فاضیل یؤنوندن باخدیغیمیز زامان آچیق-آیدین گؤروروک کی، او، یئنی آذربایجان ادبیاتی نین بیر گئنئرال روتبه سینده اولان کوماندیرلریندن بیریدیر! بونلاری بیلمه میز اوچون طرف ساخلامادان دوننکی آذربایجانین روسیا حاکیمیتی آلتیندا کئچن ایللرینه باخمامیز لازیم اولاجاق. هم چار روسیاسیندا، هم ده ۱۹۱۷-جی ایل سوسیالیست اینقیلابی ایلّه باشلان مارکسیست روسیا دؤورونده موسکوا چوخ آمانسیز قایدالارلا آذربایجان و تورکوستانی تامامیله یوخ

ائتمک دوشونجه سی ایله حرکت ائدیردی. مثلن، موسکوانین چوخ صلاحیتلی دؤولت آداملاری آذربایجاندا دئییردیله کی، سیز تورک دئییلیسینیز، آذربایجانلیسینیز! دیلینیز تورکجه دئییل، آذربایجان دیلیدیر. دئییردیله کی، "ان گوناھسیز بیر اللهدیر!" فیکری یئر اوزونون بوتون فلاکتلی نین جمعیندن داھا تهلوکه لیدیر. مدنیت دیلی روسجادیله. مدنی بیر اؤلکه اولمانیز اوچون دیلدن و دیندن اوزاقلاشمالیسینیز. روس دیلینی چوخ یاخشی بیلمینیز لازیمدیر.

"مارکسیست سیستم بو آنلایشی آذربایجاندا حاکیم فیکیر اولاراق قبول ائتدیرمک اوچون اون مینلرله دئییل، یوز مینلرله سویداشیمیزی محو ائتدی. آذربایجان تورکلی آراسیندا، میلی بیر شوورون وارلیغینا قطعیین ایجازه وئرمدی. بونا گؤره ۱۹۹۱-جی ایللرده، دونیانین ان گئری، ان وحشی سیستملریندن بیر اولان مارکسیزم اؤز-اؤزوندن چؤکونجه، آذربایجانداکی و تورکستانداکی سویداشلاریمیز بعضی بؤلگه لرده ۴۰، بعضی بؤلگه لرده ۶۰ فایز اؤز آنا دیلینی بیلمه ییب روسجا دانیشیردیله. یعنی، مارکسیست سیستم ۵۰-۶۰ ایل ده داوام ائتسیدی، آذربایجاندا و تورکستاندا تورکجه تامامیله اونودولاجاق، اورالاردا تورک سویو قالماياجادی. تورکله روسلاشمیش اولاجاقدیلار. مارکسیست سیستم عئینی زاماندا ایسلاما قارشى دا دهشتلی بیر دؤیوشه باشلامیشدی. ۱۹۱۷-جی ایل قیامیندان اول بوتون آذربایجاندا و تورکستاندا عومومی اولاراق ۱۴۰۰۰ مسجیدیمیز وار ایدی. موسکوا جامی و مسجیدلریمیزی اللهسیزلیق یووالارینا چئویرمیشدی. بعضی یئرلرده اونلاردان کینو سالونلاری، گولش زاللاری، تویوق-قاز هینلری و یا کیچیک سالونلار کیمی ایستیفاده اولونوردو. ینی، میلتمیزی میل ائدن مدنییت کؤکلریمیزی قوروتماغا، یوخ ائتمه یه چالیشمیشدیله. آذربایجان و تورکستانین

اؤزونمخسوس اوردوسو یوخ ایدی. مدنیت اوردوسونو دا کوممونیست سیستمی ایله تامامیله محو ائتمک ایسته ییردیله. موسکوانین مدنیت اوردوموزو محو ائتمه سینه آچیق-آشکار دئییل، گیزلیجه مقاویمت گؤسترن آذربایجان ضیالیلاری، البته، وار ایدی. آما بیلدیگیمیز قدر، آذربایجاندا روسون مدنیت ایمپئریالیزمینه بؤیوک بیر سیله اعتیراض ائدنلرین سیراسیندا پروفیسور بختیار وهاب زاده ده واردی. ب.وهاب زاده ه هم شعرلری، هم درام اثرلری، هم ده درسلی و علمی آراشیدرملاری ایله موسکوانین مدنیت ایمپئریالیزمینه اعتیراض ائدیردی. ۱۹۸۲-جی ایله اونونلا بیرلیکده پارکلارین بیرینده گزرکن سولدان-ساغدان اؤنوموزه چیخانلارین: "بختیار موعلیم، سیز بیزیم غوروروموزسوز!" "بختیار موعلیم، سیز بیزیم شرفیمیزسیز!" دئییه سؤیلمه لری ب.وهاب زاده نین دوشونجه لی بیر شکیلده روسون، ینی مارکسیزمین مدنیت ایمپئریالیزمینه قارشى چیخماسیندان ایره لی گلیردی. من اونون دؤرد درام اثرینی آذربایجان تورکجه سیندن تورکیه تورکجه سینه او یغونلاشدیردیم. بونلار مدنیت ناظرلیگیمیزین نشرلری داخیلینده چاپ اولوندو. ۱. "هارا گئدیر بو دونیا؟" ؛ ۲. "سس" ؛ ۳. "فریاد" ؛ ۴. "اؤزوموزو کسن قیلینج..."

"فریاد" آدلی یئددی حیصه لی تاماشا ۱۴-جو عصردن بجث ائدیر. تاماشانین قهرمانلاریندان اولان نسیمی ۱۴-جو عصرده یاشایان موتفککیردیر! بختیار وهاب زاده ده ۲۰ عصرده یاشایان بیر ادبیاتشوناس و علم آدامی! ب.وهاب زاده ندن ۲۰ عصرده کی بیر موضوعودان بجث ائتمیر، آلتی یوز ایل اوله گئدیر؟ ب.وهاب زاده ه یاخاسینی مارکسیست رئژیمین الیندن قورتارماق اوچون ۲۰-جی عصرده آذربایجاندا و بوتون سووئت رئسپوبلیکالاریندا جریان ائدن حادثه لری نسیمی دؤورونه دؤنه رک اورتایا قویور. دوشونمگی باجاران

رئڙمڻين علثيه اينه دانشانلارين، حتّٰى يوخولاريندا بئله ساييقلانلارين،
توتولوب حبس اولوندوقلاريندان ب. وهاب زاده دؤورو و شخصلرى ديشديره رك
بجث ائدير. تاماشادا اوبرازلار شعرين موختليف وضعنلرينده دانيشيرلار. ۲۰
عصرده ماركسيست دوشونجه دن باشقا هر جور دوشونجه نى شيددتله قاداغان
اٺدن و كوممونيست سيستميندن فرقلى دوشونلرين زيندانلارا اتيلديغيندان
بجث ائتمك ايسته ين ب. وهاب زاده نسيمى دؤورونه ائكسكورس ائده رك
زيندانداكى صؤحتلردن بئله سؤز آچير:

رحمان: - سيزين گوناھينيز ندير؟

نسيمى: - دوشونموشوك!

رحمان: - دوشونون! دوشونمك، البته حاقدير.

نسيمى: - بير باشينا دوشونمك، دئيرلر كى، قاداغاندير!

صوبحان: - يا، نئجه دوشونمه لى؟

نسيمى: - ايدراكينيز سؤنمه لى، فيكىرلرينيز دؤنمه لى، حاكيميت صاحيبى

نئجه دوشونورسه، سن ده اونون كيمى دوشونمه ليسن!

رحمان: - سيزسه اؤزونوز كيمى ائشيتدينيز، دوشوندونوز، عاغلينيزين اوزوندن

گوناھكارا دؤندونوز.

سوسياليست روسياسيندا اللها اينانماق، اللهدان دانيشماق مورتجعليك و

جينايات ساييليردى. اما بختيار وهاب زاده نسيمى نين ساييلا اللهين

اوجاليغيندان بجث ائتمكله و " فرياد " تاماشاسينا بير ايل بويو گلن اون

مينلرله اينسانا اللهين وارليغيني و قودرتيني نسيمى نين ديلييله هايقيريردى:

ايدراكدا يول آچميش گئجه دن گوندوزه الله،

گولدمورمه سه اؤز كؤنلونه گولمز اوجا الله
دونىادا شفقلىر كىمى ربىم سىلنمىش
قلىبن گؤزو يانمازسا، گؤرونمز گؤزه الله.
گىزلىدىر اينسانداكى قودرت
هر كس اونو فهم ائتمزسه عاجىزدير او البت!
اينسانين ازل بورجودور اينسانلىغا حؤرم،
اينسانلىغا حؤرمته، لياقتده دير الله!
جاهىل ائىر آلچاقلىغا، اؤز قلىبىنه ائىمز
ويجداندا انگر دؤنسه ده خيرىندن او دؤنمز
ظولمته، جهالته، عداوته گؤرونمز
دوز يولدا، صداقتده، محبتده دير الله!

بختيار وهاب زاده ، هم آذربايجان جمعيتى نىن، هم ده ديگر سووت
رئسپوبلىكلارى نىن ياشادىقلارى آيرىلىكلرى، ظولملرى، اؤلوملىرى... بىرباشا
يازماق حاقىنا صاحىب دئىلىدى. سوسىالىست رئزىمى بونا قطعىين ايجازه
وئرمىردى. او، عصرلر اؤنجه ياشايان بىر دؤولتدن بجث انده رك سووت
روسياسى نىن بوتون پىسلىكلرىنى، ظولملرى سانكى او دؤولت تۇرتمىش كىمى
تقدىم اندىردى. اونون شعرلىرىنى اوخويانلار، اثرلىينه دىقت كسىلنلر، پىئسلىرىنى
اىزله ينلر، ب. وهاب زاده ه نىن نه دئىمك اىسته دىگىنى چوخ ياخشى
آنلايردىلار. آنكارا حقوق فاكولته سىندن بىرلىكده ماذون اولدوغوموز بىر
يولداشىمىز ماگىستراتورا تحصىلى اوچون فرانسايلا گئتدى. فرانسادان نۇقسانسىز

بیر کوممونیست اولاراق آنکارایا دؤندو. اونونلا اوزون موناقیشه میز اولدو. منی هر شئیدن خبرسیز اولماقدا، اوخوماماقدا گوناھلانديریدی.

- کوممونیست رژیمی روشوتی تامامیله آرادان قالدیردی، دئییردی. من ده: - یالان! یانلیش! ایمکانسیز! - دئییه اعتراض ائدیردیم. منی اوخوماماقلا، بیلممکله، کؤهنه فیکیرلی کیمی قبول ائدیب او قدر ده فیکیر وئرمیردی. ۱۹۸۰-جی ایلده روسیانین دعوتی ایله موسکوا یا گئتدیک. هئیتیمیزده اولان بئش آدمی آدباده بیلیردیک. بو رسمی یازیشمادان بیر آی سونرا، موسکواداکی ۵ مین ۵۰۰ نفرلیک اوتئله گئتدیک. اوتئل مودیری بیزه بیر تک بئله بوش اوتاقلاری نین قالمادیغینی سؤیله دی: - گؤزلیه جکسن! بیر هفته ایچینده یئر اولما بیلر! - دئدی. اوپئراتور یولداشیمیز چتین تونجای: - او، بیزدن روشوت ایسته ییر. بو ایش روشوتسیز اولماز! - دئییه رک اوتئلین آلتینداکی بؤیوک آلیش-وئریش مرکزیندن بیر شوشه ایچکی آلیب گلدی. ایچکی شوشه سینی اوتئل مودیری نین ماساسینا قویار-قویماز، قالا جاغیمیز اوتاقلارین قاپی آچارلاری الیمیزده اولدو. موختلیف سببلردن ۳۰-۴۰ کیمی اؤلکه یه گئتدیم. عرب دؤولتلی و آفریکا طایفاسی دا داخیل اولماقلا، هئچ بیر اؤلکه نین سووئت روسیاسی قدر روشوت باتاقلیغینا باتدیغینی گؤرمه دیم. ب.وهاب زاده " فریاد " تاماشاسیندا هلب امیری نین اوغلو ایله بیر شوبهه لی آراسیندا بئله بیر صؤحبتدن بحث ائدیر:

- نه اوچون؟ - شوکور اولسون کی، ایلک دفعه

(نه اوچون) دئییه سوروشدولار.

روشوته اؤیرنمگین البتکی بیر سببی وار.

- سببی آنلاتسانا. - آما یاراشماز منه.

- یاراشماز فیلان دئمه، بیلمه لییم بونو من.

- بیر گون آراشدیرارسان دویون هلل اولونار.

- من ایندی بیلمه لییم.

- بالیق گۆردونمو، بالیق؟

باشیندان ایی وئرن بالیق. او دا باشیندان ایی وئرر،

کیملر وئرمیشسه مصلحت.

قویروغوندان سویارلار او یازیق بالیغی.

گوناھکاردیر بو دونیادا ووران دا، وورولان دا.

مندن روشوت ایسته بیر باشیمیزدا دوران دا.

او روشوتدن داها آز، منیم آلیق گلیریم،

آلمازسام نه وئررم؟

- سن ده نه آل، نه ده وئر!

-اولماز!

-نییه؟

-وئر دئییر! چونکی اونون باشینداکی دا اوندان ایسته ییر.

منی ایشه گۆتوردو کی، روشوت ساغیم اونا ...

حاقلی اولاراق سوروشا بیلرسینیز: بختیار وهاب زاده ه پیئسلرینده ندن اللهی سئودیرمک ایسته ییر؟ بیر مسجیدده نه اوچون آخوند اولماق ایسته ییر؟ نییه روشوتین اوزرینده بو قدر ایصرارلا دایانیر؟ اؤزونه روشوت توپلایاجاق بیر آدم تاپماق ایسته ییرمی؟ نییه دیل اوزرینده، وطن بیرلیگی اوزرینده بو قدر حساسدیر؟ شیمالی آذربایجان ایله ایران حاکیمیتینده قالان گونئی آذربایجانین بیرلشمه سینی نه اوچون ایسته ییر؟ بو ایکی آذربایجان بیرلشدیگی تقدیرده، اؤزونون بیر سیرا داشینماز املاکلاری، ینی تارالاری، ائولری اولاجاغمی؟ خیر!

خیر! خیر! ب.وهاب زاده آتاتورکون ایفاده سییله دئسک، " آذربایجان توپراغی نین مدنیت اوردوسونا منسوب غاغیلی و جسور کومانديرلريندن بيريدير ".
 موستقیللیگینی و وطنین بو تؤولوگونو ایتیرن میلتي نین یئیندن سیلکله نیب دوغولماسینی، یئیندن آزاد و موستقیل اولماسینی ایسته ییر. اونون: " قیزیم، سنه دئییرم، گلینیم، سن ائشیت! " قبیلیندن بوگونکو آذربایجاندا ن عصرلرجه اول یاشامیش باشقا دؤولتlerin، او بیرلیکلرین نندن سوقوت ائتدیکلرینی اورتایا قویماغا چالیشماسی، یئنی آذربایجان بیرلیگینی، یئنی آذربایجان گنجلیگینی سیلکله مک، اؤزلرینی درک ائتدیرمک اوچوندور. ینی، ب.وهاب زاده یئنی نسیللره دئمک ایسته ییر کی: آمان، چوخ دیقتلی اولون! دیلینیزی ترک ائده رک روسجا دانیشماغا باشلاسانیز، حلال-حارام اینانجینیزی ایتیرسنیز، روسلارلا (خاریجیلرله) ائولنسنیز، تاریخی شعورونوزدون قوپسانیز... زامانلا یوخ اولوب گئدرسنیز! شاعیریمیز نه قدر دوغرو سؤیله میشدیر:

بایراقلاری بایراق یاپان اوستونده کی قاندير!
 تورپاق، اگر اوغروندا اؤلن وارسا، وطندير!

تحصیل، ینی مدنیت اوردوموزون باش کومانديرلريندن اولان بختیار وهاب زاده اوردوداکی گنجلریمیزین وطن تورپاقلاری اوچون اؤلومو بئله سئو-سئو قبول ائتمه لرینی ایسته ییر. اولارلا ائله بیر روح گؤزلیگی قازانديرماق ایسته ییر.

استالین زامانیندا تورکجه قاداغان اولونموشدو. بختیار وهاب زاده ه او قانلی تزییق ایللرینده تورک اولدوغونو " من تورکم " شعرینده قلمه آلمیش، لاکین بو شعرینی آنجاق استالین اؤلدوکدن سونرا چاپ ائتدیره بیلیمیشدیر:

سن بىزى آلداتدين ايللردن برى
من چرخى-فلكدن درس گۆتورموشم.
اۆزگه آناسىندان سود امنلرى
اۆزگه قوللوغوندا دوران گۆرموشم.

بسدیر دۆزدويوموز اۆلومدن بئتر
كۆهنه بازارداكى او كۆهنه نيرخا.
مىلتى يوز يئره جالادين يئتر.
يوز آرخين سويونو قاتما بير آرخا!

اصلىمى-نسلیمى تانیییرام من،
قاریشیق دئییلیم اۆزومدن هوركم.
سن كیمسن، سن نسن، اۆزون بیلرسن.
من ایلک قايناغىمدان تورك اوغلو توركم!

سوبوتدور، دليلدیر عاغلین قیبله سی؛
دیشه بیلرسن آدیمی آنجاق!
جانیم چیخانادک قلبیمین سسی
"توركم" گئرچگینی پیچیلداياچاق!..

بختيار وھاب زاده بو شعرى اوخودوغو زامان اوندان سوروشدوم:

- سووئت روسیاسی نین تورکجه نی و تورکلوگو اینکارئتمه، حتی یوخ ائتمک مثله سینه ناظم نه دئییردی؟ ناظم حاقیندا نه دوشونورسونوز؟

- بیلیرسینیزی، - دئدی، - ناظم حکمت دونیانین ان بؤیوک، ان اینانلیمیش کوممونیستلریندن ایدی. دوغروسو، ۱۹۵۰-جی ایلده تورکیه دن قاچیب موسکوا یا سیغیندیغی زامان من اونو هئج سئومه دیم. حتی اونا نیفرت ائدیردیم. چونکی ناظم حکمت موسکودا سیتا-یا دئدی کی، منی استالین یاراتدی. گؤزلریمین ایشیغینی اونا بورجلویام! من گؤزلریمین ایشیغینی استالینه بورجلویام! منی استالین یاراتدی! - دئین بیر آدمی سئومک اولارمی؟ استالین بیزیم تاریخمیزین، دیلیمیزین، دینیمیزین ان قانلی دوشمنلریندن بیریدیر. باخ، بونا گؤره من ناظمه نیفرت ائدیم. لاکین سونرالار اونو سئومه یه باشلادیم، چونکی ناظم قاتیلدیغی ییغینجاقلاردا تورکجه دانیشیر، شعرلرینی تورکجه اوخویوردو. ایندی سن اللهین ایشینه باخ، استالین بیزه دئییر کی، " سیز تورک دئییلر سیز، آذربایجانلی سیز. سیز تورکجه دانیشمیر سیز، آذربایجانجا دانیشیر سیز!"

استالینین بو ایدیعاسیلا دانیشان " بیز تورک دئییلیک، تورکجه دانیشمیریق! آذربایجانجا دانیشمیریق!" - دئین زالیم اوغلو زالیملار واردی. بو فیکیرلرینی نئجه بؤیوک بیر غرضله ایره لی سوروردولر، ایضاح ائده بیلیمیر! ناظم حکمت ۱۹۵۰-۱۹۵۱-جی ایللرده باکیا گلدی. اونو اونیوئرسیتئتیمیزه دعوت ائتدیلر. کورسویه چیخدی. تورکجه دانیشدی، تورکجه شعرلر اوخودو. باخدیم کی، اونو هراتله آلقیشلایانلار آراسیندا: - بیز تورک دئییلیک، تورکجه دانیشمیریق! - دئین پروفیسورلاریمیز دا وار. ییغینجاق بیتدیکدن سونرا اونلارین یانینا گئتدیم. جیدی شکیلد: - ناظم نه دئدی کی، اونو اورکدن آلقیشلادینیز؟ - دئییه

سوروشدوم. اونلار دا مندن چاشقین حالدا سوروشدولار: - سن ناظمین چیخیشینی بینمه دینمی؟ - چاشیب قالدیلار...

- اونون نه دئدیگینی آنلادیم کی، آلقیشلاییم؟!

- نئجه آنلامادین، بختیار موعلیم؟

- یاخشی، سیز آنلادینیزی؟

- طبیعی، چوخ یاخشی آنلادیق!

- یاخشی، سیز تورکجه نی نه وخت اؤیرندینیز کی، ناظمین تورکجه ائتدیگی چیخیشینی آنلادینیز و اونو هرارتله آلقیشلادیز؟ من تورکجه بیلمه دیگیم، آذربایجانجا دوشونوب دانیشدیغیم اوچون ناظمین نه دئدیگینی هئچ آنلایا بیلمه دیم و اونو آلقیشلامادیم! دئدیم کی، سیز تورکجه نی نه وخت اؤیرندینیز کی، ناظمی آنلادینیز؟ او منیم "تورکجه باشقا، آذربایجانجا باشقا بیر دیلدیر" دئین استالینچی یولداشلاریم بیلیرسنمی، نئجه پرت اولدولار؟ هئچ بیر شئی سؤیله مه دن چیخیب گئتدیلر. ناظم حکمت ییغینجاقلاردا، تریبونالاردا تورکجه دانیشدیگی اوچون موسکوانین یالانلارینی اوزه چیخاریردی. بو باخیمدان من بیر تورک اولاراق اونو سئومه یه باشلادیم. آما ناظم دونیانین ان بؤیوک، ان اینانیلیمیش کومونیستلریندن بیرى ایدی، شککی-شوبهه سیز موسکوا یا باغلی ایدی. مثلن، ناظم آنا-آتالاری آمریکالیلار طرفیندن اؤلدورولن و یئتیم قالان یاپون اوشاقلارینا بلله شعرلر یازدی. اونلارین شکر یئممه سینی، شوکولاد یئممه سینی ایسته دی. آما روسلار، بورادا بیزیم مینرله دئیل، اون مینرله اینسانیمیزی قتله یئتیردیلر، شاعیرلریمیزی، ادیبلریمیزی محو ائتدیلر. بیزه ائتمه دیکلری ظولم قالمادی، بونلارین هامیسینى خصوصى ییغینجاقلاردا ناظمه دانیشدیق. ناظم بیزیم قتله یئتیریلیمیش ضیالیلاریمیز اوچون بیر

میصرع بئله یازمادی. چونکی مودهیش و موکمل بیر کوممونیست ایدی. استالینی چوخ تعریفله یین مولا حیظه لری واردیر. " منی استالین یاراتدی! " دئدی. آما کروچئو استالینی لعنتله مه امری وئردیکده، استالینی یئردن-یئره ووران ان یاخشی شعری ناظم یازدی. موسکوا ستالی نین تنقیدی قرارینی دییشسیدی، استالینی تقدیر ائتمه یه یئنه ده داوام ائده جکدی. چونکی ناظم موکمل بیر کوممونیست ایدی. کگب (دؤولت تهلوکه سیزلیک کومپته سی) صلاحیتلیری آددیم-آددیم تعقیب ائتدیکلری، ائوینده بئله اونو نزارتده ساخلا دیقلاری حالدا، ناظم موسکوا یا " نییه منی تعقیب ائدیر سینیز؟ " دئییه بیلمه دی. دئییه بیلمزدی. الا بیر کوممونیست ایدی. بو خصوصیتی اوزوندن اونو سئوه بیلمیرم! - تورکیه ده کی کوممونیستلر موسکوانین بیزه ائتدیکلرینی یازیرلارمی؟ یازمیرلار، یازمیرلار. چونکی تورکیه لی کوممونیستلر ده قئید-شرطسیز موسکوا سیاستی نین ایچیمیزده کی عسگرلریدیر. ناظمین عئینیسیدیرلر.

بختیار وهاب زاده ه یه حصر اولونان چوخ قییمتلی بو اثر اوچون ایلک نؤوبه ده دوستنت دوکتور اسمیرا فوادا مینلرله تشککور بورجلویام. او، هم اؤز موعلیمی نین، هم ده آذربایجان مدنیت اوردوسونون چوخ دیرلی کومانديرلریندن بیرى اولان خالق شاعیری بختیار وهاب زاده ه نین داها گئیش کوتله طرفیندن اوخونماسینا، تانینماسینا یاردیم ائتدیگی اوچون چوخ تقدیرلاییق، جیدی بیر ایشده اؤنجوللردن اولدو.

سونرا ایستانبول شهر بله دیییه سینه مین دفعه میننتدارلیغیمی بیلدیریم. بله دیییه صلاحیتلیلری، منه گۆره، بیر بۆیوک دیاری سویا و ائلکتریکه قووشدورموش کیمی چوخ اهمیتلی بیر ایشین رئاللاشماسینا شرایط یاراتدیلار. ایندی بورادا، سوروشماسی لازیم اولان بیر سوال یارانیر: بختیار و هاب زاده مدنیت اوردوسونون، یئنی تحصیل اوردوسونون جسور بیر قاباقجیلی و یا کوماندیری اولاراق عۆمرو بویونجا حقیقتلری یازیب سؤیله دی. آذربایجانین آزاد، موستقیل و زنگین بیر اؤلکه اولماسی اوچون عۆده سینه دوشن شکیلده موباریزه، موجاديله آپاردی. "میلت سایماق اولارمی اسیر اولان میلتي؟" دئیرک عصارت آلتینداکی میلتنی اویانديرماغا چالیشدی. بس او زامان و هاب زاده بو ایسته دیکلرینه نایل اولدومو؟ یاشادیغی ایللر عرضینده ایسته دیگینی گۆره بیلدیمی؟ خیر، گۆره بیلمه دی! هرچند آذربایجان بۆیوک روس ایمپئریاسی نین ظولموندن، مارکسیست سیستمین اعتبارسیزلیغیندان خیلاص اولدو. ینی، سووئت ایمپئریاسیندا کومونیست سیستم چوخ آخماق دوشونجه لر اوزرینده یارانیدیغی اوچون هر هانسی بیر دؤولتین موداخيله سی اولمادان، اؤز-اؤزوندن گورومبولتویلا چؤکوب گئتدی. بئلجه، هم شمالی آذربایجان، هم ده دیگر تورک رئسپوبلیکالاری موستقیللیکلرینه قووشدولار. اما، آذربایجان اوچون داها بو مثله بیتیمیش حساب اولونمور! هم بختیار و هاب زاده ه نین، هم ده بوتون آذربایجان ضیالیلارینین، اوستونده ایصرارلا دایانیدیقلاری ایکی مثله یئنه ده وار: واحد آذربایجان: ینی ایران حاکیمیتینده کی جنوبلا شمالی آذربایجانین یئنیدن بیرلشمسی... داغلیق قاراباغین و ایشغال اولونموش یئددی رایونون، ینی شمالی آذربایجانین ۲۰ فایز تورپاقلاری نین اثرمنی ظولموندن قورتولوب گئری آلینماسی... اثرمنیستان اوچ میلیون اهالیسی اولان بیر اؤلکه،

شیمالی آذربایجان ایسه اون میلیون سویداشیمیزین وطنی. داغلیق قاراباغ یوزدیز آذربایجان تورپاغی... بوندان ۱۰۰ ایل اول ۵-۱۰ مین ائرمینی قاراباغ بؤلگه سینه روسلار یئرلشدیرمیشلر. سونرا ائرمیلر روس قوشونلاری نین کؤمگی ایله یوز مینلرله آذربایجان تورکونو قاراباغ بؤلگه سیندن قوودولار. آذربایجان تورپاقلارینی وحشیجه سینه ضبط ائتدیلر. قاراباغ تورپاغی نین ائرمیلردن گئری آلینماسی آذربایجانین هم حربی، هم مدنیت اوردوسونون قووه سینه باغلیدیر. چونکی بیر اؤلکه نین موسقیلیلیگی عسگر و مدنیت اوردوسونون گوجونه، قووه سینه سؤیکه نیر. بختیار وهاب زاده اؤلکه سی نین مدنیت اوردوسونو شوورلاندیرماغا چالیشدی. من اینانیرام کی، آذربایجانین هم حربی، هم ده مدنیت اوردوسونا منسوب وطنداشلاری، وطنلری اوچون ووروشاراق اؤلمه یه بئله حاضر اولدوقلاری اوچون ایشغالچیلاری وطن تورپاقلاریندان قووه و چیخاراجاقلار. بختیار وهاب زاده ه نین ده، ب. وهاب زاده کیمی دوشون و یازان مدنیت اوردوسونون دیگر منسوبلاری نین دا روحلاری او زامان راحتلیغا قووشاجاق، یاشایان مدنیت اوردوسو منسوبلاری نین اوزلری ده محض او زامان گوله جکدیر.

یاووز بولنت باکیلر

شکیدن باکیا آپاران یوللار...

بختیار و هاب زاده بوتوخ لوکمه ده تانیناخ و سئوینج شاعیر دیر... اونوخ پونزیاسینده
شرقه مفصولر بوتوخ گوزل کئیفیتلر عکسینر تاییب...

اولژاس سولئیمانوو

بختیار و هاب زاده نی ساغلیغیندا ایکن تانیماق، اونونلا اونسیتده اولماق شانسی
یاخالایان هر کس خاراکتئرینده کی دوغاللیغینا، صمیمیتینه گؤره اونو ائله
ایلیک باخیشدان، ایلیک گؤروشدنجه سئومه یه باشلاییر، سیماسیندا اعتبارلی بیر
دوست، دوشونجه لرینی، سئوینج و کدرینی بؤلوشه بیله جک درد اورتاغی
قازاندیغینی آنلاییردی... بوتون دنیا تورکلرینی اؤزونون دوستو، قارداشی سایان
اونلو سؤز اوستادی نین بیر عؤمور بویو قازاندیغی دوستلاری نین سیراسیندا
ابدی برقرار اولان بیر دوستو - کؤنول سیرداشی دا واردی... هئچ کسه، هئچ بیر
دوستونا، سئودیگینه بئله دئییه بیلمه دیکلرینی اونا اعتبار ائدر، گئجه-گوندوز
دردلشر، یوخوسو قاچاق دوشنده اونونلا زامانین سیخینتیلاریندان قورتولاردی...
شاعیرین بو ائشسیز دوستونون آدی سؤزدور. محض اعلاحضرت سؤزه
سئودالانماسی نین، بو سئودانین میثلسیز بخشیشلری نین سونوجوندا او،
چاغداش آذربایجان ادبیاتی نین ان اونلو سیماسی، شاعیری و موفککیری کیمی
شؤهرت قازاندی.

بو سئودا ب. و هاب زاده نی ۲۰ عصر ادبی دوشونجه سی نین، دیل و ادبیاتینین،
ایجتیمای فیکری نین قوروجولاریندان و میللی مفکوره میزین یارانماسیندا،
اینکیشافیندا مهم یئری اولان ادبی شخصیتلریمیزدن بیر کییمی یئتیشدیردی.
او، عؤمرو بویونجا یاشاماغی آلولاردا یانماق ساندی، عدالت، دوغرو سؤز اوغروندا

یانماقدان و یاندریلماقدان اصلا چکینمه دی، سویکۆکونه باغلیلیغی و میلی کیملیگی بیر خالق اولاراق دونیا خالقلاری آراسیندا لایقلى یئر آلماغین، ابدی وارولمانین اساسی کیمی قبول ائله دی. بو موقدس دیرلری یارادیجیلیغی، آکتیو فالیتی ایله تصدیق ائدن قودرتلی سۆز اوستادی، بۆیوک تورانین قورولاجاغینا جانى-کۆنولدن اینانان گئچک بیر تورکچو، میلی روحون ترجمانى اولدو. او روحون کی، مایاسینی تاریخیمیزین شرفلی و قارارلیق صحیفه لریندن، کۆکونو فولکلوردان، بایاتی، ناغیل و داستانلاریمیزدان، گوجونو وطن تورپاغیندان و آنا دیلیندن آلمیشدی. بۆیوک صنعتکار بو اوجا روحو درام اثرلری ایله صحنه لردن تاماشاچیلارا اؤتورن، میلی اوپانیشا چاغیران شعرلری ایله مئیدانلارا، موجدایلره سسله ین، سوسیال-سیاسی اثرلری ایله جمعیتلره خطاب ائدن موباریز روحلو قلم صاحیبی ایدی.

او، چوخ مورککب بیر دؤورده، ۲۰ عصرین اوللرینده آذربایجانین قابروواسی آدلانديريلان شکی بؤلگه سینده دونیايا گۆز آچمیشدی. بو، تاریخین ائله بیر دؤورو ایدی کی، بوتون آذربایجاندا اولدوغو کیمی، شاعیرین آتا-بابا یوردو شکی ده سیاسی حادیثه لرین بورولغانینا دؤنوشموشدو. بئله کی، ۱۹۳۰-جو ایللرده خاريجده تحصیل آلماسی و چوخ بیلگیلی اولماسینا گۆره یئرلی اهالی نین خوجا آدلانديرديغی مصطفی بین و قاجاق بحرامین باشچیلیغی ایله کولخوز قورولوشونا و کوللئکتیولشمه یه، اصلینده سووئت رژیمنه قارشى جیدی بیر سیاسی حادیثه -قیام باش وئیر. کوللئکتیولشمه یه قارشى چیخان شکی اهالیسی نین تخمینن اون مین عوصیانچیسی سووئت رژیمی نین قیزیل اوردو عسگرلری طرفیندن گوللله نیر. اؤلومدن خیلاص اولان بیر نئچه یوز آدم داغلارا چکیلر رک بو عدالتسیزلییه قارشى اؤلوم-دیریم موباریزه سینه قالخیر.

قاچاقلارا یوردون قھرمان اوغلو، اؤلومہ مئیدان اوخویان ایگید قاچاق عباس باشچیلیق ائدیر. گئجہ-گوندوز داغلاردا یاشایان قاچاقلارا بیر نئچہ عاییلہ کؤمک گؤسترہ رک یاردیم ائدیر، اونلارین یئمک-یچمکله تمیناتی ایشینی اؤز بوینونا گؤتورور. بو عاییلہلردن ہر گون بیر یئمک حاضیرلاییب کوپلرہ دولدوراراق حَیطہ قویور، کوچہ قاپیلارینی ایسہ باغلاماییب آچیق ساخلا بیردیلار. آنجاق گئجہ یاریسی قاچاقلار گلیب یئمککلی گؤتوردوکدن سونرا راحتلاشیب داروازالاری باغلاپیر و یاتیردیلار. قاچاقلارا کؤمک ائندلردن بیر دە اودونچو زکرییہ وھاب زادہ نین عاییلہ سی ایدی. سونرالار قلمہ آلدیغی عؤمورنامہ سیندہ نوہ بختیار آتا-باباسی نین اودونچولوق پئشہ سینہ باغللیغی نین نندلرینی شرح ائدہ رک یازیر کی، " شکی نین دؤرد یانینی احاطہ ائدن داغلار بآشدان-باشا مئشہ ، قاراغاج، فیستیق و جؤکہ مئشہ سی ایدی. بونا گؤرہ شکی نین داغلیق حیصہ سیندہ یاشایان اھالی اساسن داغچیلیق- اودونچولوقلا مشگول اولور، ائولری نین باغچالاریندا قازدیقلاری قویولاردا مئشہ دن گتیردیکلری اودونلاری باسدیراراق کؤمور حاضیرلایار و شہر مرکزیندہ ساتیب کئچینیر، عاییلہ نین گوزرانینی تمین ائدیردیلر. بابام، آتام و امیلریم دە اودونچولوقلا اوغراشیردیلار. اوشاق ایکن آتام و امیلریملہ مئشہ یہ گئدر، گوندہ بیر نئچہ دفعہ اولاق و قاطیرلارلا ائویمیزین باغچاسینا اودون داشیاردیق¹ "

¹ Bəxtiyar Vahabzadə. Şənbə gecəsinə gedən yol. Bakı: "Azərənşər", 1991, 331 s., s.259-273; Ədəbiyyat qəzeti.- 2011.- 19 avqust.- S.1-2-3.

باباسی، آتا و امیلری نین هئچ بیر مکتب تحصیلی اولماییب. تکجہ بؤیوک عمیسی علی اشرف بیر نئچہ ایل روحانی مکتبیندہ اوخویوب و یازی-پوزو

بیلیب. بۇيوك قارداشى ايسفنديار وھاب زاده لر نسلې نېن ايلك ساوادليسى ساييلېب...

بويلو-بوخونلو، ايرى بدنلى، سرت گۇركملى، هر زامان وئردىگى سۇزە، وعدە عمل ائدن، مرد بير اينسان اولان و ائله بو خاراكتئرېنە گۇرە دە اينسانلارېن سئوگىسىنى و اعتبارېنى قازانمىش ذكرىيە كىشى نېن اورگىندە سووئت ھۆكومتېنە قارشى بۇيوك بير نيفرت يووا سالمىشدى. بو نيفرتېن سېبلرى ايكي ايل آذربايجاندا ياشايېب چالېشمىش تدقيقاتچى يازار فاتىه اوردونون و اۆلكە مىزى جاندان سئون، ادبىياتىمىزى آردىجيل صورتدە آراشديران ياووز آكېنارېن آراشديرمالارېندا چۆزلە نير. ي.ا.كېنار " حتى ۱۹۳۲" دە ايسىان ائدنن حالك شھرى ائله كئچيرير. دورومو آنجاك بير ھافتا سونرا كونترول آلتينا آلان سوويئت حكومتى، بازى عصيانچىلارى ائويندى ساكلادىغى ايچين وھاب زاده نېن دئندئسىنى چىسە آتار. بير ياكىنلارى نېن كئفيل اولماسيىلا ھاپىستئن كورتولان دئندئسى، آيلئسىنى آلاراك توركىستانا كاچار. ۱۹۳۴" دە اورتاليك بيراز ياتىشىنجا باكويە دؤنئرلئر " ، - دئيه يازمىشدير.

سوسيالىزم يوردا صولج، ھورريت بخش ائدن ھومانىست بير رئژيم كىمى قلمە وئريلسە دە، عاييلە سىنى آلېن ترى، حلال زحمتى ايلە دولانديران اودونچو زكرىيە نى بونا اينانديرماق چتېن ايدى. سويكؤكونە باغلى، اينانچلارېنا صادىق، مملكتين تجروبه لى، اؤنملى اينسانلارېندان اولان زكرىيە ۱۹۴۶-جى ايلدە دونيادان كؤچركن اؤولادلارېنا بير داھا: " بيز توركوك، دىليميز تورك، سويوموز توركدور! " كلمە لرېنى سؤيلە مىشدى. داھا سونرالار، موصاحيبە لرى نېن بيريندە ب.وھاب زاده ە وورغولامىشدى كى، " توركلرين و توركيە نېن آدى نە آتامين، نە بابامين، نە دە اميرلېمين دىليندن ھئچ دوشمزدى... عميم رادبودا

تغز-تغز آنکارانی دینله یردی، دینله دیکجه ده قلیانینی تمیزلردی. نه اوچون داواملی آنکارانی دینله دیگینی سوروشدوقدا: " تورکیه-آنکارا بیزیم آنا یوردوموزدور، بیز ده تورکوک! " دئییه جاواب وئرمیشدی...

آنام دا صؤحبتلری اسناسیندا اورگیمده تورکچولوک سئوداسینی آلولاندیراجاق حادثه لردن بحث ائدردی. منیم دده-بابا یوردوم شکیده تورکچولوک دوینغولاری چوخ گوجلوی ایدی .

وهاب زاده ه لر اوجاغی نین تورکچولوک سئوداسی، تورک روحونا سیخ باغلیلیغی ایله ایلگیلی شاعیرین عؤمورنامه سینده کی آچیقلاما دا دیقچه کی جیدیر: " اوشاقلینیم قوینو مئشه لی داغلاردا کئچسه ده، بو گونه قدر داغ و مئشه منیم اوچون بیر سیرر اولراق قالمیشدیر. چونکی بو مئشه لی داغلار نمنیم و آنامین آنلاتدیغی ناغیللارین مکانی ایدی. بابام قیشین و باهارین اولینده حیطیمیزدن گؤرونن بیاض قار اؤرتوکلو داغلاری گؤستریب: " آرزوموز او داغین آرخاسیندا دیر! " - دئیردی. اوشاقلیق خیاللاریمدا و رؤیالاریمدا او داغلار اوچار، اورادا آرزوملا بولوشار، گؤروشدریم. دینله دیگیم ناغیللارین قهرمانلاری دا الینه عصا آلیر، آیاغینا دمیر چاریق گئیر، آرزوسونو او قارلی داغلارین آرخاسیندا اختارارلاردی .

بئله زنگین روحلو آغساققالی، بؤیویو، سوفره سینده حالال چؤرگی اولان عایيله ده زکرییه وهاب زاده ه نین سئویملی نوه سی، کیچیک بختیار بؤیویوردو. محمود کیشی و گولزار خانیمین ائولادی اولان بختیار ۱۶ آوقوست ۱۹۲۵-جی ایلده آذربایجانین شکی شهرینده دوغولوب. کیچیک بختیار گولزار خانیمین گؤرن گؤزو، دویان قلبی، یاشام قاینای اولوب. او گولزار خانیمین کی، ۱۹۱۸-جی ایلین قانلی ساواشلاریندا ارینی و قارداشلارینی ایتیریپ، عایيله سیندن

قوپاریلاراق سورگون ائدیلیب. پریشان، قلبی قیریلیمیش و چاره سیز بیر حالدا گزیب دولاشیرکن شکی نین زنگین عایله لریندن بیرى بو گنج قادینا صاحب چیخیب و اونو ائولادلیغا گۆتوروب. بیر مودت سونرا ایسه گولزارین زکرییه کیشی نین اوغلانلاریندان بیرى - محمود آغا ایله ائولنمه سی و یئنی بیر یووا قورماسی اوغون گۆرولوب. لاکین بو موتلو عایله نین ائولادی اولمایب.

بختیار وهاب زاده ایللر سونرا بو دورومو بئله خاطیرلایردی: " ...ساواش اؤنجه سی ائولی اولدوغونو بیلدیگیمیز ایلک یولداشیندان دا گولزار خانیمین اوشاگی اولمامیشدی. بیزیم عایلهیه گلین گلدیکدن سونرا نه قدر حکیمه گؤستریب موعالیجه ائتسه لر ده، فایداسی اولمامیش، حکیملر اوشاگی نین اولمایاجاغینی اؤزونه ده سؤیله میشدیلر. بونا گۆره ده گولزار آنا تئز-تئز تنهالیه چکیلیب سسسیزجه اؤز دردینه آغایارمیش. ائله بو آرادا ائوین بؤیوک خانیمی اولان خانیم آنا منه حامیله قالدیغی اوچون هارداسا اؤزو ایله عئینی یاشدا اولان دۆرد اوغلوندان اوتانیر، چوخ واخت اونلارلا دانیشمیرمیش. حتی اوشاقدان قورتولماق اوچون ماما ایله ده گۆروشوبموش. بونو آنلایان گولزار خانیم آنانین آیاقلارینا قاپاناراق اوشاغا ضرر وئرمه مه سینی و دونیا یا گتیرینجه اونا ائولادلیغا وئرمه سینی خواهیش ائتمیشدیر. خانیم آنا گولزارین ایستگینی عؤمور-گون یولداشینا سؤیله میش و اؤز آرالاریندا آنلاشمیشلار. طبیعتن سونسوز اولان گولزار منی باغیرنا باسمیش و " بو، منیمدیر! " دئمیشدیر. بوتون عایله گولزارین ایستگینی قبول ائتمیش و رسمی سندلرده ده آتام محمود آغا، آنام ایسه گولزار یازلمیشدیر^۱ " Fatih Ordu. [\(www.yagmurdergisi.com.tr/archives/_yazdir/bahtiyar-vahapzadeninhatiralarindaanneve-terbiyemetodu\)](http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/_yazdir/bahtiyar-vahapzadeninhatiralarindaanneve-terbiyemetodu). (01.05. 2015)

کیچیک بختیار ۱۹۳۴-جو ایله ده دوققوز یاشیندا ایکن عایلهسی ایله بیرلیکده باکیا کۆچوب. اورتا تحصیلینه ده ائله بورادا، ۱۳۶ ساییلی اورتا مکتبده باشا

ووروب. لاکین ایبتیدای تحصیلی نین ایلک پیلله سینی شکیده کئچیب. بئله کی، قارداشی ایسغندیار اوندان دؤرد یاش بؤیوک اولدوغوندان آرتیق مکتبه گئدیرمیش. قارداشی نین هوه سینه یئددی یاشی تامام اولمادان کیچیک بختیار دا مکتبه گئدی. او زامانلار اوشاقلاری مکتبه یالنیز سککیز یاشیندان گؤتورمه لرینه باخمایاراق اوخوماغا چوخ بؤیوک هوس گؤسترن سیسقا اوغلان ای سینفه قبول ائدیلب. او، باکیداکي مکتبهده ایو سینفه گتمه لی و تحصیلینی داوام ائتدیرمه لی ایدی. لاکین ایو سینیفده اوخوماغی باجارماییب. چونکی روس دیلی نین تدریسی رایون مکتبلرینده ایو، باکیذا ایسه اییی سینیفدن باشلانیردی. روس دیلینی قطعیین بیلمه دیگینه گؤره، شکی مکتبلیسی یئندن ۳-جو سینیفده اوخومالی اولوب و باکیا، بو شهرین یوخسول طبیعتینه و سرت ایقلم شرایطینه اوزون مودت اویوشا بیلمه ییب. آتاسی محمود کیشی ایسه بیر مودت ایپک فابریکینده فهله ایشله ییب، لاکین سونرالار آغیر ایش رژیمنه دؤزه بیلمه دیگیندن خستله نیب و ایشینی دییشمه لی اولوب. اوزون ایللر باکیداکي بعضی رستورانلاردا چاپچی و آشپاز ایشلیه رک عایله سینی کئچیندیریب.

۱۹۴۲-جی ایلده قبول اولدوغو باکی دؤولت اونیورسیتتی نین فیلولوگیا فاکولته سینده اوخودوغو بئش ایل مودتینده گؤرکملی علم خادیملری نین محاضیره لرینی دینله ییب و اونیورسیتتین نزدینده فعالیت گؤسترن ادبیات درنگینده مونظم اولاراق ایلک شعرلرینی اوخویوب. طلبه ایکن، یعنی ۱۹۴۳-جو ایل سئنتیابرین ۲۵-ده " ادبیات " قزئتینده " آنا و شکیل " ادلی ایلک شعرى درج اولونوب. شعرده گنج بختیار بؤیوک وطن محاریبه سی ایللرینده آلمان فاشیستلری ایله ووروشماق اوچون اوغول و قیزلارینی جبهه یه گؤندرن آنالارین اوؤلاد حسرتینی، اینتیظار و اورک آغریلارینی، فاشیزمه نیفرت

دو یغولارینی، موحاریبه نین دهشتلرینی رئال بویالارلا تصویر ائده رک عادی حیات لؤوحه لری واسیطه سیله اینسانین نه یه نیفرت، نه یه محبت بسله مه لی اولدوغونو اوخوجولارینا چاتدیریب. داها سونرا "ایکینجی یارا"، "میرواری"، "او کیمدیر؟"، "ادبیات"، "ترننوم" و "ووصال نغمه سی" "کومونیست" قزئتلرینده، "ایلک جیغیر" شعرى ایسه "پیونئر" ژورنالیندا چاپ اولونوب. او، ائله طلبه ایکن آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی نین عوضولگونه قبول ائدیلیب. بئله کی، ۱۲ سئنتیابر ۱۹۴۴-جو ایلده یئنه ده "ادبیات" قزئتینده "یاشیل چمن، آغاج آلتی، بیر ده کی، توند چای" شعرى درج اولونور. شعرده موحاریبه نین دهشت و فاجیعه لریندن بحث ائدن گنج شاعیر فاشیزم تاونونون وحشتلرینی تصویر ائدیر، موحاریبه یه، قانلی ساواشا و بو ساواشلارین تۆره دیجیلرینه نیفرت یاغدیریر، بدیعی سؤزون گوجو ایله اتیهام ائتدیگی فاشیستلره بیر نؤو اؤلوم حؤکمو اوخویور و بوتون خالقى اینتیقاما چاغیریر. عادی بیر سووئت عسگری نین خوش، راحت حیات آرزولارینی اوخوناقلى بیر دیلله، جانلى بویالارلا قلمه آلان شاعیر یازیر:

دؤیوش قیزدی... قوپدو بو دم بیر دلی روزگار،

اوندان سونرا من دوستومو گؤرمه دیم داها.

بودور، ایندی او ناکامین آرزولادیغی

یاشیل چمن، آغاج آلتی، ...بیر ده کی، توند چای.^۱

¹ Vahabzadə B. Mənim dostlarım. Bakı: Azərənəşr, 1949, s.7

شعرى چوخ بینن خالق شاعیری صمد وورغون مؤلیفین ایمضاسینا باخیر، "بختیار وهاب زاده" آدینی اوخویور، آنجاق مؤلیفی تانیمیر و اونو یانینا چاغیرتدیریر. بیر نئچه گوندن سونرا باش توتان گؤروش زامانی خئیلی

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

صۇحبىتلشدىكى گىنجى تەقدىر ئاڭدىن ص.وورغون آغىر سىنەت يولۇندا گلە جەك
ھەمكارىنا اوغۇرلار دىلە يىر. بىر ايلدىن سونرا - ۱۹۴۵-جى ايلدە ب.وهاب زادە
ص.وورغونون ضمانىتى ايله آذربايجان سوۋىت يازىچىلار ايتىفاقى نىن
عوۋلولوگونە قىبول ائدىلىر.

خالىق شاعىرى نىبى خىزرى ايسە گىنج و چىلغىن قىلمداشى ايله ايلەك گۇرۇشونۇ
عۇمرونون سونونادەك اونۇدا بىلىمىر، شىخسىتىنى ايلەك باخىشدان نەئجە
تانىمىشىدىسا، دىيشىمىز قالدىغىنى وورغۇلايىردى: " من ايلەك دىفعە بختىارى
"كوممونىست" قىزىتى نىن رۇئداكسىياسىندا گۇردوم. اىچرى شومال كىمى بىر
اوغلان گىردى. ائلە شومال اوغلان ايدى كى، تىزە پۇھرىلنن چىنارى
خاطىرلايدىردى. ائلە ھىجانل،^۱ حرارتلە دانىشىردى كى... ائلە بو گون دە ھەمىن
ھىجان و حرارت اوندا عىنىلە قالمىشىدىر " ۲ . Vahabzadə B. Seçilmiş əsərləri (İki
cild), II cild, Bakı: Azərənşr, 1945, s.9.

مىھىن اۋۇللىكلەر گىنج بختىارى بنزرسىز شاعىر ائلە دى، ق.قاسىمزادە،
ن.خىزرى، ح.عارىف كىمى قىلمداشلارىندىن، بىر سۇزلە، ھەر كىسدن فرقلندىردى.
۱۹۴۷-جى ايلدە آدۇ-دان مۇذن اولان بختىار وھاب زادە ھەمىن فاكولتدە
موعلىم ايشلە مە يە باشلايىب. ۱۹۵۱-جى ايلدە آذربايجانىمىزىن چوخ مشھور
شاعىرى، بۇيۇك صمد وورغونون پوئىزيا دونياسىنا بىر آراشدىرماچى كىمى
ياناشارق " صمد وورغونون لىرىك شىعرلىرى " موضوعوسوندا نامىزدىلىك
دىسسىئرتاسىياسى مودافىيە ائدىب و فىلولوگىيا علملىرى نامىزە دى علمى درجە
سى آلىب.

لاكىن آرادان ايللەر كەئچسە دە، اۋزونون اوستادى ساندىغى شاعىرىن بدىعى ارثى
نىن سىھرىندىن قوپا بىلمە يىب، ص.وورغون پوئىزاسى نىن، سۇز دونياسى نىن
داھا دا درىنلىكلرىنە باش وورۇب، اۋىرنىدىكجە اۋىرە نىب. آردىجىل

آراشدیرمالاری نین سونوجوندا دیرلی بیر تدقیقات ایشی یازیب و ۱۹۶۴-جو ایلده " صمد وورغونون حیاتی و یارادیجیلیگی " موضوعوسوندا دوکتورلوق دیسئترتاسیاسی مودافیعه ائده رک فیلولوگیا علملری دوکتورو علمی درجه سینی و فیلولوق عالیم آدینی قازانیب.

۱۹۴۹-جی ایلده سوبایللیغا الیدا دئییه رک ائوله نیب و بو ایزدیواجدان دوغولان ایلک ائولادینا آناسی نین عزیز خاطیرینه گولزار، ایکینجی سئوینج پایی اولان اوغلونا ایسه هر آن اوغروندا جانینی فدا ائتمه یه حاضر اولدوغو آنا تورپاغی نین شرفینه آذر آدینی قویوب، اوچونجو ائولادینی ایسه ایسفندیار آدلاندیریپ...

ایلر اؤتدوکجه بختیار وهاب زاده بیر شاعیر، دراماتورق، ادبیاتشوناس- عالیم، میلّت وکیلّی - ایجتیماعی خادیم کیمی ده اؤزونو تصدیقله ییب، یوردونون و بوتون تورک دونیاسی نین سئویلن سؤز اوستادی اولوب. قازاندیغی بیر چوخ موکافات و تیتوللاری یاشامی بویونجا لیاقتله داشیییر. آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی نین عوضو (۱۹۴۵)، آذربایجانین خالق شاعیری (۱۹۸۴)، " امکدار اینجه صنعت خادیمی " (۱۹۷۴)، آذربایجانین (۱۹۷۶) و سوؤت سوسیالیست رئیسپولیکالاری ایتتیفاقی - سسری- نین دؤولت موکافاتلاری لاورئاتی (۱۹۸۴) کیمی آز اهمیت داشیمایان آد و وظیفه لرین، همچی نین میرزه فتحعلی آخوندو آدینا ادبی موکافاتین (۱۹۸۸) گئرجک صاحیبی اولوب. اوزون ایلر آذربایجانین رومینیداکی سفیری وظیفه سینی ایجرا ائتمیش تجربوه لی و ماهیر دیپلومات ائلدار حسنووون تشبوسو ایله ۲۰۰۲-جی ایلده " زمان و مکان " کیتابی رومین دیلینده بوخارئسته نشر ائدیلدیکدن سونرا، او، مدنیت ساحه سینده کی خیدمتلرینه گؤره رومینیا مدنیت ناظرلیگی طرفیندن "کوماندور مئدالی " ی ایله تلطیف ائدیلیب.

وطنداش شاعیر آذربایجان رئیسپوبلیکاسی عالی سووئتی نین دئپوتاتی (۱۹۹۰)، آذربایجان میلی مجلسی نین عضوو (۱۹۹۰، ۱۹۹۵، ۲۰۰۰) کیمی ان یوکسک کورسولردن خالق نین بو گونو و پارلاق گله جگی نامینه اهمیتلی قرارلارین قبول اولونماسیندا، میلی مثله لرین موثبت ایستیقامتده هلال ائدیلمه سینده فاللیق گؤستریب. ۱۹۹۵-جی ایله آذربایجان خالق نین مستقیللیک اوغروندا آپاردیغی مباریزه ده گؤستردیگی خصوصی خیدمتلرینه گؤره ان یوکسک دؤولت موکافاتاتی اولان " ایستیقلال " اوردننی ایله تلیف ائدیلیب. الیدن چوخ شعر کیتابیندا توپلانمیش اثرلری ایله گنیش اوخوجو کوتله سی نین رغبتینی قازانیب. منسوب اولدوغو جمعیییتین دیقت مرکزینده اولماغی باجاریب. بو دیقتی یارادان موکمل پوئزاسی، درام اثرلری و پوئمالاری ایله یاناشی، ایکی مونوقرافیا، یوزلرله مقاله، علمی و پوبلیسیستیک یازیلاری نین توپلاندیغی اون ایکی جیلدن اولوشان " سچیلیمیش اثرلری " ، عئینی زاماندا بیر علم آدامی کیمی فیکیرلری نین سراسا، سؤزونون کسرلی اولماسی، دوشوندوکلرینی واختیندا، یئرینده و تاثیرلی بیر شکیلده سؤیله مه سی، بؤیوک جسارت صاحیبی اولماسی ایدی. شاعیرین ایتی قلمی یالنیز ادبیات، شعر دونیاسیندا دئیل، ادبیاتشوناصلیق، علم عالمینده، پوبلیسیستیکا ساها سینده ده اؤز کسرینی قوروپوب ساخلاییب. بو، اونون ساییس-حسابسیز علمی و پوبلیسیستیک مقاله لری، نامیزدلیک و دوکتورلوق دیسئرتاسیالاری، پروفیسور و آذربایجان میلی علملر آکادئمیا سی نین (AMEA) حقیقی عضوو (۲۰۰۰) کیمی مسؤلیتلی وظیفه لرده چالیشماسی زامانی گؤردویو ایشلردن ده بللی اولور.

ب. وهاب زاده آذربایجاندا ۱۹۶۰-جی ایللردن باشلایان میللی آزادلیق مباریزه سی نین اؤنونده گئندلردن ایدی. وطنداش شاعیر همین ایللرده و سونراکی دؤورلرده قلمه آلدیغی هر بیر اثرینده خالق نین حیاتی، دویغو و دوشونجلیرینی پارلاق بویالارلا، اوپرازیلی شکیلده اکس ائتدیریب. ۱۹۵۹-جی ایلده قلمه آلدیغی " گولوستان " پوئماسیندا ایران و روسیا ایمپئریالاری نین ایکلی یئره پارچالادیغی آذربایجان خالق نین یاشادیغی فلاکتلی، اولو یوردون تاریخی فاجیعه سینی، بو فاجیعه دن دوغان سونسوز معنوی آغریلاری، ایضطیرابلاری، هورریت، ایستیقلالا باغلی دیلکلرینی یانغیلی بیر دیلله تصویر ائدیر. " گولوستان " پوئماسینا گؤره ۱۹۶۲-جی ایلده شاعیره " میلچلی " دامغاسی وورولور و " دوکتورلوق دیسئرتاسیاسی یازیر " بهانه سی ایله ایکلی ایل موددیتینه اونیوئرسیتتده کی وظیفه سیندن اوزاقلادیریلیر، اصلینده ایسه ائو دوستاقلیغینا محکوم اولونور. بیر زامانلار سووئت دتک-نین شاعیری اوزون مودت ایزله دیگینی، فالیتینه گؤره حبس ائتمک ایسته دیگینی و شاعیرین حبسی نین قاچیلماز اولدوغونو، لاکین آذربایجان دتک-نین رهبری حیدر علیوین بونا مانع اولماسینی شاعیرین بدیعی ارثینی چوخ سئون و یوکسک دیرلندیرن، واختیله آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین باش پروکورو اولموش ائلدار حسنوو بئله خاطیرلاییر: " ۱۹۹۸-جی ایلین یازی ایدی. میللی تهلوکه سیزلیک خیدمتی نین ۸۰ ایللیگینه حصر اولونان رسمی مراسیم اوچون باکیدا حاضیرلیق گؤرولوردو. حیدر علیوو منه مراسیمده چیخیش ائتمگی تاپشیرمیشدی. بونولا باغلی سووئت کگب-سی نین آرخیو ماتئریاللاری، خصوصیه ده حسین جاوید، احمد جاواد، میکایل موشفیق و بختیار وهاب زاده یه آید ایدیعالاری نظردن کئچیرمگی قرارا آلدیم. سندلری آراشدیرارکن

۱۹۶۷-جی ایلده مرکزدن بختیار وهاب زاده نین " تخریباتچی ایشلرینه " (شاعیرین " گولوستان " پوئماسیندا اکس اتئدیردیگی پانتورکیست اینانجی بئله آدلاندیریلیردی) گۆره حبس ائدیلمه سی حاقیندا امر وئریلدیگینی اؤیرندیم. موسکوا بورادا تورک فاکتورو تهلوکه سی گؤروردو. لاکین آذربایجان ک گ ب- سی شاعیری حبس ائتمه میشدی و اونا گۆره موسکوادان یئنی بیر سورغو گؤندریلمیشدی: نه اوچون بختیار وهاب زاده ایندییه قدر سربست گزیب- دولاشیر؟ و بو سندین اوزرینده من حیدر علیوین قئیدینی و ایضاسینی گؤردوم. سندده کی قئیدده حادیثه لرین آراشدیریلدیگینی و بختیار وهاب زاده نین حبس ائدیلمه سی نین مقصدویغون اولمادیغی یازیلیردی. آردینجا دا نوفوذلو سؤز صاحیبی شاعیرین چوخ مشهور اولدوغو، گنجلر و طلبه لر آراسیندا تشویش و هیجانلار یاراناجاغی و ضیالیلارین پارتیادان اوزاقلاشاجاغی، بو سببدن اؤلکه ده وضعیتین پوزولاجاغی قئید اولونوردو. موسکوا حیدر علیوین بو فیکرینه اینانمیش و بئله لیکله، بختیار وهاب زاده نی بیر مودت راحت فیکرینه ایتمیشدی^۱ " Eldar Həsənov. Slavyan dənizindəki latın adasında. Ömrün 10 ili, Bakı: "Azərbay", 2010, 282 s., s.89.

لاکین موباریز، فداکار شاعیر بو اوغورسوزلوقلارا و سووئت رژیمی نین تزییقلرینه باخمایاراق موباریزه مئیدانیندان هئچ بیر زامان گئری چکلمییب. آذربایجان خالقى نین یاشادیغی ایضطیرابلاری، تاریخی اوغوز-تورک یوردونون طالعیوکلو مثله لرینی اثرلری نین موضوعوسونا چئویره رک اؤلکهدن کناردا بئله یایلماسینا چالیشیب. خالق شاعیری فخری آدی قازانان و اؤلکه سینده بنزرسیز شعرلری ایله سئویلیب - سئچیلن بختیار وهاب زاده وطنی نین آزادلیق سیمووللاریندان بیرینه چئوریلیب.

او، اوزون سورن آغیر خسته لیکن سونرا، عؤمرونون ۸۴-جو ایلینده - ۲۰۰۹-جو ایلین ۱۳ فئورال تاریخینده آذربایجانین پایتاختی باکی شهرینده، اؤز ائوینده دونیاسینی دییشیب. عؤمرونون نه آز، نه چوخ، دوز قیرخ ایلینی موعلیم ایشله دیگی باکی دؤولت اونیوئرسیتتتی نین کونفرانس زالیندا تشکیل ائدیلن ویدا مراسیمیندن سونرا آزادلیق فدایسی نین نشی گؤرکملی ادبیات، مدنیت، علم و ایجتیماعی-سیاسی خادیملرین دفن ائدیلدیگی بیرینجی فخری خیاباندا تورپاغا تاپشیریلیب. میلی دردلریمیزین (ازربایجان اراضیسیندن زورلا قوپاریلان تبریز، دربند، بورچالی، ایروان) آغریسینی، تورپاقلاریمیزین ییگیری فایزیندن چوخ حیصه سی نین ۲۰ عصرین سونلاریندا اثرمنی وانداللاری طرفیندن ایشغال ائدیلمسی نین آجیسینی ایچدن یاشایان و بوتون یارادیجیلیغی بویو بدیعی سؤزون کسری ایله فداکارلجاسینا موباریزه آپاران بختیار وهاب زاده ازه لی-ابدی تورپاقلاریمیزین یاغی دوشمنلردن آزاد اولونماسینی گؤرمه دن، اورگی نیسکیلی ابدیته قوووشدو. آما اون میلیونلارلا اوخوجوسونون، توران بؤیوک ائللری نین ابدی سئوگیسینی قازاندی. بو سئوگینی سون نفسینه دک دویدو، باشیندا همین سئوگی چلنگی ایله فانی دونیا یا "الویداع!" - دئدی.

بختیار وهاب زاده خوشبختلیگی نیسبی آنلایش سایان، اوجا تانری نین اونا بخش ائتدیکلرینه گؤره شوکور ائتمگی باجاران بیر الله بنده سی ایدی. هئچ واخت: "قوربان اولدوغوم الله منه ساغلام بیر بدن، گؤزل بیر عایيله، خیرلی اؤولادلار، نوه لر، شاعیرلیک قابیلیتی نصیب ائله دی. آردیندان دا داها بیر چوخ شئی قیسمت ائتدی. بونلار چوخ بؤیوک نعمتلردير، نه قدر شوکور ائتسک، یئنه ده آزدير!.." اعتیرافینی دیله گتیرمکدن چکینمه دی. ایلک جومله سینی دئمیرم، سون جومله سینده بئله، یئنه ده میلی پروبلملرله باغلی ناراحتلیق و

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

اندیشه اوزونو گؤستردي: " آنجاق ايچيمده ائله درد لر وار كي، نه شعرلره سيغار، نه ده كيتابلارا ... "

شاعيرين صداقتلى عؤمور-گون يولداشى، اوزون ايللر اورتا مکتبه ادبيات موعليمى ايشله ين و عاليجناب بير آذربايجان قادينى اولان ديلاره خانيما گؤروشوموز زامانى او، درين كدر ايچينده صميمى اعتراف ائله دي: " ۵۸ ايل عئينى دامين آلتيندا بيرليكه ياشاماغيميزا باخمياراق، او، منى هئچ اينجيتمه دي. بختيار گئتديكن سونرا ايسه گؤزومده هر شئى اؤز معناسيني ايتيردي، ائويم سانكى بومبوش قالدی... كاش كي، منيم سون نفسيمه قدر يانيميزدا اولايدي! "

بختیار شاعیر لیکن عالم بختیار لیگا ...

" شعرلری نین بیر چوخو تصووف ائلئمئنتلری ماهیتلی بختیار وهاب زاده اینانجلی بیر صنعتکار، قلب، حال-اهلی بیر شاعیردیر. عئینی زاماندا، عشق و محبت شاعیریدیر. بیر چوخ اثریندن آیدین اولور کی، شعر اونون دویغو و دوشونجه لری نین، حس و حقیقتلری نین، اینانج و ایدئاللاری نین، دونیا و حیاتا باخیشلاری نین ترنوم واسیطه سی اولموشدور. بونون ان باریز نومونلریندن بیر اولان «عاجیل باشقا، اورک باشقا» آدلی شعرینده شاعیر اؤز حیات فلسفسی ایچینده داواملی حاق-تعالانی اوستون توتدوغونو وورغولاییر. شعرین بطنینده وهاب زاده نین حیاتی بویونجا دوغرو بیلدیگی یولدان هئچ ساپمادیگی، بو ایستیقامتده کی موباریزلیگی، دییشمه ین اینانجی یتیشیر... "

دوچ.دکتر.کمال اثرول

عصرين و دؤورون احتيراص و فيكييرلرينى عكس ائتديرمه يه سى گؤستردىگى ايلك مطبوع شعرى (۱۹۴۳) " آنا و شكيل " ب. وهاب زاده ه يه بؤيوك اوغور گتيرير. شاعير ايكى ايل سونرا يازيچيلار بيرليگى نين عوضولوگونه قبول اولونور (۱۹۴۵). اونيؤرسيتئتى بيتيرديكدن سونرا، ينى ۱۹۴۷-جى ايلدن اعتبارن باكى دؤولت اونيؤرسيتئتى نين فيلولوگيا فاكولته سينده " موعاصير آذربايجان ادبياتى " كافئدراسيندا موعليم ايشله مه يه باشلاير. خالق شاعيرى صمد وورغونون پوئزيا صنعتى نين قاچيلماز تاثيرينه دوشن گنج بختيار شاعيرين بوتون اثرلى اوزرينده آپارديغى دؤرد ايلليك آراشديرمالارى نتيجه سينده يازديغى " صمد وورغونون ليريك شعرلى " موضوعوسوندا ناميزدليك (۱۹۵۱)، " صمد وورغونون حيات و ياراديجيلىغى " موضوعوسوندا ايسه دوكتورلوق ديسسئرتاسياسينى اوغورلا مودافيعه ائدير و فيلولوگيا علملى دوكتورو علمى درجه سى آلىر (۱۹۶۴). آرتيق ادبياتشوناس عاليم كيمى ده تانينان ب. وهاب زاده ه اونيؤرسيتئت طلبه لرينه اوزون ايللر (دوز ۴۰ ايل) آذربايجان ادبياتى نين سيرلرينى، پوئتيك خصوصيتلرينى اؤيره دير. لاكين عاليم، موعليم، ميلت وكيلى، ايجتيماعى خاديم اولان بختيار وهاب زاده اؤزونو شاعيرليكدە تاپير، اؤزونويفاده نين ان يوكسك حددينى محض شعرلرينده آشير، محبتى قدر گوجلۇ اولان نيفرتينى بديعى اثرلرينده داها كونكرئت و جاذيبهدار شكيلده سرگيله يه بيلير... ساتيريك شاعير حيكمت ضيا دا اينجه يومورلا قلمه آلدىغى دوستلوق شارژيندا " اورتا يولوم يوخدور، دريندير منيم، بيل كى، نيفرتيم ده، محبتيم ده " دئين قلمداشى نين عاليمليگى ايله شاعيرليگيني موقاييسه ائدير و اوستونلوگو شاعيرليگينه وئير:

بختیارام، ایکی فخری آدیم وار:
شاعیر بختیارام، عالیم بختیار.
قاتلاییب دیزی نین آلتینا قویار
عالیم بختیاری شاعیر بختیار.^۱

^۱ Qəzənfər Paşayev. Hüseyn Kürdoğlunun poetik dünyası. Bakı: "Sabah", 2017, 288 səh., s.201.

"موعاصیر آذربایجان ادبیاتی" کافئدراسی نین پروفیسورو کیمی ۱۹۹۰-
جی ایلدن تقاعوده چیخیر.

۱۹۶۰-۲۰۰۳-جو ایللر آراسیندا شاعیرین "ایکینجی سس"، "ویجدان"،
"یاغیشدان سونرا"، "یوللار ایز دوشور"، "فریاد"، "هارا گئدیر بو
دوניה؟"، "اؤزوموزو کسن قیلینج//گۆی تورکلر"، "جzasiz گوناھ"، "دار
آغاجی"، "رقابت"، "آتامین کیتابی" کیمی بیر-بیریندن درین فلسفی
معنا قاتینا مالیک پیئسلری آذربایجان دؤولت آکادئمیک میلی درام تئاتریندا
صحنه یه قویولور. تئله رادیودا نوماییش اولونماق اوچون ۱۹۷۰-۸۰-جی ایلرده
یازدیغی "داغدان آشان گون"، "یالان"، "قیصاص"، "قلیان"،
"دوز"، "آتیلما میش گولله"، "طیاره کیمی" پیئسلری ده بؤیوک
تاماشاچی رغبتی قازانیر.

۱۹۳۰-جو ایلرده، کسکین تاریخی حادیتله لرین اینکیشافی دؤورونده هله
آلتی یاشیندا اولان ب.وهاب زاده یاشانانلاری گؤرور، اوشاق ذکاسی ایله
موشاهیده ائدیردی. زامان کئچدیکجه بوتون گؤروب-ائشیتدیکلرینی بیر سینئما
لئنٹی کیمی داواملی گؤزلری نین قارشیسیندا جانلاندیریر، اینانجی مۇحکم
اولان باباسی نین مودریک فیکیرلری، سون نفسینده ده سؤیله دیگی "تورک"
سؤزو قولاقلا ریندا سسله نیردی. او، حیاتی بویونجا گئنئتیک کودا سادیق
قالدی... ایللر کئچدی، سووئت رهبرلیگینه قارشى چیخان قاچاقلار و اونلارا

کۆمک ائندلر توتولوب جزالاندریلدی، بیر چوخو گوللننه رک اۆلدورولدو، بعضیلری سیبیره سورگون ائیلدی، قالانلار ایسه داواملی اولاراق تقیب ائیلدی. مرحمتسیز شکیلده داوام ائتدیریلن تزییقلردن قورتولماق اوچون ب. وهاب زاده نین عایله سی ده باکیا (۱۹۳۴) کۆچمه لی اولور. خوشبختلیکدن کیچیک بختیارین تحصیلینی داوام ائتدیردیگی ۱۳۶ سالیلی اورتا مکتبده آذربایجان دیلی و ادبیاتی درسلیرنی تورکیه نین ایستانبول شهرینده تحصیل آلان، ادبیات و ائستتیک گۆروشلری " ثروتی-فونون " ، " ادبیاتی-جدیده " یازارلاری نین، " اتحاد و ترقی " طرفدارلاری نین آراسیندا فورمالاشان ایبراهیم جعفر تدریس ائدیر. ایبراهیم جعفر چوخ کئچمه دن آدینی گله جگین گوجلوق قلم اوستادی کیمی ادبیات تاریخی نین صحیفه لرینه قیزیل حرفلره یازاجاق پوئزیا هوسکاری نین تفککورو، روحونا زکرییه باباسی نین سپدیگی تورکچولوک توخوملاری نین سورعتله جوجریب بوی وئرمه سینه سبب اولور. آذربایجانین تانیمنیش عروض شوناسی اکرم جعفرین قارداشی ایبراهیم جعفر یئنیئتمه بختیارین تورک دیلینه، تورک ادبیاتینا و تاریخینه اولان ماراغینی داها دا گوجلندیریر و بو ماراغین اوفوقلرینی خئیلی گئنیشلندیریر. بیر دفعه او، میلتنی ریفاه چاتمیش اۆلکهلرله عئینی سیرادا، ایمضاسینی اونلارین ایمضالاریلا یان-یانا گۆرمک کیمی موقدس آرزولارلا یاشایان بختسیز شاعیر محمد هادیدن بخت ائدرکن ایبراهیم موعلیمین حوزن و هیجاندان قیزاردیغینی، کۆورله رک گۆز یاشلارینا بوغولدوغونو گۆرور و یادداشینا ابدی حک ائدیر. شاگیردلری نین گۆز یاشلارینی گۆرمه سیندن چکینن ایبراهیم موعلیم صینیفدن چیخارکن آرخاسیندان قاچان سئویملی شاگیرد دی اونون اوزونو پنجره یه چئویره رک ایچین-ایچین آغلادیغی نین شاهیدی اولور. و البته، اونا نه اولدوغونو سوروشور. موعلیمی یاشلی گۆزلرله

کیچیک بختیارا باخاراق: دانیشسام بئله، سن منی آنلایا بیلمزسن... دایانما سن بورادا، صینفینه گئت! - دئییر.

موعیلیم نین مقصدی اونو اؤز کدرلی دونیاسیندان اوزاقلاشدیرماق ایدی، لاکین عکسینه، بو جهد شاگیرد دی نین کیچیجیک اورگینده ایللر کئچدیکجه داها دا آلوولاناراق سون نفه سینه قدر اصلا سؤنمه ین بیر درد اوجاگی چاتیر.

هادی بو آلووون ایلک قیغیلجیملاریندان بیریدیر... بو قیغیلجیم ۱۹۶۰-جی ایللره قدر اونو یاندیریب-یاخیر و قلمه آلدیغی " ناکام " آدلی منظوم درامی بو یانغی نین اوزرینه سانکی سو سپیر. تورکچولوک روحو بوتون وارلیغینی قاپسایان گنج بختیار آذربایجان و دنیا ادبیاتی نمونه لرینی، تاریخی اثرلری، خصوصیه، چینگیز آیتماتوو، تولستوی، داهی فوضولی و صابیرین اثرلرینی داها چوخ اوخویاراق تپه دن دیرناغا قدر سؤزون سحرینه دوشور، اونا کؤنول وئره رک سئودالانیر... و شاعیرین بو سئودا یولو ابدیته دوغرو اوزانیدیقا اوزانیر. ابدیته قدر اوزانان یول بویونجا کؤنول سیرداشی، یارالاری نین ملهه می، یول یولداشی آنا تورپاغی، وطنی، میلیتی و آنا دیلی اولور. بو موقدس ملهم کؤنول دونیاسینا، اورگینه، بوتون وارلیغینا سوزولور، روحونو ساریر. حیاتداکی تک مقصدی و ایدئالی وطنداشی اولدوغو یوردون آغری-آجیلارینی و طالعینی یاشاماق، اونا اولان سونسوز سئوگیسینی دنیا یا هایقیرماق، خالق نین اوزونون گولدویونو، تورک یوردلاری نین بیرلشه رک بؤیوک توران دؤولتینی قوردوغو گونو گۆرمک اولور. او، بؤیوک تورک حؤکمداری، ایقتیصادی، سیاسی و مدنی باخیمدان بوتون تورک دؤولتلی نین بیرلیگینی تامین ائدن ایلک توران دؤولتی نین قوروجوسو آلپ ار تونقانین روحوندان ایمداد دیلیه رک عدالتله جیلالانمیش، گوجونو حاقدان آلاراق دوداقلاردا چیچک تک آچمیش مؤحتشم سئوگیلی نین قودرتلی

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

سۆزون واسیطه سیله بو قوتسال دیلکلرینی آلتایلاردان مونقولوستانا، اورادان آنادولویا هایقیردی. چونکی اونون عۆمرو بویو امین اولدوغو بیر حقیقت وار ایدی: بیرجه سۆزله دؤیوشلر باشلاییر، یاخود بیتیر. بوتون زامانلاردا " عدالتین دوشمنی ایله ووروشان " سۆز اینسانی اؤلومه آپارار، یاخود اونو دار آغاجیندان قورتارار. سۆز حیاتی گۆزللشدیرمه یه قادیر اولان ایلاهی بیر گوجدور قناعتینه گلیر:

سۆز - یئرلرده سورونمه میش،

دوداقلاردا چیچک آچمیش.

دوغرو سۆزون قارشیسیندا

یالان سۆزون رنگی قاچمیش.

سۆز - نبضیدیر،

حاق سسیدیر زامانه نین،

آیناسیدیر زامانه نین ¹.

¹Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. On iki cildə. XII c., (Tərtibçisi, redaktoru və ön sözün müəllifi Esmira Fuad (Şükürova). Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı. 2007. s.5.

بئلجه او، کلمه-کلمه، سۆز-سۆز دؤورونه آینا توتور. بو آینانین پارچالاری بیر سئوگیلیدن باشلایاراق وطن، میلت، آنا دیلی و نهایت، او تایلی- بو تایلی آذربایجانا دویدوغو سئوگی ایله بیرلشیر. بو آینادا صمیمی، طبعی بیر بختیار دونیاسی دا عکس اولونور. بو دونیانین سحرینه دوشنلر، بختیار کلامینا عاشیق و واقیف اولانلار یوزلرله، مینلرله دئییل، میلیونلارلادیر. بس ائله ایسه میلیونلارین کؤنلوندە تاخت-تاج قوران او موقتە دیر شاعیر، سۆز اوستادی، بو سونسوز سئوگییه یئتمک اوچون بختی یار اولموش بختیار و هاب زاده نی موعاصیرلری نئجه گؤروب دیرلندیریلر!؟

بو سوالی شاعیرین بیر چوخ موعاصیری جاوابلاندیریپ. مشهور قیرغیز یازیچیسی چینگیز آیتماتوو: " بختیار وهاب زاده عصریمیزین شاعیریدیر " ! - دئییه رک سانکی بو سوالین تک بیر جومله لیک جاوابی ایله نقطه سینی قویوب.

"گۆرکملی جراح نورالدین رضائیوین بو سوالا اؤزومنمخسوس یاناشماسی وار:

"بختیارین چوخ گۆزل یازی اوسلوبو دیقت چکیر. او کیمسه یه بنزمیر. اینسان اونون " گولوستان " ، " شب هیجران " ، " اعتراف " اثرلرینی اوخودوقجا بیر داها اوخوماق ایسته ییر. بختیار، چوخ یاخشی، صمیمی، صداقتلی، موثبت ایستیقاملرینی سایماقلا بیتمه یین بیر دوستدور ". آذربایجاندا سربست شعرین یارادیجیلاریندان اولان و اینکیشافینا اؤز تۆهفه لرینی وئرن رسول رضا ب. وهاب زاده شعرینی " موعاصیر آذربایجان ادبیاتی نین اؤنملی حادیثه سی " کیمی دیرلندیریر. شاعیری ۲۰ عصرین ۲- جی یاریسیندا آذربایجان ادبیاتی نین، مدنییتی نین سیموولو کی-می قبول ائدن پروفیسور کامیل ولی نریمانوغلو ایسه بختیار وهاب زاده نین سیماسینا اکس اولونان آذربایجانین آجی طالعیینی اوخودوغونو ایفاده ائدیر: " گۆروننو اعتیباریله آذربایجانا بنزه یین اوچ آدام تانیییرام: بختیار وهاب زاده ، نیازی و شهریار. الله-تالا سانکی بو اینسانلارین اوزلری نین هر خطینه آذربایجانین طالعیینی ناخیش-ناخیش ایشله میشدیر. طالعیسز طالعیین، بؤلونمه، پارچالانما، موستملکه طالعیی نین گیزلی و حزین مؤحنتینی... "

قیریشلارلا بعضان بو اوز، دردلی گۆزلر آذربایجانیمیزین تورکیه ده کی سسی و دویان اورگی، شاعیر و تدقیقاتچی یاووز بولنت باکیلره گۆره ایسه " بوتون تورک دونیاسی نین اورتاق سسی، سئون اورگی، آیدین اوزو و گۆزلیک خطی، سیموولودور " .

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زاده

بس اثرلرينده " آغير و عئىنى زاماندا چكىسىز، شفاف و اسرارنگىز پوئىك
ايكى عصير (پاولو مووچان (اوكرائنا)) " ¹

¹ Ədəbiyyat qəzeti. - 2011. - 19 avqust. - S.1-2-3.

اولان تواضۇكار شاعىرىن اؤزو نئجه دوشونور، شخسى كىملىگىنى، داخىلى
من " اينى نئجه تقدىم ائدىردى؟ سوالىمىزىن جاوابى بوتون چىلپاقلىغى ايله
من كىمم؟ " شعرىنده آيدىنلاشیر:

من كىمم؟ بو سوالى

ھر ايل آد گونلرىمده اؤز-اؤزومه وئرمىشم.

جاواب تاپا بىلمه يىب بو سوالىن اؤنونده

باشىمى ائندىرمىشم.

من كىمم؟ من نچىيم؟ عشقىم، دىلكلرىم نه؟

نييه گلدىم دونيايا، بو دونيادا يئریم نه؟

ساغ ايكن ده بىلمىرم اؤلويم، دىرىيم من؟

اولىنى، سونونو درك ائتمه ين،

ان عادى كسلردن بىرىيم من.

ايمكانلا آرزولارىن آراسىندا وورنوخان

ساعات كفىكىرىيم من.

زامانىن دهره سىله قانادلى آرزولارى

بودانان بىر بندىم.

من بىر اوزو آغامسا، بىر اوزو شرمىدىم.

من اؤزومون دوشمنى!

ھر گون چكىر چارمىخا اؤز ايچىمده من، منى.

من اؤزومچون هميشه باخديقجا سىررى آرتان

موعمالی شکیلیم.

اؤزومه ایتتیهمچی، اؤزگه سینه وکیلیم.

بیلدیگیم بو قدرمیش

منی مندن گیزله دن.^۱

^۱ <https://twitter.com/bvahabzade>

او، بئله اکثر مقاملاردا، ان چتین آنلاردا بئله سؤزون دوغروسونو سؤیله
مکدن، اؤزونو تنقیددن بئله چکینمیر، گئرچکلی، گؤردویو، شاهیدی اولدوغو
حقیقتلری آغ ورقلره کؤچوروردو...

سۆه بيليرمه اكر اوركدن...

تك سۆزله وطنين و خالقين آغريلارينى، آجيلاريني شخصى آغرى-آجيلارى كيمي اؤز قلوبنده ياشادان و طنداش اولمادان وطنين شاعيرى اولماق مومكون دئييل...

ناميق كامال

باكى دؤولت اونيوئرسيتتتى نين اوديتوريلاريندا اونون بير موعليم كيمي محاضره لريني دينله مك سعادتى منه ده نصيب اولوب. ۱۹۸۰-جى ايللرده او، منيم ده موعليميم ايدى و محاضره لرينده م.فضولى، ج.جاببارلى، م.هادى و م.ع.صابردن داها چوخ بحث ائدردى. دوخسان دقيقه عرضينده هئچ اوتورمازدى و سانكى درسى اونا نفه سيني ايچينه چكه رك قولاق آسان، ديقتله دينله ين بئش-اون طلبه يه ايضاح ائدردى. غملى باخيشلاريني بعضا اوزوموزه، بعضا ده پنجره دن دوغايا - آكادئميا شهرجيگى نين باغچاسينا ديكه رك دانيشاردى. بختيار موعليمين هر سؤزو، جومله سى صميمى، اينانديرىجى گليردى. چونكى او، بيزه دوغرولارى، گئرچكلرى آنلاديردى. ان اؤنملىسى، طلبه لرى، دينلگيجيلرى اؤز موعليمينه اينانيرديلار.

ايندى او گونلردن ايللر كئچيب... لاکين ۲۰۰۶-جى ايلين آلتى آيى عرضينده " سئچيلميش اثرلرى " نين خيى جيلدى نين رئاكتورو و اؤن سؤزونون مؤليفى اولدوغومدان من اونا داها ياخين اولماغين، اونونلا سيخ تماسا گيريب

تغز-تغز گۆروشمگین موتلولوغونو ياشادیم. سون گۆروشلریمیزین بیرینده کی صۇحبّت زامانی غریبه بیر مقام اولدو. او منه دئدی: - قیزیم، دوشونورم کی، ایندی سن منی چوخلاریندان داها یاخشی تانیییرسان، روحومو حس ائده بیلیرسن. اودور کی، سنه بیر سوالیم وار: - غریبه دیر، کۇنلونده کی بو تورکچولوک روحو، میلی کیملیک عشقی هارادان قاینقلانیر، آتاندانمی، باباندانمی؟ خواهیش ائدیرم، یازدیغین شعرلری گتیر، من سنی مطبوعاتا تقدیم ائدیم، ادبی ایجتیمایته تانیدیم. آخی، شعرى بو قدر دویان، آنلایان بیر ادبیات آدامی شعر یازمایا بیلمز!..

من اونا شعر دئییل، سادجه ائسسئرلر یازدیغیمی دئدیم. آنجاق اونون بو قناعتینه سؤیکنه رک طلبه لیک ایللرینده زاپوت کیتابچاما نه اؤیرندیگیمی سوروشمادان یازدیغی "اعلا" نى گئرچک حیاتدا دا آلدیغیمی سانیر و سئوینجدن سانکی قاناد آچیب اوچوردوم. تک کدرلندیگیمسه اونون گۆز یاشلارییدی... میلی نین طالع یوکلو مسله لریندن بجث ائدن شعرلرینی اوخویارکن ریقته گلیب هۇنکور-هۇنکور آغلاماسی... هئج وجهله ساخلایا بیلمه دیگی گۆز یاشلاری...

ایلك صۇحبتلریمیزده تورانین بؤیوک اوغلو، داھی اسماعیل بی قاسپیرالی نین دوشونجه لری نین و "ترجومان" قزئتی نین داوامچیسی اولاجاغیمیزا اومید ائده رک (منی باغیشلایین قوتسال روحلار!) نشرینه نایل اولدوغوم "یئنی ترجومان" قزئتی نین ایلك سایلارینی اونا تقدیم ائدرکن اورک پارچالایان هیچقیریقلاری نین شاهیدی اولدوقدا حئیرتله دوشوندوم: - اوجا تانیریم، اینسان نئجه ده بؤیوک، اوجا بیر روحون داشیییجیسی اولا بیلرمیش؟! تپه دن دیرناغا میللیلییه بورونه رک وطن سئودالی بیر شاعیر کیمی بوی وئررمیش؟! و هئج

ندن چکینمه دن ایچدن ائتدیگی اعتیرافلاری دوداقلاریندا چیچک آچارمیش!
وطن، میلّت، خالق سئوگیسی، اینسانین ایستکلیسینه دویدوغو سئوگییه،
هاواسینا، سویونا، چؤرگینه دؤنوشرمیش!..

اثرلرینی اوخودوقدان، اؤزونو شخسن تانیقدان، صؤحبتلرینی دینله دیکدن
سونرا، وطنینی، ائلینی، میلّتی، آنا دیلینی و دینی بختیار و هاب زاده قدر
اورکدن سئو بیلن ایکینجی بیر اینسان چتین تاپیلار، - دئییه دوشونوردوم. او،
اثرلرینده و عمللرینده بو سونسوز سئوگی اوغروندا اؤلمه یه بئله هر آن حاضر
اولدوغونو تصدیقله ییردی...

سئو بیلیرمسه اگر اورکدن

دونیانین ان گؤزل اینساننام من¹

¹ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə I. cild (Şeirlər). Bakı: Öndər Nəşriyyatı. 2004. s.251.

- دئین و مجنون کیمی سئومگی سعادّت، ایضطیراب وئرن سئوگینی
خوشبختلیک، سئومگی باجارماغی ایسه مردلیک و جسارت سایان بختیار
موعلیمین درین صمیمیتینه اینانیردیم. بونو بیلیریک کی، محض وطنینی،
میلّتی، دوغولدوغو تورپاغی و اولویوردونو دلجه سینه سئولر اونون اوغروندا
جانینی فدا ائدر، شهیدلیک زیروه سینه یوکسه لرلر. اعتیراف ائتمه لییم کی،
شاعیری دینله دیکجه، یاشامی نین آیری-آیری مرحله لرینی ایزله دیکجه، اونون
جانلی بیر شهید اولدوغونو گؤروردوم. آذربایجانچیلیق و تورکچولوک
ایدئولوگیاسی نین، تبریزین، بورچالی نین، ایروانین، گؤیجه نین، قاراباغین،
دربندین و دوشمنین-ائرمی واندالاری نین آیاقلاری آلتیندا اینله ین اسیر
تورپاقلاریمیزین شهیدی... " قاپیلار آرخاسیندا قالان آنا دیلی " میزین،
بعضیلری نین " باران (قویون) "، دیگرلری نین " خر (اششک) " دئدیگی،

حۆكمرانلىق آرزوسوندا اولان باشقا بىر دۆولتتىن، آزادلىق، دىموكراتىيا تاجىرلىرى نىن " وحشى تاتار " آدىنى وئردىگى باشى بلالى مىلتى نىن شهىدى...
 طبعى، وطنىن اوغلونو و يا قىزىنى شهىدلىيە آپاران باشلىجا سبب عشقىدىر،
 اونو وطنداش ائدن ايسە يوردونا و خالقينا، مىلتىنە دويدوغو سئوگىدىر...
 اوخوجولارىنا يوكسك وطنپورلىك روحو، وطنە، قديم اوغوز يوردونا، توركجە يە و مملكتىنە قارشى جوشقون سئوگى دويغوسو آشىلايان، مىللى-معنوى ثروتلىرىمىز، عنعنە وى مىراثىمىزا، ان اؤنملىسى، تارىخىمىزە صاحب چىخماغا چاغىران ب.وهاب زاده ه پوئزىياسى، عئىنى زاماندا، سئوگى، محبت، روحانى و دونىوى عشق شعرىدىر. كؤنول چىرىپىنتىلارى، اورك آغرىلارى و فلسفى دوشونجە لرېندن يوغرولان پوئزىياسىندا ب.وهاب زاده ه دونىادا وار اولان هر شئە سئوگى نىن، عشقىن گؤزو ايله باخماغى باجارىردى. شاعىرە گؤرە، طبعىتى ياشادان سئوگىدىر و حتى چىچكلر، بؤجكلر، قوشلار بئلە عشقىن دىلى ايله دانىشىر. عشقندن محروم اولان اورگىن سويوق بىر داش پارچاسىندان فرقلنمە دىگىنى دوشونن عاشىق شاعىر سئونلرى دونيانىن ان گؤزل، ان بختىار اينسانلارى سانىردى. اونون دوشونجە سىنە گؤرە، اينسان نە اوچون سئودىگىنى بىلمز و گئىرچك بىر عشقلە سئوركن يالنىز كؤنلونون سسىنى، روحونون اونا پىچىلدادىقلارىنى دىنلر... اصل سئوگى بؤلونمز، پول كىمى خىردالانماز...
 ب.وهاب زاده پوئزىياسى نىن بو سجيىوىيى خصوصىتىنى چوخ كامىل شكىلدە عكس ائتدىرن " بؤل گؤروم " شعرى نىن لىرىك پوئزىايا، ياخود فلسفى لىرىكيا آيد اولدوغونو چتىنلىكلە موعىن ائتمك اولور:

بختىم، منە يار اول! - دئيب چاغلارام،
يار اولماسا، دى، بختيار اول گۇروم!
گلە جگە اوميدىمى باغلارام،
بىر آن سونرا نە اولاجاق، بىل گۇروم!

ياز آيلارى چاغلدايان سئلميسن؟
بو دونيانى اويونجاغمى بىلميسن؟
حيات سنى گولدورنده گولموسن،
ھونرين وار، آغلاداندا گول، گۇروم!

دونيامىزى ياسا، تويا بۇلموشوك،
سئودامىزى اودا، سويا بۇلموشوك،
عۇمروموزو گونە، آيا بۇلموشوك،
مين آرزويا، مين ديله يە بۇل، گۇروم!

ھر زامان داھا چوخ كۇنلونون سسىنى دىنلە ين شاعىر اگر دونيادا اينسانى
سئون، دردلرينى بۇلوشن، تكلگينه مئيدان اوخويان - ھر جور كدرى نين
قنىمى، كۇنلونه يار اولان بيرجە دوستو، سئوگىلىسى وارسا، او زامان غم چكمە
يە دئيب، ياشاماغا دير، - قناعتينده ايدى...¹

¹ ok.ru/group51648479035521/topic/...

بىر گونش بس ائدر، پريشان اولما،
سنين يوز كور قدر گۇز ياشين اولسا،
مين درد ھوجوم ائتسە، كۇنول، سيخيلما،
بىر نفر درد بىلن سىرداشين اولسا.

بعضا ده سئودىگى نين لاقئيدليگينه دؤزه بيلمه ييب حصرتدن اورگى پارام- پارچا اولان عاشيقين دىلى ايله گيلئيلنن شاعير اؤز-اؤزوننه لاپ آستاجا: - بو قدر بؤيوك بير عشق " بير سالاما ديمه دى؟ " سوالينى وئيرير و جاواب آختايردى. چوخ ماراقليدير كى، ۱۹۶۱-جى ايلده يازديغى عئنيادلى شعرينده او، بو سوالى نين جاوابينى وئره بيلير. سون ميصراعدا حؤكمله سسلنن جاواب سانكى عشقيني قورويا بيلمه ينلرين اؤز-اؤزوندن اؤج آلماسى كيمي سسله نير. بئله كى، بير گون شاعير كوچه ده گئدركن طلبه ليك ايللرينده عاشيق اولدوغو قيزا راست گلير و سالام وئيرير. لاكين آرتيق اؤز عاييله سى، ايستى يوواسى اولان كئچميش سئوگيلىسى اؤزونو گؤرمه مزليه وورور و بير واختلار سئودىگى اينسانين سالامينا جاواب وئرمه ييب اوزونو يانا چئويرير. شاعير بئش ايل بويونجا عاشيق اولدوغو، آنجاق قوووشا بيلمه ديگى قيزين قورخونو سئوگيسينه ديشه رك سالامينا جاواب وئرمه ديگيندن سارسيلير... آنلاير كى، اونا اؤلومسوز بير سئودا ياشادان بو اينسان آرتيق بير اولدوز قدر چاتمازدير و مين تأسوف كى، ياشانانلار اصلا گئرى دؤنميه جكدير... بو حاديه نين سونوجوندا دويدوغو اؤلسييه كدر اونو بوتون اوغورسوز سئوگيلره آينا توتان همين " بير سالاما ديمه دى؟ " آدلى تكرارسيز بير شعر نومونه سيني يازماغا سؤوق ائدير:

قوپ اى توفان، اس اى يئل! خزل اولوم، تؤكولوم.

دوز بئش ايل اورگيمده بسله ديگيم محبت،

بير سالاما ديمه دى؟!

بير گونلوك حسرتيمه دؤزه بيلمه ين گولوم،

بس نه اولدو؟ بو حصرت بير سالاما ديمه دى؟
گئتدين، آر خانجا باخديم، جان آيريلدى جانيمدان،
سن نئجه ائتينا سيز كئچه بيلدين يانيمدان؟!
آه چكديم، باشيم اوسته يارپاقلار اسدى، گولوم،
سنين قلوبين اسمه دى؟ آر خانا دا باخمادين!
نييه سنين يولونو محبتين كسمه دى؟
قازانجيميز دى، بومو؟
دئييلمه ين او سالام الويداميز اولدومو؟
سن منه ظولم ائيله دين، منه ظولم ياراشير.
بير سالاما ديمه ين عشقه اؤلوم ياراشير!¹

¹<http://dushunce.az/entries->

لاکين شاعيرين سونرالار کؤنلونو وئردیگی گؤزلدن ایستگی داها بؤیوک اولور:
منی سئومک، عئینی زاماندا سئوگیمی قازانماق او قدر ده آسان دئییل. اگر منی
گئرچکدن سئویرسنسه، گرک آياق سسلریمدن بو گله نین بختيار اولدوغونو
آنلاياسان!..

سئودیگینه عشقینی ایظهار ائدن شاعیر سانیر کی، " اگر سنی سئویرمسه،
حیاتی، دونیانی دا سئویرم، قلوبیم، اورگیم آینا تکین شفاف، حساس، هم ده
بوللور کیمی اینجه دیر. کؤنول آیناما اکس اولونان گؤیلر، یئرلر یالینیز گولومسه
ییر. بو آن من دونیایام، کایناتام و هئچ بیر غمیم ده یوخدور. چونکی آییم،
اولدوزوم، گونشیم وار، حتی ظولمت، قارانیلق و آیدین گنجه لر، گونشلی و چنلی
گوندوزلر ده منیمدیر... " سئودیگی قادینین عشقی ایله بختيار اولان عاشیق
بختيار حاقلی اولاراق اؤز-اؤزوندن سوروشور:

سؤیله، مندن زنگینی دونیادا وارمی؟
سئون ده اؤزونو یوخسول سانارمی؟

بئله بوتؤو عشقله یاشایان، بوتون دونیانی و اینسانلاری سئومگی باجاران شاعیر
اورکدن سئوه بیلن اینسانین اونا دوشمن اولمایاجاغینا دا اینانیر. عشقله
دوشمنچیلیک بیر آرایا سیغماز کی! حتی بیر کیمسه نی، بیر قیزی-قادینی
سئومه یین، عشق یانغینلاریندان کئچمه یین اینسانین یاخشی آدام اوللا بیله
جگینه بئله شوبهه ائدن بختیارین سئودیگینه عشقی اینتهاسیزدیر... اونوندور
سرحدسیز عشقلر، اؤلچویه سیغمایان حسرتلر... شاعیرین قناعتینه گؤره، سئون
کؤنوللر اوچون جیسمن آیریلیقدا کئچن زامان، مکان اوزاقلیغی اصلینده ان
بؤیوک، ان گؤزل یاخینلیق اولور. عشقی گوناھ سایانلار ان بؤیوک گوناھکارلاردی
اونون نظرینده:

عؤمرون پاییزی ندا سئودیم، سئویدیم،
ائله بیلیرم کی، ایلک باهارام من.
آرخانجا سورونن کؤلگه نم سنین،
هاردا قرار توتسان، اوردا وارام من!

مئی اولسان، یانیندا بیر قدح اوللام،
گول اولسان، چترینی اؤپن مئه اوللام.
اوت اولسان، بیر آندا دؤنوب شئه اوللام.
داغ اولسان، زیرونه یاغان قارام من!

باشىمى قويارام گونده يوز كرە،
بىر يول آياغىنى باسدىغىن يئره.
عشقىندىر اوجالدىن منى گۈيلرە،
بو عشقن گوجونە مىننتدارام من!

سئوگىيە حدد قويماق، دوزو گوناھدىر،
جاھىلىن ھر ايشى، سۆزو گوناھدىر.
عشقى گوناھ سايماق - اۋزو گوناھدىر،
كىم دئىير، عشقىمدە گوناھكارام من!؟

اۋزون بىر عالمسن، عشقن بىر عالم،
سن اولان كۆنۈلدە نە كدر، نە غم!
سنسىز بو دونيانىن ان بدبختىيم،
سنىنلە دونىادا بختيارام من!

سئودىگى ايلە بىرلىكدە دىرسە، او معسود، بختور وارلىق يانىندا،
ياشامىندادىرسا، اۋزونو دونيانىن بختيارى، اونسوز كئچىردىگى بىر جە آندا بئلە
دونيانىن ان بدبختى سايان شاعىر سئوگىلىيە دويدوغو اينتھاسىز عشقىندە
اولدوغو كىمى، وطنە، مىلتە، يوردا محبتىندە دە تام، بوتۆۋ ايدى و حياتدا
يارىمچىق اولان ھر شئىدن قاچىر، اوزاقلاشىردى. او، بوتۆۋلۈك سوراغىندا باش
وئرن بو قاچىشدىن " تزه دن " آدلى شعرىندە ائلە ايچدىن بىر صمىمىتلە بىجىت

اڻڊیر کی، عشق آتشینده یانان اورکله، سئونلره آسیمانین بئله قفس اولدوغونا
اوخوجو اینانمایا بیلیمیر:

آیریلیق دملری دوشورکن یادا،
تزه دن سئویرم، تزه دن سنی.
ائله بیلیرم کی، بو گئن دونیادا،
ایلک دفعه گؤرورم، گولوم، من سنی.

آیریلیق گونلری دوزولور صفه،
هر گون گؤزله ییریک، هر گون بیر گونو،
آیری بیر آدامسان، گولوم، هر دفعه
ووصالین اولی، هیجرانین سونو.

تئلئقراف کاغیزی... کیچیک بیر وراق،
آلیشان کؤنلومه سو سپیر یئنه...
سندن آیریلدیغیم اون گوندور، آنجاق
میلیون ایللردیر کی، حسرتم سنه.

بیل، یامان گونده ده، یاخشی گونده ده،
ایسترم قووشام، من یئتم سنه.
گؤزوم گؤزلرینه دیکیلنده ده
حسرتم، حسرتم، حسرتم سنه!^۱

^۱ Baxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki Cilddə. I. Cild (Şeirlər). Bakı: Öndər Nəşriyyatı. 2004.s.253.

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زادە

دوشوندىوكلرىنى و ياشادىقلارىنى، حياتدا گۇردوكلرىنى درىندن موشاھىدە ئادە
رك، اۋىرنە رك آغ ورقلرە كۆچۈرن ب.وھاب زادە ە قلمە آلدىغى اثرلرىندە اۋزونو
ايفادە ئاڭدىر، دئسك، يانلىمارىق. اونون اوچون عشق و يا نىفرت اورگىن
دالغالانماسى، حسلرىن تلاتومو، دويغولارىن فىرتىناسى، عاغىلىن عوصيانى،
اوركلە بئىى نىن، عاغىللا حسين چارپىشماسىدىر... آما بو چارپىشمانىن سونوندا
عشق قالىب گلير. اوچ حرفدن يارانان عشق سۆزو سۆزلرىن سولطانى، عۆمرون
بىزگى، تاجى، حيات آغاجىدىر! بوتون اينسانلار بو آغاجىن بارى، مئىوھ سى،
اۋولادلارىدىر. و ھر كسىن سون دوراغى، اول-آخىر يئرى قارا تورپاق اولسا دا،
جۈۋھرى عشقىدىر. " شىب ھىجران " پوئىماسىندا او، عشقى اىلە دونيانىن،
ياشامىن سىررىنى، طبعىتىن چتىن دىلىنى اۋلمز فوضولىيە اۋىرە دن لئىلاتى،
يعنى اينسانى ان بۇيوك موعلىم، اوستاد سايبىر و اونون دىلى اىلە دئىير:

زحمتىنى دانمىرام، چوخ بورجلويام سىنە من؛
سن حيات كلمە سىنى يازماغى اۋىرتمىسن،
حياتىن سىررىنىسە قىزىن اۋىرە دىب منە،
من بورجلويام لئىلانين او سحركار حوسنونە.
دىلىنى اۋىرتمىسن كىتابلارىن منە سن.
اوسا منە اۋىرە دىب طبعىتىن دىلىنى،
اونون سىرلى دىلىنى، اونون چتىن دىلىنى.
ايندى من آنلايىرام عشقىمىش ھر نە وارسا،
بلى، كىمىن قلبىنى عشق آتشى ياخارسا،
دونيانى درك ائىلە ىر، عشق بىر آمال ايمىش.

ان بۇيوك كىتاب اونون حوسنودور، شۇله سيندن
ايشيقلانير منيمچون گيزلى سيررى جاھانين...
عشق بير محوريدير بيزيم قوجا دونيانين...
اى موعليم، اولانى سۇيله ديم سنه يالنيز،
اۋزون سۇيله، هانسينيز قودرتلى اوستادسينيز؟^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. 12 cildə. I. Cild (Şeir və poemalar). Bakı: "Azərbaycan", 2005, 544 s., s.461

بلکه ده بو سببدن سئوگى شعرلرينده داها صميمى، داها دويغوسالدير بختيار
وهاب زاده! بو سيلسيله دن اولان شعرلى ايچينده كى ايضطيرابلارين، حيات
و زامانلا باغلى ادبى-فلسفى دوشونجه لرى نين ترجومانيدير. سئوگى شعرلرينده
اوخوجولارين گۈزلى قارشيسيندا اونون اۋز اوبرازى جانلانير، شخصيتى، ايچ
دونياسى پارلاق شكيلده عكس اولونور. بونا گۈره ده محبت موضوعوسوندا
يازديغى شعرلر داها چوخ ديقتى جلب ائدير و سئويلير. "يامان داريخميشام"
شعرينده سئودىگينه "بير يول آياغيني باسديغين يئره گونده يوز كره باشيمي
قويارام" اعتيرافيني ائدن و "داريخماغى زامانا ان اوزون اۋلچو سانان"
عاشيق شاعيرين ديبسيز صميميتى هئچ بير شرحسيز اوركلرده رغبت دوغورور،
اوخوجوسونو، اينسانلارى محض بو سوييه ده سئومه يه سسله يير، روحونو
عشق، محبت عنوانلى عالي دويغولار اوزرينده كۆكله يير:

يامان داريخميشام سنينچون، يامان!
من اسير دوشموشم اۋز ايستگيمه.
نيفرتى گيزلتمك آساندان آسان،
سئوگيني گيزلتمك ماحالميش، دئمه!

ھارايىلار يوكسە لىر كۆنۈلدن يئنە،
بو نئجە ھارايىدى، بو نئجە ھايدى؟
عۆھدەمدن گە لردىم... گۆزۈم اوزونە،
قولاغىم سسىنە دارىخماسايدى...

يامان دارىخمىشام... بو ندىر يئنە؟
عاغلىم ساغا باخىر، اورگىم سولا.
اورگىم دۇنوبدور گۆى گۆيرچىنە
قونوب سن گئدە لى سن گلن يولا.

يامان دارىخمىشام... ھر آخشامچاغى
آرزومو گونشېن تئلىنە ساردىم.
منىملە اولسايدى، من دارىخماغى
زامانا ان اوزون اۋلچو ساناردىم...

يوخوما گلмышىدىن... قىسىلدىق كونجە...

دانىشدىق... يئل اسدى... داغىلدى درد-غم.

كۆلگە يە دۇنمودوم، سنى گۆرونجە

سنىن ايشىغىندا يوخ اولدو كۆلگم...¹

¹ birge.az/blog/23445/darixmisam-b...

اۋزو دە اعترىف ائدىر كى، بىر اينسان كىمى دويغولاندىغى، ھىجانلاندىغى
موضوعولاردان يازاركن داھا بۈيۈك اوغور قازانىب. اويدورما موضوعولارا يۇن
آلدىقدا ايسە دىلى توتولوب، شعرى نىن تاثيرى كئچىجى اولوب، ائلە ياراندىغى

گوندجه اونودولوب. سئوگی و نیفرت دویغولاری نین یازدیردیگی یازی و شعرلیری اورکلره چوخ آسان یول تاپیب، بیر کۆنولون اودونو، آتشی نی مین کۆنوله داشیییب. شاعیرین سئوگی و نیفرتله باغلی دوشونجه لری درین فلسفی معنایا مالیکدیر: " ندر سئوگی، ندر نیفرت؟ قلبین دالغالانماسی، حسلرین توفانی، عاغیلین عوصیان! سئومه دن سئوگیدن یازماق نئجه مومکون اولاییلر؟ سون اوتوز ایل عرضینده سیلسیله تشکیل ائدن لیریک عشق شعرلریم، عینی زاماندا حیات و زامان حاقینداکی فلسفی دوشونجولریم و داخلی ایضطیرابلاریمدیر. من بو شعرلیمده داها چوخ اؤزوم. چونکی بونلاردا داها چوخ صمیمیم. صمیمیت ایسه ادبیاتین و صنعتین چارپان اورگی، شاه داماریدیر. بو شعرلر منیم قلبیمین ترجومانیدیر. سئوگیم سئومک احتیاجیندان مئیدانا گلدیگینه گؤره بو احتیاجین عؤمرومون سونونا قدر منی یاندیریپ یاشاداجاغینا اینانیرام. چونکی بو سئوگی فیطرتدن گلیر. اگر حدفین اؤزو ده سئوگیه لاییق اولورسا، سئوگی آراداکی مانعه قدر قوووت قازانیر. گنجلیک دؤورومدن بو گونه قدر یازدیغیم سئوگی شعرلری نین هدفی عئینیدیر. شعرلیمده کی رئال وضعیتلرین و حاللارین تصویریندن اورتایا چیخان نتیجه بودور: بونلارین هر بیرى بیر سارسینتی نین، بیر اعتیراضین، بیر فیرتینانین، یاخود بیر عوصیانین ایفاده سیدیر. اونلاردا هئچ بیر اویدورما یوخدور. بو شعرلرین هامیسی دویغولاریمدان سوزولموشدور. شاعیر اینسان کیمی حس ائتمه لی، شاعیر کیمی یازمالیدیر. اینسان، حیاتی و دونیانی نه زامان حس ائتمه یه باشلاییر؟ ایضطیراب اودوندان کئچدیکدن سونرا!"^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Şənbə gecəsinə gedən yol, Bakı, Azərənəşr, 1991.-331 s., s.259-273.

خالق یازیچیسی ایلیاس افندیئو ده شاعیرین محض گئرچکلی اورکدن، هر جور ساختاکارلیقدان اوزاق صمیمیتله قلمه آلدیغینا دیقتی چکیردی: " بختیار

هر نه یازیرسا، اورکدن یازیر، طبیعی یازیر، تمناسیز یازیر. بیز اونون لیریکاسی
نین آوازیندا ساختا نوتلار حس ائتمیریک..."

"قورخو" شعرینده "دنیا یا گل لى بيلمير ندن، نه يه وورولدوقسا،
ياندیردی بیزی" - اعتیرافی ایله یانماغین، اودلاردان، آلولاردان کئچیب
قارسالانماغین فلسفه سینی یارادان شاعیرین نیفرت حسی ایله باغلی اوبرازلی
فیکرلری ده اوخوجونو دوشوندورمه یه بيلمير: "حیاتی ایدراک ایضطیرابدان،
یانماقدان کئچیر. بو ایضطیراب، بو یانگی نیفرته دؤنوشونجه حسلر داها گئنیش
بیر حجم آلیر، فردی حسلر ایجتیمایلیشیر، وطنداشلیق دوینگولاری باش
قالدیریر"^۱.

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Şənbə gecəsinə gedən yol, Bakı, Azərənəşr, 1991.-331 s., s.259-273.

ب. و هاب زاده بو شرحلرینده ده سون درجه صمیمی، طبیعیدیر. بوغازدان
یوخاری سؤز دئمیر، سونیلیک یاراتمیر. یاخشی بیلیر کی، صمیمیت سؤز صنعتی
نین، ادبیاتین ماهیتی نین، اساسی نین محک داشیدیر. بو بدییی حقیقتلرله
یاشایان، اورگی نین سسینه قولاق آسان شاعیر گئچک حیاتداکی، جمعیت و
طبیعتده کی بعضی اویغونسوزلوقلاری بئله، اؤز دنیاگؤروشونه گؤره دییشمک،
هر شئی اؤز یئرینه قویماق ایسته ییر. او، آید اولدوقلاری یئرده بولونمایانلاری،
بیر سیرا یوکسک وظیفه لری توتان، یئری سهو دوشن اینسانلاری نیظاملاماق،
هر شئی لاییق اولدوغو شکیلده و یئرده گؤرمک، حیاتداکی سهولری دوزلتمک
ایستگینی دیله گتیریر، روحونون درینلیکلریندن باش قالدیران "اگر طبیعتین
حؤکمو منده اولسایدی!" آرزوسونو گیزله ده بيلمه ییب ایستکلرینی صمیمی
شکیلده دیله گتیریر:

من بیر تارزن اولوب چالا بیلسیدیم،

میضرابین عؤمرونو تئله وئردیم!

خاننده عشقیمی جار ائیلشیدیم،
مین به می بیر کسک زیله وئردیم.

بولبول ناله چکر ووسال دمینده،
گولون لچکلری سولار چمنده،
طبیعتین حؤکمو اولسایدی منده
قانقالین عؤمرونو گوله وئردیم!..¹

¹ <http://ebooks.azlibnet.az/book/8CwU4lYW.pdf>

گؤرونديو کیمی، آکادئمیک میرزه ایبراهیموون تعبیرینجه دئسک،
"ب.وهاب زاده ، شعریمیزین فوضولی، واقیف، صابر، صمد وورغون، آشیق
علسگر، شهریار کیمی چئشمه لریندن سو ایچمیشدیر. او، سؤزلری ائله گؤزل
چکیب-چئوپره رک ماهیتینی آچیر کی، تاثیرلی تضادلار اورتایا چیخیر.
دوشونجه لرینی گؤزله نیلمه دن ائله چئوپریر، ائله درینلشدیریر و فلسفی
مفهوملارلا عئینی سوییه یه ائله اوستالیقلا یوکسلدیر کی، اوخویان زامان
حیران اولور، حددیندن چوخ سئوینج یاشاییر و معنوی، انستتیک ذؤوق
آلیرسان" ².

² www.gencekitab.az/docs/B.Vehabzade.doc

ياشاماق يانماقدير

اينسان حياتيندا اهميت كسب ائدن سوال، فردين وارليغى و وار اولانى بيلمك ماراغىنين اثريدير. بوتون سوال ايشاره لرى حल्लीنى گيزله يهر و پروبلئلرلرلر نتيجه سينده اورتايا چىخار. بختيار وهاب زاده نين حياتى تضادلى اولان داخىلى منليگىن، كوللكتىو شوورا يۇنلتديگى سواللارى آيدىنليغا چىخارير. اؤز " من " اينه وئردىگى سواللار حياتى معنالانديرماق و مؤوجودلوق سىي نين محصولدور. كوللكتىو شوورون تاثيرى آيد اولدوغو وطنى وطنسىزلىشديرمه يه، دىنى يوخ ائتمه يه، اسارته، قيساجاسى اؤزگلىشمه يه سبب اولور. شاعير بوتون بو باش وئرلرى شعره چئويرر كن سورغولاما يولونو سئچير. سورغولار سوال ايشاره لرييله اوخوجونو دوشوندورمه يه سؤوق ائدير.

اسرانور كاراچئننگئل

چوخ سئودىگىم، وطنسئور بؤيوك تورك - ياووز بولنت باكيلر هوجامين عئىنيله سئويملى پئىغمبريميز هز. محمد كىمى اوجا تانريا خطابن " اللهم! منه آغلایا بيله جك بير جوت گؤز وئر! " دوعاسينا محض بختيار وهاب زاده نين قان قارداشى كىمى قاتيلديغى آچيق حقيقتدير. عؤمرو بويونجا آذربايجانيميزين دردلرينه، ساغالمايان تاريخى يارالارينا ياندى-ياخيلدى و گؤز ياشلاريني ساخلایا بيلمه دى تانيدىغيميز و سئودىگيميز بختيار:

مين لكه ووردولار شرفيميزه،

وئردىك، صاحيبيميز يئنه وئر دئدى.

قانیمیزی امیب، اوسته لیک بیزه
بیری " باران " دئدی، بیرى " خر " دئدی.
بیزی هم یئدیله، هم ده میندیله،
سونرا آرخامیز جا گیلئیلندیله...^۱

^۱ Esmira Fuad. Sözə sevdalılar (Ədəbi düşüncələr). I. Kitap, Bakı: Nərgiz nəşriyyatı, 2011. s.22;

او، هر کسین گۆره بیلمه دیگینی گۆره-گۆره، هر کسین یازماغا جسارت ائتمه دیگینی سحیرلی سۆزلره چئویره-چئویره، ان اؤنملیسی اینسان اوغلونون کؤنول دونیاسینداکی فیرتینالاری، اؤزو-اؤزونو آنلایا بیلمه سی یولوندا چکدیگی ایضطیرابلاری، داخلیلی دونیاسینداکی قارشیدورمالاری و بو مشققتلی یوللاردا، معنوی صافلاشما پروئسئسینده قوصورلاری نین اولماسینی آنلایا-آنلایا، ننه سی نین دانیشدیگی ناغیللاری، باباسی نین اینسان امگینه وئردیگی دیری خاطیرلاراق دونیانین هارادان باشلانیب، سونونون هارادا بیته جگینی چۆزه-چۆزه بختیار وهاب زاده اولدو. توخوندوغو موضوعو و حادثه لری یالنیز گۆروب موشاهیده ائتمکله کیفایتلنمه ین، زنگین فانتازیاسی ایله حقیقتلری یازان، یاشادیگی حس و دویغولاری صمیمی شکیلده ایفاده ائدن حساس بیر شاعیر کیمی سئویلدی. خالق یازیچیسى مئهدی حسینین سۆزلرینه گۆره، " بختیار وهاب زاده نین قهرمانی ایله اؤزو آراسیندا ضیدیت یوخدور " ^۲.

¹ <https://kayzen.az/blog/MASON/4187/b%C9%99xtiyar-vahabzad%C9%99-2.html>

طبیعی، اثرلرینده هم ده اؤزونو ایفاده ائدن ب. وهاب زاده نین آماجی حیاتی بیر اینسان کیمی حس ائتمک، شاعیر کیمی قلمه آلاق ایدی. بس، اینسان نه زامان حیاتی و دونیانی حس ائتمه یه باشلاییر؟ سوالین جاوابی چوخ ساده دیر: البته، اینسان معنوی آغریلار، عذابلار ایچینده قوورولا-قوورولا و ایضطیرابلار

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

آلووندان کئچه-کئچه یاشامین ماهیتینه واریر، یاواش-یاواش حیاتی، دونیانی
درک ائدیر... عئینیله "قورخو" شعرینده ایفاده ائتدیگی کیمی:

من اوددان قورخمادیم یانانا قدر،

من قورخو بیلمه دیم قانانا قدر

ائلّه کی یاندیم،

اودلا اوینامقدان قورخدوم، دایاندیم...^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I cild (Şeirlər). Bakı: Öndər Nəşriyyatı, 2004. s. 169.

بوندان سونرا باشلانیر یانا-یانانا یاشاماق، بوندان سونرا باشلانیر قورخو، احتیاط و
حیات... بو یانیب-یاخیلما نتیجه سینده یارانان شعرى نین اودو اؤزونو ده،
اوخوجوسونو دا یاندیریر.

"ایکی قورخو" پوئماسیندا ایسه قورخونون اوبیئکتی داها کونکرئت، داها
آغریلیدی. معنالی شعرلرینه بیر-بیریندن گؤزل ماهنیلار بسته له یین ایستعدادلی
بسته کار، رئپرئسسیا ایللرینده بیر چوخ آیدینلاریمیز کیمی حبس جزاسینا
محکوم ائدیلن قنبر حسینلییه ایتحافن قلمه آلدیغی بو اثرده شاعیر قورخونون
اینسانی نئجه دهشتلی وضعیتلره سالدیغینی گؤستریر. اصلینده شاعیرین
مولاحیظه سینّه گؤره، "فلاکتین قورتاردیغی نقطه دونیانین ان خوشبخت
آنیدیر. فاجیعه نین قورتاردیغی نقطه ده خوشبختلیک باشلاییر. " لئنینله
صؤحبت " اثریمده ائیقراق یئرینه لئنی نین " روشوت اولان مملکتده
عدالتدن دانیشماق اولماز! " کلامینی وئرمیشم. سونرا دا باشلاییرام کی، آی
داهی، سن بؤیوک آدامسان، تامامیله دوز دئییرسن. روشوت، آخی گؤتوروب

دونیانی. ایندی منی کیم توتا بیلر؟ لی نین دئدیگی سۆزو تکرار ائدیرم. بئلجه، سککیز فصیل یازدیم، هره سی بیر مسله ایله باغلی... "

شاعیر محض " لئنینله صؤحبت " و " موغام " پوئمالارینا گۆره، رئیسپوبلیکا دؤولت موکافاتینا لاییق گۆرولور. " لئنینله صؤحبت " پوئماسیندا شاعیر دونیا پرولتاریاتی نین داھی رهبری ولادیمیر ایلیچ لئنی نین سارسیلماز ایراده صاحبی اولماسیندان، آمال، عمل و دیلکلریندن، خالقا حدسیز سئوگی و محبتیندن سۆز آچیر. " اورک آلیشماسا، وطن ده ایشیقسیز قالار، ایچریدن آلیشیب یانماسا، حتّی طیاره لر ده قطبلری بیرلشدیره بیلمز " قناعتی ایله بؤیوک رهبری وصف ائدیر:

اونون هونریله آنامیز جاهان،

گونشه یوکسلدی، اولدوزا چاتدی.

اینسانین ان بؤیوک آرزولاریندان،

او، اؤزو یئرلرده گونش یاراتدی.¹

¹ Qarayev Yaşar. Ön söz. B. Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. I cild, Bakı, Azərnəşr, 1970, s.2.

یئرده آرزولاریندان گونش-ایشیق، اصلینده خاروقه لر یارادان اینسانین سووئتلر بیرلیگی دئییلن مکانین ساکینلری - اون بئش رئیسپوبلیکانین یئنی دونیا یارادان خالقлары نین گئرچکلشمه ین اومیدلریندن، پوچ اولموش آرزولاریندان، درک ائتدیگی حقیقتلری آشکار صورتده دیله گتیره بیلمه مه سیندن تأسوف حسی ایله صؤحبت آچیر.

بختیار وهاب زاده کؤکلندیگی بؤیوک روحا هر زامان سادیق قالیر. شاعیر خوش سدالارلا، آوازلا اوخونان زنگین آنا لایلاسی نین مؤحتشم آهنگی نین کۆرپه لیگیندن بری اینسان اوغلونو مین ایللرین او تاییندان سوزولوب گلن روحا، میللی وارلیغینا، اؤزونه و سویکؤکونه باغلادیغینا اینانیر. او، " بئشیک " شعرینده لایلا،

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

اوخشاما و بایاتیلارین اؤز اسرارنگیز آهنگی ایله اینسانی روحن گؤزللشدیرمه سیندن، اؤزونو درک ائتمه سیندن سؤز آچیر. هله بئشیکده ایکن آنالارین لایلار و آنا سودو ایله بیرلیکده ائولادلارینا بیر چوخ اؤنملی خصوصیتلری ده اؤتوردوکلرینی دیقته چاتدیرماغی اونوتمور:

لایلانین هر حالی بیر اومید، گومان،
اونون آهنگیله قاینادی قانیم.

آنمین یانقلی لایلالاریندان،

سوزولدو روحوما آذربایجانیم...^۱

^۱ <http://elibrary.bsu.az/yenii.pdf>

شاعیر اثرلرینده اینسان اورگینده کی عشق آتشی نین آنا دیلینه، وطن تورپاغینا، منسوب اولدوغو خالقا اولان سونسوز سئوگیدن قاینقلاندیغینی بیان ائدیر. اونون اوچون وطن گؤزلیکلر مسکه نی، گؤزله گؤرولن، الله توتولان بیر اوبیئکت، ماددی دیری اولان بیر نسنه دئییل. وطن یئر اوزونه ابدی ایشیق ساچان گونش ده دئییل. وطن، هر شئیدن اول، سینه سینده بسله دیگی اینسانلارین تاریخی، دیلی، دینی، مدنیتی، ادبیاتی، عادت-عننه لری، موسیقیسی، روحسال دونیاسی - معنویاتیدیر. شاعیر بو معنویاتین دیرینی بیلن و ابدی یاشادان قوتسال کئشیکچیلرین - قلم صاحبیلری نین، کفنی بویوندا موباریزه مئیدانلارینا آتیلان، میلی نین تاریخی مئیدانلارا گتیرن و یازان، تاریخین اؤزو قدر قییمتلی و بؤیوک اولان ایگیدلریمیزین، شهیدلریمیزین چکدیگی ایضطیرابلاری آغ ورقلره کؤچورور. "شب هیجران" دا داهی فوضولی نین، "آغلار-گوله یین" ده اؤلمز صابرین، "زینداندان شعر" ده موتفککیر حسین جاویدین، "ناکام" دا دردلی محمد هادی نین، "فریاد" دا ایکی

جاهان شاعیری نسیمی نین، " ایستیقلاال " و " شهیدلر " ده موقدس شهیدلریمیزین، هم ده شهید یورد یئرلریمیزین اوبرازلارینی یارادیر. بو موقته دیر اینسانلارا ادبی هئیکل اوجالتماقلا برابر، عینی زاماندا میلی موجدایله یه اعتبار و صداقتینی ده عکس ائتدیریر. شاعیر یازدی و یازدیقلارینا ایناندی کی:

اینسان اینسان اولور اؤز هونریله،

میلت میلّت اولور خیر-شریله.

تورپاغین باغرینا جسدلریله

آزادلیق توخومو سپدی شهیدلر...^۱

^۱ Esmira Fuad. Sözə Sevdalılar (Ədəbi düşüncələr). I. Kitab. Bakı: Nərgiz Nəşriyyatı.

2011. 324 s., s.25.

اولویوردوموز ۱۹۹۰-جی ایلده سپیلن آزادلیق توخوملاری اؤز بهره سینی وئردی. آذربایجان خالق تاریخی مستقیلیگینه قووشدو، میلیونلارلا سویداشیمیز کیمی بختیار وهاب زاده ده بختیارلیغینا قووشدو. مستقیلیک آدلی عوضسیر نعمتین قورونماسی، الدن وئریلمه مه سی اوچون یئنیدن موبارزه یه قاتیلدی. میلّتی نین اوغورلارینا، سئوینجینه سئویندی، نۇقسانلارینا، دردلرینه اوزولدو، جمعیتیمیزده مؤوجود اولان چاتیشمازلیقلارینا کدرلندی. ۱۹۹۰-جی ایلین ۲۰ یانواریندا، تاریخه " قانلی یانوار " کیمی دوشن تاریخی گونده اولویوردون- آذربایجانین باغیمسیرلیغی یولوندا جانینی قوربان وئرن آزادلیق عاشیقلری نین-شهیدلرین یاریم قالان عؤمرونه، ناکاملیغینا وایسیندی. ایلرله خالقیمیزین دوستو اولدوغونا و سادجه، وطنین ایستیقبالی اوغروندا بؤیوک بیر ایمپئریانین، تپه دن دیرناغا ان معاصیر سیلاهلارلا سیلاهلانان " قیزیل اوردو " عسگرلری نین قارشیسینا الالین چیخان و قارشى طرفین اؤز دوستونا گولله

آتماياجاغينا اينانان صاف نیتلی، قورد اورکلی اوغوللاریمیزین آغیر تانکلارین تیرتیللاری آلتیندا پارام-پارچا اولان جانلارینا آغی دئدی. شهید اولان ایگید اوغوللارین شرفینه " شهیدلر " آدلی غم و فرح داستانی یاراتدی...

تأسوف کی، اونون اورگینده و اثرلرینده یاشاتدیغی شهیدلرین سایى آز دئیل. الجزایر میللی قورتولوش هرکاتی نین فدایلیرى (" یوللار-اوغوللار ")، ترک ائدیلن، جیسمن اؤلمه دن منن اؤلومه محکوم ائدیلب قوجالار ائوینه آتیلان والیدئینلر، تنهالیغا سوروکلنن اینسانلار، یاشلى آنا و آتالار، ننه و بابالار (" آتیلیمیشلار ")، تاتار شاعیری موسا جلیل (" اوچون نغمه لریم ") و ویئتنام خالقى نین مستقیللیک موجهیدلری (" تضادلار ")، لیاقتینی حیاتیندان اوستون توتان ۱۳ یاشلى ساشا لوقوینوو (" لیاقت ") دا بو سیرایا داخیلیدیر ...

البتہ، ب. و هاب زاده نین قلمه آلدیغی پوئمالارین دا هر بیرى آیری-آیرلیقدا موکمل صنعت اثری اولماقلا، شعرلری قدر دیقتهجن، جلبندجی و یاددا قالاندیر. بیلیمیرسن کی، هانسینی ایلکین اولاراق دیله گتیره سن، مزیتلری باره ده سؤز دئیہ سن، تصوراتلارینی بؤلوشه سن، هانسینا داها جوخ اوستونلوک وئره سن؟! " شب هیجران " آمی، " گولوستان " آمی، " لاتین دیلی " نه می، " اعتراف " آمی، " آتیلیمیشلار " آمی، " موغام " آمی؟ ائپیک شعرین اوستادی اولدوغونو سؤزسوز تصدیقله یین " آمئریکا گؤزه لی "، " باغیشلایین، سهو اولوب "، " لیاقت "، " ایکی قورخو "، " قییمت "، " وطن منم، من وطنم "، " لئنینله صؤحبت "، " غم ایچینده سئوینج "، " هر باهارین اؤز قاراقوشو " نامی؟ بونلاری بیر-بیریندن نئجه فرقلندیره سن، نئجه سیرالایاسان کی، شاعیرین روحونو اینجیتمه یسن؟ اگر بئله ائتسن، اؤزون-اؤزوندن راضی قالارسانمی، پئشیمانچیلیق حسی کئجیرمزن کی؟

آما " نىيە اولجە فيلان ائردن باشلامادىم؟! " - دئيه اۋزونو قىنا-ماماق، شاعىرىن قوتسال روھونو اينجىتمە مەك اوجون، ظنىمىزجە، يازىلما تارىخلىرىنە گۆرە سىرالاماق داھا ياخشى اولاردى. بىر دە كى، بو ائىرلىرىن ھەر بىرى جاپ اولوندوقدان درھال سونرا، ادبىياتشوناسلار، تنقىدچىلار و سادە اوخوجولار كىفايت قدر قىيىمەت وئرىپ، مقامىنداجا دىرلندىرىپ، چوخلو سايدا مقاله و رىئىئىزىيالار قلمە آلىپ، حتى پولئىمىكايا دا گىرمە يە جەھد ائدىلەر. بىز دە اۋز نۆۋبە سىندە، يىرى گلدىكجە بو مۇحتىشم ائىرلەر موناسىيەت بىلدىرە جگىك...

اونورى دى بالزاك " مىلتى ادبىياتى اولان چوخ بۇيوك توپولولوق " سايىردى. محمت ائىمىن يورداكولسا: " بىراك بىنى ھاىكىرايىم، سوسارسام، سىن ماتىم ائ! اونوتما كى، شاعىرلىرى ھاىكىرمايان بىر مىللىت سىئونلىرى توپراك اولموش اۋكسوز چوچوكلار گىيىدىر... " - دئىيىردى. بختىار وھاب زادە ھەر ايكى آرمان سىنعتكارىن سۆيلە دىكلرىنى ائىرلىرى و اىستىقلال اوغروندا ساۋاشى، آرديجىل سورتدە آپاردىغى موبارىزە ايله تصدىقلە دى...

ادبىياتسىئورلەر معلومدور كى، ھلە ۱۹۶۰-۷۰-جى ايللردە " گولۇستان " ، " لاتىن دىلى " ، " شب ھىجران " ، سونرالار ايسە " موغام " پوئىمالارى بارە دە گىنىش سۇھبتلر گىئىد، موزاكىرە و تھلىلر آپارىلىپ، گوندىمىن اساس موضوعولارىنا چئورلىپ. آنجاق ندنسە " اعتراف " پوئىماسى، بىزجە، بىر قدر دىقتدن كىناردا قالىپ و بو اثر بارە دە نىسبتن آز دانىشىلىپ... ائلە بو سبىدن دە " اعتراف " پوئىماسى ايله اىلگىلى بعضى فىكىرلىرىمىزى اوخوجولارلا بۇلوشمەك احتىاجى دويوروق. شاعىرىن يارادىجىلىغىنى آرديجىل اىزلە ىنلر بىلىرلر كى، او، بعضىلرى كىمى سىۋىلن پوئىياسىنا، قازاندىغى شۆھرەتە گۆرە قورلنمە يىپ، اۋزونو ھىچ واخىت تەكبۇرلو آپارمايىپ. آخى، بختىار وھاب زادە اعتراف ائتمىگى

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زادە

باجاران و اونو دىلە گتىرمەكن چكىنمە ين، حتى يانلىشلاريني بئلە جسارتلە سؤىلە مەكن اوتانمايان شاعىر-اينسان ايدى. ھەمىشە اۋزو-اۋزۇنە حسابات وئىر، دايم داخىلى " من " ى ايلە اوز-اوزە قالماغى ترجىھ ائدىر، سانكى ايچىندە قوردوغو ويجدان محكمە سىندە اۋزو-اۋزۇنە دارا چكىردى و... بوتون بو چكىشمە لرین سونوجوندا " بىرجە اوندان راضىام كى، اۋزومدن نارازىام! " - قناعتىنە گليردى. بلكە دە بۇيوك شاعىر بو دوشونجە نى بىر شەردە، بىر بئىتدە تام وئە، آجىقلايا بىلمە دىگىنى دوشونە رك " اعتراف " پوئماسىنى قلمە آلمىشىدىر. صمىمى اعترافى سئون قلم صاحىبى نىن بىرجە بئىتى بو فىكىرلرى سرگىلە مگىمە اساس وئىر. و تانىنىمىش شاعىر قشم ايلقارین فىكرىنچە، " اعتراف ائلە شاعىرىن اۋزۇنە حصر ائتىدىگى " اۋتوپورتىت " اثرىدىر .

اعتراف ويجدانين نغمە سى، نئى،
ھەر كسىن اۋزۇندىن اۋچ آلماسىدىر.
قلىبن ھەم كىجىلىب، ھەم بۇيومگى،
اينسانين آلچالىب-اوجالماسىدىر!

دىقت يئتىرسك، بئىتلە بند آراسىندا نە قدر ياخىنلىغىن، عىنىيتىن مۇوجودلۇغونو گۇررىك! شاعىرە گۇرە اعتراف معنن پاكلاشماق، صافلاشماق، تمىزلەنمەك، دورولماقدىر. بوندان اۋترو ھارالاراسا گىتمەك، دونىاجا مشهور زىارتگاھلارى زىارت ائتمەك، كەبە نى يئددى دفعە دولانماق، " قارا داشى " اۋپەك دئىيل، سادجە اۋزۇنە كىناردان باخا بىلمەك، اۋزۇنون اۋزۇنو گۇرمگىن گىركدىر:

اؤزوندە اوزونو سن گۆره بیلسن،
یقین بیل، ای اینسان، تمیزلنرسن!

بو تمیزلنمه نین سونوجوندا آنلایارسان کی، اینسان عئینن دوغولدوغو بؤلگه
نین، یئرین طبیعتینه بنزیر، داغ آدمی داغلاردان، آران آدمی اوجسوز-بوجاقسیز
دوزنلیکلردن، یامیاشیل اورمانلارین صافلیغیندان، گۆزللیکلریندن گوج، قوووت
آلار و ایلهاما گه لر... و نهایتده آنلایارسان کی...

چادیرلاردا اوزئیرلر دوغولماز!..

بختیار و هاب زاده یازدیغی شعرلرله نسیللره وطن سئوگیسینی آشیلايان، اؤیره دن بیر شاعیردیر. اونون بو موضوعودا یازدیغی شعرلری آیری بیر کیتابدا توپلانارسا، هئچ شوبهه سیز کی، گئنیش حجملی بؤیوک بیر توپلو اثر اورتایا چیخار. تورکیه ده سون دؤورده وطن سئوگیسینی بختیار و هاب زاده ه قدر عاشیق حالیندا هیجانلا ترنوم ائدن بیر شاعیر یوخدور. اونون وطن شعرلری آیریجا بیر کیتاب شکلینده یایملانمالی، بونون واسیطه سیله هم آذربایجاندا، هم ده تورکیه ده یئنی نسیللره وطن سئوگیسی نین نه اولدوغو اؤیره دیلملیدیر. آذربایجان و تورک دونیاسی، بختیار و هاب زاده کیمی بیر " وطن مجنونو " نا، بیر " دیل مجنونو " نا صاحب اولماقلا بختیاردیر.

پروف. دکتر. شوایب کاراکاش

۲۰ عصرین سونلارینا دوغرو، یعنی ۱۹۹۰-جی ایلده سووئت ایمپئریاسی نین اسارتیندن قورتولوب موستقیللیگینی قازانان آذربایجانین قاراباغ اوغروندا یئنی بیر دؤیوشه، ایشغالچی ائرمینیستانلا موحاریبه یه جلب اولونماسی بختیار و هاب زاده نین سینه سینه یئنی بیر داغ چکدی. قاراباغ دردی دؤزولمز آغریا، ساغالماز یارایا چئوریلدی شاعیرین حساس اورگینده... ایتیریلن تورپاقلاریمیزین، شهید روحلاری نین ناله سیندن قولقلاری توتولدو. قاراباغدان قاچاراق بوتون اؤلکهیه یاییلان کؤچکونلرین، چادیر دوشرگه لری نین، بو دوشرگه لرده کی یاغیشدان سونرا توره ین گؤبلکلره بنزر، دؤیمه یه قاپیسی بئله اولمایان، ایچینده کینی

یایدا یاندىرىب قىشدا دوندوران چادىرلارلا برابر، احتىشاملى ويللارلار اوجالدىن،
 وظىفه سىندىن سۈى-اىستىفاده ائىدىن وظىفه صاحىبلرى نىن، زوربا مأمورلارىن،
 ائرمى تاپداغىندا اينله ىن اسىر تورپاقلارىمىزىن آدىنى رىستوران، شادلىق
 سارايلىرىنا و كافه لره وئرمىكله تسلى تاپان وطن ائولادلارى نىن بو قدر
 لاقئىدلىگى، غئىرت دامارلارى نىن بو قدر بوش اولماسى شاعىرى چوخ
 كدرلندىرىدى. اولارلا وطنى ايتىرمىكله نه لرى ايتىردىگىمىزى، هانسى اؤلچۈده
 بۇيوك معنۈى ايتكىلره معروض قالدىغىمىزى و بو ايتكىلردىن دوغان آغرىنى
 آنلاتماغا چاللىشىردى. شاعىرىن بو كدرىنى درىندىن درك ائىدىن دوس.در. ظفر
 گۇلن بختىار وهاب زاده نى " توركون اومىدى، ياهيا كامال، فاروك نافىز،
 اورهان سئىفى كىمى كوريفئىلرىن داوامچىسى " كىمى گۇرور، اونون توركىه
 نىن ايدئولوژى آناسى ضيا گۇكالپلا دىل، تارىخ، مدنيت و دىن كىمى مىلتى
 مىلت ائىدىن دىرلر موضوعوسوندا آز قالا عئىنى دوشوندوبونو، وطن موضوعوسوندا
 ايسه نامىق كامالا داها ياخىن اولدوغونو، سىرادان بىر ادبىيات آدمى دئىل، اۆلكه
 سى نىن بىرلىك و برابرلىگىنى قوروماق اوچون چىرپىنان ضىالى اولدوغونو
 بىلدىرىدى. ز.گۇلن " بختىار وهاب زاده ه نىن وطن سئوگىسى و توركىه "
 آدىلى مقاله سىنده شاعىرى يوكسك دىرلندىره رك ايجتىماى-سىياسى يۇنلو
 اثرلىرىنده اۇنملى يئر توتان ائرمى مىسله سى نىن درىن قاتلارىنا نفوذ ائدىر: "
 وهاب زاده ه نىن بىجئ ائتىدىگى ان اهمىتلى موضوعولاردان بىرى ده داغلىق
 قاراباغ مىسله سىدىر. ائرمىلىر ۱۹۲۰-جى ايلدىن اوزو بو يانا مىنلرله اىللىك
 تارىخى اولان تورك يوردونو - داغلىق قاراباغى الدە ائتمك ايدىعاسىندا ايدىلر.
 حالبوكى بورادا ياشايان ائرمىلىر، ۱۸۲۸-جى ايلده كى روس-ايران و ۱۸۲۸-
 ۲۹-جى ايللر آراسىنداكى عوئمانلى-روس موخارىبه لرىندىن سونرا بورايا

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

یئرلشدیریلیمیشلر. ۱۸۳۲-جی ایلده کی ایلک رسمی روس استاتیسکاسینا گۆره قاراباغ اهالیسی نین ۸.۶۴٪-ی آذربایجانلیلار (آذربایجان تورکلری)، ۸.۳۴٪-ی ایسه اثرمنیلردن عیبارت اولموشدور. سووئت ایتتیفاقی نین داغیلماسی پروسئسینده، ۱۰ اوکتیابر ۱۹۸۷-جی ایلده اثرمنیستانین پایتاختی ایرواندا کئچیریلن نومایشلرده قاراباغین اثرمنیستانا بیرلشدیریلمه سی ایستگی یئنیندن گوندمه گلدی. بو طلبره ان تاثیرلی و علمی جواب بختیار و هاب زاده و تاریخچی پروفیسور سولئیمان الیاروو طرفیندن وئرلیمیشدیر^۱.

^۱ Doç. Dr. Zafer Gölen. Bahtiyar Vahabzadede Vatan Sevgisi ve Türkiye. I. Beynelhalk Bahtiyar Vahabzade Sempozyumunun Materyalleri. Bakı: Qafqaz Üniversitesi. 13-15 Dekabr 2012.s.289

وطنی ناموسو، و بجدانی، شرفی سانان ب. و هاب زاده ایندی اثرمنی ایشغالیندا اولان دده-بابا یوردو حاقیندا سانکی گۆزلیرینه قارانلیق چۆکه-چۆکه، نفه سی کسپله-کسپله، آغزیندا دیلی یانا-یانا دانیشیر: "قاراباغی ایتیردیک، بیز او جنت تورپاغی جهننمه بنزه یین چادیرلارا داشیدیق. قارا هاردا، آغ هاردا؟ گلین، "قاراباغلی" دئمیک، "چادیرلی" دئیک اورادا یاشایانلارا... قاراباغین یولوندا سینه میزی گرمه دیک و ایتیردیک... بیز یالنیز بوز بولاقلی، صاف هاوالی یایلاقلاری، ککلیکی-توراجلی، جئیرانلی-جو یورلو داغلاری ایتیرمه دیک، بو نعمترلره بیرلیکده او یورددان اورگیمیزه اسن یئنیلمز روحو دا ایتیردیک. بیزی بیز ائدن شاقراق بولاقلارین سسینی، قاراباغدا کؤکلنن تارین تئلرینده کی او تکرارسیز سدا لاری، گله جگین نغمکار بولبوللرینی و اوزئییرلرینی ایتیردیک اصلینده. قاراباغلی داهیلر او زامان دئییل، اصلینده قاراباغین اؤلدویونو اؤیره نینجه اؤلدولر"، - دئییردی:

بودور منی یانديران،

گئجه-گوندوز اؤزومو اؤزومدن اوتانديران.

تورپاق - چۆلمو، چمنمی، تورپاق - قایامی، داشمی؟
تورپاق - قولمو، چاییرمی، آغاجمی، کندالاشمی؟
تورپاق - جددیم، تاریخیم، توپراق - یوردوم، مکانیم.
تورپاق - منیم ناموسوم، تورپاق - منیم عنوانیم!
او تورپاقدا ایتن شۆهرتیمیز، شانیمیز،
اۆز آدیمن مزاری.
نئجه دۆزدوک بو درده، آی ائللر، بیز داشمییق؟
دوشمه وئردیگیمیز او حالال تورپاقلاردا
حالال وطنداشمییق؟
بیز وطنی ایتیریب وطن تورپاقلاریندا،
جانسیز، روحسوز داش اولدوق.
وطنی ایتیررکن نئجه وطنداش اولدوق؟
یالانلارا آلدانیب دوغروموزو ایتیردیک،
دوزوموزو ایتیردیک...
کیشی منلیگیمیزی سالیب آياق آلتینا،
اۆزوموزو ایتیردیک...¹

¹ Esmira Fuad. Sözsə sevdalılar (Ədəbi düşüncələr). I Kitap, Bakı: Nərgiz nəşriyyatı. 2011. s.22.

ب. وهاب زاده ۱۹۸۰-جی ایللرین سونوندان باشلایاراق اثرمینیلرین قاراباغی ضبط ائتمک مقصدی ایله آذربایجانا هوجوملاریندان و اثرمنی وانداللاری نین آغلاسیغماز ظولموندن اینله ین خالقین باشینا گلن دهشتلی حادثه لردن سویداشلاری نین، مأمورلارین و سیراوی وطنداشلارین ایللر اؤتندن سونرا بئله عیبرت گؤتورمه مسیندن چوخ کدرله نیر. شاعیر بو اونوتقانلیغا عوصیان ائدیر،

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

"کئچمیشینی اونودان خالقین گله جگی، صاباحلاری قارانلیق اولار!" - دئیرک تورکون دوشمنلری ایله اونلارین اؤز دیلینده دانیشیر و ائتدیکلرینه قارشیلیق وئره رک موباریزه آپارماغین واجیبیلیگینی هایقیریر. او، "اثرمنیلر ائتدیکلری پیسیکلردن، قیرغین و سویقیریملاردان هئچ اوتانماز، اوسانمازلار، اونلار بیز تورکلرین اونوتقانلیغینی گؤردولر. دده-بابالاریمیزا ائتدیکلری ظولم و قیرغینلاردان اصلا درس آلمادیغیمیزی بیلیرلر. بو اونوتقانلیغیمیز یئنی-یئنی میلی فاجیعه لر دوغورور"، - دئیر.

بو یامان درسلی هایدی ترک ائدک،
تاریخی درسلی داها درک ائدک.
ترک ائدیپ اونوداق سویوققانلیغی،
اونوداق کئچمیشه اونوتقانلیغی.
دایم گؤزوموزون اؤنونده دورسون،
کئچیلن یوللاردا خیر-شریمیز.
بو گونو اونوتساق، صاباح، او بیرگون
بیزی باغیشلاماز نوه لریمیز.^۱

^۱ Bahtiyar Vahapzade. Yücelikte Tenhalık. (Türkiye Türkçesine Aktaranlar: Fatih Ordu, Seriyye Ağayeva, Melahet İbrahimova) Ötüken Neşriyatı. İstanbul: 1998. s. 51.

"وهاب زاده بو دؤورده اثرمنیلرین حاقسیز ایدیعالاری و روسیانین دستگی ایله آمانسیز هوجوملارینا جاواب اولاراق خالقین طلبلرینی جسارتله دیله گتیرمیش، مقبول و اوزلاشدیریجی بیر سیاستله آذربایجان خالقینا خیدمت ائتمیشدیر." گلین آچیق دانیشاق " (۱۹۸۸) آدلی کیتابینداکی مقاله لرینی آشکارلیق، یئنیدنقورما و دئموکراتیا سیاستی نین تاثیری آلتیندا قلمه آلمیشدیر. داها سونرا

اثرمنیلرین روسلار آرخالاناراق ائدیكلری هوجوملار، تورپاق ایشغاللاری و نهایت، روس اوردوسونون باکیدا رئاللاشدیردیغی " قانلی یانوار " قیرغینی (۱۹-۲۰ یانوار ۱۹۹۰) قارشیسیندا دا سوسمامیش، " شهیدلر " (باکی: ۱۹۹۰) آدلی پوئماسینی و " دووشانا قاچ، تازی توت: آذربایجان حادیثه لری نین ایچ اوزو، موسکوانین سیاستی " (آنکارا: ۱۹۹۰) آدلی اثری ایله روس سیاستی نین و اثرمنی اویونلاری نین اصل ماهیتینی شرح ائتمیشدیر " ^۱.

¹ KİHAES 09/04/2014 Bəxtiyar Vahapzadə kimdir?

وطنداش شاعیر لازیم اولدوقدا میدانلارا آتیلان، ان مؤعتبر تربونالاردان بئله سؤزونو دئمگی باجاران، مؤحتشم اینقیلابلار ائتمه یه و ظفر بایراغینی ان یوکسک زیروه یه سانجماغا قادیر بیر خالقین زامانی گلنده اونو آزادلیغینا قوووشدوروب ظفری دایم الینده ساخلاياچاق، خوشبختلییه، ریفاهه آپاراجاق قهرمانلارا بوتون زامانلاردا احتیاجی اولدوغونو دریندن آنلايیردی... لاکین چادیرلاردا اوزئییرلرین دوغولمایاچاغینی، قوچ کوروغلولارین، هجر، قاچاق نبی، فته لی خانلارین یئتیشمیه جگینی درک ائدیردی. اؤزوندن اول یاشامیش بؤیوک میرزه جلیل، میرزه علی اکبر صابر و داهی اوزئییر بی حاجیبیوو کیمی ب.وهاب زاده ه ده یانا-یانا زوربالیقلاری، آذربایجان جمعیتینده کی چیرکینلیکلری، پیسلیکلری، یارامازلیقلاری قامچیلاییردی. اؤلکه ده باش آلیب گئدن آنارخیانی، مؤوجود وضعیتین قاریشیق و تهلوکه لی اولدوغونو، صنعت عالمینده و سیاستده " منم-منم " دئین، " اؤی منی، اؤیوم سنی " عنعنه سی نین شاهه قالخمیش آتینی حئیرتله سئیر ائدیردی. " یانیق کره می " هاواسینا اوینایان گنجلرین ذؤوقسوزلوگو، آنا دیلینده دانیشماغی آر بیلنلرین عقیدهسیزلیگی، حیاتا مده سی نین گؤزو ایله باخان شرفسیزلرین دردلی شاعیرین یوخولارینی قاچیرمیشدی. دایما اؤزونه حسابات وئرن، داخلی

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زاده

چكىشمە لرلە عۆمور سورن و ھر آخشام اۆزونو " بو گون منى يوردداش ائدن
خالقىم و وطنىم اوچون نە ائتدیم؟ " سوالى ايله سورغو-سوالا چكن بير وطن
ائولادى كىمى خالقى نين مىللى مثله لردە جبھە لرە آيرىلمادان بيرلشمە سى،
بۆيوك وطن اوغروندا، خوشبخت گلە جك، بوتون دردلردن اوزاق، آزاد آذربايجان
نامينه بيرليكدە سى گۆسترمگى واجيب سايان بختيار وھاب زاده خالق آراسيندا
بيرليك اولماسا ديريليگين اونون طالعيندن يان كئچە جگى قورخوسونو،
آغريسىنى ياشايردى:

وئريب يوردوموزو چيركىن اللره،
بير اوووج وطنى محلله لرە
بۇلوب كيچىلتمگى ترگىتمگىنجه،
كۆهنە وردىشلىرى ترك ائتمگىنجه،
اوجالىق تاختىندان ائىن مىلتىن،
بو گون دىلنچىيە دۇن مىلتىن
شرفى، شۆھرتى، اولو منلىگى،
كىملىگى، غورورو، بى ارنلىگى
يئنىدن اۆزونه قايتمايىنجا،
دىلىندن، دىنىندن، اۆزوندن دۇن،
عهدە وفاسىندان، سۆزوندن دۇن
يالتاق توفىلىلر فاش اولمايىنجا،
زىيىل قوتوسونا آتيلمايىنجا،

واللهی، دونیامیز دوزلن دئییل.

آرزو ائتدیگیمیز گون گلن دئییل.^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. On iki cildə. XII c., (Tərtibçisi, redaktoru və ön sözün müəllifi Esmira Fuad), Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı. 2007, s.23.

موباریز روحلو شاعیر بو شعرى ۲۰۰۰-جى ایلده قلمه آلمیشدیر... بعضا اونو توتدوغو مؤوقعیه و قناعتلرینده گوزشته گئتمه سینه گۆره یئرسیز گوناھلاندیرانلار، بعضی مسله لرین اوستوندن ۷۰-جى ایللرین احتیاطلیلیغی ايله کئچدیگینی سؤیله ینلر ده اولموشدور. اصلینده یورد سئوگیسینده بوتون سئوگیلرینی باسدیران شاعیر، دؤورون و حیاتین ضیدیتلری نین، جمعیتین قوصورلو یؤنلری نین فرقینه وارمیش، حادیثه لرین پرده آرخاسی معناسینی آنلامیش، منطیقلی، تمکینلی بیر طرزده اوخوجولارینی و طلبه لرینی خبردار ائتمیشدیر. او، تک و ساغلام بیر بدن کیمی گؤرمک ایسته دیگی آذربایجان جمعیتی نین آغریان اورقانلاری نین چاره سینی مؤوجود قوصورلاری تنقید ائتمکده گؤرموش، یارالارینا ملهم اولماغا چالیشمیشدیر. " وایدیر اکدیگیمیز... " شعرینده خالقین مالینی سویوب تالایانلارا، جیبی دولو، اورگی بوش ثروت عاشیقلرینه، آر و ناموسدان محروم گدالارا پیس عمللری نین حسابینی بیر گون وئرمه لی اولاجاقلارینی خاطیرلاداراق اونلاری، هله گئج اولمادان دوغرو یولا گلمه یه دعوت ائدیردی:

گۆرن، اولاجاغمی سوموردیونوز

بو میلّت قانیندان دویان گونونوز؟

میلّتين قانیدیر ثروتین، وارین،

سیز اؤز کئفینیزده، مملکت داردّا.

گنجه لر چادیردا آج یاتانلارین
پایینی هضم ائدین کازینولاردا.
وایدیر اکدیگینیز، سیزسه گول درین،
گیزلی سایدیغینیز دوللارین سسی.
یئتیم ائولرینده کیمسه سیزلرین
آهو-ناله سیدیر، آهو-ناله سی ...
طاماهین دیبی یوخ ... داغیدین، سؤکون،
هله یئرینیزده جاغاجاغسینیز.
گؤیدن الله باخیر، گله جک بیر گون،
یئدیگینیز قدر ده قوساجاقسینیز.^۱

hakkında.az/Bextiyar+Vahabzade/21501-Vaydır+ekdiyiniz.html

ب.وهاب زاده بؤیوک ساتیریک شاعیر میرزه علی اکبر صابرین " اؤزونو یورما،
کیشی، من دوزلن زاد دئیلم " ، حسین عاریفینسه " او قدر قاریشدیرمیشیق
مایاسینی بیز، بو دنیا دوزلسه، ددمه لعنت! " میصراعلارینداکی کینایه نی چوخ
یاخشی آنلامیش، یارادیجیلیغیندا عکس ائتدیرمیشدیر. شاعیر بو کینایه ایله
خالقین قانینی سوروب دویمایان ظالیملارا قارشى سؤزون گوجو ایله دؤیوشه
قالخیر و بو تیپ اینسانلارا مرحمت ائتمه دن تنقید ائدیردی... سؤزو حدفینه
یئتمه ییب تنقیدلری نتیجه سیز قالدیقدا ایسه اوزونو الله توتور، اوجا یاراداندان
باشی بلالی خالقى اوچون کؤمک دیله ییردی:

قورخو کؤلگه سینه سیغینمیش بو گون
صداقت، دیانت، محبت، الله.

یالان حاکیم اولوب بۇهتان گۇزتچی،

چوروپور زیندانداندا حقیقت، الله^۱.

elit.az/library/index.php?id=8115

بئله وضعیتلرده بعضا اؤزونه، بعضا ده سویداشلارینا عصییلشیر، داها قطعی موقع توتور، هر کسی حیاتدا اوزلشدیگی چتینلیکلره سینه گرمه یه، مانعه لری آشماغا، سئوینجلی گونلرده اولدوغو کیمی، آغریلی مقاملاردا دا دؤزوملو اولماغا و لیاقتینی ایتیرمه مه یه سسله ییردی:

حیات سنی گولدورنده گولموسن،

هونرین وار آغلاداندا گول گوروم^۲.

bilinanadilin.blogspot.com/.../böl-görüm.html

حیات آغلاتدیغی زمان گوله بیلمه ین شاعیرین اؤزونون ده قلبینده اونو آغلادان سببلری آرادان قالدیрмаق آرزوسو اوپانیر. سانکی بیرجه آندا بو چتین وضعیتدن چیخیش یولو تاپیر:

ندیر آرزوم، دیلگیم اللهدان ایمانلا بو گون؟

تالانان، باغرینا داغلار چکیلن خالقیم اوچون:

یئنی فیکرین کولگینده اولو میلّت دارانا

بیزی بیرلشدیره جک بیر آتاتورکوم یارانا!..^۲

²Bahtiyar Vahabzade. Soru İşareti. (Dipnotlarla Yayına Hazırlayanlar: Seriyе Gündoğdu, Bayram Gündoğdu, Erdal Karaman) İstanbul: Kaynak Yayınları. 2002. s.87.

بو میصراعلارین ماهیتینده بسلن نیتی، دیلگی، وطنداشلیق یانغیسینی آنلایان اوخوجو چینگیز آیتماتووون عقیده داشی حاقیندا سؤیله دیگی " لیریزم و وطنداشلیق بختیارین صنعتینده آیریلماز جوتلوکدور. بختیار وطنپروردیر،

آقیلدیر، سؤزون حاقیقی معناسیندا، اؤیود وئرن، دوغرو یولو گؤسترن ادبیات آدامیدیر! " - ایفاده سی نین حقیقت اولدوغونو گؤرور. آنجاق بو کیمی باخیش شاعیری تانیان هر کسین دوشونجه سینده واردیر. باشقا جور مومکون ده دئییل، چونکی مودریک شاعیر بوتون اثرلرینده " یاخشی اینسان " مفهومی یاراتماقلا کامل اینسان اولماغین دوستورونو دا وئیر. پئشه، عمل، دیل تعصبکئشلیگینی یاخشی اینسان اولماغین واجیب شرطلری حساب ائدیر. اونا گؤره یاخشی اینسان هر شئیدن اؤنجه عقیدهسی مؤحکم اولان اینساندیر، چونکی عقیده سیزلر حیاتدا هر جور پیسلیک ائتمه یه حاضریدیرلار...

یاخشی آدام!

سؤیله گؤرک یاخشیلیگی ندر اونون؟

سؤیله گؤرک مسله کی نه، عشقی ندر؟

قالان شئیلر منیم اوچون افسانه دیر.¹

¹ kayzen.az/blog/poeziya/12271/baxtiyar-vahabzada-lirikasi.html

بو شعرى اوخویان اوخوجونون گؤزلیرینده بعضی مقاملار آیدینلاشیر، شاعیرین هدفی، آماجی موعینلشیر و کونکرئت بیر فیکره گلیر: یاخشی اینسان دوروست اینساندیر. یاخشی اینسان کاسیبلارین، چادیرلاردا مسکونلاشمیش قاقچینلارین مالینا گؤز دیکمه یندیر، یوردون و میلّتین دردّی ایله دردنن اینساندیر... شاعیرین اؤزو ده عایله ده، حیاتدا و جمعیتده یاخشی آدام کیمی تانینمیشدی. یاخشی آدام، اؤرنک و طنداش اولدوغوندان وطنینده ده آنجاق یاخشیلیقلارین، هومانیزمین، گؤزلیگی، صلحون و عدالتین برقرار اولماسینی بوتون ایچدنلیگی ایله آرزولاییردی. اونا گؤره ده هر جور رڭیونچولوغون، آیری-سئچکیلیگی، علّیه اینه ایدی. آراز چایی نین هر ایکی ساحیلینده کی آذربایجانى باکی،

تبریز، ایروان، گنجه، قاراباغ، ناخچیوان، لنکران، نفتچالا و قوباسی ایله بیر بوتؤو اولاراق گۆرور و دلیجه سینہ سئویردی... دوغولدوغو آتا-بابا یوردو شکیه شعر یازماماسیندان شیکایتلنن بیر اوخوجوسونا جاواب اولاراق قلمه آلدیغی " شکی " شعرینده ده " بوتؤو وطنیمه بوتؤو اورگیمله باغلیام " دئین شاعیر " بیر مملکتین قوینوندا دونیا یا گلیب بؤیوک بیر وطنین اؤولادی اولماسیندان " خوشبختلیک دویدوغونو سرگیله ییردی.

منى سياستده دئيىل، شعرلرئيمده آختارين

بختيار وهاب زاده ۲۰ عصرين ۸۰-۹۰ جى ايللرينده بير طرفدن منسوب اولدوغو خالقين موستقىللىك و اىستىقلال فيكرى نين درينلشه رك اينكىشاف ائتديريلمه سينده داواملى و قطعيتله چاليشديغى حالدا، ديگر طرفدن آزادلىق و دئموكراتيا آدى آلتيندا اولكه ده قاريشيqliق ياراديب فردى منفعتلىرى اوغروندا دؤيوشمك نيتى اولانلارلا موباريزه آپايردى. اونون وطن، ميلت و آزادلىق موضوعولو اثرلرينده بو مثله لره بوتون يۇنلردن سيرايت ائديلىر.

اكادئميك عيسى حبيببىلى

ماراقلى خالقيق بىز... بير چوخ مثله لرده اولدوغو كيمى، بختيار مولليمين ده ايللردن برى يازديقلارى نين ماهيتىنى آنلامدان بعضا اونو تنقيد ائتميه تلميشيك... " منى سياستده دئيىل، شعرلرئيمده آختارين! " دئين شاعيرين عوصيانكار، دؤيوشكن روحلو شعرلىرى نين هر ميصراعسيندا يارالى، كدرلى اورگى نين دؤيوندويونو بعضا گؤرمزدن گلميشيك!

آخى، سياست صحنه سينده بير قوتب اولدوزو كيمى پارلايىب سؤنمه سىنى سمىمييتله اعتيراف ائدن شاعير: " من سياست آدامى دئيىلم! سياست سؤيله مك اىستديكلرينى دئيىل، يئرئنده و زامانيندا لازيم اولانى ديله گتيرمك، وضعيتدن اوستالىقلا و سويوققانلىقلا يارارلانماقدير. منيم كيمى سادلؤوه،

عاغیلا دئییل، داها چوخ حسلریله دوشونن شاعیر بونلاری هارادان اؤیرنه بیلر؟
من بیر قارارا گلدیم: شاعیر سیاستله مشغول اولمامالی، سؤزونو کورسولردن
دئییل، اثرلرینده سؤیله مه لیدیر "، - جسارتلی اعتیراقلارینی دا ائدیردی. هر
کسه گون کیمی آیدیندیر کی، او، هر زامان میلتي نین و آذربایجانین طالعی
نین حللی مثلرینده اصل وطنداش موقعی نومایش ائتدیریب، حساس و
شاعیرانه موناسیبتینی ایفاده ائتمکدن اصلا چکینمه ییب:

بیر-بیریمیزه اویوشان دئییل،

بیر-بیریمیزه ترس دوشن اولدوق.

بیز وطن اوغروندا دؤیوشن دئییل،

وظیفه اوغروندا دؤیوشن اولدوق.

یاخود:

آزادلیق! نهایت، قوووشدوق سنه،

آما دئییه بیلمه دیم: " شوکور الله! "

ائله بیر گوندگیق قوللاریمیزدا

قاندالا چئوریلیب آزادلیغیمیز...

وظیفه خاطرینه، شؤهرت خاطرینه،

قارداش قارداشینا گولله آتارسا،

دوشمن عسگرینه، یاد عسگرینه

حلال تورپاغینی اگر ساتارسا،

بئله آزادلیغی ایستمیرم من،

بئله آزادلیغی ایسته مز وطن!¹

¹ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. On iki cildə. XII c., (Tərtibçisi, redaktoru və ön sözün müəllifi Esmira Fuad (Şükürova). Bakı: Azərbaycan nəşriyyatı. 2007, s.23.

- دئىن شاعىرىن بعضىلىرىنى يولا وئرمك مقصدى ايله ھر ھانسى بىر مثله نى گۇرمزدن گلدېگىنى، قولاقاردىنا ووردوغونو سانماق مومكونمو؟ ھمىشە دوشوندوكلرىنى، گۇروب ياشادىقلارنى جىسارتلە قلمە آلان شاعىر مىللى و دىنى آنلايشلارى اورتاق موستويىه گتيرير، بوتۇو بىر تورپاغا، آزاد وطنه، موستقىل دۇولته صاحىب اولان بىر مىلتىن دىنى نىن، دىلى نىن، اخلاق و مدنىتى نىن ابدى اولارق وار اولاجاغىنا اينانيردى. بىر اولان اوجا اللھ، قرآن كريمه، پىغمبر افنديمىزه، اونون شىرتىنە جانى-كۇنولدن اينانان، سون ايلردە داھا چوخ دىنى ادبىياتى موطاليه ائدن ب.وھاب زاده نىن فېكرىنچە، اىسلام بوتون طرىقتلردن، مذهبلىردن و پارتىيالاردان داھا اوستوندور. اونون گلدېگى قناعتلرە گۇرە، دار چىچىو يە سىغىشىدىرىلان محدود معلوماتلا دونيانىن نىظامىنى، حياتىن معناسىنى، اللھىن قودرتىنى درك ائتمك، علمى-فلسفى تمللرە سۇيكنن اىسلامى دوروست آنلاماق مومكون دئىيل. اينسان دونيايا نىيە گلير، اىستكلرى ندير، ھارا گئىدجك، بىز ھاردان گليرىك، سون داياناجاغىمىز ھارادير؟ كىمى سواللارلا علمه، تفككوره و فلسفه يە سۇيكنمە دن جاواب تاپماق غئىرى- مومكوندور. اينسانوغلو بوتون بونلارى علمىن و ايدراكىن كۇمگى ايله اۇزو اراشدىرىب آنلامالى، ياشام يولونو تىيىن ائتمە لى و گلە جگىنى گۇرمە لىدير. چونكى اىسلام علم دىنىدير. شاعىر موصاحىبە لرىندە دە بو مثله نىن اوزرىندە دايانير:

" <https://www.disput.az/index.php?app=forums&controller=topic&id=379269&module=forum> "

من ايندى يالنيز دىنى كىتابلار اوخويورام. قرآن كريمىن تفسىرى، اىسلام دىنى نىن ماھىتى چوخ دىقتىمى چكىر. اىسلام دىنى نىن ندن بو قدر مشهور اولدوغو دىقتىمى چكىر. آرتىق آوروپا، اىسلام دىنى نىن دىقت مركزىندە اولماسىندان

سون درجه ناراحتدیر. سون زامانلاردا چوخ سايدا خريستيان ضياليسی اسلام دينینی قبول ائدير "

سؤزون تام، حاقیقی معناسيندا اينسان، اؤز شخصی منافعييندن يوخاريدا دايانان، فردی ايستکلريندن اوست قاتا قالخان اصل اينسان اولماق اوغروندا موباريزه آپارماق گرکديگینی هايقيران شاعير اسلامين اينسانين اؤز نفسينه قارشى موباريزه سينده ان ياخين سيلاحداشى اولدوغونو موعينلشديرير. نفسين علامتلى آز و يا چوخ درجه ده هر كسده وار، نفس اينسانين معنوی جهتدن اينكيشاف ائتمه سينه بؤيوك انگل تۇره دير. نفسینی اؤلدوره بيلن كسی ان بؤيوك اينسان كیمی ديرلنديرن شاعير يازير: " بير آتالار سؤزو وار: " ان بؤيوك، ان گوجلۇ پهلوان اؤزونو ييخاندير "¹ .

¹ Ədəbiyyat qəzeti. - 2011. - 19 avqust. - S.1-2-3.

اينسان گرک بوتون عؤمرو بويو اؤزو ايله موباريزه آپارسين. اينسان ايکيلشير. باخ، بو آديمی آتماق ايسته ينده موطلق دوشونوروك، ائديم، يوخسا ائتمگيم؟ بو، هاميدا موطلق وار، هامی ايکيلشير. ايندی کيمسه نفسینی اؤلدوره بيليرسه، او مرحله دن كئچير و سوندا اصل اينسان اولور، ينى، او، معرفته چاتير. معرفت و حقيقتی درک ائدير. چوخ آز قيسيم اينسان حقيقتی درک ائدير. بو ايشده اينسانا بيرينجی مانع اولان نفسدیر. بؤيوك آداملاردان بيری دئييب: " اللهم، سن منی نفسيمله باش-باشا بوراخما، منی نفسيمه قول علمه! " اينسانين باشينا نه قدر بلا گليرسه، نفسدن گلير. اينسان نفسینی اؤلدوره بيليرسه، يوكسه لير، اوجالير، منن، قلوب اوجالير. گرک اؤنجه آشاسان نفس آدلى داغلاری، شريعت بير آغاجسا، طريقت بوداقلاری، معرفت يارپاقلاری، حقيقت مئويه سيدير، تسووف حاق سسيدير. تسووف بيزی حاقی درک ائتمه يه آپارير. هامی بو يولو گئده بيلمز. هامی دؤرد پيلله دن كئچه بيلمز. چوخ بؤيوك داهيلر اولوب

کئچیلر، یاریدا دایانیبلار، ان بؤیوک داهیلر ده آخیرادک کئچیلر. بو آداملار اؤز گؤزلرله، بصیرت گؤزلرله الهی گؤروبیلر، درک ائدیبلر. ینی بونون معناسی بودور کی، اؤزونو درک ائت، اؤزونو اؤیرن. اؤزونو درک ائتسن، الهی درک ائدرسن " ¹.

¹ <https://www.gunaz.tv/az/xeberler/arxiv/avqustun-16-i-bextiyar-bahabzadenin-dogum-gunudur>

گرک اؤنجه آشاسان نفس آدلی داغلاری،
شریعت بیر آغاجسا، طریقت بوداقلاری،
معریفه یارپاقلاری، حقیقت مئیوه سیدیر،
تصوف حاق سسیدیر.

دینی اخلاقا، صافلیغا و اولویته یئتمک واسیطه سی کیمی خاراکتئریزه ائدن سؤز اوستادی دینی فضیلتلره صاحب اولان اینسانین موطلق شکیلده مرحمتلی اولاجاغینا اینانیر. اینسانین، اؤلکه نین و دؤولتین باشینا گلن بوتون موصیبتلرین مرحمت، ویجدان محرومیتیندن و ایمانسیزلیقدان قاینالاندیغینی بیان ائدیر. مودریک شاعیر " اوشاقلاریمیز اورتا مکتبلردن هانسی دینه منسوب اولدوقلارینی بیلمه لیدیرلر. اونلار دی نین عصاقلاری و ایمانین شرطلری، اونیوئرسیتئتلرده ایسه دین فلسفه سی اؤیره دیلمه لیدیر. بوتون کافئدرالاردا ایسلام دینی درسلی اولمالیدیر، لاکین بیر شرط: جهالت و نادانلیغا یول وئرمه مک شرطی ایله ". البته، دینده بیر سیرا فیکیرلره طرف داها چوخ یؤن آلماق، فاناتیزمه یول وئرمک چوخ تهلوکه لی بیر وضعیت سبب اولما بیلر. چونکی اگر گنج نسیل دینی یانلیش یؤندن اؤیرنسه و اؤیرندیکلرینی رئاللاشدیرماغا جهد ائدرسه، بوتؤو بیر وطن، بوتؤو آذربایجان فاناتیزم باتاقلیغینا سوروکلنر و بؤیوک شاعیرین آرزولاری نین تام ترسی اولاراق قورخونج بیر منظره اورتایا چیخا بیلر.

محض بو سببدن اوستاد صنعتکار اوشاقلارین اخلاقلی، آنا یوردونو، خالقینی، دؤولتینی سئون بیر وطنداش کیمی یئتیشمه سینده موعلیملرین ده رولونون چوخ واجیب اولدوغونو وورغولاییردی. او، بؤیوک مسئولیت طلب ائدن بو شرفلی پئشه نین صاحیبلرینی دونیانین ان قییمتلی سرمایه سی اولان وارلیق یئتیشدیردیکلری اوچون اینسان طالعینی تعین ائدن عالی بیر طبقه کیمی قییمتلندیریر. اونون فیکرینجه، بو طبقه نین تمسیلچیلری منن پاک اولمالی، هر بیر اصل وطنداش اورگینه صاحیب اولمالیدیر. موعلیم وطن، اونون تاریخی، دیلی، مدنیتی، ادبیاتی حاققیندا گئنیش معلوماتلارا صاحیب اولمالی، مملکتینی سئومه لی و شاگردلرینه ده سئودیرمه لی، اونلاری وطنه ناموسلا خیدمت ائتمک سئوداسیلا یئتیشدیرمه لیدیر. اوزون ایللر، یالنیز بو مقصدله اونیوئرسیتئت آودوتوریلاریندا طلبه لرینه درس دئین شاعیر، حس ائتدیکلرینی شرفلی پئشه سینه حصر ائتدیگی شعرلرینده و " قییمت " پوئماسیندا دیله گتیریر. موعلیملیک - اؤیرتمک میسسییاسینی یئرینه یئتیرمک اوستاد شاعیرین یارادیجیلیغینا اصلا مانع اولماییب. چونکی گنجلرله بیر یئرده اولماق، اونلارین ایستک و آرزولارینی بیلیمک و بو آرزولارلا یاشاماق، گنجلیک دویغولاری ایله نفس آلماق اونو حیاتا داها مؤحکم تئلرله باغلائیپ، ایلهامینی هر گون تزله ییب، بولۇو داشی کیمی یئنیدن اووخارلائیپ. گنجلرین، طلبه لیک حیاتی نین ایچینده اولماسی یارادیجیلیغی نین توکنمز ایلهام قایناغینا چئوریلیب. عئینی زاماندا، یازیچیلیقلا برابر، موعلیملیگین ده ایلکین وظیفه سی نین اینسانلاردا گؤزل دویغولار اویاتماق اولدوغونو دریندن درک ائدیپ یاشادیغیندان هر ایکی قانادی پاراللئل پروازلاندیریپ و اونلاری بؤیوک فیکیرلرین آرخاسینجا قانادلاندیریپ. بئله لیکله ده شاعیرلیگی ایله موعلیملیگی بیر نقطه ده

شیشیردیلمیش قییمت اونون گله جک حیاتیندا بیر چوخ سهولر ائتمه سینه سبب اولاجاق... چونکی بوتون بو سهو، ساختا قییمتلر، یئرینده دئییلمه ین تعریفلر، حاق ائدیلمه ین تلطیفلر سونوجدا قوتسال دیرلرین و سؤزون ده قییمتی نین ایتیریلمه سینه گتیریپ چیخاراجاق. اصل فلاکت، باخ، او زامان باش وئره جک و دونیانین نؤوراغی پوزولاجاق:

یالانین الیله گئرچک بوغولدو،

یاخین اوزاق اولدو، قورو آغ اولدو.

دونیانین نؤوراغی تامام پوزولدو،

او گون کی ایتیردی سؤز قییمتینی .^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cild. II cild. (Poemalar), Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004, s.161.

ب. وهاب زاده نین شعر و پوئمالاری، ائله ده پیئسلری درین فلسفی، اخلاقی، دیداکتیک مضمونا مالیکدیر و بؤیوک بدیعی و فلسفی ماهیت داشیییر. اوخوجولارینی حیات-اینسان-زامان آسپئکتیندن دریندن دوشونمه یه سؤوق ائدیر. فیلسوف شاعیرین بدیعی و فلسفی مضمونلو شعرلرینده عئینی زاماندا اؤز طالعیندن و یاشادیغی اولایلارا ایستیناد ائدن، نارازیلیغینی بیلدیرن موتیولر ده واردیر. " اؤز فلسفی درینلیگی، ایجتیمای-سوسیال یؤنو و کسکین پوبلیسیستیکاسی ایله دیقتی جلب ائدن موعاصیر موضوعولاردا قلمه آلدیغی " ایکینجی سس " ، " یاغیشدان سونرا " ، " یوللارا ایز دوشور " ، " هارا گئدیر بو دنیا؟ " ، " جزاسیز گناه " ، " رقابت " کیمی لیریک-پسیخولوژی پیئسلری ده گونون آکتوال پروبلئلریندن، موعاصیرلریمیزین داخلیلی دونیاسیندان، دایم ترلنن حیات و اینسان موناسیبتلریندن سؤز آچماقلا

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار وهاب زاده

گئرجکلیگین ان موختلیف طرفلرینه دیقت جلب ائتمیش، لایقلى صحنه تجسسومونو تاپاراق، یاریم عصره یاخین آذربایجان صحنه سیندن دوشمه میشدیر" ¹.

¹ Mələhət Ağayeva. Bəxtiyar Vahabzadə pyeslərinin səhnə taleyi. "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, Bakı, 2013, 158səh. S.4.

زنگین بدیعی ارثینده وطن، میلت، آنا دیلی، آنا و آتا ایله برابر، کدر، حوزن، عشق، نیفرت، گیلئی، قورخو، غورور-ایفتیخار، خوشبختلیک، بدبختلیک کیمی بیر چوخ دوشوندوروجو مفهوملاردان بحث ائدن بختیار موعلیم داواملی موتالیه ائتمگی، کلاسیک شاعیر و فیلسوفلاردان، آذربایجان فولکلوروندان، شیفاهی خالق ادبیاتی و دنیا ادبیاتی نومونه لریندن فایدالانماهی، داها چوخ اؤیرنمگی حیاتی اهمیییتلی ایش حساب ائدیردی. نه قدر اوخویوب اؤیرنسه ده، یئنه آز بیلن، لیریک " من " ای ایله دایم کونفلیکته، اؤز-اؤزو ایله جنگی-جیدالدا، ابدی ووروشدا اولان شاعیرین: " بیرجه اوندان راضیام کی، اؤزومدن نارازیام " میصرعسی آماجینی گون تک آچیقلیغا قوووشدورور. بو مشهور دئییم اونون حیات دئویزینه چئوریلیر، شخصی و ایجتیمای حیاتی ایله علاقه دار گئرجکلی عکس ائدییریر. بؤیوک احتیماللا سؤز صرافی داهی یونان فیلسوفو سوکراتین " بیر تک اونو بیلیرم کی، هئچ بیر شئی بیلیرم " کلامی نین گوجلو تاثیریندن ده قاچا بیلمه میشدیر.

ادبیاتشوناس عالیم صافوره قولیئوا بو اؤزوندن نارازیلیغین، بیر سیرا اثرلرینده کی کسکین بدیعی کونفلیکتین سببلرینی کئچمیش سووتلر مکانیندا توتالیتار رژیمین سیخیشدیرمالارینا، ساختاکارلیقلارینا قارشی شاعیرین اعتراضی کیمی دیرلندیریره رک یازیر: " ب.وهاب زاده نین پوئزیاسیندا بدیعی کونفلیکت لیریک خاراكتئرین ایکیشمه سی، اؤزو دئمیشکن، " اؤز-اؤزو ایله ووروشو "

موغینلشدیریر. اینسانلیغین، گۆزل دویغولار داشیییجیسی بیر شخصین- شاعیرین بئله روحی چارپیشمالارا معروض قالماسی نین سببی نه؟ " ^۱

^۱ Səfurə Quliyeva. Məqalə

خانیم تدقیقاتچی " اۆز-اۆزۈ ایله ووروشون " ، روحی چارپیشمالارین نندلرینی کونکرئت شکیلده آچیقلایر و اؤن سیرادا " سوسیالیزم رئالیزمی دوکتورینلری ایله فورمالاشان سوخیال شعورون ایجتیماعی موحیطین ایدئیا-ئستتیک دوشونجه یؤنومونون گوجلۈ تاثیرینی " ^۲ Yənə orada.. وورغولاییر.

۱۹۵۳-جو ایلدە ای.و.ستالی نین وفاتیندان سونرا توتالیتار رژیمدە یارانان یومشالما، ۵۰-جی ایللرین سونلارینا دوغرو بوتون سسری-دە فورمالاشمیش ایجتیمای-سوسیال موحیطدە شخصیته پرستیش تئندئسیاسی نین ایفشا اولونماسی قلمداشلاری کیمی، ب.وهاب زاده نی دە " گولۈستان " پوئماسی کیمی یئنی روحلو اثرلر یازماغا و خالقین طالعیوکلۈ مثله لرینی، تاریخی فاجیعه لرینی ادبی موستوییه گتیرمه یه، چاتیشمازلیقلاری، تورکون ازە لی-ابدی دوشمنلری نین منفور سیاستینی داها کسکین شکیلدە تنقید آتشینه توتماغا سوؤق ائدیر. " گولۈستان " پوئماسی شکی رایون قزئتیندە نشر اولوندوقدان سونرا شاعیرین یاشادیغی قورخو حسین، رژیمین دیقته سی نین اینسان قلبیندە یاراتدیغی آجیلاری، معنوی آغریلاری س.قولییۋا اونون اۆز موصاحیبه سینە ایستینادن شرح ائدیر:

" ...پوئمانین چاپیندان چوخ کئچمه میش اوزو کۆچۈرۈله رک خالق آراسیندا گئنیش یاییلان بو حقیقت نشیدە سینە گۆره شاعیره نئجه درس لر وئریلمه سینی تصوور ائتمک چتین دئییل. شاعیر علاقه دار دیستانسیالار طرفیندن معنوی-پسیخی سارسینتیلار معروض قالماسی ایله باغلی سون تئلوویزیا موصاحیبه سیندە دئییردی: " من بیلیردیم کی، فلاکتە گئدیرم، آنجاق جسارتیم وار ایدی.

تورائین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

یازدیم. آلتیشینجی ایللرین اولینده حبسیمه قرار وئریلمیشدی. هر گئجه
اؤیمیزین قاباغیندا ماشین دایاناندا قورخوردوم "Yenə orada. ' .
شاعیرین او زامانلار یاشادیغی اندیشه، قورخو حسی نین دیقته سیله یازدیغی
"قورخو " شعرى، ظنیمیزجه، بوتون زامانلار اوچون، هم بو گون، هم ده گله
جک اوچون هدفه توشلانمیش هوجوم، ان دقیق مئساژدیر:

منیم سول الیمده یانیق یئری وار،
او منه تۆهفه دیر کۆرپه لیگیمدن.
اودون اودلوغوندان خبرسیز واختلار
الیمی مانقالدا یاندرمیشام من.

منه " جیز " دئدیلم، آنجاق قورخمادیم.
الیمی یاندریب تانیدیم اودو.
منیم حیات ایله ایلک تانیشلیغیم
الیمی یاندریران اوددان باشلادی...

اوخشادی گۆزومو هله اوشاقکن
اوجاغین آل-الوان آلووو، کۆزو
دونیا یا گله لی، بیلیمیرم ندن
نه یه وورولدوقسا، یاندریدی بیزی...

من اوددان قورخمادیم یانانا قدر؛
من قورخو بیلیمه دیم قانانا قدر.

اٹلہ کی، یاندیم،
اودلا اوینامقدان قورخدوم، دایاندیم.
باشلاندى قورخو-
باشلاندى احتیاط-
باشلاندى حیات...

باشلاندى حیات... آما قورخو و احتیاط ایچیند... و باشلانان بو حیاتدا بٹله
طبیعتن ساده، خیرخاه، عئینی زاماندا نثقاتیولرله ساواشچی موقعیینده دایانان
گنج یازار عادیلکده غئیری-عادیلک آختاریشلارینا دا چیخدی...
آختاردیغینی اساسن تاپدی، ساده لیکده بؤیوکلوگون نه دئمک اولدوغونو
خاراکتیری و یازیلاری، شعرلری ایله عیانیشدیردی...

سادلىككە بۇيۇكلۇك، عادىلىككە غىرى عادىلىك...

بختيار وھاب زادە، بوتون ۋلكە دە تانىنان و سئويلن بىر شاعىردىر. من اونو ھم اينسان، ھم يازار اولاراق تانييىرام. اونون شعرلىرىندە شرقە خاص بوتون گۇزل خصوصىتلر اكس اولونموشدور. او، بىر خالق شاعىرىدۇر. ان بۇيۇك موكلاتلار لايىق گۇرولموشدور. لاكىن اونون ان بۇيۇك موكلاتى خالقين سئوگىسىدۇر. بىر گىنج منە بختيارين شعرىنى اوخودو، سونرا ترجمە ائىدى. بو بىزىم بختيارين شعرىدۇر، - دئىدى. شرقە ان حۇرمتلى اينسانلار سۇى آدى دئىل، آدىلا چاغىرلار...

اولئاس سولئىمانو

بختيار وھاب زادە سادە لىككە بۇيۇكلۇك، عادىلىككە غىرى-عادىلىك گۇرمگى باجارىردى. بوتون گۇردوكلرىنى كۇنوللرە يول تاپان فىكىرلىرى اىلە بزە يىر، خالقين معنوياتىنا باغلى اولان يوكسك ايدئاللار حىرانلىق يارادان صنعت دىلى اىلە بىر-يىرىندىن معنالى اثرلىرىنى يارادىردى. ايجتىماعى موتىولى شعرلىرىندە كى ظريفلىك، گۇزلىك، اينانچ، وطنداشلىق دويغولارىنى تقدىم و تلقىن ائتمە سى، جمعىيتىن، ائلجە دە اينسانلار قوصورلارىنى گۇرمە سى، عنعنە لرە و كۇكونە باغلىلىغى اىلە شعرىنى كئچمىشلە گلە جك آراسىنداكى معنوى كۇرپويە چئويرمە سى باخىمىندان قودرتلى شاعىرىن خىدمتلىرى مئىلىسىزدۇر. عئىنى زاماندا، شاعىرى فرقلىدىن باشلىجا جەھتلردن بىرى دە سادە خالق دىلىندە يازماسى، خالقين حياتىنى، مۇحتشم تارىخىنى اكس ائتىدىرمە سى و جوشقون ووستىلە كئچمىشلە گلە جگى قووشدورماسىدۇر. بو معنوى كۇرپونون ان مۇحكىم سوتونلارىندان بىرى ايسە " موغام " پوئماسىدۇر. اوزئىر حاجىيىلى نىن، قارا قارا ئووين، بئھوونىن و باخىن يازدىغى اثرلىرى، خصوصىلە ق.قارا ئووين

" لئیلی ایله مجنون " سویتاسینی و بتهوونین ۱۲-جی سیمفونیا سینی دینله مكدن اوسانمايان ب.وهاب زاده نین ان چوخ سئودیگی موسیقی ژانرلاری آراسیندا، هئچ شوبهه سیز، آذربایجان خالق موسیقیسی- نین خصوصی یئری واردی. چونکی خالق موسیقیمیزین کؤکلیری موغاملاریمیزدان ریشله نیر. شاعیرین شعرلرینه بسته لئن ماهنیلار سیراسیندا ائلزا ایبراهیمووانین " گئجه لر بولاق باشی " ماهنیسی اؤنده گلیر. بو اعجازکار ماهینی داها چوخ بینمه سی نین اصل سببی ده مایاسیندا موغام ائلمئنتلری نین اولماسی، بسته کارین سانکی موسیقی نین دیلی ایله دانیشماسی، سؤزلرین رسمینی جیزماسیدیر... موغام ساده لیکده بؤیوکلوکدور. خالقین آغریلاریندان، ایچینه آخیتدیغی گۆز یاشلاری نین المیندن یارانان دریالار قدر درین، سولار تک دورو، چوخقاتلی فلسفی معنالار سؤیکنن مؤعجیزه لی بیر صنعت نؤوودور. " موغام " پوئماسیندا موغامین، کلاسیک موسیقی ژانری نین فلسفه سینی، سیرلرینی آچماغا چالیشان تدقیقاتچیلارین دا ایفاده ائتدیکلرینه گۆره، بو بدییی مقصدینی رئاللاشدیرمیش، ایستگینه نایل اولموشدور... ب.وهاب زاده " موغام " پوئماسیندا ساییز-حسابسز کیتابلار اوخودوغونو، بونا گۆره ده اؤزونو بیلگین و بختیار ساندیغینی آچیق شکیلده اعتراف ائده رک دئییر:

" منه چوخ مطلبلری آهستجه قانیدردی موغام... "

داش اورکلرده یانیب داشلاری سیندیردی موغام،

حاقا دوشمن اولانی حاقا تاپیندیردی موغام.

نه گومان ائیلیمسن اونداکی تیلسیملری سن،

" کورو آهییلا قوروتدو " ، " سالی یاندیردی " موغام.

اونون هر گوشه سی بیر خاطیره، بیر جانلی کیتاب،

کئچیلن یوللاری هردن بیزه آندیردی موغام ...^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cild. II cild. (Poemalar). Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004. s.211

فیرات کیزیلتوغ " بختیار وهاب زاده. موغام " باشلیقلی مقاله سینده اثرلرینده یئری گلدیکجه شیفاهی خالق ادبیاتیندان نومونه لر گتیرن ب. وهاب زاده نین " موغام " پوئماسی نین " سه گاه " حیصه سینده کی اوچ بایاتیدان بیرینی تقدیم اندرکن اؤزونه و اوخوجولارا " بو بایاتیلاری اوخویوب دا کول اولماماق مومکونمو؟ " سوالینی عنوانلاییر. سوالا دیقت کسین اوخوجو همین بایاتیلارا بیر داها نظر یئتیریر و بو نیدانین مؤلفین سانکی یانان اورگیندن قویدوغونو گؤرور کیمی اولور:

آراز گلدی، یان آخدی،

دییینده مین جان آخدی،

وطن ساری باخندا

اورگیمدن قان آخدی...

فیرات کیزیلتوغ شاعیرین درین فلسفی دوشونجه لرینی آچماغا چالیشیر و قئید اندیر کی، او، " موغام " پوئماسینی یازارکن موغاملارین خصوصیتلرینی ده نظره آلیر. " چهارگاه " موغامیندا " بسته نیگار " شعبه سی نین آهنگینه او یغون کئچیدلر اندیر. شاعیر بو پرده لرده سسلنن صدالارین " دونیانین آغری و آجیلاری نین سسی " اولدوغونا و موغام سدالاری آلتیندا تار ایله ایفا اولوندوغونا حیرت اندیر. " سه گاه " آ آغلا! - دئمکله تورکون تاریخن یاشادیغی حوزنلو حادثه لره، چکدیگی آجیلارا ایشاره اندیر^۲.

^۱ Fırat Kızıltuğ. "Bahtiyar Vahabzade". Beynelhalk Bahtiyar Vahabzade Sempozyumu Materiyalleri. Azerbaijan: Bakı: 12--15 Dekabr. 2012.

تورک حوزنو... بو، عادى بير دئييم دئييل... ۲۰ عسره آذربايجان خالقى نين ياشاديغى آغريلار بو سؤزلرين نه قدر گئركچ اولدوغونو عكس ائتديرميرمي؟ " بيز آلپ-ارتونقا كيمي آغلايب روستمه ياس توتاريق، كوراوغلو كيمي ائيوازا ياناريق، بولو به يه قيلينج چكيريک... " ياخشى، هارا قدر؟ نه زامانادک؟

نه دئيير كؤنلومو اويماقلا، اويولماقلا سه گاه؟
گؤزه گؤز ياشلاري تگ بير بئله دولماقلا سه گاه؟
كؤنول هيچقيرتيسي، قلب آتشي، جان يانغيسيدير.
سن منيم گؤز ياشيم اول، چاغلا سه گاه، چاغلا، سه گاه.
آنامين اؤز سودو تگ سن حالاليمسان، حالاليم،
نه دئييرسن، منى مندن بئله آلماقلا، سه گاه؟
بختيارين دا كؤنول تئللري تيتير بئلجه،
دئير آهستهجه هئي: آغلا، سه گاه، آغلا، سه گاه!

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. II. cild (Poemalar). Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004. s.201

اؤزونو دراماتورق كيمي ده تصديقله ين صنعتكار موعاصير موضوعولاردا قلمه آلدیغى " ايکينجى سس " ، " ياغيشدان سونرا " ، " يوللارا ايز دوشور " ، " هارا گئدير بو دونيا؟ " ، " جزاسيز گوناھ " ، " رقابت " كيمي ليريک-پسيخولوژى پيئسلر آرايا-عرصه يه گتيرير. فلسفى درينليگي، ايجتيماعى-سياسى يۇنۇ، كسكين پوبليسيستيكاسى ايله ديقت چكن بو اثرلرده گونون آكتوال پروبلئلري، موعاصيرلريميزين ايچ دونياسى، گوندن-گونه يئنيلنن، ديشن ياشام و اينسان ايليشگيلرينه پوئتيك باخيش سرگيله ين شاعير ايچ-ايچه ياشاديغيميز جمعيتين، گئرچكليگين هرطرفلى منظره سيني يارادير، حياتين ان موختليف طرفلرينه ايشيق سالير. " لاييقلى صحنه تجسسومونو

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار وهاب زاده

تاپاراق یاریم عصره یاخین آذربایجان صحنه سیندن دوشمه ین بو اثرلر سیراسیندان نؤوبتی پیئسی اولان " اؤزوموزو کسن قیلینج " ی اوستاد شاعیر تورکیه نین و بوتون تورانین بؤیوک صنعتکاری حسین نیهال آتسیزین " بوزکورتلارین اؤلومو " رومانى نین تاثیرى ایله یازیب. تاریخین درین قاتلارینا ائنه رک، او جومله دن " کیتاب دده قورقود " داستانى نین موتیولرینه سؤیکنرک قلمه آلدیغی بو اثرى شاعیر ن. اتسیزین عزیز خاطیره سینه ایتحاف اندیب. اثرى بشدان - آياغا میلی فولکلور عنعنه لرینده کؤکله ین ب. وهاب زاده ه پیئسده گنج آراشدیرماچی آینور ایبراهیمووانین دا یازدیغی کیمی، " قوردان توره ین، قدیم تورک سویلاریندان گلن آشینا عاییلهسی نین قوردوغو گؤیتورک خاقانلیغی نین تاریخی تشککول یولونو، موباریزه تاریخینی تصویر ائدیر. ب. وهاب زاده ان قدیم تورک دؤولتلیریندن اولان و آدیندا ایلک دفعه تورک آدی یئر آلان گؤیتورکلره آید داستانلارا موراجیت ائدیر. تورکلرین ایسلامی قبول ائتمه لریندن اؤنجه تشککول تاپان بوزقورد و ائرگئنکون افسانه لرینی اثرینه کؤچورور " ^۱.

^۱ Aynur İbrahimova. Bəxtiyar Vahabzadənin "Özümüzü kəsən qılınç" əsərində milli yaddaş. <http://muhaaz.org/azerbaycan-milli-elm-akademiyasi-folklor-institutu-azerbaycan-v-2.html?page=7>

هم ده امینلیکله دئییه بیلرک کی، عنعنه لره، گلنکلره یئنی نفس وئره رک گوندمه گتیرن بختیار وهاب زاده نین محض بو آددیمی سیاسی دونیاگؤروشونون ایفاده سی، اینجه دیپلوماتیاسی نین تجسسومودور.

یئری گلمیشکن، تورکون ازه لی تاریخینه و بیر سیرا مقاملارا پوئتیک موستویده ایشیق سالیب آیدینلیغا قوووشدوران بو اثرین اوزرینده بیر آز دا گئیش دایانماق، بعضی مطلبلره اؤز یاناشمامیزی سرگیله مک ایسته بیریک. سیرر دئییل کی، تاریخی موضوعلار، تورک قوومونون یاخین و اوزاق کئچمیشی تئسسوبکئش شاعیرین ذهنینی دایم مشغول ائدیب. صیرف تاریخی موضوعدا

یازدیغی " فریاد " ، " دار آغاجی " و " اؤزوموزو کسن قیلینج // گؤیتورکلر " پیئسلری اوخوجونو خیالین قانادلاریندا تاریخن موختلیف دؤورلرینه سیاهته آپاریر. خالق آرتیستی، رژیسسور آغاکیشی کاریموو " ادبیات قرئتی " نده درج اولونموش مقاله سینده بو مثله ایله ایلگیلی یازیردی: " طالع ائله گتیریب کی، من بختیار وهاب زاده ه نین تاریخی موضوعولو اثرلری نین صحنه تجسسومو ایله باغلی اولموشام. بختیار وهاب زاده ه آذربایجان دراماتورگیاسیندا تاریخی موضوعودا مونومنتال اثرلر یازان صنعتکارلارین داوامچیسیدیر. هم " اؤزوموزو کسن قیلینج " ، هم " فریاد " ، هم ده " دار آغاجی " حادیثه لرین مونومنتاللیغی، اوبرازلارین هم داخلی، هم خارجی جهتدن دولغونلوغو، احتیاصلیلیغی و بدیعی بوتؤولوگو ایله سئچیلیر. اونون تاریخی دراملاری آریستوتئل نظری مکتبی اساسیندا یازیلیب "

¹ Abbaszadə H. Türk özünə

qayıdanda. /Ədəbiyyat. Bakı: 24 aprel 1998, № 16 (3089); Mələhət Ağayeva. Bəxtiyar Vahabzadə pəylərinin səhnə tələvi. "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, Bakı, 2013, 158səh. s.88.

آریستوتئل نظری مکتبی نین ایشارتیلاری دویولان " دار آغاجی " پیئسینده ۲۰ ایل آذربایجانین آزادلیغی اوغروندا یاد ائللی ایشغالچیلارا، عرب خیلافتینه قارشى دؤیوشن ایگید بابکین اوبرازی-ائللخانلا دوغما قارداشی آفشین آراسینداکی فیکیر آیریلیغینی، فرقلی دونیاباخیشینی ب. وهاب زاده ه " یالنیز ایکی نفر دئییل، ایکی ایدئیا، ایکی مفکوره آراسیندا گئدن موباریزه " کیمی عومومیلشدیریر. شاعیرین مرامینی موشاهیده ائدن آکادئمیک تفککورلو تنقیدچی عالیم یاشار قارائو بو کونفلیکتین و موباریزه نین فاجیعه وی سونلوغونون دقیق شرحینی وئره رک یازیر کی، آفشینین موصیبتی عادى آلدانیشین، یاخود نفسین اینسانی (سرکردنی، حؤکمداری) قفلتن دوچار ائتدیگی شخصی موصیبت دئییل. آفشینین موصیبتی نین ایجتیماعی کؤکو سوسیال

بلالاردان، عصبى خالقين طالعيندن گليب كئچىر، وطنين، تورپاغين طالعينده
عكس اولونور. يوردون تىكجه تورپاغي، ثروتى يوخ، ناموسو دا تالانىز: كاروان-
كاروان ائل مالى، دسته-دسته قىز-گلين باغدادا خىلافت سلطنتينه روحانى آتايا
كنىز گؤندريلير... آذربايجان موستقىللىك الهه ائتدىكن سونرا مىللى وطنداشلىق
موقعى ايله هميشه سئچىلن شاعىر، مىللى تارىخين اوللر قاداغا قويولموش
صحيفه لرينه باش ووراراق " اؤزوموزو كسن قىلىنچ " (" گؤيتوركلىر ")
پىئسىنى يازىر. اثرده گؤيتورك دؤولتى نىن اىستىقلال، آزادلىق اوغروندا چىن
دؤولتىنه قارشى آپاردىغى موبارىزه دن بىت ائدىر، تارىخى شخصيت اولان گور-
شادىن بىرىنچى گؤيتورك دؤولتى نىن باغىمسىزلىغى اوغروندا آپاردىغى اؤلوم-
دىرىم موبارىزه سىندن سؤز آچىر. بو اثر دراماتورق بختيار وهاب زاده نىن صحنه
اوچون قلمه آلدىغى دوردونجو پىئسىدىر.

معلوماتدور كى، گؤيتورك دؤولتى ۱۲۷۰ ايل اول ياشامىش گؤيتوركلىرىن
قوردوغو و ۵۵۲-۷۴۵-جى ايللر آراسىندا حؤكم سورموش بىر تورك
خاقانلىغىدىر. آنجاق اوخوجولار اوچون ده ماراقلى اولاجاغىنى دوشوندويومدن بو
مقامىن اوزرىنده بىر قدر گئنىش دايانماق اىسته يىرم. طبعى كى، اوخوجو
اوچون ده ماراقلیدىر: داها چوخ فىلوسوف شاعىر كىمى قبول ائدىلن ب. وهاب
زاده ه نه اوچون تورك تارىخى نىن درىن قاتلارينا ائنىر و ۱۲۷۰ ايل اۇنجه لره
گئنده رك گؤيتوركلىردن بىت ائدىر؟ " كىتاب دده قورقود " داستانىنداكى آلپ
آروز-بئىرك-يالىنجىق خطىنى فاجيعه لرىمىزىن كؤكونده دوران مقام كىمى اۇنه
چكىر؟ گؤيتوركلىر چىن خاندانى ايله قاينايب-قارىشمىش، چىن قىزلارى ايله
ئوله نىب اونلارى دؤولت ايداره سىنده سؤز صاحىبى ائتدىكلىرى، خانداندا
دوغولان اوشاقلارا چىن دىلىنى اؤيرتدىكلىرىنه گؤره اؤز موقعلىرىنى ياواش-ياواش

ایتیردیلر. طبیعی، اۆزلىرى نین صافلیغی و نادانلیغی اوجباتیندان دا چینلیلرین ایدارئتمده کی اوستونلویونه بویون آیمه لی اولدولار و چینلیلرین سیاسی اویونلاری اوزوندن زامانلا بیر-بیرلری ایله موناقیشه یه گیردیلر. یئنی-یئنی فاجیعه لر تۆرتدیلر و سونوجدا سوقوتا اوغرا دیلار. ب.وهاب زاده ه موعاصیر آذربایجان گنجلیگی نین تاریخی شوورا صاحب اولماسی اوچون گۆیتورکلرین سوقوت ائتمه سببلرینی آچیقلا ییر و اولو بابالاری نین صافلیقلاری، هومانیزمی اوزوندن بورا خدیقلاری بۆیوک سهولری آنلا ییب درک ائتمگی و تکرارلا-ماماگی، تاریخین عیبرت درس لریندن نتیجه چیخارماگی، بوتون مقاملاردا آییق اولماغین گرکلیلیگینی وورغولاییر، تاریخی سهولریمیزین بیزی بوتون زامانلاردا اوچوروما، سوقوتا آپاردیغینی آنلاتماغا سی گۆستریر.

" اؤزوموزو کسن قیلینج " (" گۆیتورکلر ") فاجیعه سینده دراماتورقون هدفی بومین خاقانلا اونون قارداشی ایستئمی خاقانین حاکیمیتده اولدوغو ایللردن سونرا زیغله میش، داغیلماق تهلوکه سی قارشیسیندا قالمیش گۆیتورک دؤولتی نین ایکینجی دفعه یوکسه لیشینی دیقّت مرکزینه چکمکدیر.

یازیچی حسین عباسزاده " گۆیتورک " سۆزونون آنلامینی آچماغا سی گۆستریر، کلمه نین ماهیتینه واریر: " فاجیعه نین مؤعتریشه ده یازیلان ایکینجی آدی " گۆیتورکلر " دیر. چوخلاری بیلیمیر کی، نه اوچون اجدادلاریمیزا گۆیتورکلر دئییردیلر. من بونو دقیقلشدیرمکدن اؤترو بیر مؤعتر تاریخچی عالیم دوستوملا صؤحبت ائله دیم. او، دئدی کی، قدیم تورکلر ایسلام دینینی قبول ائتمه میشدن اؤنجه گونشه سیتاییش ائدردیلر. اونلار هر گون دان سؤکولنده ییغیشیب اللرینی گۆیه قالدیریب گونشین دوغماسینی عیبادت ائله

یه-ائله یه قارشیلاییر، آخشام اوستو گونش باتاندا اونو عئینی مراسیمله یولا سالیردیلا. بونا گۆره ده اونلارا گۆیتورکلر دئییردیله^۱.

^۱ <https://www.scribd.com/doc/116661634/B-Vahabzadeh-Symposium-Proceedings-I>;
<http://genderi.org/azerbaycan-ml-elm-akademyasi-memariq-ve-ncesenet-nsttutu.html?page=28>

تصادفی دئییل کی، " تورک " سۆزونو ده ایلک دفعه محض گۆیتورکلر ایشلتمیش، دنیادا مؤوجود اولان خالقلار و میلترلر سیراسینا بو شرفلی آدی داخل ائتمیشلر. " گۆی "، " تان "، " دان "، " ماوی " آنلایشلاری هم ده اوجالیق معناسی داشیییر. گۆی اوجالیقلا یاناشی هم ده دؤولتین بؤیوکلوگونه ایشاره دیر. محض بونا گۆره ده اونلار چیندن قارا دنیزه، جنوبدا ایسه هیندیستانا قدر بؤیوک اراضینین صاحیبی اولموشلار. و نئچه یوزیلر بو اراضیلر اونلارین نظارتینده اولوب...^۱

^۱ <http://teref.az/kose/73897-goyturk-dastanindan-kitabi-dede-qorquda-kimi.html>.

تاریخی منبعلرده " گۆیتورک " آدی نین آنلامی داها گئنیش و قاپساملی ایضاح اولونور. قئید ائدک کی، گۆیتورک خاقانلیغی یازیلی منبعلرده تورک خاقانلیغی اولاراق گۆستریلیر. " گۆیتورک سۆزونون ایسه اورخون آبیده لرینده کی اؤکوک توروک سۆزوندن تۆره دیگی و تلففوزونون سادلشدیریلمه سی اوچون گۆیتورک شکلینده قبول اولوندوغو ایدیعا اولونور. گۆیتورک سۆزوندن کی ایلک حیصه جیگی نین گۆک و یا اؤکوک اولاراق قبول ائدیلمه سی ایله مووافیق اولاراق سماوی و یا دینی معنا داشیدییی احتمال اولونور. تورک سۆزونون معناسی ایله باغلی دا بیر سیرا واریانتلار واردیر. تورک سۆزونه یاخین ایفاده لره قدیم روما و چین منبعلرینده راست گلینیر. ۱۰-جی عصره آید اوغور یازیلاریندا تورک سۆزو " گوج "، " قووه " معناسیندا ایشله نیلیر. آ.وامبئرییه گۆره تورک سۆزو تۆرمک سۆزو ایله عئینی معنالی اولوب تۆره یین،

چوخالان معناسینا گلیر. ضیا گۆیالپا گۆره تورک سۆزو تۆره لی سۆزو ایله عئینیمالی اولوب قانون صاحیبی معناسینا گلیر. قاشقارلی محمود ایسه تورک آدی نین تورکلره تانری طرفیندن وئریلدیگینی قئید ائده رک، سۆزون "گنجلیک"، "قووه"، "قودرت" و یا "یئتکینلیک" معنلاریندا ایشلندیگینی بیلدیریر^۱

^۱ https://az.wikipedia.org/wiki/Göytürk_xaqanlığı
<https://kayzen.az/blog/türklər/4569/göytürk-dövləti.html>.

ب. وهاب زاده اثرده تاریخه - ۱ و ۲-جی گۆیتورک خاقانلیغی دؤورونه، شرقی و قریب گۆیتورک خاقانلیغی نین حیاتیندا یاشانانلارا ائکسکورس ائده رک جیدی فیکیرلر، اساسلی قناعتلر سرگیله ییر. شاعیر تصویر ائدیر کی، گۆیتورکلر دؤولتی تهلوکه قارشیسیندادیر. کۆهنه دوشمنلری چینلیلر قوهوملوق علاقە سیندن ایستیفاده ائده رک دولو خاقانین چینلی زؤوجه سی نین الی ایله گۆیتورکلر دؤولتینی ایچیندن پارچالاییب داغیتماق اوچون مین بیر حیلە یه ال آتیرلار. افسوس کی، دؤولتین موقددراتی نین حلل اولوندوغو بو آغیر زاماندا گۆیتورکلر بیر یومروق کیمی بیرلشه رک وطنی، دؤولتی قوروماق عوضینه، سارای آداملاری آراسیندا پارچالانما باش وئیر. اۆلکه نین مستقیللیگی، تورکون شرفی، لیاقتی، اولو اجدادلارین میراث قویدوغو قانونلار اونودولور. طبیعتن بؤیوک اولان تورک اؤزوندن، دیرلریندن اوزاقلاشدیقجا جیلزلاشیر، کیچیلیر و دوشمن قووه لر طرفیندن آسانلیقلا مغلوبیتە اوغرا دیلیر. مؤلیف محض بو تاریخی مقامی وورغولاییر. او بؤیوک حقیقتی بیر داها تصدیقله ییر کی، تورک اؤزونه قاییداندا بؤیوک، قودرتلی اولور و بو قودرتین سایه سینده ده ایگید گورشاد اؤز سیلاحداشلاری ایله دؤولت مستقیللیگینی برپا ائدیر.

شاعیر-دراماتورق تاریخه موراجیعت ائتمکله، هم ده بو گونوموزله سسلشن مقاملار، مستقیلیک اوغروندا موباریزه یه انگل اولان یاخین تاریخن حادیه لرینه ده موناسیبت بیلدیریر. ادبیاتا، مدنیته، اینجه صنعته یوکسک قییمت وئرن مرحوم پرنزیدنت حیدر علیو اثر حاقیندا دئمشدیر: "تاریخیمیزی آراشدیریب بو گون اوچون اهمیتلی، دیرلی اولان صحیفه لرینی ایندیکه و گله جک نسیللره چاتدیرماغین اؤزو خالق، میلّت، تاریخ و گله جک نسیللر قارشیسیندا بؤیوک خیدمدیر. بو خیدمه گؤره من بختیار و هاب زاده یه خصوصی تشککور ائدیرم و حساب ائدیرم کی، میلّیمیز، خالقیمیز، جمعیتیمیز ده بو تشککور سؤزلریمه قوشولاجقلار و دايم اونا میننتدار اولاجقلار" ^۱.

^۱ Mələhət Ağayeva. Bəxtiyar Vahabzadə pyeslərinin səhnə taleyi. "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, Bakı, 2013, 158səh. s.88; Tarixi keçmişimizin anatomiyasını əks etdirən əsər. <http://genderi.org/azerbaycan-mll-elmler-akademyasi-memarliq-ve-ncesenet-nsttutu.html?page=28>

اثر یاد ائلی ایشغالچیلار قارشى موباریزه آپاران خالقین ایستک و آرزولاری نین تجسسومودور. دوشمنلر وطنی ایشغال ائتدیکدن سونرا بو ساتقینلیغین عوضینده اونو گؤیتورک خاقانلیغی نین تاختیندا ایلشدیریرلر. شخصی منافعیی، حاکیمیه بییلنمک نامینه دده-بابا تورپاقلارینی، میلّینی دوشمنین تاپداغینا آتان چولو خاقانین گنج ده اولسا ویجدانی اوپانیر. بو مقاما اؤزلیکله دیقت یئتیرن گنج تدقیقاتچی ملاحت آغایتوا اؤز آراشدیرماسیندا گورشادین سؤزلرینه موراجیعت ائدیر: "آتامدان سونرا بو قیلینجا من صاحب اولمالیدیم. آما بو قیلینج اؤزوموزو کسمه یه باشلادی. جینایت یولو ایله اونا عمیم قارا خاقان صاحب اولدو. من ده خیانتله بو قیلینجی اونون الیندن آلدیم. آرتیق بو جینایتلره، بو خیانتلره سون قویماق اوچون ایندی بو قیلینجین صاحیبی نه من

اولا بیلرم، نه ده منیم اؤولادیم. چونکی خیانتله الیمه کئچن بو قیلینجا من لاییق دئیلمسه، منیم اؤولادیم دا لاییق اولما بیلمز " ۱ - دئییر.

^۱ Mələhət Ağayeva. Bəxtiyar Vahabzadə pyeslərinin səhnə təleyi. Tarixi keçmişimizin anatomiyasını əks etdirən əsər. "Xəzər Universiteti" nəşriyyatı, Bakı, 2013, 158səh. s.96; <http://anl.az/el/Kitab/2013/Azf-274284.pdf>

گۆیتورک دؤولتی نین ایستیقلاللی اوغروندا موباریزه ده اصل قهرمانلیق نومونسی اولان گورشادا قصدن بؤهتان آتیلیر، تمیز آدی لکله نیر، بوتون بو حاقسیزلیقلارا دؤزمه یین سئویملی خانیمی اینتیحار ائدیر. گورشاد گوناھسیز گوناھکار دورومونا دوشورولور، سوچلو ساییلیر و زیندانا آتیلیر. داخیلی دوشمنلری نین - میللیتجه چین اولان اؤگئی آناسی نین و قارداشی نین خیانتی نتیجه سینده مغلوب اولان گۆیتورک خاقانلیغی قونشو چین خاقانلیغینا قاتیلیر. ایستر-ایسته مز آتالاریمیزین بو مشهور کلامیدا دوشور: " اللهیم، سن منی اؤزومونکولردن-دوستلاریمدان قورو، دوشمنلریمله اؤزوم باجارارام " .

لاکین گورشاد عسارته دؤزمور، بویوندوروق آلتیندا یاشاماقدansa اؤلومو یئی بیلیر. منلیگینی هر شئیدن یوکسک توتان غورورلو محکوم بو دویغولارین گوجلو تاثیر آلتیندا " قولونداکی زنجیرلری " قیریر، اؤزونو توپلایاراق آیاغا قالخیر و عوصیان ائدیر. آتا-بابا یوردونا قاییدیر، اطرافینا اؤزو کیمی شیربیلکلی ارنلری توپلایاراق ایشغالچیلارلا اؤلوم-دیریم ساواشینا قالخیر. اونو نه تاخت-تاج، نه وار-دؤولت، نه ده آتاسی نین وصیتی ماراقلاندیریر. ایگید گورشادین ان یوکسک آمالی گۆیتورک دؤولتینی آزاد و مستقیل گؤرمک ایدی: " من همیشه دئمیشم، یئنه ده دئییرم، بو تاختدا کیمین اوتورماسی نین منیم اوچون هئچ بیر فرقی یوخدور. منیم اوچون واجیب اولان وطنیمین مستقیللیگیدیر " .

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

پیئسده گۆیتورکلر دؤنمینده یاشایان قدیم تورکلرین - اولو بابا و ننه لریمیزین یاشامی، عادت-عنعه لری، اینانجلاری تاریخی هادیته لرین قوووشوغوندا ایناندیریجی بویالارلا جانلاندیریلیر.^۱

^۱ Vahabzade B. Pyesler. Bakı: Azərneşr, 2001, 348 s., s.122.

الته، تورک کؤکنلی هر کسه معلومدور کی، موعین بیر دؤوره قدر آدسیز و یا مووققتی آدلا تانینان تورک ارنلرینه گؤستردیگی ایگیدلیک، شوجاعت نتیجه سینده آد وئريلمه عنعه سی " دده قورقود " داستانلاریندا دده قورقود طرفیندن ایجرا اولونوب. بو عنعه نی بؤیوک بختیار و هاب زاده " اؤزوموزو کسن قیلینج// گۆیتورکلر " اثرینده گۆیتورک خاقانی قارا خاقان طرفیندن اوریناللیقلا داوام ائتدیریر.

" قارا خاقان - شو تئکین، تورکئلی نین سویو، هاواسی و اکمگی سنه حلال اولسون! ایيلمه یین باشلاری آیدیرمیش، بوکولمه یین دیزلری بوکدورموش آتالاریمیز مئتئ نین، بومی نین، ایستئمی نین خییر دوعاسی همیشه سنه یار اولسون! سن قورخولو دوشمنیمیز ژوان-ژوانلاری دیز چؤکدورمکله، اولارین اوزرینده ظفر چالماقلا آتالاریمیزین روحونو شاد ائتدین! من اؤتوکنه قلبه قازاندیرمیش اوردونون باشبوغونو موکافاتلاندیریرام. قارداشیم اوغلو شو-تئکینی گور-شاد، دمیرچیلریمیزه رهبرلیک ائدیپ، اوردونو هر جور سیلاها تئمین ائتمیش قارداشیم اوغلو یاشار-شادی دولو خان آدلاندیریر، مینبولاق تورپاگی نین خاقانلیغینی اونا تاپشیریرام! "

ب. و هاب زاده گؤسترمک، دئمک ایسته ییر کی، " ائی تورک! سیلکلن، اؤزونه قایت! سن اؤزونه قایداندا بؤیوک اولورسان! " او، بو اثرله بیر داها سوبوت ائتدی کی، نه قدر اؤز قیلینجیمیز دوشمنی دئییل، اؤزوموزو کسه جک، تورک بؤیوک اولما بیلیمیه جک!.. تورکون گوجو، تورکون بؤیوکلوگو اونون بیرلیگینده

دیر... مین تأسوفلر کی، بو بیرلییه نایل اولمادیغیمیزدان هله ده میلیمیزین گۆز یاشلاری سئل کیمی آخیر، دردلرینه چاره تاپیلیمیر کی، تاپیلیمیر... دوزگونلوگو، وئردیگی سۆزه عمل ائتمگی اینسانوغلونون اوستون دیرلری کیمی قبول ائدن مودریک شاعیر قاراباغ پروبلئمیین حللینده گویا سۆز صاحیبی اولان، لاکین هر دفعه وئردیکلری ودلری یئرینه یئتیرمه یین تشکیلات و قوروملاری آوروپا بیرلیگینی، مینسک قروپونو ایچی بوش، معناسیز تشکیلاتلار آدلاندیریر. او، خالقین دردینه درمان اولاجاق ایشلری رئال گؤستره رک، گونده یوز دفعه اؤلوبدیریلدیگینی بئله دیله گتیریردی: " اؤزوموز سی گؤستره لیگیک، میلت آیاغا قالخیب اؤز تورپاغینی گئری آلمالیدیر. اوندان، بوندان مرحمت دیله مک، بعضیلریندن کؤمک گؤزله مک عبثدیر. آذربایجان اؤز تورپاغینی اؤزو گئری آلمالیدیر!.. "و بو گئریالمانین، دوشمنی تاریخی تورپاقلاریمیزدان گئری اوتیوردولماسی نین گنجیکمه سببلرینی، اثرلرینده، اؤزلیکله ده محض بو آماجلا یازدیغی " اؤزوموزو کسن قیلینج " پیئسینده اؤزونون درک ائتدیگی آمپولادا پوئزیانین اسرارنگیز دیلی ایله گؤستره یه چالیشیر. پیئسده وطنداش شاعیر بانوچیچگین دیلیندن^۱ "

^۱ Rzasoy S. Bəxtiyar Vahabzadə və milli yaddaş // I Beynəlxalq Bəxtiyar Vahabzadə Simpoziumu, Qafqaz Universiteti, 13-15 dekabr, 2012, 225 səh.s.170

اؤز قیلینجیمیز نییه اؤزوموزو کسیر گۆی تانری؟ " ، - دئییه تورکون تاپیندیغی، ازه لی تانری بیلدیگی گۆی تانریا سوال عنوانلاییر.

البتّه، ۲۰ عصرین بؤیوک فیکیر و صنعت آدامی، فیلسوف شاعیری کیمی سئویلن بختیار وهاب زاده میلی مسله لرین بدیی-ائتستتیک داستانینی یارادیردی. بو اثرلرین دیرینی یاخشی بیلدیگیندن اون ایکی جلدلیک کوللیاتی نین یئنیندن نشرینین گوندمه گلمه سینی، اوریشنال فیکیر و مؤحتشم سئوگی

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زادە

دونىاسىنا سون دۋوردە اون ايکىنجى پىنجىرە نىن آچىلماسىنى دا اىستە يىردى...
ھىچ شوبھە سىز، شەر دونىاسىنا اون ايکىنجى پىنجىرە نى آچماق اىستىگى، آرتىق
آھىللىق چاغىنى ياشايان شاعىرىن زامان كىچدىكجە داھا دا درىنلشن
مودرىكلىگىندىن قايناقلا نىردى. نە ياخشى كى، گۈزۈ آرخادا قالمادى، وفاتىندىن
بىر ايل اول بو دىلگىنە قووشىدۇ... اثرلىرى ۱۲ جىلدە چاپ اولوندۇ... نە خوش
كى، سونونجو جىلدىن رىداكتورو اولدۇم و اوستاد شاعىرىن چوخ سۆيىب دىر
وئردىگى " طبعىتىن حۇكمو اولسايدى مندە " باشلىغىنى قويدوغوم اۇن
سۆزونو دە محض اۋزونون اىستىگى اىلە من يازدىم...

آنا دایلم – وارلیغیم، روحوم منیم...

وهاب زاده سۆزون ان یاخشی معناسیندا ناراحات شاعیردیر. ب.وهاب زاده نین قهرمانی ایله اؤزو آراسیندا ضیدیت یوخدور.

مهدی حسین

شاعیرین ائپیک، لیریک و درام اثرلرینده و ایجتیماعی-سیاسی مضمونلو شعرلرینده آنا دایلی مسله سی اهمیتلی موضوعلاردان بیریدیر. آذربایجان تورکو کیمی اونون خیالی، صنعت و حیات ایدئالی میلی وارلیغین، خصوصیه آنا دایلی نین قورونماسیدیر.

تورکجه نی غورور یئری، فرح منبعی سانان ب.وهاب زاده نین فیکرینجه، دیل خالقین روحو، میلی وارلیغی، معنوی دونیاسیدیر. شاعیرین گلدیگی قطعی قناعته گؤره، آذربایجان دایلی " خالق نین آلدیغی ایلک نفسدن، اوجا داغلارین عظمتیندن، کورواغلونون قیراتی نین نال سسیندن، گؤیلرده چاخان ایلدیریملارین شاققیتلریندن، یاتاغینا سیغمایان چایلارین شیریلتیسیندن، آنا تورپاغین قوخوسوندان، گول-چیچگین رنگیندن، خالقین باغیرندان قوپان سدالاردان یارانمیشدیر. آغ ساجلی بابالاریمیزین کامالیندان یارانان آنا دایلمیز عشقیمیز، جانیمیز، بیر-بیریمیزله عهد پئیمانیمیزدیر. دونیادا وار اولان و اولمایان هر شئی بیزلره تانیدان بو دیلدیر، بابالاریمیزین ایندیکی نسله میراث قویدوغو ان قییمتلی خزینه دیر. بو میراثی گؤز بېگیمیز تک قورویوب گله جک نسیللره اؤتورمکسه، بیزیم وظیفه میز، وطنداشلیق بورجوموزدور. شاعیر اوخوجوسونا " دیل آچارکن ایلک دفعه سؤیله دیگیمیز سؤز " آنا " ، ایلک درسلیگیمیز " آنا دایلی " ایکن، دینله دیگیمیز ایلک لایلالاری روحوموز

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

آنامیزین سودو ایله محض بو دیلده ایچدیگی حالدا، نه اوچون بیز بو دیلین قییمتینی بیلیمیریک؟ " - سوالینی وئریر:

آنا دیلیم، سنده دیر خالقین اقلی، حیکمتی،

عرب اوغلو مجنونون دردی سنده دیل آچمیش.

اورکلره یول آچان فوضولی نین صنعتی،

ای دیلیم، قودرتینله دونیالارا یول آچمیش.

سندده منیم خالقیمین قهرمانلیقلا دولو

تاریخی ورقله نیر،

سندده نئچه مین ایللیک منیم مدنیتیم،

شان - شوهرتیم قورونور.

منیم آدیم-سانیمسان،

ناموسوم، ویجدانیمسان!

¹ Bahtiyar Vahabzade. Yücelikte Tenhalık. (Türkiye Türkçesine Aktaranlar: Fatih Ordu, Seriyve Ağayeva, Melahet İbrahimova) Ötüken Neşriyatı. İstanbul: 1998. s.10.

آنا دیلی نین قارا سئودالیسی اولان مودریک شاعیرین بو توتکوسونو آلمان اصللی آذربایجان عاشیقی، دنیاچا مشهور شرقشوناس عالیم احمد شمیدئ بئله دیرلندیریر: " بیر اینسانین اؤز خالقینی و اؤز دیلینی دلیجه سینه سئوه بیلیمک باجاریغینی من بختیار و هاب زاده ه دن اؤیرندیم. بختیار و هاب زاده ه رئالیست شاعیردیر. مورککب و موعمالی ایفاده لر، آیدین اولمایان ترکیبلر و علامه لیک اونون صنعتینه یاددیر " ².

¹ news.milli.az/culture/288521.html;

<http://www.muallim.edu.az/www.old/arxiv/2010/33/12.htm>; <http://azkurs.org/reyci-ve-on-sozun-muellifi-eziz-elekberli.html?page=3>

ب. و هاب زاده ایسه اونلو آراشدیرماچینی اوخوجولارینا بئله تقدیم ائدیر: " او،

میللیتجه آلماندیر، تحصیل آلاق اوچون تورکیه یه گئتمیش و تورکلری او قدر

چوخ سئودیگیندن تورک سئودالیسینا چئوریلیمیشدیر. جامیه گنده رک ایسلام دینی قبول ائتمیش، احمد آدیلا دا ایسلامی قبول ائتدیکدن سونرا چاغریلماسینی ایسته میشدیر. آلمان آدی ایسه هانس پئتئردیر " ^۱.

^۱ <https://fgulen.com/az/metbuat/musahibeler/22490-bextiyar-vahabzade-her-gece-xalqim-ucun-dua-edirem>

آذربایجان تورکجه سی نین پوئتیک ایمکانلاریندان، خالقین عصرلردن بری یاراتدیغی زنگین فولکلور اینجیلریمیزدن و کلاسیکلرین سؤز خزینه سیندن بحرلنه رک درین فلسفی مضمونلو لیریک اثرلر قلمه آلان شاعیر تاریخی کئچمیشیمیزین، شرفلی تاریخیمیزین، یاشی مین ایللرله اؤلچولن مدنیتیمیزین آچیلماش صحیفه لرینی ایشیقلا ندیرماغی اؤزونه بورج بیلیردی.

بختیار وهاب زاده میلی دیل، میلی غیرت، میلی شعور، میلی مفکوره، میلی تعصوبکئشلیک مثله لرینه عؤمرو بویو صادیق قالمیش، بو مفهوملا ری حیات آمالینا، قوتسال آماجینا چئویرمیشدی. شاعیرین میلی دیل اوغروندا موباریزسینی آکادئمیک نیظامی جعفر و بئله دیرلندیریر: " بختیار وهاب زاده نی میتین اوغلو کیمی هر زامان ناراحات ائدن ان واجیب موضوعلاردان بیر، بلکه ده بیرینجیسی آنا دیلینه اولان سئوگیسی اولموشدور. اونون چوخیؤنلو فعالیتی نین یالنیز بو طرفی، اصلینده بؤیوک صنعت آدامی نین آدی نین آذربایجان تاریخینده ابدی اولاراق قالماسی اوچون کیفایتدیر " ^۲.

^۱ Cəfərov, Nizami. Bəxtiyar Vahabzadə, Bakı: Azərbaycan Nəşriyatı. 1996, s.68.

معلوم اولدوغو کیمی، سوؤتلر بیرلیگی دؤنمینده رسمی اولاراق قاداغان اولونماسا دا، تورک خالقلا ری نین دیللری نین ایشلنمه سی آرخا پلانا کئچیریلیر، روس دیلینه رواج وئریلیردی، ب. وهاب زاده نین تعبیرینجه دئسک، آذربایجان تورکجه سی " قاپی دالیندا " ساخلانیردی. بو حاقسیزلیغا دؤزه بیلمه یین و آنا دیلی نین سیخیشدیریلماسی حاقیندا او زامان دانیشماق، آچیق

شكىلده يازماق قاداغان اولونسا دا آچىق فيكىرلىرى ايله سووئت ايمپىراتورلۇغونا ووردوغو ضربه لردن اؤترو هر زامان نظارتده ساخلانان وهاب زاده تزىق رۇژىمىندن قورخمادان، وطنينده وطنسىزلىش اينسانلارين گۇزونا آچماق، منفور ايشغالچىلارين قديم بير خالقين دىلىنى، تاريخىنى و مدنيتىنى يوخ ائتمك سياستينه قارشى چىخارق محض بو موضوعدا " لاتين دىلى " آدلى شعرىنى يازىر. شاعىر بو شعرده مهارتله بديعى اوسوللارين ايمانلاريندا اىستيفاده اندرك اوخوجولارينا يۇنلتىدىكى سواللارلا اولارى درىندن دوشونمه يه سۇوق اندىردى. اۇزونا ده جىدى شكىلده ناراحات ائدن، يوخولارنى قاچىران " ياشايان دىل " و " اؤلو دىل " مسله سىنى ادبى موداكيره ميدانىنا چىخارىردى. دونىادا بير خالق اولارق آرتىق وار اولماسا دا، اساس مثله اولان، يعنى اؤلو خالقين دىرى قالان دىلى ايله هله دىرى اولان خالقين اؤلومه محكوم اندىلمىش دىلىنى موقايىسه اندىردى. شعرده بختيار وهاب زاده نين ويجدانى آغرىير، روحو سىزلاير و بئله دوشونور كى، آخى، نئجه اولور لاتين دىلى هر سۇزونده دونيا قدر يوك داشىيىر؟ حالبوكى بو دىلده نه آنا، نه تورپاق، نه ده وطن دئىن هئچ كىمسه يوخدور. دونىادا " لاتين " آدىندا بير مىلت ده يوخدور، عصرلردىر تاريخ صحنه سىندن سىلىنمىشدير. آما نه حىكمتديرسه، اؤلو بير مىلتين دىلى هله ده ياشاير. شاعىر دؤيوشلرده قلمه قازاناراق شهيد اولان ايگيده بنزتدىكى بو اؤلو خالقين دىرى قالمىش دىلى نين صاباح مىللى لياقتىنى ايتىرمكده اولان بىزلىرى اوستليه جگينه، حتى اولدوزلارا چاتاچاغينا شوبهه ائتمىر... دوشونجه لره دالير، ايچىندن بير سوال باش قالدىرير: - وطنى و مىلتى يوخكن اؤزو وار اولان، علم آداملارى نين، حكىملرين تئرمين دىلىنه چئوريلن بير دىل اوزون عصرلر بويونجا نئجه ياشارى اولور؟..

طبیعی، " شعرده شاعیرین مقصدی لاتین دیلی نین موکمملیگینی گؤستریمک دئییل، بو دیلی آذربایجان دیلی اوچون میثال گتیرمکدیر. قدیم روما ایمپئریاسی نین دیلی اولان، خالقى مؤوجود اولمایان بو دیلین یئنه ده اؤز موکمملیگینی ساخلاماسی، دیل کیمی اؤلوب گئتدیکدن سونرا بئله موعاصیر دونیا دیلرینده ایزی نین، تاثیرى نین هله ساخلاماسینی بیر داها خاطیرلاتماقدیر " ¹.

¹ Şabizadə Vüsal. B.Vahabzadə yaradıcılığında ana dilimizin mövqeyi
<http://zim.az/sherqinsesi/550-bvahabzad-yaradclnda-ana-dilimizin-mvqeyi.html>

تقویملرده کی آیالارین، ایللرین، چیچکلرین، بۇجکلرین، کولکلرین، سماوی جیسیملرین آدلاری عالیملرین اؤلۆ دئدیکلری بو دیلده یازیلیرسا، او زامان بو دیل اؤلۆلرین دئییل، دیریلرین دیلیدیر... آتلاتتیک اوکئانی ساهیلینده باش وئرن بیر ییغینجاقدان کورسوده آغزی کۆپۆکلنه-کۆپۆکلنه خاریجی دیلده نیتق سؤیله ین بیر ناطیق " من آزادام، من خوشبختم! " دئییرسه، بیز نه یه ایناناق؟ قولاغامی، یا گۆزه می؟ عمله می، یا سۆزه می؟

" من آزادام، مستقیلم " سۆزلرینی

اؤز دیلینده دئییه بیلمک ایدنین یوخسا،

دئی کیمن سنه آزاد دئیر؟..

سؤیله نئجه آزادسان کی،

کومالاردا دوستاق اولوب آنا دیلین.

بۆیۆک-بۆیۆک مجلسلردن ایتیریلیب ایلیم-ایلیم ...

ایجلاسلاردا بیر کلمه سی، سۆزو یوخدور.

بلکه...

اونون بۆیۆک، رسمی مجلسلره

چیخماق اوچون سۆزو یوخدور؟
سؤیله، بلکه بیج دوغولوب؟
آتاسیندان یوخ خبری؟
بلکه بو دیل چوخ کاسیبیدیر؟
قوجاغینا سیغیشماییر عصرین بؤیوک فیکیرلری؟
سن درده باخ، وطن ده وار،
میلت ده وار، آنجاق اونون دیلی یوخدور.
اٹله بیل کی، آینا کیمی، هامار، شفاف رویالین وار،
دیلی یوخدور...¹

¹Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. II c., (Poemalar). Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004. s.8.

میللی دویغولارین داشیییجیسی اولان شاعیرین حاقلی سواللاری قارشیسیندا
تورکجه نی قاپی آرخاسیندا ساخلایان مأمورلار چاشیب قالیرلار. آدینی آچیق -
آشکار سؤیله مسه ده، شعرین میصراعلارینداکی سطیرالتی معنالارین فرقینه
واران اوخوجو چوخ یاخشی آنلاییر کی:
ایندی سؤیل: - هانسی دیله اؤلو دئیک:
-وطن وارکن، میلّت وارکن،
کیچیک، یوخسول کومالاردا دوستاق اولان بیر دیله می؟
یوخسا اوزون عصرلردن کئچیب گلن
خالقی اؤلن، اؤزو قالان بیر دیله می؟
شاعیر بونولا گونئی آذربایجان تورکلرینی و اونلارین قاداغان اولونموش دیلینی
نظرده توتور... او بئله آچیق، یاخود ائیهاملی بیر شکیلده تقدیم ائتدیگی
فیکیرلرینده آنا دیلینه و مملکتینه اولان سونسوز سئوگیسینی و بو قوتسال
وارلیقلاری گؤز بگی کیمی قوروماغین واجیبیلیگینی دیقت مرکزینه چکیردی.

بختیار وهاب زاده بو سایاق چاغیریشلاری ایله احمد بیجان اثرجیلاسونون تعبیرینجه دئسک، " بیزه هر میلتنی آنا دیلی نین او میلتن ناموسو و ویجدانی اولدوغونو اؤیرتدی. او، نسیللرین بیر-بیرلرینه اؤتوردویو ان قییمتلی میراثدیر ". " آنا دیلیم-آنا عطریم " ، " تاریخ، دیل، عنعنه " ، " آنا دیلی " ، " دیل حاقیندا سورغو " ، " بیر داها آنا دیلی حاقیندا " ، " سو باشند بولانیر " ، "آنا دیلی-دؤولت دیلی " ، " قاتیق قارا اولماز " ، " دیل و ایفبا " ، "دیلیمیزین و میلتمیزین آدی " ، " آنا دیلی، یئنه آنا دیلی " ، " مأمورلار یئنه ده اؤز اؤولادلارینی آنادیल्ली مکتبلرده اوخوتمورلار " ، " دیلده طبیعیلیک و گؤزلیک " ، " دیلیمیز-ادبیاتیمیز " آدلی پوبلیسیستیک مقاله لرینده شاعیرین تنقید حدفی آنا دیلینده دانیشماغا اوتانان، اورگینی و روحونو قوشمالار، تئلی سازلار اوخشامایان، سؤزده موعاصیر اولان، اؤولادلارینا خارجی دیلرده تحصیل وئردیرن " اوبرازووانیلاری " تنقید آتشینه توتور. شاعیرین مقصدی بو یازیلار واسیطه سیله بیر ذره ده اولسا بئله، آنا دیلی نین تمیزلیگینی، صافیغینی قوروماقدیر. ائولادلاری نین خارجی دیلرده تحصیل آلماسی اوچون چالیشان آنا-آتالارین بو یوللا اصلینده بیر مانقورت یئتیشدیردیکلریندن خبرسیز اولدوقلاریندان، بو سهو آددیمین صاباحکی گونده او اوشاقلارین و اؤلکه نین میلی فاجیعه سینه، فلاکتینه چئوریلمه سینی آنلاماماسیندان شاعیر بؤیوک کدر حسی کئچیریر و اونونلا موباریزه آپاریردی: " بیر زامانلار تورک رئیسپوبلیکالاریندا بو حال باش وئیریدی. روس مکتبلرینده اوخویان اوشاق اؤز تاریخینی، میلتنی، عنعنه سینی اؤیرنمه دن بیر مانقورتا چئوریلیدی. بو گون آذربایجاندا هله ده ایشلریمیزه مانع اولان بو جور اینسانلار واردیر. اوشاقلارین اؤز

دیلینده تحصیل آلماسینا و اؤز کؤکلرینی اؤیرنمه سینه ویجدانی اولان هئج بیر اینسان مانع اولما بیلمز" ^۱. Bkz. A.g.e. s.68.

وطنپرور شاعیر آذربایجان دیلی نین قرامماتیکاسینی، دیلیمیزین لوغت ترکیبینی یارادان سؤز و ایفاده لری، عیباره و سؤز بیرلشمه لرینی دوزگون و دریندن اؤیرنمگی هر بیر سویداشیمیز، اؤزلیکله دیلچی و ادبیاتشوناس عالیمیر، موعلیمیر اوچون هاوا و سو قدر گرکلی ساییردی... " دیلده طبیعیلیک و گؤزلیک آدلی اثرینده آنا دیلینی مادی و معنوی خزینه اولاراق گؤروب تقدیم ائدن، اؤزلیکلرینی، سؤزیارتما کئیفیتینی اؤنه چکن موتفککیر شاعیر بو مثله ایله ایلگیلی یازمیش یازمیشدیر: " سؤزلری و اونون توپلوسو اولان جومله لری- بیر عاغیلدان او بیر عاغیلا، بیر اورکدن او بیر اوره یه فیکیر یوکو داشیان نقلیات واسیطه سینه بنزتمیشدیر. نقلیات یوکه خیدمت ائتدیگی کیمی، سؤزلر ده فیکره خیدمت ائدیر. فیکره گؤره سؤز تاپیلیر، سؤزه گؤره فیکیر یوخ! آنجاق فیکیر یوکونون منزله تئز، کسه یوللا چاتدیریلماسی اوچون موناسیب نقلیات واسیطه سی - ان دقیق سؤزلر، عیباره لر، ایفاده لر تاپیلمالیدیر" ^۲.

² Bəxtiyar Vahabzadə. Dildə təbiilik və gözəllik. "Sənətkar və zaman" kitabı, Bakı: Gənclik, 1976, s.176

ب. و هاب زاده وطنین نعمت لرینی - هاواسینی، سویونو و چؤرگینی بو اؤزونو بینمیشلره اصلا حالال ائتمیر، حتی " هارام اولسون! " دئییردی... او، هم ده بیر فیکیر آدامی اولاراق پرینسیپال ایدی... بعضی سببلردن بیر-بیریندن اوزاقلادیریلیب میللی بیرلیگی سارسیلان، آرالارینداکی بئش مین ایللیک باغلاری قوپاریلان، یاخود سارسیدیلان تورک قؤوملری نین بیر آرایا گلمه سی، عئینی زاماندا اورتاق تورکجه نین تاسیسی اونون اوغروندا موباریزه آپاردیغی طالعیوکلو مسله لردن ایدی: " بیزلر، ینی اؤزبک، قیرغیز، قازاخ، تاتار، باشقیرد،

آذربایجان، تورکمن، کوموک، آلتای، نوقای، ساکا تورکلی... بیر-بیریمیزدن او قدر آیری دوشموشوک کی، نسلی عئینی اولان آتا-بابالاریمیزین دیلیله دانیشا بیلیمیر، یالنیز روس دیلی نین واسیطه سیله آنلاشا بیلیریک. من بونو بؤیوک بیر فلاکت ساییر و بو فلاکتی آرادان قالدیرماق اوچون تک بیر یول گؤرورم: یاواش-یاواش اورتاق دیله دوغرو ایره لیله مک. آرزو ائدیرم کی، بیزیم نوه لریمیز و اونلارین اوشاقلاری بیزیم کیمی بیر-بیرلریله روس و یا باشقا بیر دیلله دئییل، اورتاق تورک دیلی ایله آنلاشسینلار ". البته، مودریک شاعیر بوتون ادبی اثرلرینده، قزئت و ژورناللارداکی یازیلاریندا بیزه " اصل تورک ضیالیسی نئجه اولمالیدیر؟ " سوالینی جاوابلاندیران بیر رسم چکدی و سؤزون سحرلی قاتلاری ایله اونون هانسی خصوصیتلره صاحب اولدوغونو گؤستردی... گؤستردی کی، گئرچک تورک ضیالیسی منسوب اولدوغو خالق قورویور، اونو کناردان و ایچریدن گلن و گله بیله جک هر جور تهلوکه لره قارشی خبردار ائدیر...

تدقیقاتچی نورالله چتین بختیار وهاب زاده نی " یالنیز آذربایجان تورکلی نین دئییل، بوتون دونیا تورکلی نین ده گؤرکملی ضیالیسی، تورکون میلی و یجدانی " کیمی تقدیم ائدیر و بو آزادلیق موجهیدی نین شعر و یازیلاریندا، چیخیشلاریندا، علمی و سیاسی فالیتینده تورک میلی نین مادی و معنوی دیرلری نین ایمپئریالیست هوجوملارا قارشی قورونماسی نین واجب اولماسی ایله باغلی بؤیوک بیر سی گؤستردیگینی یازیر. البته، بوتون بو اؤزلیکلره صاحب اولدوغونا و خالق نین قلبینده ابدی تاخت قوردوغونا گؤره، بختیار وهاب زاده بختیار شاعیر عؤمرو یاشادی، آما خوشبخت اؤلکهنین موتلو وطنداشی اولماق سئوینجینی سون نفه سینه دک دویا بیلمه دی، چونکی ۸۴ یاشلی ایختیار شاعیر دونیادان کؤچونو چکنده هله ده قاراباغ تورپاقلاری اثرمنی غصبکارلاری نین ایشغالی آلتیندا ایدی!..

دىل آچاركن ايلك دفعه "آنا" سۇيلىرىك بىز ...

اونو بختيارلىغا آپاران بو يولدا يانيندا دايم كيم اولموشدور؟ " - سوالينا طبعى كى، اول كۆكلو مدنيت و شخصيت صاحىبى اولان آناسى، سونرا موعلىمى و نهايت، اوخودوغو جىلد-جىلد كىتابلار اولموشدور " ، - جاوابى وئرىلمىدور. قورخدوغو زامان قوجاغينا آليب اوخشايدان، گولركن اؤزونو بختور سانان، حتى آغزىنداكى تك لوخمانى بئله اؤولادينا يئدورن، اوزون گئجه لر بويونجا بئشىگى باشيندا دورمادان لايىللار اوخوياراق ياتيران، قوشلارين، بۇجكلارين سسپنى، اوتلارين، چىچكلارين عطرىنى ياز ياغىشى تك يوخوسونا چيله ين بو سینه دهفتر آنا، عالى تحصيل، اونيوئرسىتئت تحصيلى آلمامىشدير. يوكسك مدنيتى، اوخويوب يازماسيندان قايناقلانمىر. فاتيه اوردونون تعبىرى ايله دئسك: "شاعيرين آناسى نين حيات تجروبه سى " مين ايللرين ايچينده يئتشميش موسلمان توركونون زنگين عىرفانىندان قايناقلانمىدور. بختيار وهاب زاده نين اوشاقلىق ايدراكى بو ذكالى قادى نين ناغىللارى، باياتىلارى، لايىللارى ايچينده درينلشيدور، زنگينلشيدور. بونو هر فورصتده وورغولايان وهاب زاده ، اگر اؤزونده بير گؤزلىك وارسا، اونون آناسيندان گلديگينه ايشاره ائدردور:

ساوادسىزدير ...

آدينى دا يازا بيلمىر منيم آنام ...

آنجاك منه ساي اؤيره ديب،

آی اؤیره دیب، ایل اؤیره دیب،
ان واجیبی دیل اؤیره دیب منیم آنام.
بو دیل ایله تانیمیشام
هم سئوینجی، هم ده غمی ...
بو دیل ایله یاراتمیشام
هر شعریمی، هر نغمه می،
یوخ، من هئچم، من یالانام
کیتاب-کیتاب سؤزلریمین
مؤلیفی منیم آنام...^۱

^۱ <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/aysebohurler/menim-anam-26765>;

Vahabzade Bahtiyar. Vatan Millet Anadili. (hızl. Fatih Ordu, Melahet İbrahimova, Seriyeye Ağayeva), Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara: 1999. s.218

شاعیر بو بنزرسیز شعرى آناسینا حصر ائتسه ده اصلینده شعر، بوتون آنالارا، خصوصیه، ائتهتیشاملی تورک قادینینا - توران خاتونونا یازیلان بیر سئرنادا، بیر سسله نیش کیمی قبول ائدلمیشدیر. اونون اثرلرینده بونا گؤره آنا وطن، آنا دیلی، آنا تورپاق مفهوملاری ایله برابر، مؤحتشم آنا - تورکون آناسی مفهومی دا واردیر. شاعیرین وارلیغیم، روحوم، جانیم اولاراق خاراكتئریزه ائدیگی، لایلا دئین، ائولادینا خیال قورماغی اؤیره دن، انگین خیاللارا جومان، اوفوقلره کمند آتان لیریک دویغولو بیر اینسان، شاعیر کیمی یئتیشدیرن آنا اوبرازی...

دونیانین ان تهلوکه سیز، ان راحت و ایستی سیغیناجاغینی محض آنا قوجاغی سانان و ایختیار یاشلارینادک بو فیکری نین گئرچکلیگینی ایثباتلایان، ایچینده دایم صاف، چیلغین، هم ده نیسکیلی بیر اوشاق یاشادان بختیار وهاب زاده اوچون آنا قوتسال بیر وارلیق ایدی... آهیل یاشلاریندا بیر اوغول، ائولاد کیمی اؤزونون اعتیرافی اورکلریمیزین تئلرینی اسدیریر: " بو گونون آناسی دونه نین

اۋولادىدىر. اگر من: " دۇنيادا ان گۈزىل توركو ھانسىدىر؟ - دئە سورسالار، من تردودوسوز: - آنا لايلاسى، - دئىردىم. دۇنيادا ان مارقلى و گۈزىل كىتاب ھانسىدىر؟ - دئە سوروشسالار: - آنامىن دانىشىدىغى ناغىللار! - دئىردىم. دۇنيادا ان تەلۈكە سىز و ان گۈزىل سىغىنچاق ھارادىر؟ - دئە لر: - آنا قوجاغى! " دئىن شاعىر-اوغول اثرلىرىندە، اۋزلىكلە " آتلىمىشلار " پوئىمىسىدا موختلف وضعىتلەردە ياراتدىغى فداكار، مودرىك، آغىرچىك، مۇحتشم بىر آنا اوبرازى اىلە ياناشى، آلدادىلمىش، خىانتە اوغرامىش، عشقىنى دىرلىندىرە بىلمە ين اورىك اوغروسونون تەلە سىنە دوشرىك ھامىلە قالان، نىتىجە دە آرزوولونماز اوشاق دۇنيايا گتىرن و آنا اولان، لاكىن اىجتىماى قىناقلىردان قورخاراق ائولادىنى آتان، سەھولرى، يانلىشلارى اىلە يارادىلان گىنج آنا اوبرازى دا واردىر. عىنى زاماندا سووت دۇوروندە ارىنى، اوغلونو ايتىرمىش، يىگانە اۋولادىنى مىن بىر ازىتلە بۇيودوب بويا-باشا چاتدىرمىش، عالى تحصىل آلماسىنى دا تمىن ائدە رك الىنى چۇرە يە چاتدىرمىش - مىفلشدىرىلمىش فداكار آنا اوبرازىنى دا ياراتماغى مقصدويغون سايان شاعىر اثر بويو بو اوبرازلارىن پسىخولوگىياسىنى آچىر. كۇرپە سىنى اىجتىماى قىناقدان قورخاراق آتان گىنج آنانىن بوراخدىغى دەشتلى سەھودن عۇمرو بويونجا عذاب چكىدىگىنى گۇسترمىكلە، اونون عىنى زاماندا معنوى تمىزلىنمە پروسىسىندىن كىچىدىگىنە دە دىقتى چكىر...

پوئىمايا وئرىلمىش " آتلىمىشلار " آدى تصادفى خاراكتىر داشىمىر. پوئىمادا اۋولادلارلى طرفىندىن ترك ائدىلمىش نىسگىللى والىدىئىنلرىن قوجالار ائوينە- دۇولتىن تشكىل ائتىدىگى سىغىنچاقلارلا اوز توتماسى و بورانىن ابدى ساكىنلرىنە چئورىلمە سى، عىنى دىردىن داشىيىجىلارى نىن بىر- بىرلىرنە دوست، يولداش، دىرداش، سىرداش اولمالارىنى " قوجالار ائوى " فصلىندە يانغىلى بىر دىللە

تصویر ائدیر. اییرمی یاشیندان دول قالان، تک-تنها، مین بیر اذیتله بؤیوتدویو
ایکی اوغلوندان بیرینی ده اون یئددی یاشینا چاتاندا بؤیوک وطن موحاریبه سی
اودان آنانین سون اومید یئری اولان، عالی تحصییلی اوغلو و گلینی طرفیندن
آتیلیمیش آنانین حالی نین آغریلی تصویرینی هیجانسیز اوخوماق مومکونسوزدور.
پوئمانین بو مقامیندا دایم فولکلور خزینه سینه باش ووران ب. وهاب زاده میلی-
معنوی آبیده میز " کیتابی-ددم قورقود " آ اوز توتور. مودریک ددنین " ایینه
یه تیکن دئمه دیم من ددم قورقود، تیکانا سؤکن دئمه دیم من ددم قورقود،
گلینه آیران دئمه دیم من ددم قورقود، آیرانا دویران دئمه دیم من ددم قورقود!..
" اعتبارافینا سؤیکنه رک:

بو دا نؤقسانیدیر قورقود ددنین،

دؤردجه ناخیشیندا یانیلدی نققاش.

اوغولو آنادان آیران گلین،

گلین یوخ، " آیران " چاغریلایدی کاش! ^۱

^۱ Vahabzadə Bəxtiyar. Payız düşüncələri. Bakı: "Yazıçı", 1981, s.17.

دئییه تاسوفله نیر...

بو پوئما یارادیجیلیگی نین ان اوغورلو اثرلری سیراسیندادیر. دؤرد فصیلدن
اولوشان " آتیلیمیشلار " آذربایجان جمعیتی نین دوغوردوغو سوسیال
پروبلئمترین، عایيله-میشت مثله لری نین ب. وهاب زاده نظر-نقطه سینده
تقدیمیدیر. اساس آماجسا بو پروبلئم و مثله لرین چؤزوم یوللاری نین
بولونماسینا جهد گؤستریمک، یانلیشلاری آنالتماق، اوخوجونو حیاتین سرت
دؤنگه لی، ائنیشلی-یوخوشلو یوللاریندا بودرمکدن، سهو بوراخماقدان
چکیندیرمکدیر.

البته، اثرلرینده اونو دونیایا بخش ائدن دوغال آناسی - خانیم آدلی بیولوژی وارلیقلا برابر، کیچیک بختیاری بؤیودوب بویا-باشا چاتدیران، شخصیت کیمی فورمالاشماسیندا میثیلسیز رول اوینایان، ادبیاتی، فولکلورو، موسیقینی سئودیرن ایکینجی آناسی - سینه دفتر گولزار خانیمین دا پارلاق اوپرازینی یاراتمیشدیر. اینسان عؤمرونو قلمداشی شهریار کیمی شرطی اولراق اوشاقلیق-نوغول دؤورو، گنجلیک-ناغیل دؤورو، آهیللیق و قوجالیق ایسه-عاغیل-آهیل دؤورو، - دئییه اوچ مرحله یه بؤلن بختیار وهاب زاده عؤمرونون نوغول دؤورونو بئله خاطرلاییر: "عؤمرومده ایلك دفعه گۆی گورولتوسونو ائشیدیب قورخودان آنامین اوستونه قاچدیغیم و او سسین نه اولدوغونو سوروشدوغوم ایندیکی کیمی یادیمدادیر. آنام منی باغرینا باسیب: - قورخما، - دئدی. ملکلر گۆیده آت چاپیر. او، گۆیده آت چاپان ملکلری خیالی نین گۆزلریله گؤرور. هئچ دئممه، گۆی گورولتوسو شیمشک، آتارین کیشنرتیسی و آیقلاری نین تاپیلتیسی ایسه ناغیللاریندان قوپان پاریلتی ایمیش..."¹

¹ <http://muhammed.org/azerbaycan-milli-elmler-akademiyasi-folklor-institut-u-azerbaycan-v2.html?page=7>

دکتر آینور ایبراهیمووا " بختیار وهاب زاده نین " اؤزوموزو کسن قیلینج " اثرینده میلی یادداش " آدلی مونوقرافیا سیندا شاعیرین ادبیاتا، سؤز صنعتینه محض همین او گؤزل سسین سحرینه بورونه رک گلدیگینی، خالق روحوندان بوی آتیب کؤکلندیگینی و بو روحون ایفادچیسینه چئوریلدیگینی، فولکلوروموزلا نفس آلراق بوتؤو یارادیجیلیغیندا شیفاهی خالق ادبیاتیمیزین روحونو یاشاندیغینی وورغولاییر. قئید ائدیر کی، " میلی - معنوی ارته، فولکلورا بؤیوک اؤنم وئرن بختیار وهاب زاده نین، شیفاهی خالق ادبیاتی، اونون ایدئیا و

بديعی خصوصیتلری حاقیندا قییمتلی فیکیرلری بوتون زامانیمیز اوچون آکتوالدیر " .

همین واختدان ایللر کئچدیکن سونرا ادیب اوشاکن شاهیدی اولدوغو و یادداشی نین آلت قاتیندا سیغینیب قالان طبیعت حادثه سینی – آناسی نین آغوشوندا لایلاسی نین دینله یرکن ائشیتدیگی همین او گوئی گورولتوسونو " اؤزوموزو کسن قیلینج " پیئسینه گتیره رک دولو خان اوبرازی نین خاراکتئری نین، اونون ایچ دونیاسی نین آچیلماسیندا اوغورلو واریانتدا تطبیق ائدیر. بئله کی، ایلدیریملارین شاققیلتیسینی، شومشکلرین چاخماسی زامانی یارانان گوئی گورولتوسونو ائشیدن دولو خان اوزونو ملکلره توتوب سوروشور:

-بو سس ندير؟

ملک:

-او سس سنين ايچينده خيبرله شرين توققوشان قيلينجلاری نين سسيدير...^۱

^۱ Kitabi-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Tərtib edəni Samət Əlizadə, nəşrə hazırlayan və redaktoru Tofiq Hacıyev. Bakı: "Öndər nəşriyyat", 2004, 376 s.s.189.

اوشاکن آناسی گولزار خانیمدان ائشیتدیگی فولکلور اؤرنکلری، افسانه، ناغیل و داستانلارین یاراتدیغی فانتاستیک عالمده اوچماغا، آناسی نین اونا بخش ائله دیگی خیالی قانادلارلا پرواز ائتمه یه آلیشان شاعیر حیاتدا قازاندیغی اوغورلارین کؤکونده خالق یارادیجیلیغی دئییلن او بؤیوک خزینه دن اخذ ائتدیکلری نین دوردوغونو اعتراف ائدیر. صنعت دونیاسینداکی ظفر اوچوشونون دا او حیکمتمت خزینه سیندن قاینافلاندیغینی غورورلا سؤیله ییر و اوشاقلارا بو اعجازکار دونیانین قاپیلارینی تاپاتای آچماغین گرکلیلیگینی بیلدیریر: " ائشیتدیگیمیز ناغیلار، افسانه لر، اساطیرلر نه قدر سحرلی و مؤعجیزه لیدیرسه، بیر او قدر

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

گۆزلدیر، بیر او قدر معنالیدیر، حیکمتلیدیر. چونکی بو سیرلر، مۆجوزه لر اوشاق خیالینا قاناد وئیر، اوچورور، فانتازیاسینی گئنیشلندیریر. آماندیر آنالار، ننه لر، بابالار، اوشاقلار سیرلی، مۇعجیزه لی ناغیللار دانیشین، اونلار اوچماق اوچون قاناد وئیرن " ^۱.

^۱ Kitabi-Dədə Qorqud. Əsil və sadələşdirilmiş mətnlər. Tərtib edən Samət Əlizadə, nəşrə hazırlayan və redaktoru Tofiq Hacıyev. Bakı: "Öndər nəşriyyat", 2004, 376 s., s.235

ایختیار یاشلاریندا قلمه آلدیغی " اوتوبیوقرافیا " اثرینده همین چاغلارا قاییدان صنعتکار بو مقامین داها تاثیرلی آچیقلاماسینی وئیر. اوشاقلیغی قوینو مئشه لی داغلاردا کئچسه ده، بو گونه قدر داغ و مئشه منیم اوچون سیرر اولاراق قالیر، - اعتیرافینی ائدن شاعیر اوچون همین مئشه لی داغلار اصلینده ننه سی نین و آناسی گولزارین اونا شیرین-شیرین دانیشدیغی ناغیل و داستانلارین مکانی ایدی. حَیْطلَریندن گۆرون، قیش-یاز باشی آغ چالمالی داغلاری گۆستریب دئیردی کی، آرزوموز او داغین دالیندادیر. اوشاقلیق خیاللاریمدا و یوخولاریمدا او داغا اوچار، اوردا آرزوملا گۆروشدیم. ائشیتدیگیم ناغیللارین قهرمانلاری دا الینه عصا آلیب، آیاغینا دمیر چاریق گئییب آرزوسونو همین قارلی داغین آرخاسیندا آختاراردی.

" آنا هدییه سی " شعرینده آنالارین ائولادینا اؤز عؤمروندن بئله پای وئرمک آرزوسو قارشیسیندا شاشیریپ قالان شاعیر بوتون دونیانی عوممان سئوگیسینده هئج بیر تمنناسی اولمایان بو قوتسال وارلیغین آیقلاری آلتینا سرمک آرزوسونو دیله گتیریر، حتّی لوغت کیتابلاریندا بئله " آنا " و " بالا " سؤزلری نین لاپ اؤنده یازیلماسینی ایسته ییر. اثرده ناماز اوسته گۆیه ال آچان آنا الله یاالوارارق دئیر:

-سنسن خلق ائله ين گۆيلرى، يئرى،
جانندان شيرين اولور بالا، آى الله!
سن منيم عؤمرومدن كسيب ايللرى،
بالامين عؤمرونه جالا، آى الله!
بو ندير؟ آرزويا، ديله يه بير باخ،
گۆر بير نه لر كئچير آنا قليبندن؟

چوخدور بو دونيادا هدييه... آنجاق

عؤموردن هدييه گؤرمه ميشم من .¹

¹ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I c., (Şeirlər). Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004, s

دونيادا اينسان آدينا مؤوجود اولان هدييه لر ين ايچريسينده آنالارين ائولادلارا
هدييه سى بوتون ثروتلردن، لعل و جواهيراتدان، ناز-نعمتدن ديرليدير. چونكى
آنا اوجادير، بؤيوكدور، قوتسال وارليقدير، هدييه سى ده ميثيلسييز، ائشسيزدير.
شاعيره گۆره، بو هدييه ائولادا آنانين بخش ائتيديكى حيات، هم ده اؤز عؤمروندن
كسيب وئردىكى پايدير. شاعيرين ياراديجيلىغيندا اؤز كئچميشى نين ايزلىرى او
قدر آيدين تظاهور ائدير كى، ديقتملى اوخوجو اثرلريندن اونون عؤمورنامه سيني
ورقله يير، صحيفه -صحيفه اوخويا بيلير. مس: " دونيامى، منمى؟ " شعرينده
اوشاقلىق خاطيره لرى چؤزله نير:

اوشاقلىق شكليمه هئى باخيرام من،

ايللر خياليمدان سوزولوب كئچير.

شيرين خاطيره لر گؤزوم اؤنوندن

گاه آغلاييب كئچير، گاه گولوب كئچير.

کوچه دن تاپدیغیم رنگلی بیر شوشه،

کۆنلومو نه قدر سئویندیرردی!

آداملار، آداملار منی همیشه

اوخشایار، عزیزلر، خوش دیندیرردی.^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I c., (Şeirlər). Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004, s., s.

" هر شکیلده بیر آنیم " ، " بئشیک " ، " آتا یوردو " ، " بابامین کوماسی "

کیمی شعرلرینده ده آن تک اؤتوب کئچن گونلر یادا دوشور، آجیلی-شیرینلی

خاطیره لر دیله گلیر. ۱۹۶۵-جی ایلده قلمه آلدیغی " منیم آد گونلریم " ده

ایسه باشقا بیر مقام وورغولانیر. نؤبتی آد-شاد گونونده آتا اوجاغینا ییغیشان

دوغمالاری، دوستلاری شنله نیر، هر کس نیکبین احوالی-روحیه ده گونون

دادینی چیخاریر، آما شاعیر درین دوشونجه لره دالیب، چوخ فیکیرلیدیر و بو

مقامدا یئنه ده خیالین قانادلاریندا اوشاقلیق ایللرینه قاییدیر:

آنجا... اوشاقلیقدا ایستردیم هر گون،

بیزیم ائویمیزده مجلس قورولسون.

گونلرین هامیسی دؤنوب بوسبوتون

منی سئویندیرن آد گونوم اولسون.

آتامین، آنامین یئگانه سییدیم،

آرزوسو، هوه سی، کؤنول سسییدیم.

عؤمرون نه غریبه گونلری واردی،

منیم آد گونلریم بایرام اولاردی.

من نه بیلیدیم کی، دییشیر اینسان،

آد گونون، شاد گونون اولمور بیر زامان...^۱ Yenə orada, s.168

اونو بۇيودوب بویا-باشا چاتدیران دوغما اینسانلارین اوبرازینی جیزدیغی، بۇيوکله سایغی موتیولی شعرلری ده یارادیجیلیغیندا سیلسیله تشکیل ائدیر. " بولودلار نه یامان گۆزل اولورموش " دا باباسی ذکرییه نین عۆمور یولونا، " گۆنترتی " ده آتاسی محمود بین ایچ دونیاسینا، خاراكتئرینه، آتا-اوغول ایلگیسینه ایشیق سالیر. یئتمیلیگین آجی شربتینی داددیقدان سونرا یاشادیغی آغریلار " آنام حاقیندا شعرلر " ده، قیزینا بسله دیگی بۇيوک محبت " قیزیم گولزارا "، " آنام تزه دن بۇیویور " آدلی شعرلرینده اؤز بدیعی-پوئتیک ایفاده سینى تاپیر.

او تیپیک آذربایجان کیشیسی نین عایيله سینده بۇیویوب. بو عایيله ده والیدینلرله ائولادلار آراسیندا خاطیر-حۇرمت، آبیر-حیا پرده سی اولوب، بۇيوکله خصوصی احتیرام گۆستریلیب. اونا گۆره ده کیچیک بختیار آتاسینا سئوگیسینی بیلدیرمه یه اوتانیب. فیکیرلشیب کی، آتاسینی قوجاقلاسا، اؤپسه، خوش سۆزلر دئسه، یونگوللوک کیمی قبول اولونار. لاکین آتا دونیاسینی دییشندن سونرا ائولادلارین تأسوفله آخیتدیغی گۆز یاشلاری، چکدیگی پئشیمانچیلیق حسلری، اؤزونون ده دئدیگی کیمی، کیمه گرک، نه یه گرک؟! بوتون بو حسلری کئچیرن شاعیر آتاسینا حصر ائتدیگی شعرده ائولادلارا موراجیعتله دئییر:

ای اؤولادلار، آییق سالماق ایسته ییرم ایندی سیزی،

گیزلتمگین آتانیزا، آنانیزا سئوگینیزی.

اولورسونوز، دومان اولون، سیس اولمایین،

نده خسیس اولسانیز دا

سئوگیده خسیس اولمایین! ^۱

تورانين ابدى ياشار شاعيري بختيار و هاب زاده

¹ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I c., (Şeirilər). Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004, s.125.

"منیم خالام" شعرینده ده قدیردانلیق دویغولاری نین صمیمی ایفاده سی اؤز عکسینی تاپیر، بؤیوکله سایغی، والیدئینلره، نسلی نین ژن داشیییجیلاری اولان دوغمالارا سئوگی و دیقت گؤسترملی گرکلیگی، واجیبیلیگی و ورغولانیر. اولغون یاشلاریندا اولان بختیار آناسی نین وفاتیندان سونرا، سانکی اؤکسوز بیر جوجوغا دؤنور، اونون عطیرینی خالاسیندان آلیر و کدرلی کؤنلوندن کئچنلری خالاسی اوشاقلارینا پونئیک موراجیعتله ائله تاثیرلی شکیلده ایفاده ائدیر کی، بو صمیمیتیه اینانماق مومکونسوزدور:

خالام اوشاقلاری، سیزه سؤزوم وار:
ایندیمن یانمایان سونرا برک یانار.
دوزونو دئییم کی، آنام ساغ ایکن،
قدرینی او قدر بیلمه میشم من.
آیلماق ایسترم ایندیمن سیزی
یامان نیگارنام خالامدان یانا.
ایندیمن یاندیرین اورگینیزی

قویمایین اود توتوب سونرادان یانا ² Yenə orada, s.94

شاعیرین ترجمه یی-حالی نین، حیاتدا یاشادیقلاری نین یارادیجیلیغینا یانسی-ماسی، یاشامی ایله اثرلری نین بیر-بیرینه سیخ باغلی اولدوغونو حاقیندا یازانلارین چوخو ورغولاییب. "مکتب حیاتی نین شیرین خاطیره لری شاعیری دایم دوشوندورور، قلبینی ریقته گتیریر، اونون بو موضوعیا ماراغینی داها دا آرتیریر" دی، - دئیر تدقیقاتچی ایفراط خانیم علیوا... پروفیسور پناه خلیوو ایسه بختیار و هاب زاده نین ایلک اثرلرینده مکتب موضوعسو، شاعیر-

موعلیم، طلبه-موعلیم مونا سیبتلری نین مهم یئر توتما سینا دیقت چکیر و ندنلرینه آیدینلیق گتیریر: " بونون بیر سببی بیر طرفدن شاعیرین مکتبدن یئنیجه آیریلما سی، اونون خوش تصوراتی ایله یاشاماسی ایدیس، او بیر طرفدن ده هله اونون حیات تجروبه سی نین چوخ آز اولماسی ایدی. شاگیردلیک و طلبه لیک ایللری نین شیرین خاطیره لری، جانلی موشاهیده بختیار وهاب زاده نی هر آن سؤز دئمه یه، مکتب حاقیندا فیکیر سؤیله مه یه تشویق ائدیردی. شاگیرد دوستلاری، طلبه لیک ایللری نین سیرداشلاری سانکی یئنی لیاسدا، یئنی گؤرکمده گلیب اونون قارشیسندا دایانیر و شاعیری قلمه ساریلماغا، دویوب یاشادیقلارینی قلمه آلماغا چاغیریدی " ¹.

¹ Şamxəlil Məmmədov. Xalqın sevgisini qazanmış sənətkar. <http://www.muallim.edu.az/www.old/axiv/2010/33/12.htm>.

ایللر کئچدیکجه شاعیرین موراجیعت ائتدیگی موضوعلار زنگینلشیر، احاطه دایره سی داها دا گئنیشله نیر. " ایییرمی بئش ایل " شعرینی عؤمور-گون یولداشی، اوزون ایللر موعلیم ایشلیه رک شاگیردلرینه کیمیا علمینین سیرلرینی اؤیرتمیش دیلاره خانیما حصر ائدیپ. شعرده صابر باغیندا باش توتמוש ایلک گؤروش یادا دوشور، قوش تک اوچوب گئتمیش ایللرین آرخاسیندان گنجلیک دؤورونه قاییدیلیر، بو چیلغین، خوشبخت دؤورون ان گؤزل گونلریندن بیرینده باش توتמוש و هئج واخت اونودولمایان توی گونو خاطیرلانیر. شاعیر عؤمور یولداشینا موراجیعتله یازیر:

دئمه قوجالمیسان، گولوم، دوغروسو
منیمچون بیر آز دا سونالاشمیسان.
بالامین آناسی، نه سیرردیر بو؟

ایندی منیمچون ده آنالاشمیسان،

¹ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I c., (Şeirlər). Bakı: Öndər nəşriyyatı. 2004, s.97.

– دئین و یئنه ده اوریژینال، جسارتلی اعتبارلار ائدن سؤز سررافی زامان
اؤتدوکجه سئوگی نین ده مضمونون، دادی نین دیشدیگینی، گنجلیک
چاغلاریندا بیر قادینا اولان محبتین یئرینی سونرالار ائولادا بسلنن محبتین
توتدوغونو گؤستریر.

شاعیر اؤزونو، فیکرینی، حسینی تزله مگی، گونون هاواسیندا آرینماغی، ینی
موعاصیرلری نین فیکیر و دویگولاری ایله یاشاماغی باجاریرسا، شعرلری نین
چاغداش و یئنی اولاجاغی، اوخوجونون قلبینه یول تاپاجاغی شکسیزدير. بیر
سؤزله، یئنیلییه چاتماق مقصدی ایله یازیب-یارادان بیر شاعیرین یئنیلیکچی
اولاجاغینا اینانمایان سؤز اوستادی " اوتوبیوقرافیم " دا یازیر کی، صنعت
عالمینده یئنیلیک شوعاعری ایله مئیدانا چیخانلارین اکثریتی یئنیلیگی
خاریجده آختاریر، اؤز میلی عادت-عنعه لرینی بینمیر، کؤکونه، بؤیودویو
تورپاغا دوداق بوزور. غریبه اولان بوراسیدیر کی، بئله لری یئنیلیگی اؤزگه نی،
باشقالارینی تقلید ائدیپ یامسیلاماقدا گؤرور. بو معنادا من " ننمین خالچاسی
" ادلی بیر حکایه یازمیشدیم. حکایه نین قیسا مضمونو بئله دیر: آذربایجانلی
بیر رسام صنعتده یئنیلیک مئیدانا گتیرمک اوچون چوخ چالیشیر، لاکین بیر
شئی تاپا بیلمیر. بیر گون الینه بیر فرانسیز رسامی نین تابلوسو کئچیر. تابلو
چوخ خوشونا گلیر. رسام فرانسیز رسامی نین تاثیرى ایله یئنی اثرلر مئیدانا
گتیریر. بو اثرلر چوخ بیه نیلیر. تقدیرلاییق اولدوقدان سونرا رسام ویجدان
عذابى چکیر. نهایت، فرانسیز رسامینا بیر مکتوب یازیر و اوندان فایدالاندیغینی
بیلدیریر. فرانسیز رسامی ایسه جاوابیندا بیزیم رساما بئله یازیر: " آذربایجانین

فیلان کندینده توخونان خالیلار منی چوخ ایلگیلندیریر و منیم صنعتیم آذربایجان خالچیلیغی اوزرینده قورولموشدور^۱ .

^۱ Ədəbiyyat qəzeti. - 2011. - 19 avqust. - S.1-2-3.

دئمک، آذربایجانلی رسام ننه سی نین توخودوغو خالیلارا بیگانه قالمیش، اوریژیناللیغی و یئنیلیگی ایسه آذربایجان خالقی نین صنعتیندن آلان فرانسیزلاردان اؤیرنمک مجبوریتینده قالمیشدیر. اثرده وورغولانان مطلب عیبرتامیز و دوشوندوروجودور: بیز بعضا یئنیلیگی اؤزوموزدن اؤیرنمک یئرینه، بیزدن اؤیرنن اؤزگه دن آلیریق:

یاز ایلهام دئییه نی، اورک دئییه نی،

یول اؤزو دولانیب تاپاجاق سنی...

قلبینی، بئینینی ناحاق یورما سن،

آماندیر اؤزوندن یول اویدورما سن.

یئنیلیک خاطرینه یازماقدان ساکین،

ایلهامدیر یارادان صنعتی، شعرى.

یاغماق خاطرینه یاغان یاغیشین

نه باغا خیری وار، نه داغا خیری.

قلبینه، حسینیه دایم آرخالان،

بیر ده... الوان سسلی ائلریمیزه.

کؤهنه سؤز دئمیه میس ایلهام هئچ زامان،

هر قلبین اؤز سسی تزه دیر بیزه.

نسئسه اؤزون اول، تزه سن اوندا

سن کؤهنه اولورسان یامسیلایاندا^۲.

^۱ Bahtiyar Vahabzade. Ömürden Sayfalar (aktaran Dr. Yusuf Gedikli), Ötüken yayın evi, İstanbul, 2000, s.13.

شعر اونون اوچون بیر معجزه، معما ایدی...

اونون شعرلرینده درین فیکیر و دوشونجه ایله قارشیلانماق. شاعیر، حیاتدا شاهیدی اولدوقلارینی، دوغو و دوشونجه لرینی شعرین اسرارنگیز دیلیله ایضاح ائتمکده ماهیردیر. باشقالاری اوچون شعر موضوعو اولمایاجاق موضوعلار، مثله لر، باخیش و فیکیرلر اونون نفه سینده شعره چئوریلیر. او، شعرله دوشونن صنعتکاردیر. اونون شعرلری، اینسانین ایچینده ایچین-ایچین یانان بیر آتیه بنزه ییر. اونون فیکرینجه، عصرین نبضی شعرده وورمالیدیر. شاعیر اوخوجونو درین-درین دوشوندورمه لی، وطن و میلّت عشقیله دولوب-داشمالی، یومروغا دؤنوب وطنینی، میلّتی و میلّی منلیگینی اینکار ائدن، خارجی دوشونجه و حیات طرزینی تقلید ائدن تلخکلرین و اؤزونو تانیما یانلارین باشینی عزمه لیدیر.

یاووز آکینار

هئچ شوبهه سیز، بختیار و هاب زاده آذربایجان ادبیاتی نین، کلاسیک و معاصر شعرین اساس خصوصیتلری نین اثرلرینده ان موکمل شکیلده، دقیق و درین ایفاده لرله اکس اولونماسینا بؤیوک سی گوئستریشدیر. اونون صنعتینده وطن، میلّت، عایله عنعنه لری، اخلاق، طبیعت، آنا دیلی، مستقیللیک حسرتی و س. کیمی موضوعلار اؤن پلاندادیر. زامان-زامان اروز وضعینده، دیوان شعرى عنعنه لرینده یازان شاعیر، کلاسیک عنعنه لر اساسیندا بئله ایجتیماعی - سیاسی موضوعلاری راحتجا و اوستالیقلا دیله گتیریر. او، سربست شعر نمونه

لری یاراتماقلا برابر، داها چوخ هئجا وزنینه یازمیشدیر. ب. وهاب زاده سؤزلرین میصراعلارا دوزوله رک یاراتدیغی مؤعجیزه لری شعر آدلاندیرمیش و ایفتیخارلا اؤز شعرینی " ناموسوم، ویجدانیم، ایمانیم، سئوگیلیم منیم " دئییه رک غورورلانمیشدیر.

شاعیر " شعر ندیر؟ " سوالینا هر کسی راضی سالاجاق جاوابی وئره جک آدمین هله دوغولمادیغینی دوشونور. اونون اوچون شعر، تام معناسی ایله بیر مؤعجیزه ، موعما، سیرر، دؤورونه عنوانلانمیش ان جیدی، ان بؤیوک سواللاردان بیر، دؤورونون سواللارینا سوال ایله وئریلن جاواب، اینسانی درددن قورتاران اینسانین درد یوکو، بعضا خوش بیر دویغو، بعضا گیللی، بعضا نصیحت، بعضا وصیت، بعضا ده یوردونون اوفوقلرینه بویلانماق اوچون بیر-ایکی پیلله ایدی... شاعیر اوخوجوسونون الیندن توتوب شعرین یارانما تاریخینه قیسا بیر سیاحته چیخاراراق بو نسنه نین " نیظامیده درس، هم ده اخلاق، قهرمانلیق و معرفت درسی، نسیمی نین اؤزونو بیلیمک، اؤزونو درک ائتمک درسی " اولدوغونو آچیقلایر. نسیمی ایسه شعر تاریخیمیزده ائله بیر زیروه یه یوکسلمیشدیر کی، شعرى اینسان سویه سینه، اینسانی دا شعر سویه سینه یوکسلمک قودرتینه یالنیز او صاحب اولموشدور.

" درد الیندن داغا چیخان داهی فوضولی " یه گؤره شعر " اورکلرده کؤز اولان یاندیرجی سئودا " دیر. ب. وهاب زاده نین " آغلار-گوله یین " پوئماسی نین قهرمانی صابر ایسه شعرى " غئیرت قیلینجیلا بئلله میشدی... " شعرى " شاعیرین دیلیندن ساچیلان دورر، خالقین دوداغیندا بالا، شکره، سود " ه چئوریلن اینسان روحوندان دوغولان غئیری-عادى نسنه، " قارتال قانادلی بیر گله جک " دئییه محبتله وصف ائدن اوستاد شهریار دا قان قارداشی

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

کیمی " شاعیر و شعر " مفهومونا باشقا بیر اؤزلیکلکله یاناشیر، " شعرسیز دونیانی کدر، غم، جنتی ایسه جهنم " ساییردی:

شعر - آزادلیغیم، شعر - حیاتیتم،

عؤمروم، سعادتیم، موقددراتیم!

... شعرسیز بیر دنیا کدر، غم کیمی،

شعرسیز جنت ده جهنم کیمی.

ائی شعر، حیاتیتم، عؤمروم سنیندیر،

گؤزومون ایشیغی سطیرلریندیر .¹

¹ Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Seçilmiş əsərləri, Bakı, "Elm", 2000, s.346.

شعر بلکه ده تبین، ایلهامین بیر آنلیق بدیعی اینیکاسی، اوبرازلی ایفاده سیدیر!

آما بو، مطلق تعریف دئیل...

اوستاد شهریار " شعر و حکمت " مثنوی-پوئماسیندا شعرین دیرینی بیلمه

ینلرین اؤزونمخصوص تعریفینی بئله وئیردی:

اینسانلار شعرسیز یاشایا بیلمز،

شعره کم باخانا اینسان دئیلمز .¹

¹ Məhəmmədhüseyn Şəhriyar. Seçilmiş əsərləri, Bakı, "Elm", 2000, s.346.

طبیعی، بو تیپ پوئتیک دوشونجه لری دیقتله ایزله ین اوخوجو ب. وهاب زاده

نین " مین شاعیردن مین دفعه سوروشسانیز کی، شعر ندیر؟ بیر دیگرینه

بنزمه ین مین جور جاواب آلارسیز " شکلینده کی منطیقلی آچیقلاماسینا

حاق وئره جک.

ماراقلیدیر کی، اوستاد شاعیر اؤزو ده " شعر ندیر، شعر نئجه اولمالیدیر؟ " سوالینا جاواب وئرمکده عاجیز قالمیش و " شعر نئجه اولماسی لازیمدیرسا، ائله ده اولمالیدیر... " کیمی موعمالی جاواب وئرمیشدیر. طبیعی، شعر آنلایان، ایدراک باجاریغی اولان اوخوجو اوچون بیر موعمادیر. لاکین شاعیرین کلاسیک و موعاصر شعر حاقینداکی فیکیرلرینی گئچک شعرین ان دوغرو تعریفی سایا بیلریک: " فیکری قصدن دولاشدیرماق، غلیظلشدیرمک شعر دئییل، رتبوسدور (تاپماجادیر). شعر نه قدر ساده و صمیمی اولسا، او قدر گؤزلدیر. سون بیر نئجه ایلده بوتون صنعت دونیاسیندا اجایب ایصلاحتچیلار مئیدانا چیخمیشدیر. عمومیتله، هر ساهه ده یئنیلک گؤزل بیر شئیدیر. اینجه صنعت، داواملی آراشدیرما دئمکدیر. لاکین یئنیلگی یئنیلک خاطیرینه ائتمک یئنیلک دئییل، عکسینه، منجه کؤهنه لیکدیر " ^۱.

^۱ Olağanda Olağanüstü. Bahtiyar Vahabzade, Vatan Millet Anadili. (hızl. Fatih Ordu, Melahet İbrahimova, Seriyev Ağayeva) Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara: 1999. s.89

هر میلتن ادبیات تاریخینده یئنیلگی دب کیمی اویدورانلار چوخ اولموش، لاکین تاریخ اونلاری اونوتمودور. ب. وهاب زاده ه ایسه حاقیقی یئنیلگی- مودرنلیگی دایم شعرین مضمونوندا آختارمیشدیر. " چونکی " اوخوجو ایله دیل تاپماق " هر شئیدن اول گلیر. موعاصر شاعیرلرین باشا دوشولمگی اوستونلوک سایمالاری شاعیرین ان چوخ تنقید ائتدیگی موضوعولار آراسیندادیر. او، شعرلرینده خالق طرفیندن باشا دوشولمگی، اونلارا چاتماغی دوستور اولراق قبول ائدیر " ^۲. <http://www.turkcebilgi.com/> bahtiyar_vahabzade

بو بیر گئچکدیر کی، عئینی رنگلی اینکوباتور جوجه لریندن باشقا، دونیادا وار اولان هر شئین بیر عنعنه یه سؤیکندیگینی درک ائدن شاعیر شعرده عنعنه ایله موعاصیرلیگین وحدتینی یاراتماغین بؤیوک اؤزلیک اولدوغونو دفعه لرله

وورغولاسا دا، عنعنه نى شعرين بونؤوره سى، عئىنى رنگى، يئكنسكلىگى ايسه صنعتين دوشمنى ساييردى. صنعتين، ادبياتين الوانليق، رنگارنگلىك و موختىلفلىگىن اوازييسينده جىلوندىگىنى، دايم يئنى رنگلر، چالارلار آختاريشيندا اولدوغونو دريندن آنلاييردى. " ايندىكى سووئت ادبياتيندا يازىب- يارادان يوزلرله شاعىر اگر عئىنى رنگ و عئىنى اينتوناسيادا يازسايدى، بو قدر شاعيره احتياج اولاردىمى؟ " - دئيه اؤزونه عنواندلغى سوالين "اوتوبوقرافىام " دا چوخ منطىقلى جاوابىنى وئير: " بونولا ياناشى، عنعنه هئچ واخت يالنىز بير رنگين، بير سسين مودافيعه سى دئمك دئىيل. عنعنه كؤكه صداقتدير. آغاجين وارلىغى اوچون كؤك نه قدر واجيبديرسه، صنعت اوچون ده عنعنه بير او قدر گركليدير. بس اوندا نوواتورلوق ندير؟ من نوواتورلوقو كؤكه باغلانىب، تورپاقدان قيدالانىب يئنى، تكرارسىز شاخه لر، بوداقلار آتماقدا گؤرورم. نوواتورلوقو فيكرين، حسين تزه ليگينده، موعاصىرليبينده آختارماق لازىمدير. اگر فيكىر، حس يئنىديرسه، ينى بو گونون هاواسيندان، ايقليميندن دوغوبسا، همين يئنى حس، يئنى فيكىر اؤزو ايله يئنى فورما گتيره جك. بونون اوچون باش سىندىريب يئنى فورمالار آختارماق لازىم دئىيل. بئله فورما آختاريشى قيش واختى ائلكتريك پئچى نين اىستىسىله يئتيشدىريلن پارنيك تروزينه بنزر. ظاهىرن هر شئى اؤز يئرینده دير، آما پارنيك تروزي نين دادى آل گونشين اىستىسىله يئتيشن طبعى تروزين دادىنى وئررمى؟^۱

^۱ <http://anl.az/down/meqale/edebiyat/2011/avqust/196094.htm>

" منيم شعرىم " ده ب. وهاب زاده شاعىرين شعرينده " ياشادىغى عصرين، دؤرون نبضى وورمالى، شعر ايسه زامانين ترجمانى اولمالى، باش وئرن حادىته لرى آينا كىمى عكس ائتديرمه ليدير " دوشونجه سىنى رئاللاشدىرميشدير:

ابدی بیر اود کیمی اؤز ایچیندن کؤزریب

هئی یانیر شعریم منیم.

بو گونومدن صاباحا

بویانیر شعریم منیم.

گزیب دیلدە، دوداقدە،

اوچور، اوچور همیشە اؤزومدن دە قاباقدە.

ایدراکیمین گؤزلی،

عقیدە مین ان تمیز، ان معنالی سؤزلی،

دویان اورگی شعریم،

بوتون آرزولاریمین ان صاف دیلگی شعریم.

سن آیین، اولدوزلارین نوروندان یوغرولموسان،

اوزون گئجه لریمین آچیلان شەرلرە

سالامی سن اولموسان.

ایستە ییرم سطیرلرین بو گونومدن سس آلان

عکس صدایا دؤنسون.

عصریمیزین نبضی دە آهنگیندە دؤیونسون.^۱

^۱ Vahabzadə Bəxtiyar. Seçilmiş əsərləri. İki cildə. I cild. Bakı: Öndər nəşriyatı. 2004. s.26-27.

ب.وهاب زادە یە گۆرە شاعیر، چاغین، عصرین ویجدانی، تاریخلرین شرفی، بو دونیا یا زامانین سؤزو، حاقین، حقیقتین گوزگوسودور. اونون حاقین، عدالتین، حقیقتین آیناسی اولان موباریز روحلو شعرلریندە بنزرسیز فیکیر دونیاسی نین قاپیلاری تای باتای اوزونە آچیلیر.

اونون شعرلری نرمة-نازیک قیزلارین ساچینداکی عطیر دئییل، عکسینە گونشین یاندریجی شوعاعلاری آلتیندا پامبیق ییغان قیزلارین باشینداکی گؤلگە

لیکدیر. و بو بنزرسیز صنعت اؤرنکلی کئچجی دردله، کدرله جان وئرمز، عیشوه ناز ائدن گؤزلره ایسه هئچ بنزه مز...

سیرر دئییل کی، حاقیندا یازانلارین بیر چوخونون دا وورغولادیغی کیمی، چاغداش آذربایجان پوئزیاسینی یارادانلاردان اولان ب. وهاب زاده نین شخصییتی ایله شعر-صنعتی بیر-بیرینی تاماملاییر. چونکی او، اثرلرینده اؤزونو ایفاده ائتمیش، یالنیز سؤیله مک ایسته دیکلرینی، اورگیندن کئچنلری یازمیش، دولایی و مجازلی شرحله او قدر ده اهمیت وئرمه میشدیر. او، قلمه آلدیغی بیر سیرا مقاله لرینده، ائلجه ده علمی-ادبی فعالیتینده بعضی موضوعلارا یئر آیرمیش و قئید ائتمیشدیر کی، ان گؤزل اثری یازا بیلیمک اوچون مطلق خالقا یؤنلیمک، خالق ی اؤیرنمک، خالق ی گؤرمک، خالق ی تانیماق گرکدیر، ان بؤیوک صنعتین منبعی خالقین حیاتیندادیر.

صنعت، شعره دایر فیکرلری دیقتدن کئچیرن شاعیر شعر ی جیدی بیر ایش، صنعت، ایچینی یاندیریپ-یاخان بیر دویغو، عشق اودو، حیاتین بزگی، اورک چیرپینتییسی، طبیعتین سسی، ترانه سی اولاراق خاراکتئریزه ائدیر. صنعتی مین بیر حاللی، سیرلره دولو اؤز جاه-جلالی اولان دریایا بنزه دن صنعتکارین قناعتینه گؤره، کیمی نین بو دریادا گؤردویو چؤر-چؤپ اولور، کیمی ده دیبینده کی اینجیلره وورولور...

بعضیلری نین فیکرینجه، صنعت یالنیز بیر آیلنجه، باشقاسینا گؤره ایسه عادی بیر شئی اولاییلر. اینسانین دوشونجه سینی، فیکر و خیالینی قانادلانديران صنعت ب. وهاب زاده اوچون عشق، گؤز یاشی، جان یانغیسی و اینسانپورلیکدیر: صنعت جان یانغیسیدیر منیم اوچون، آ دوستلار، بو دونیانین اودونا گرک یانا صنعتکار.

او، بونلاری دئیرکن محمدہ باخیردی،

محمدین گؤزوندن سئل کیمی یاش آخیردی ...

بو یاش " اینسان اینسانین قارداشیدیر " - دئیردی،

" صنعت جان یانغیسیدیر، گؤزباشیدیر " - دئیردی...^۱

¹ Vahabzadə Bəxtiyar. Seçilmiş əsərləri. İki cild. II cild. (Poemalar), Bakı: Öndər nəşriyyatı, 2004, http://urmu.info/Bextiyar_Vahabzade_2.pdf

ب.وهاب زاده نین شعر، شاعیر، شعرین مقصدی و وظیفه لری حاقینداکی فیکیرلری یوخاریداکی شعر پارچاسیندان دا آیدین گؤرونور. بورادا شاعیر خلقلرینه خالقین سئوگیسینی قازانمانین ان کسه یولونو گؤستریر و آنلادیر کی، شاعیر و شعر وطن سئوگیسی نین، میلّت عشقی نین اودوندا، کؤزونده یانیب- قارسالانمالیدیر. شاعیر میللی مدنیتی، صنعتی، وطن سئوگیسینی، عایله هرارتینی، آنا، قارداش، اوولاد محبتینی ان گؤزل و ان گوجلو شکیلده ایفاده ائتمه لی، حاق و حقیقت یولوندا هر جور موباریزه نی باجارمالیدیر. بیر میلّتين معنویاتی نین و موقدس اولانلاری نین تمللرینی جانی باهاسینا اولسا بئله، قورومالی و سئودیرمه لیدیر. تصادفی دئییل کی، آکادئیمیک ممد جعفر جعفروو دا " حکیمتلی-فلسفی فیکیرله زنگین کلاسیک شعر و سیاسی کسکینلیی ایله فرقلن یئنی مضمونلو شعر مدنیتی " نی ب.وهاب زاده نین بوتونلوکله منیمسه دییینی وورغولاییردی.^۲ [2 xalqcehbhesi.az/news.php?id=14807](http://2.xalqcehbhesi.az/news.php?id=14807)

وطن، میلّت، آنا دیلی و شعر صنعتی نین قارا سئودالیسی ب.وهاب زاده نین عؤمرونون سونونا قدر توتدوغو صنعت و عقیده یولوندان بیر آن بئله آیریلمادیغینی دایمی اوخوجولاری چوخ یاخشی بیلیر. آذربایجانین مشهور دیرپژورو، بسته کار نیازی نین بو مثله ایله باغلی فیکیرلری کونکرت اولراق شاعیرین اوبرازینی یارادا بیلیر: " بختیار اونا گؤره خوشبختدیر کی، خالق اونی

چوخ سئویر. خالقى دا اونا گۆره خوشبختدیر کی، بختیاری وار... " حاقلیدیر
بؤیوک نیازی... دئمک کی، بختیاری اولان خالقا محض بختی یار اولموش کی،
۲۰ عصرین ایلک چیریینده بطنیندن بئله بیر دوها دوغولموشدور... بو دوهانین
گوجو اینامیندا، عقیده سینده و صنعتینده ایدی:

دئمه کی، دریایام، دنیزدیر تکیم،

والله قورویورسان سن داملا-داملا.

اینام، عقیده دیر گوجوم، مسلکیم،

قلبه منیمدیر بو اینامیملا...^۱

¹ http://urmu.info/Bextiyar_Vahabzade_2.pdf

فیل.و.ئ.د. پروفیسور معاریفه حاجیئوانین گۆرکملى قلم صاحیلریمیزدن
بعضیلری نین مودریک شاعیر حاقیندا سؤیله دیکلریندن اؤرنکلر گتیردیگی
دیرلی مقاله سینده بختیار وهاب زاده بئله گۆرونور و درک ائدیلمی: " سولئیمان
رحیموو اونو " شعرى بولاق کیمی آخیب تۆکولن، شعرلری، شعر کیتابلاری
دیل-دیل، ال-ال گزن شاعیر " آدلاندیریر، یاشار قارائو " آذربایجان
پونزیاسیندا بختیار زیروه سی تکرارسیز قرانیت قایا زیروه سی کیمی بوتون
جیناهلاردان گۆرونن " اوجالیقدا اولدوغونو دئییر. رسول رضانین " شاعیر
بختیارین بختیارلیغی اونون غیبطه ائدیله جک درجه ده بؤیوک اولان پوئتیک
ایستعدادیدیر " ، ایلیاس افندیئوین " بختیار هر نه یازیرسا، اورکدن یازیر،
طبیعی یازیر، تمناسیز یازیر. بیز اونون لیریکاسی نین آوازیندا ساختا نوتلار
حس ائتمیریک " ، تئیمور خلیلوون " ...بختیار وهاب زاده نین اؤزو، اونون
پونزیاسی، سیاسی، علمی تفککورو، حیات، جمعیت حادیثه لرینه موناسیبتی،
سؤزون اصل معناسیندا، مؤعجیزه دیر... " ، یئقور ایسائیوین " بختیار اؤز
لیریکاسیندا لیریک اولدوغو قدر ده فیلسوفدور... بیزی احاطه ائدن عالمده هر نه

وارسا، شاعیری دریندن - درینه دوشوندورور، خیر و شری، گۆزلیکلە
عئیبجرلیگی، بؤیوکلوکلە کیچیکلیگی، بیر سۆزلە، اینسان روحونون عالی و خیردا
دویمولارینی پوئزیا سوییه سینە قالدیرماق احتیصاصی بختیارین فیطرتیندیر "
و س. کیمی دیرلندیرمه لری ب. وهاب زاده نین آذربایجان ایجتیماعی و ادبی
دوشونجه سینده کی یئرینی موئینلشدیرمک اوچون کیفایت قدر یئترلی
معلوماتلاردیر^۱.

^۱ Maarifə Hacıyeva. Mən dərdədən qaçanda dərd yalnız qalır...

<http://xalqcebhəsi.az/news.php?id=14807>.

گونئیلی سویداشیمیز، ایرانین مشهد شهریندن اولان " مهدی مونجمی
ممقانی نین ب. وهاب زاده یه یازدیغی بیر شعرینده اونون میلی روحونو، بوتؤو
آذربایجان دوشونجه سینى دیله گتیریر:

مکتبی-عشقه سن ختمی-کلام ائیلیمسن،

بو بؤیوک مدرسه ده درسی تامام ائیلیمسن.

سن حیاتین بویو دونیادان عدالت دیله دین،

شره مئیدان اوخویوب، ظولمه قیام ائیلیمسن.

صابرین، شهریارین شعرینده غئیرت یولونو

سن مهارتله، جسارتله داوام ائیلیمسن.

بختیار اولدو آدین، درد-قه می لذتله یئییب،

بیلیریک، سن اؤزونه کئیفی حارام ائیلیمسن.

شکی شهرینده دوغولدون، نفسین چاتدی بیزه،

سن آذربایجانى اؤز شعرینه جمع ائیلیمسن "^۲.

² Maarifə Hacıyeva. Mən dərdədən qaçanda dərd yalnız qalır...

<http://xalqcebhəsi.az/news.php?id=14807>.

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زاده

امينىك كى، تورك عصرى اولاجاغى سؤيله نىلن ۲۰-جى عصر بوتون تورك دؤولت و خالقلىرى نىن بىر آرايا گلە جگى، بىر آمال اوغروندا بىر يومروق كىمى بىرلشە جگى و ظفر داستانى يازاجاغى، توران ايدئالى نىن رئاللاشاجاغى تارىخى بىر اسر اولاجاق... تورانين ابدى ياشار شاعىرى اولاجاغىنا ھر بىر سويداشى نىن ايناندىغى بؤيوك بختيار وھاب زاده نىن يازدىغى كىمى:

اى تورك، داغلار بئله باش آير سەنە،
بىرلشيب اؤزونه دۇندويون زامان!

اگر ياشاسايدى و توركون بىرلشيب اؤزونه دۇندويو، بؤيوك تورانين ياراندىغى گونو گۇرسىدى، شاعىر اوچون يئنە دە وطن، مىلت، خالق و اونون طالعىي موضوعوسو بوتون يارادىجىلىغى نىن دايمى، آپارىجى موضوعوسو اولارق قالاجاقدى... چونكى بو زامان او، بو قالىبىتى قوروپوب ساخلاماق اوغروندا موبارىزە آپاراجاقدى كسكىن قلمى، آيدىن تفككورو ايله!..

حسرت کۆرپوسو: بختیار وھاب زاده و گونئی شاعیرلری

دیل - خالق روحونون سانکی خاریجی تظاهورودور؛ خالقین دیلی اونون روحودور و خالقین روحو اونون دیلیدیر-بوندان داھا گوجلو اولان عینیلیک تصور ائتمک چتیندیر. بیز خالق روحونون گوجونده دیللری فرقلندیرمک اوچون گئرچک تعینئدیجی پرینسیپی و اصل تعین ائدیجی اساسی گۆرمه لیک؛ بئله کی، یالنیز خالق روحونون گوجو ان جانلی و مستقیل باشلانغیجیدیر و دیل اوندان آسیلیدیر».

ویلھئلم فون ھومبولدت

بختیار وھاب زاده تورکون بیرلشیب اؤزونه دؤنمه پروسئسی نین مرکزینده گونئی آذربایجان خالقى نین، بؤیوک وطنین بؤیوک یاریسیندا دوغولوب بؤیوموش، قلم آدمی کیمی فورمالاشمیش شاعیرلرین، ضیالیلارین دوردوغونو دریندن درک ائدیر و بو ایستیقامتده ده دوشونولموش آدیملار آتیردی...

وطنی سئویرم دئین چوخ اولار،
دئمه یه نه وار کی، دیل یورولماسا؟
وطن ده بیزیم تک اؤلر، یوخ اولار
وطنین یولوندا اؤلن اولماسا!

اؤزو ده وطنی نین یولوندا اؤلمه یه هر آن حاضیر ایدی... شخص تانیدیغیما
گۆره قطعیتله دئییه بیلریم کی، بو یولدا هر گون اؤلوب-دیریلن بوتؤو آذربایجان
سئودالی بختیار و هاب زاده ایله گونئی شاعیرلری آراسیندا دا اعلاحضرت سؤزون
یاراتدیغی اونسیت، محبت و حصرت کؤرپوسو واردی... بؤیوک شاعیرین
یانغینلارلا موشاییعت اولونان بو سئودا یولو یاشادیغی شرفلی عؤمرو بویونجا هئچ
وجهله قیریلمادی، عکسینه، تا ابدیته دهک اوزاندی... بو ابدی یولدا کؤنول همده
می، یول یولداشی بوتؤو وطن، اصلینده توران، بؤیوک تورک میلّتی، آنا دیلی
سئوگیسی اولدو و او قوتسال ملهم بوتون کؤنول دونیاسینی، اورگینی، روحونو
قاپسادی، وارلیغینی سوسله دی. حیات آمالی، ایدئالی اونو یوردداش ائدن
یوردون آغری-آجیلارینی و طالعیینی یاشاماق، اونا اولان دیبسيز سئوگیسینی
دونیا یا هایقیرماق، خالق نین اوزونون گولدویونو، تورک-ایسلام ائللری نین
بیرلیگینی، تورانین بیر بوتؤو کیمی وارلیغینی گؤرمک اولدو. موصاحیبه لری نین
بیرینده بو بوتؤولوگون اولگوسونو آچیقلا یاراق بئله دئییر: " منیم اوچ موضوعوم
وار: اینسان و زامان، " رنگرنگ گوللر " سیراسیندان موختلیف نؤوع شعرلر و
کدر حاقدا ماهنیلار. لاکین اورگیمده ان گیزی آرزوم " گولوستان "
پوئماسینی یازدیغیم واختلاردان وار. اساس موضوعلاردان بیرى منیم اوچون
گونئی آذربایجان دیر. من وطنیمی تاپدالانمیش گؤرمک ایستمیرم. ایراندا اولاندا
تبریزه گئتدیم. اورگیم آغردی. ماغازالارا باخدیم، شکیدکی کیمی ایدیلر. لاکین
اورادا سویداشلاریمین اللری-قوللاری باغلیدیر، باشلاری آشاغیدیر. منیم اوچون
بو، بؤیوک درد دیر. اینشالله تبریزی، قاراباغی آذربایجانلا بیر یئرده گؤرریک! قوی
او گون گل سین کی، سیز منیمله شوشادا صؤحبت ائد سینیز... " ^۱.

^۱ Nəbiyev Bəkir. Seçilmiş əsərləri V cildə, V c, B., "Çinar-ÇAP", 2009, s.125

تنقیدچی دکتر واقیف یوسفلی عوصیانکار شاعیری میلی مفاوره، میلی بیرلیک ایدئیلاری نین اؤنچولو کیمی خاراكتئریزه ائدیر: " بختیار وهاب زاده پونزیمیزدا میلی بیرلیگین، واحید آذربایجانچیلیگین لیدئری ایدی. بو فیکری سؤیله مکله اونون پونزیا تاریخینده خیدمتلرینی شیشیرتمک فیکرینده دئییلیک. آنجاق حقیقت بودور کی، میلی بیرلیک، آذربایجانی واحید گؤرمک ایدئياسی سوؤت دؤنمینده بختیار وهاب زاده پونزياسیندان باشلاییر " ^۱.

^۱ Yusifli Vaqif. Poeziyamızın Bəxtiyarı, "Ədəbiyyat qəzeti", Bakı, № 33 (3732), 2010, 20 avqust.

اصلینده اونون بو دردداشلیغی نین، میلی دوشونجه لری نین روشئملری لاپ اوشاقلیق چاغلاریندان، ۲۰ عصرین " ۳۰-جو ایللرینده شکیده کولخوز قورولوشو علئیه اینه چیخان ۱۰ مین نفر اهالیدن سالامات قالانلاری نین داغلارا چکیلرک بو عدالتسیزلییه قارشى اؤلوم-دیریم موباریزه سینه قالدیغی دؤنملردن قلبینده جوجرمه یه باشلاییب. میلی مفاوره، میلی تفککور توخوملارینی ایسه ۶ یاشلی کؤرپه نین قلبینه قاچاقلارا عرضاقلار مونتظم کؤمک ائدن، ائللره صولح، آزادلیق بخش ائدن هومانیست بیر رئزیم کیمی تبلیغ اولونان سوؤت حؤکومتینه نیفرت ائدن " ^۲.

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə, Seçilmiş əsərləri, XII cild, Bakı, "Azərbaycan", 2008, s.62.

و شرقین ایلک دئموکراتیک جومهوریتی نین - آذربایجان دئموکراتیک رئسپوبلیکاسی نین قورولماسینی و سوؤت اوردوسو طرفیندن مغلوبییته اوغرا دیلدیغینی، اصلینده ایشغال ائدیلدیگینی گؤرن ذکرییه باباسی نین مودریک فیکیرلری، اؤلوموندن اول سون کره سؤیله دیگی "بیز تورکوک " کلمه لری سپیر... او بو اوزوجو حادثه لری چوخ کیچیک یاشلاریندان اوشاق فهمیله موشاهیده ائتدی، زامان کئچدیکجه بوتون گۆردوکلری، ائشیتدیکلری بیر کینو لئنٹی کیمی دایم گۆزلری قارشیسیندا جانلاندى، قولاقلاریندا مؤحکم عقیده

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زاده

صاحبى باباسى نين سۆزلىرى يادداشينا ھوپوب، مىصراعلارا چئوريلدى. بۇيودو كچه، ياشا دولدوقچا بو حسلر اينجىيە، صفە دۇنوب، شعرلريندە جانلاندى، معنایا، مفكوره يە چئوريلدى و حياتى نين بوتون دۇنملريندە بو گئنئتيك كودا صادق قالدى بختيار وھاب زاده... توران ائلى نين آتا توركو مصطفى كامال پاشانين " نه موتلو " توركم! " دئينه... " كلامى نين احساسيتىنى ياشادى عۇمرو بويونجا...

ايللر كئچندن سونرا، سووت قورولوشونا قارشى چىخان قاچاقلارا، اونلارا ياردىم ائدنلرە وئريلن جزالاردان، آمانسىز تقيبلردن ياخا قورتارماق اوچون عاييله سيلە باكيا كۇچن و ۱۳۲ سايلى اورتا مكتبده تحصيل آلان بختيارا آذربايجان دىلى و ادبياتى فنلرينى اىستانبولدا تحصيل آلميش، ادبى-اىستئتيك گۇرۇشلىرى "ثروت فونون" و "ادبيات جديده" يازارلارى نين، "اتحاد و ترققى" طرفدارلارى نين آوراسيندا فورمالاشميش اىبراهيم جعفرين تدريس ائتمە سى ذكريبە باباسى نين تفككوروئده سپديگى توركچولوك، ميلتچىلىك توخوملارى نين جوجريب بوى وئرمە سینه وسيله اولدو. اىبراهيم جعفر يئنيئتمە بختيارين آذربايجان دىلى و ادبياتى ايله ياناشى، تورك دىلى، تورك ادبياتى و تاريخينه ده ماراغىنى درينلشديردى، بو ماراغين اوفوقلرينى داھا دا گئنیشلنديردى و بوتون بونلارلا اونا سانكى ميللى كيملىك درسى كئچدى. اۇيرنديگى ميللى كيملىك درسى ب. وھاب زاده نى سووتلر دۇنمينده ايلك اولاراق پارچالانميش وطنين-آذربايجانين بوتۇولوگو مسله سيني، ميللى اىستىقلال، آزادلىق ايدئياسىنى ادبى موستوييه گتيرنلردن و ياشادانلاردان بيرى، اصلينده بيرينجيسى اولماسينا گتيريب چىخاردى. كئچن عصرين ۵۰-جى ايللريندن باشلاياراق ميللى مدنيت، ميللى دىل، آذربايجانچىلىق-توركچولوك-تورانچىلىق-ايسلامچىلىق ايدئياسىنى

آچیق و یا گیزیلی فورمادا مودافیعه ائدن موتفککیر شاعیرین بو ایدئایا باغلیلیغی ۱۹۵۹-جو ایلده مشهور " گولوستان " پوئماسینی یازماسینا، بؤیوک وطنین ایکلی یئره پارچالانماسی نین سیاسی-ایدئولوژی سببلیرینی آچیب گؤسترمه سینه، شیمالی-قوزئی آذربایجانین روسیایا بیرلشدیریلدیگی گونو طنطنه لی بایرام کیمی قئید ائدنلره توتارلی جاواب وئرمه سینه سبب اولدو... " بیر خالقین شرافتی اوچون بیرینجی شرط اونون مستقیل اولماسیدیر. مستقیل اولمایان بیر خالقین عزمی و حؤرمتی یوخدور. خالقین ایستیقلایتی ائنی اونون اخلاقی فضیلتی ساخلایا بیلر. هر بیر خالقین ایستیقلایتی قورویان اونون مردلیک و شوجاعیتیدیر " دوشونجه سی ایله یاشامیش و آذربایجانین بیرلیگی، ایستیقلالی اوغروندا اؤلوم-دیریم موباریزه سی آپارمیش ستار خان، شیخ محمد خیابانی و سید جعفر پیشوری نین عزیز خاطیره سینه حصر ائتدیگی " گولوستان " پوئماسیندا وطنین هر ایکلی پارچاسی نین - گونئی و قوزئی آذربایجانین مؤوجود دورومونو، او زامان-دوز ۱۳۱ ایل اؤنجه-۱۸۲۸-جی ایلده اولدوغو کیمی، اثرین قلمه آلیندیگی ۱۹۵۰-جی ایللرین سونوندا دا ایشغال آلتیندا اولدوغونو اورک یانغیسی ایله اوخوجولارا چاتدیریر. عئینی زاماندا، فیلسوف شاعیر قدیم اوغوز یوردوندا هم چار، هم ده سووئت روسیاسی نین آغالغینا قارشلی چیخیر، قوزئی آذربایجانلی سووئت روسیاسی نین، گونئی آذربایجانلی ایسه ایران ایسلام رئیسپوبلیکاسی نین عسارت آلتینا آلماسینا جیدی اعتراضینی بیلدیریر، بدییی سؤزون قودرتیله داخیلی عوصیان دویغولارینی ایفاده ائدیر. پوئمانی " چار روسیاسی نین گولوستانینا آذربایجان خالقلی نین اعتراضی نین ادبی مانیفئستی، آذربایجان نامه " آدلانديران و سووئت آذربایجانیندا مئیدانا چیخمیش، میلتین تاریخی موقددراتینی آچیق شکیلده عکس ائتدیرن ایلک

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

بدیعی اثر سایان آکادمیک عیسی حبیبیلی اوخوجونون دیقینی " گولوستان " داکمی میلی بیرلییه، بوتؤولویه چاغیریش نوتلارینا یؤنلدر: " آذربایجانین پارچالانماسی نین، ایکیه بؤلونمه سی نین ماهیتی آیدینلاشدیریلیمیش، بو تاریخی فاجیه نین ایجراچیلاری اولان " عئینکلی جنابلا تسبئحلی آغانین " تمثیل ائتدیکلری چار روسیاسی ایله ایران شاهنشاهلیغی کسکین پوئتیک واسیطه لرله ایتتیهم اولونموشدور. " گولوستان " پوئماسی میلی بیرلییه، بوتؤولویه چاغیریشین جیدی بیر پارولو کیمی سسلنمیشدیر. سووئت آذربایجانیندا اصل تاریخی گئرجکلیک و میلی بیرلیک ادبیاتی " گولوستان " پوئماسیندان باشلانمیشدیر. محض بختیار و هاب زاده بو اثری ایله سووئت رژیمین نین سدلرینی آشا بیلن ادبیاتین یارانماسی نین مومکونلویونو ایشات ائتمیشدیر. بو اثر جلیل ممدقولوزاده نین " آنامین کیتابی " تراگی-کومئدیاسیندان و " آذربایجان " مقاله سیندن، صمد وورغونون مشهور " آذربایجان " شعریندن سونرا آذربایجان ادبیاتیندا یارانمیش درین معنالی بیر آذربایجان نامه دیر " ^۱.

İ.Həbibbəyli. Ədəbi şəxsiyyət və zaman, Əsərləri, 10 cildə, II c., Bakı: Elm və təhsil, 2017, 1068 s., s.746,

ادیبین بوتؤو آذربایجانین شاعیری، ۱۹۴۶-جی ایلده گونئییدن قوزئییه پناه گتیرمیش قلمداشی بالاش آذر اوغلویا خطابن یازدیغی " آذربایجان اوغلویام " آدلی شعرینده بوتؤو وطنینی یکی یئره بؤلن مۇوجود رژیمین حاکیملرینه عنوانلادیغی آغریلی سواللار و خالقن نین اوغلو، اودلار یوردونون وطنداشی اولماسیندان دویدوغو غورور حسی تاثیرلی و دوشوندوروجودور:

نئیه یک کی... زامانین

اوغورسوز یوللاریندا ایکیه بؤلونموشم.

ایکی باشلی، بیر قلبلی بیر بدنه دؤنموشم.
هم تبریز، هم باکیدیر مکه م، مدینم منیم...
پاسپورتسوز یاشار بو گون ایکی وطنی اولان
آذر اوغوم، قافاریم، علیم، مدینم منیم.
بالاش، بیز ایکیمیز ده بیر آنانین اوغلو یوق،
بیز کی، آذر اوغلو یوق هر ایکیمیز ازلدن!
بیر آرزونون قولویوق،
اٹلیمیز ده بیر بیزیم، دیلیمیز ده بیر بیزیم.
وطنیمیز بیر بیزیم، دونه نیمیز بیر بیزیم،
اولموشوق بیر وطنده بیز بو گون باشقا-باشقا.
بیزیم طالعلریمیز... بس نئچون باشقا-باشقا؟^۱

^۱ senet.az›[Manşet](#)›[Oxucu Klubu](#)›[Poeziya](#)›[Ədəbiyyat](#)›[Azərbaycan oğluyam](#)

تعصوبکیش قلم صاحیبی بوتؤو آذربایجانلی ایکی یئره بؤلرک پارس و روس
ایمپئریالاری آراسیندا پایلاشدیران هر ایکی خالقین حاکیملرینی و اونلارین
منفور " پارچالا، حؤکم سور! " سیاستینی لعنتله ییر:

بیر خالق یاریا بؤلدو قیلینج تک،
اؤز سیوری اوجویلا بو لعلک قلم.
دلدی سینه سینی آذربایجانین،
باشینی قالدیردی، آنجاق دم به دم،
کسدیلر سسینی آذربایجانین...
طرفلر کیم ایدی؟ هر ایکسی یاد.

یادلارمی ائده جک بو خالقا ایمداد؟! ^۲ 2Bəxtiyar Vahabzadə, Seçilmiş əsərləri,
12 cildə, VI cild, Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2005, s.532-533.

شاعىر سانكى بىر ايتتھامچىدىر و بو ايتتھامنامە دە خاطرلادىر كى، او معشوم
گون دونيادا آنالوقو اولمايان، ھىچ بىر قانون مجللە سىندە جزاسى نظرده
توتولمايان جىنايت حادىثە سى تۆرە دىلىب، بىر خالق، بىر ائل-اوبا سانكى جلاد
غمە سى ايله ايكى يئره آيرىلىب، تارىخ قارشىسىندا بۇيوك گوناھ ايشلە دىلىب.
ايشغالا معروض قالان گوناھسىز خالقين گوناھسىز شاعىرى بىر-بىرى نين
آردىنجا بو تارىخى جىنايتە قول قويان اينسان جىلدىنە گىرمىش يىرتىجىلار
حاقلى سواللار، ايتتھاملار ياغدېرىر، جاواب طلب ائدىر...

نئجە آيىردىنيز دىرناغى اتدن؟
اورگى بدندن، جانى جسددن؟
آخى، كىم بو حاقى وئرمىشدىر سىزە،
سىزى كىم چاغىرمىش وطنىمىزە؟
بس ھانى بو يوردون اۋز صاحىبلرى؟
بس ھانى حقيقت، بس ھانى قانون؟!
بۇيوكدور بو يوردون تارىخى، ياشى.
بس ھانى كۆكسۈنە سرحد قويدوغون،
بىر واحىد اۋلكە نين ايكى قارداشى؟
جنابلار، بىر آنلىق دوشوندونوزمو؟
وئردىگىنيز حۇكمون آغىرلىغىنى؟
باشى كسىلندە بو مغرور ائلىن،
كۇنول فرىادىنى حس ائتىدىنيزمى؟

قوجا فوضولی نین، ایگید بابکین

اعتیراض سسینی ائشیتدینیزمی؟!

هئیهاٲ!.. بو سواللارا ایندی جاواب آلماق چوخ موشکول بیر مسله دیر... دردین بۇیوکلوگوندن آغزیندا دیلی یانان شاعیر مسله یه بو درجه ده غضبله یاناشماسیندا تام حاقلیدیر. آخی، خالقى نین دونیانین هئچ بیر خالقى، یا میلتي ایله عداوتى، هئچ بیر دؤولته قارشى تورپاق، اراضى ایدیعاسى یوخدور. بس ائله ایسه بو یادلاری، ایشغالچی، سویغونچو ایمپئریالاری اونون وطنینه کیم چاغیریب و اونلار نه یه گؤره باشقاسى نین یوردونو، دده-بابا تورپاقلارینی اؤز آرالاریندا پای-پوروش ائدیپ بؤلوشمه لیدیرلر؟! بس نه اوچون وطنین ثروتینی تالایانلار، ائلینه، دیلینه صاحیب چیخانلار، اونو اسارت آلتیندا ساخلایانلار، بو آزمیش کیمی، هله خالقى تحقیر ائتمه لی، فارس " خر " ، روس ایسه " باران " دئییب آլجالتمالیدیر؟!

مین لکه ووردولار شرفیمیزه،

وئردیک، صاحیبیمیز یئنه " وئرا! " دئدی...

لاپ یاخشى ائله ییب اوسته لیک، بیزه

بیری " باران " دئدی، بیری " خر " ، دئدی!

بیزی هم یئدیله، هم ده میندیله،

سونرا آرخامیز جا گیلئیلندیلر.^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə, Seçilmiş əsərləri, 12 cildə, VI cild, Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2005, s.536.

لاکین ائله " گولوستان " پوئماسیندا شاعیر قطعی حؤکمونو وئیر: تیکانلی مفتیلر، دمیر-بئتون دیرکلر، سیلاهللی قوشونلار تورپاغی ایکیه بؤلسه ده، بیر

ائلىن روھونو، دىلىنى آيىرماق اولماز، آخى، روھ بدنن آيىلمازدىر! حتى گوللرىن، چىچكلرىن بىلە بو آيىرلىق آكتىنى ايمضالايدىلار قارغايلاق: " بو ايشە قول قويان قوللار سينايدى! " دئمە سىنى دە اونوتمايدىن شاعىر " آغالار بىلمە دى بىردىر بو تورپاق، تىرىز دە، باكى دا آذربايجاندىر، بىر ائلىن روھونو، دىلىنى آنجاك كاغىدلار اوستوندە بۆلمەك آساندىر! " اىستىھاسى داش قىللىرى دە كۆرۈلدىر. وطنىن طالعىنى اۋز طالعىنىدە ياشايدىغىنا گۆرە، بختيار وھاب زادە ە اىستىھامار، آغالىغا، ايشغالچىلىغا نىفرت ائىدىردى، اۋزونون تىمىتالىندا او تايلى- بو تايلى خالقى نىن صبر و دۇزومونە، اسارتە بويون آيىب اطاعتكارلىق گۆستىرمە سىنە، ظولم قارشىسىندا سوسقونلۇغا، موپىلىيە، كۆلە لىگە عوصيان ائىدىردى. موپىلىيەگى ھەر مقامدا " آزادلىغىن دوشمنى، مىلتلىرى دىرى-دىرى دفن ائىن "كابوس سانان وطنداش شاعىر " آتام كۆلە اولدوغونو ھىچ بىلمە دى، ياشايدىر، دوشونموردو، " آغا " كىمى عۆمور سوردو، منسە كۆلە اولدوغومو بىلە-بىلە، قانا-قانا، اۋز-اۋزومو دانا-دانا، اۋلە-اۋلە ياشايدىرام، - دئىيدى، حۆكمو بۆيۈك دوشمىننى تاختى نىن چوروك اولدوغونو خوشبختلىك، صبرى نىن ايسە دوشمىننى قودرتىندىن داھا بۆيۈك اولماسىنى بدبختلىك سايدىردى. ۱۹۴۶-جى ايلدە گونئىدە مىللى حۆكومت مغلوب ائىلدىكدن سونرا وطنىن قوزئىينە اوز توتان شاعىر بالاش آذراوغلونا خطابىن يازدىغى شەردە دە " قول-قانادىنى قىران " حسرتىن عۆمرونون يامان اوزون اولدوغوندىن شىكايەتلىر، آنجاك ايكى قارداشى بىرلەشدىرە جك، مىللى آزادلىغا-خوشبختلىيە قووشدوراجاق گونون گلە جگىنە دە اينانىر. بو يۇنلو قوتسال دىلكلىرىنى عدالتلە جىلالانان، حقيقتدن قووت آلان و دوداقلاردا چىچك آچان قادىر سۆزون قودرتىلە آلپ ارتونقانن روھونا تاپىناراق اوزاق آلتايلاردان دوز آنادولويادك ھايقىردى... ھايقىرىشى توركىە دن، گونئى

آذربایجاندا، تبریزدن، اوستاد شهریارین مقسودییه ده کی اوجاغیندا، کریم مشروطه چی سؤنمزین، علی داشقی نین، سهندین ائویندن ده ائشیدیلدی. تورکچو شاعیر تبریزده کی قارداشینا-آدیندا دا اوخشارلیغی و یار دوست-آرخاداش-سیرداش اولماق معناسینی داشیان شهریارا سسلندی، اوستادا تئلفون آچدی. ایکیه بؤلونموش بؤوک بیر خالقین آجی قدرینی، حسرت و اؤزلمینی شاعیر اؤولادلاری نین دا یاشاماسیندا دوغان اوزونتولرینی تئلفون خطیندن قان قارداشینا سؤیله دی، غملى-غملى دئدی:

-سسیمیز گؤرؤشدو، قلبیمیز دیندی،
ایلرله عئینی آغریلار، عئینی آرزولارلا یاشاعیر،
عئینی درد دی داشیییریق...

دردیمین یاشیدیر منیم اؤز یاشیم،
بیز بیر آرزوداییق، بیر تلاشدااییق.
سنین گؤز یاشیندیر منیم گؤز یاشیم،
دردیمیز بیردیرسه، عئینی یاشدااییق.
بیزیم بیر کیمسه یه غرضیمیز یوخ،
بیز ایکی قارداشیق، بیر آنامیز وار.
بیر بؤوک تورپاغین ایکی اوغلویوق،
اوردا شهریارام، بوردا بختیار.¹

¹ Bəxtiyar Vahabzadə, Seçilmiş əsərləri, VI cild, Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 2005., s.38.

اوستاد شهریار دا بوتون عؤمرو بویو اسن قارا یئلردن سوراق آلدیغی، " صمدین سؤزوندن، بختیارین اوزوندن اؤپ " دئییه آغ گؤیرچینلردن اؤپوشلر گؤندردیگی قوزئی آذربایجان، باکینی گؤرمک، سویداشلاری ایله گؤروشمک

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زاده

آرزوسو ايله قوورولور، جلالد غمه سيله ايكي قارداش آراسينا آيريليقي سالانلارى لعنتلييردى. بو يانغى اودلو اورگىندن، نفه سىندن، قلمىندن اثرلرينه ھوپوردو. شاعىر " حىدربابايا سالام " پوئماسىندا قان قارداشلارينا بير-بيرىندن موغايات اولماغى، بير داھا آيرىلماماغى تۋوسىيھ ائدير، يامان گونلرين تئزلىكله اۋتوب-كئچمھ سى، وطن سماسى نىن قارا دوماندان، بولودلاردان تمىزلنمھ سى اوچون محض مىللى بيرلىيھ نايل اولماغىن گركليگىنى وورغولاير. بو فاكت ماراقلى و دوغالدير كى، بختيار وھاب زاده " گولۇستان " پوئماسىندا ايلك دفعھ ادبى موستوييھ گتيرديگى " آيرىماق گلمھ سىن كىمسھ يھ آسان، بير خالقىن بير اولان دردى-سرىنى، او تايدان بو يانا مصطفى پايان، اوخويور واحيدىن قزىللىنى، وورغونون حصرتلى نغمھ لرېنھ شھريار سس وئردى تېرىز ائلىندن " فېكىرلرىنى ائرىن سونوندا " حىدربابايا سالام " پوئماسىندان مىللى بيرلىيھ چاغىرىش روحلو ايكي بندى وئرمكله بير داھا تصدىقله يير، اۋز دويغو و دوشونجھ لرېنى بو ادبى گئدىشلھ عىانيلىشدىرير:

بىر اوچايدىم بو چىرپىنان يئلىن،
باغلاشايدىم داغدان آشان سئلىن،
آغلاشايدىم اوزاق دوشن ائلىن،
بىر گۆرىدىم آيرىلىغى كىم سالى،
اۋلكھ مىزدھ كىم قىرىلدى، كىم قالى؟

حىدربابا، گۆيلر بوتون دوماندى،
گونلرىمىز بير-بيرىندن ياماندى،
بىر-بيرىزدن آيرىلمايىن، آماندى،

یاخشیلیغی الیمیزدن آلیبلار،

یاخشى بیزی یامان گونه سالیبلار^۱.

^۱ Məhəmmədhusəyn Şəhriyar. Yalan dünya. Azərbaycan Ensiklopediyası. NPB. 1993, s.24.

بو مقامدا پاراللار آپارماق ایسته بیرم. وطن و خالقین وارلیغی یولوندا عؤمرونو شام تک اریدن هر ایکى شاعیر اوزون ایللر، ایکى عصر بویونجا آیریلیغا، محکوملوغا دؤزن میلتن صبرینه، ایطاعتکارلیغینا عوصیان ائدیر و بو دوروما قارشى عوصیان، اعتیراض سسینی کینایه لی شکیلده بیرى " لاپ یاخشى ائله ییب، اوسته لیک بیزه بیرى " باران " دئدی، بیرى خر " دئدی، یاخود "یاخشیلیغی الیمیزدن آلیبلار، یاخشى بیزی یامان گونه سالیبلار! " کیمی ایفاده ائدیر، ایچ یانغیسینی میصراعلارا چئویریر... عومومیتله، شهریارین آیریلیق، حسرت موضوعوسونا دؤنه-دؤنه قاییتماسی میلتن نین چکدیگی آجیلاری بیلاواسیته یاشاماسی ایله باغلیدیر. شاعیر اؤز اسرى نین، دؤورونون اؤولادیدیر و بو دؤورده یاشانلار اونون دا طالعیینده، یاشامیندا و اثرلرینده عکسینی تاپیر، ایزلرینی قویور... " حیدربابایا سلام " ، " ائل بولبولو " ، " دؤوونمه و سؤوونمه " ، " جان روستم " ، " قارداشیم سولئیمان روستمه ایتحاف " ، " سولئیمان روستمه " ، " آمان آیریلیق " ، " سهندیم " ، " ممد راهیم حضرتلرینه جاواب " ، " محمد راحیمه " و س. پوئما و دیگر شعرلرینده او تایلی بوتایلی آذربایجانین آغری-آجیلارینی، معنوی عذابلارلا موشایعت اولونان یاشانتیلارینی تصویر ائدیر. " سهندیم " پوئماسیندا یازیلیمیش قانونلارین حؤکموندن، قرارلارین آمانسیزلیغیندان هیددتلنن آغلارگؤزلو شاعیرین بیر-بیرینه حسرت خالقین آراز کناریندا خیالی گؤروشونون تصویرى اورکلری ریقتلندیریر، قیشین سوبوق گونونده اینسانی سانکی بوزلو سوبا سالیب چیخاریر، دامارلاریندا قانینی، سوموکلرینده ایلگیینی دوندورور:

داغلی حیدربانین آرخاسی هر یئرده داغ اولدو،

داغا داغلار دایاق اولدو،

آرازیم آینا چیراق قویمادا آیدین شفق اولدو،

او تایین نره سی قووزاندی، اورکلر قولاق اولدو.

یئنه " قارداش " دئییه رک قاچمادا باشلار آیاق اولدو،

قاچدیق اوزلشدیک آرازدا، یئنه گؤزلر بولاق اولدو،

یئنه غملر قالاق اولدو...

گؤزده یاشلار چیراق اولدو،

لاله بیتدی، یاناق اولدو،

قونچا گولدو، دوداق اولدو،

نه سول اولدو، نه ساغ اولدو...

¹ Məhəmməd Hüseyin Şəhriyar. Yalan dünya. Azərbaycan Ensiklopediyası. NPB. 1993, s.113.

تصادفی دئییل کی، " حیدربابا " دان، شهریار شعریندن تاثیرلنه رک اونا زامان-زامان نذیره لر، ایتحاف، تخمیس و خاطیره شعرلری یازان خالق شاعیری سولتیمان روستم، ممد راحیم، نبی خزری، علی توده، سؤهراب طاهیر، حؤکومه بوللوری، ممد آراز، خلیل رضا، میروارید دیلبازی، ناظیم ریضوان، ممدعلی مصدیق، تاریئل اومید، قاسیم تورکان، راسیم کریملی، علی اکبر شاهید، سیدآغا، انور رضا، قاسیم جاهانی، قریب آشکاری، شاهین فاضیل، گولحسین حسین اوغلو، رفیق ذکا، طیوب قوربان، کماله آغایووا، قشم ایلقار، مشهدی ابوالفضل هاشیم اوغلو، خالیق رحیملی، ناظیم قایل، اوقتای زنگیلانلی، زاهید اکبر و ب. قلمداشلاری نین سیراسیندا ب. وهاب زاده نین اؤز شرفلی آدی و یئری واردیر... خودو ممدووون خاطیره سینه حصر ائتدیگی " گولوستان

قاراباغ " آدلی شعرینده داغلیق قاراباغین ائرنی-داشناک غصبکارلاری طرفیندن ایشغال اولونماسی مثله سیندن بحث اولونارکن آذربایجانین پارچالانماسی تاریخی خاطیرلانیر. شاعیر ۱۸۱۳-جو ایله ایمضالانمیش " گولوستان " صولح موقایله سینی خاطیرلایارق وطنین پارچالانماسی پروسئسی نین ایندی ده داوام ائتدیگینه دیقتی چکیر: " گولوستان " سازیشی بیر قانداک کیمی، کئچدی قولوموزا، بیز محکوم اولدوق. اسیر قاراباغیم کؤهنه دردیمی، سیزلادی، بیز تزه درده توتولدوق (۱۰، ۲۴-۲۵).

" مرضیه " پوئماسینی شاعیر ۱۹۶۰-۱۹۷۰-جی ایللرده گونئی آذربایجاندا میللی مباریزه یولوندا ص.بهرنگی، سهند، اوختای، ق.سیدی، ح.ساهر، سؤنمز، ح.نیطقی، ساوالان، محزون و دیگر فیکیر آداملاری ایله بیر سیرادا " ۲۱ آذر حرکاتی نین چوخ دا اوزاقدا اولمایان تاریخی عنعنه سینه سؤیکنه رک یئنی جیغیرلار آچان " ائلین مرد قیزی، گونئیین اوسکو قصبه سینده کی اورتا مکتبه بالاجا فیدانلارا آنا دیلی و ادبیاتینی اؤیره دن مرضیه خانیم احمدی اوسکولویه حصر ائتمیشدیر. او مرضیه خانیم اوسکولویه کی، " دالغا " تخلصو ایله بیر-بیریندن معنالی، دوشمنین اورگینه اوخ اولوب سانجیلان شعرلر یازیردی و محمدرضا شاه حاکیمیتینه قارشی هله طلبه ایکن آچیق مباریزه یه قوشولموش، لاکین پهلوی رژیم یی نین جزا اوردوسو ساواک طرفیندن عؤمرونون باهار چاغیندا - ۲۷ یاشیندا اؤلدورولموشدو. چاغداش گونئی شعری نین ایستعدالی نواینده لریندن اولان ملیحه خانیم عزیزپور سلفی نین شرفلی مباریزه یولونو تقدیر ائده رک یازیر: " ۱۹۶۰-جی ایللرده بؤیوک یازاریمیز صمد بهرنگی نین فاجیعه لی اؤلوموندن سونرا گونئی آذربایجان گنجلیگی نین آراسیندا یئنی بیر حرکات باشلانیلدی. بو سیرادا تبریز اونیورسیتیتی نین طلبه

لری آراسیندا " چریک حرکاتی " نین خصوصی اؤنمی وار ایدی. حرکاتین ان گؤرکملی نوماينده لریندن بیرى، سؤزسوز کى، مرضیه اوسکولو ایدی. ...پهلوی رژیمی نین جزا اوردوسو ساواک طرفیندن مرضیه اوسکولونون هر آددیمی ایزله نیلیردی " ^۱. Ali Kafkasiyalı. İran Türk Edebiyatı Antolojisi, Türkiye, Erzurum, 2002, s.546.

اثرلرینی " من یازیلا یاشاماق ایستمیرم، یاشامیلا یازماق ایسته بیرم...» پرنسیپی ایله قلمه آلان مرضیه خانیم ۱۹۶۰-جی ایلرده گونئی آذربایجان میللی وارلیغینا حؤرمّت اولونماسی، میللی کیملیک، میللی دیل مثلرینده دیره نیشلری ایجتیماعی شعوروا چئویرن و کند-کند، اوبا-اوبا گزه رک بو پروسئسی اینکیشاف ائتدیرن دیانتلی میللی ضیالیلاریمیزدان بیرى ایدی. ۱۹۷۸-۷۹-جو ایللر اینقیلابیندا محض بو عامیلین مهم تاثیرى اولموشدو. اولو ادبیات تاریخچىسى، یارد.دوس.در. الی کافکاسیالی بو ایگید قیزین شوجاتلریندن بحث ائدن بیر سیرا دیرلی اثرلر یازیلدیغینی قئید ائدیر: " بیر چوخ شاعیر و یازار مرضیه خانیمین ایراندا " تورکجه ائغیتیم اؤغرئتیمین یاساکلانماسی " نا قارشى وئردیگی موجدایله نى تقدیر ائدن یازیلار، شعرلر یازمیشلاردیر. بونلاردان اؤنملی بیرىسى بختیار و هاب زاده نین " مرضیه " پوئماسیدیر .

ب. و هاب زاده " مرضیه " پوئماسیندا وطنه محبتینی اؤزونون یاراتدیغی دینه چئویرن، اؤز خالقینی کؤله-قول دئییل، آزاد گؤرمک ایسته ین قهرمانی نین عؤمور کیتابینی ورقله ییر. سپاه دانش دانشگاهیندا اوخویارکن آلولو نطق و چیخیشلاریندان ووسعت تاپان طلبه تتیلریندن باشلانان و موعلیملیکله- اوشاقلارا " زبانی فارسی " نى دئییل، ساواکین حده لرینه، یاساقلارینا رغمن "آنا دیلی " نى اؤیره دن، میللی شعور، میللی دوشونجه آشیلاماقلا داوام ائدن اینقیلابی موباریزه یولونا ایشیق سالیر. پوئمادان اؤیره نیریکی کی، " بو چلیمسیر،

ضعیف، اوزدن فاغیر، غئیرتی چکیسیندن یوز قات آغیر قیزجیغاز " اوشاقلارا هم ده غیرت درسی کئچیر. اؤیره دیر کی، قورخو آدلی اییلیس کؤله بالالایار، کؤله لرسه موطیعلیک دوغارلار. بیر خالق اوچون صفالت، آجلیق، یا فلاکت ظیلت دئییل. صفالت اونو محو ائتمز، کئچیب گئدر. آما بیر میلّت عاجیز، موطیع قول، آیاقلارا چول اولارسا، فیکیرجه یوخسول اولوب دوشونه بیلمزسه، او هله میلّت دئییل. میلّتين میلّتیگی لیاقّتینده، عشقینده، غئیرتینده، شرفینده، آدیندا، بیر ده دیلینده و آزادلیغیندا یاشیيار. " خالق آزادلیغی بیر احتیاج، ضرورت کیمی درک ائتمه لی، میلّی ثروتلری نین، آنا دیلی نین صاحیبی اولمالیدیر ". چونکی:

ان عاديجه حاقیدیر آزادلیق هر میلّتين،

بیرینجی اؤولادیدير لیاقت هورریتین.

سیر خالقین دونیادا نه یئری وار، نه سسی.

سیر خالقین یئرینه قانان دا اؤزگه سیدیر،

گؤرن ده اؤزگه سیدیر، دانیشان دا اؤزگه سی!

هر اولوسون ان قییمتلی ثروتیدیر آنا دیلی،

اؤولادلاری یئر اوزونه سپلنسه...

پرن-پرن دوشنلرین وحدتیدیر آنا دیلی!

قوربتی ده وطن ائدن آنا دیلیم!^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri, V cild, Bakı, "Azərbaycan", 2002, s.410.

آزادلیغی هر میلّتين ان عاديجه حاقی و ان شیرین سؤز سایان ب.وهاب زاده "تضادلار " پوئماسیندا ایستحصال ائدیگی ان موعاصیر سیلاحلارلا اوزون ایللر ویتنام خالقینا قارشى تجاوزکارلیق سیاستی یورودن آمریکانین-پئنناقونون ایشغالچیلیق ائکسپانسیاسینی پیسله ییر، اینسانلار آراسیندا آیری-سئچکیلیک

سالان ايمپىريالىست قوۋوھ لرىن دىگر مىلتلرىن ھاقلارىنى پوزماسىنا قارشى چىخىر. كۈتۈلۈ شكىلدە سۈيىقەرغىنىنا اوغراڧىلان و اولمازىن مۈصىپىتلر چكىن وىتنام خالقى نىن دۇزۈمۈنۈ و بو خالقىن ھاق-عدالتىن ازل-آخىر قالىپ گلە جگىنە اينامىنى تەقىدەر ائدىر... اۋز وطينىنى قورويان وىتنام عسگرلىرى نىن قانىنى تۇكمەك اىستەمە ين آمريكا عسگرلىرى نىن ھتى جىبە دە دۇيوشلردن قاقماسىنى، اونلار ين ھاياتدا تىمىز وىجدانلا، مىن راحات ياشاماق اىستىگىنى آلقىشلايىر. او، اينامى اينسانى آياقدا ساخلاماغا، آزاد ياشاماغا دوغرو يۇنلدىن ان گۈجلۈ عامىل ھساب ائدىر. گۇستىرير كى، اينام اينسانلارى ان آغىر دۇيوشلردن، ان ائكستىرمال دوروملاردان قورويوب چىخارىر، يۈكسك آماللار دوغرو رۈھلاندىرىر.

آنا دىلىنى رۈھو، جانى، عشقى، وىجدانى و ناموسو سايان شاعىرىن بو اثر دە عقىدەھىە، مىللى ايدئالا سادىقلىگى، مىللى تەصۈبىكئىشلىگى اۋزۈنۈ چىلىپاق شكىلدە تەظاھور ائتىدىرىر. سئۈدىگى نىن ائۈپىندە گردە يە گىرمەك عۈضىنە قارائلىق زىندانغا گئدىن، اۋپوش گۇرمە ين دوداقلارىندا آذربايجانىن دىردى دىلە گلن، گۇزۈنۈن سورمە سى بارىت قاراسى، اوزۈنۈن كىرشانى سىنگىرلىن تۈز-تۈرپاغى، آل قانى دىرناقلارىنن مانىكۈرو اولان، كۇرپە عۈضىنە شۈمشاد قوللارى اۈستۈنە سىلاح-تۈفنگ گۇتۈرن مرضىە نىن اىگىدلىگىندىن غۈرۈر دويان ب.وھاب زادە بو پولاد اىرادە لى قىزىن بىلكىرىنە قولباغ، بىلرلىك عۈضىنە قانداق تاختىلماسىندىن، دۇشۈندە كى مئدالىۈنۈن، مرجانىن يئرىنە گۈللە لرىن-ظۇلمۈن قەھقەھ سى نىن دۈزۈلمە سىندىن اۈزۈلۈر، سارسىلىر. آنجاق اىگىد شاھسئۈن قىزى سىرىيە نىن اۈلۈمقباغى شاھ جىللادلارىنن دۈز گۇزۈنۈن اىچىنە سۇيلە دىگى " آزادلىق آغاچى شەھىد قانى اىلە سوۋارىلدىلقجا داھا چۈخ بار وئره

جکدیر " فیکرینه یقین کی، حاق وئرن بختیار موعلیم شعورلارا، قالین قافالارا یئردیر کی، زامان-زامان قیریلساق دا، یئنه آرتهب چوخالدیق، قیبله سی وطن اولانلار آلچاقدا، یئرده ایتسه لر ده، مین اوجا یئردن بیته جک، تانری درگاهینا یوکسله جک، کؤنولرده هیکلله جکله. تۆکولن قانلارین قیزارتیسی وطنین دان یئرینی قیزارداجاق، آزادلیق گونشینی دوغوراجاقدیر!..

آذربایجان تورکجه سی اؤز موقعلریندن سیخیشدیریلیب قاپیلار آرخاسیندا قوبولدوغو بیر واختدا آنا دیلیمیزی، اونون کؤکلو یاشاری کئیفیتلرینی قوروماغا چاغیران شعر و مقاله لرله هیجان طبیلی چالان وطنداش شاعیر آنا دیلینده دانیشماسی، تحصیل آلماسی یاساقلانمیش گونئیلی باجی و قارداشلاری نین حالینا دایم یانمیش، اورکدن کدرلنمیشدیر. او تایلی-بو تایلی خالقین دردینی اؤز دزدی بیلدیگینی گونئیلی آنا دیلی حسرتلیسیندن آلدیغی مکتوبون تاثیرله یازدیغی " نه اوندانسان، نه بوندان " شعرى نین سطرلریندن دویماق او قدر ده چتین دئییل... شعرده کی مطلب چوخ آغریلی، عئینی زاماندا، دوشوندوروجودور. شاعیر مکتوب یازاراق آنا دیلینی اؤیرنمک اوچون اوندان درسلیک گؤندرمه سینی خواهیش ائدن سويداشی نین حالینا آجیییر، فارس دیلینی-یاد دیلی یادین اؤزو کیمی اؤیرنسه، اونا مین یول " جان قوربان " دئسه ده، " یادین اونو هئچ واخت دوغما بیلیب اورک قیزدیرمایاجاغینا، همیشه حاقینی یئیه جگینه، کؤکوندن آیریلیب اؤز-اؤزوندن قاچانلارین، " سونگویه توخماق، توفنگه چاخماق " اولمایانلارین، اؤزونه اؤگئی، اؤزگه یه یاماق " اولانلارین بدبختلیگینه آجیییر. بو نادانلیقدا اونون آناسینی قیناییر. اؤز آناسی نین دوغما دیلینی بالاسینا اؤیرتمه یین آنالارین " آنا " آدینی داشیماغا لاییق اولمادیغینی هایقیریر:

یاد دیلده مکتوب یازیب قارداش اؤز قارداشینا،
بو مکتوبو اوخویان نه کول تۆکسون باشینا؟
حۆکمونه باخ حسرتین، حۆکمونه باخ ذیلتین!
بس آناسی یوخ ایمیش بو زاواللی میلّتین؟
بیر امجکدن سود امن ایکیز اؤولادلارینا
اؤز دیلینی اؤیره ده؟

بیر یووادان اوچوروب، بو اوچوشو سئیر ائده؟¹

¹ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri, V cild, Bakı, "Azərbaycan", 2002, s.39.

او، فاشیست رژیم طرفیندن بیر آنانین وطنین گونئیینده قالان اؤولادی نین
دیلی نین باغلانیدیغینی، آغزینا قیفیل وورولدوغونو، " آذربایجان تورکجه سی
دئییلن بیر دیل یوخدور، فارسچادان تۆره ین بیر لهجه دن عیبارتدیر " کیمی
تحقیرامیز سؤزلرله منلیگینه حقارت ائدیلدیگینی، بو دا یئتمزمیش کیمی،
میللی حاق و حقوقلاری نین دا الیندن آلیندیغینی بوتون آیرینتیلاری ایله
بیلیردی. اگر بیلمه سه یدی، یقین کی، بو یانغیلی، دردلی میصرالاری قلمه
آلمازدی...

اینسان اولماق اوچون اوشاق دیل آچیر.
یاساقلار اؤنونده بیز دیلسیز اولدوق.
دیل وارسا، خالق دا وار، شان-شؤهرت ده وار،
دیل یوخسا، میلّت یوخ، هئچ وارلیق دا یوخ!
فیردووسین سؤز آچدی تورک اوغلو کیمی،
افراسیاب آدلی آلپ ارتونقادان...

مگر فارس ایدی می سیزین روستمی
دؤیوشه سسله یین او بؤیوک خاقان؟
روستم زال – ایرانسا، افراسیاب – توران،
ائله ایسه هاچاندان بس تورک فارس اولوب؟
مگر تورک دئییلدی منیم شاهلاریم،
اسیرلر بویونجا مولکی ایراندا؟
بس سنی توتمازمی نالم، آهلاریم،
منی فارسدان دؤنمه آدلانديراندا؟
تاریخه باش ووراق: بو آغ، بو قارا
مردلیک مایاسیلا یوغرولموش ددم.
حاقینی تانیدید چوخ حاقسيزلارا
آما حاقسيزا دا مرد اولموش ددم...^۱

^۱ Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri, V cild, Bakı, "Azərbaycan", 2002,
تکجه "گولوستان" و "مرضیه" پوئمالاری دئییل، شاعیرین "شهریار"،
"اوستاد شهریاردان سولئیمان روستمه"، "عئینی یاشداییق"، "نه
اوندانسان، نه بوندان"، "باکییلا تبریزین آراسیندایام"، "آذر اوغلونا"
کیمی بیر سیرا شعرلینده گونئی آذربایجانین پروبلملری قاباردیلیر. "جنوبلو
باجیما" (۱۹۵۱) آدلی شعرده آذربایجانین گونئی دردی اؤزونمخصوص
شکیلده بدیعئ تجسومونو تاپمیشدیر. گونئیده خالچا فابریکینده آغیر شرطلر
آلتیندا ایشله یین بیر قادئ نین کدرلی، اومیدسيز حیاتی نین بعضی مقاملارینی
عکس ائتدیرن شعرده شاعیر دولایسی ایله آذربایجان خالقئ نین طالعی و
فاجیعہ وی دورومو ایله باغلی فیکیرلرینی عکس ائتدیرمک مرامینی ایزله
میشدیر:

آی کامی قلبینده قیوریلان باجیم،

دردلی نغمه لرین تانیشدیر منه.

دومانلی تبریزین دومانلاریندان

شئهمی چیلنمیشدیر کیرپیکلرینه؟^۱

^۱<http://static.bsu.az/w8/Xeberler%20Jurnali/Humanitar%202010%204/36-42.pdf>

Vahabzadə Bəxtiyar. Əsərləri, 12 cildə, I c., Bakı: Elm, 2008, 612 s., s. 84

ب. و هاب زاده گونئی آذربایجان شاعیرلری نین اثرلرینی دایم موطالعه ائدن، اونلارا اورکاچیقلیغی ایله یارادیجیلیق اوغورلاری دیله یین، پوئزیانین ائیشلی-یوخوشلو یوللاریندا یاشیل ایشیق یاندران گئنیش قلبی ادبیات آدامی، وطنداش شاعیر ایدی. گونئیین ایستعدادلی شاعیرلریندن اولان الی داشقین و کریم مشروطه چی سؤنمز اوندان خیر-دوعا آلدیقلا ریندان بو گون ده غورور حسی دویور، همین خیر-دوعانی عؤمرون ان گؤزل ارمغانی کیمی اونوتمورلار: " علی داشقین عؤمروموز بویو حسرتینده اولدوغوموز گونئیدن اورک آچان صؤحبتلری ایله بیزی سئویندیردی. اؤزومو اؤز ایچیمده و خیالان آنا تبریزده حس ائتدیم. قان، جان و دین قارداشلاریملا قوجاقلاددیم. علی داشقینین صؤحبتلریندن اونون وطنسئورلیگینی، خالقینا وورولدوغونو، ان عومده سی ضیالیلیغینی، اطرافیندا جریان ائدن حادثه لره بئله فعال، هم ده ایچدن موناسیبتینی دویدوم و هر شئیدن اؤنجه، اونون گئنیش شعر دونیاسینی گؤردوم. او، شاعیردیر! "

علی داشقینین اورتاق تورکجه ده یازدیغینا دیقت یئتیرن بختیار موعلیم شاعیرین شعرلرینده میلی مقاملاری، بؤیوک تاریخه مالیک بیر میلّتین

طالعسیزلیگینی اوبرازلی شکیلده ایفاده ائتمک سریشته سینی نظردن قاچیرمیر
و شاعیرین بو میصراعلارینا ایستیناد ائدیر:

بیز نه یاپدیق کی، آغزی گۆیچک دونیادا؟
بیزی کۆلگه لر ده کۆلگه سینه آلمادی؟!
هر کسه یئیلدیک، اودولدوق یومشاق...
تک دونیانین بوغازینا ایلیشیدیک.
دونیانی کۆلگه سینه آلان
یالنیز بیزمیشتیک...¹

¹Əli Daşqın. Könül saxsısı, Bakı, "Avrasiya Press", 2005, s.143.

بختیار موعلیمین خیر-دعاسی ادبی عالمده کئچرلی ایدی... "قاراقوش یازی
گۆزلر" کیتابینداکی "خالق و شاعیر" باشلیقلى اؤن سۆزده اونون ک.م.
سۆنمزین عنوانینا یازدیغی اوغورلاما تاثیرلی و کسرلیدیر: "سۆنمز شعرین،
صنعتین کۆکونو، مایاسینی خالق حیاتیندان آییرمیر. خالقین دردیندن، ایستک
و آرزوسوندان جوهرمه یین شعرى مقبول سایمیر. او، رای یازماق اوچون
سۆنمزین شعرلرینی اوخویارکن اودلو میصراعلاریلا قیلرده آذربایجانا محبت،
سئوگی اوجاغی چاتان بؤیوک وطنپرور شاعیر سهندی ده خاطیرلاییر: "گونئی
آذربایجانین گۆرکملى شاعیری سۆنمزین کیتابینی ورقله دیکجه گۆزلیرم اؤنونده
وطنین دردلی ايله سینه سی شان-شان اولموش سهند جانلانیر. شاعیرلیگی
بیر یانا، او، حسینى، هیجانینی گیزلتمگی باجارمایان، سۆزو اؤزونو ایفاده ائدن
صمیمی بیر اینسان ایدی. باکیا هر گلیشینده گۆروشلریمیز توی قاریشیق یاسا
بنزدی. قوجاقلاشاردیق، ایچیمیزده کی هۆنکورتو یاشا دؤنوب گۆزلیرمیزدن

آخیب قورتارمايینجا آیریلمازدیق. همین ایچ هۆنکور توسونو من ایندی سۆنمزین شعرلریندن ائشیدیرم و سهندله گۆروشلریمیز ائله بیل تکرار اولونور ".
گۆروندویو کیمی، ب. وهاب زاده گونئی آذربایجان شاعیرلری نین شعرلرینه عادی شعرلر کیمی دئییل، اؤز حاقی، میللی حقوقلاری اوغروندا آياغا قالخمیش دوغما خالقى نین کۆنول نغمه لری، دردلری نین سیزیلتیلی ایظهاری کیمی باخیردی و بو مقامی شاعیرین خالقا بیرلشمه سی، وحدتده اولماسی، خالقى نین دوشونن بئینینه، دانیشان دیلینه چئوریلمه سیدی... شاعیر او تایلی-بو تایلی خالقى نین کۆنول نغمه لرینی قلمه آلدیقجا سۆز-سۆز، کلمه-کلمه زمانه سی نین آیناسینی یاراتدی. بو آینانین حیصه جیکلری بیر سئوگیلیدن باشلایاراق وطنله، میلته، آنا دیلی ایله، نهایت، آذربایجان و بوتون تورک-ایسلام دونیاسینا اولان بؤیوک سئوگیسی ایله بوتونلشن ایلاهی محبتدن یوغرولدو. و همین آینادا صمیمی، جانا یاخین، طبیعی بیر بختیار دونیاسی دا یانسیدی... بو دونیانین ساکینلری بختیار سۆزونون قارا سئودالیلاری، بختیار پوئزیاسی نین حیرانلاریدیر...

چوخ سئودیگیمیز، تورکیه ده آذربایجانیمیزین سسی و چارپان قلبی سانیلان یاووز بولند باکیلر سئویملی شاعیریمیزی بئله دیرلندیریر: " بختیار وهاب زاده بوتون تورک دونیاسی نین اورتاق سسی، سئون اورگی، آیدین اوزو و گۆزلیک چیزگیسی، رمزیدیر ".
بو سئون اورک، اورتاق سس بو گون بوتؤو آذربایجانین اوغول و قیزلارینا اوز توتاراق هایقیریر و " گولوستان " پوئماسیندا دا یازدیغی کیمی، اورگی نین ان گیزلی آرزوسونو گئرچکلشدیرمه یه چاغیریر:

هانی بو ائلرین مرد اوغوللاری،
آچین بره لری، آچین یوللاری!
قوی قالخسین آیاغا روحو تومرین،
بابکین قیلینجی پارلا سین یئنه!^۱

¹Bəxtiyar Vahabzadə. Seçilmiş əsərləri, V cild, Bakı, "Azərbaycan", 2002, s.8

مین تاسوفلر کی، شاعیرین قوتسال آرزو و ایستکلری هله ده رئاللاشماییب،
گئرحه یه چئوریلمه ییب، بندلر-بره لر آچیلما ییب، میللی دردلر، آغری-آجیلار
سون بولما ییب... آنجاق امین اولاق کی، او گون گله جک!..

ادبیات اینسان، تاریخسه وپنداش یئتیشدیریر...

بختیار بیی آتاتورک اونیوئرسیتئتینده آسسیسنت اولدوغوم ۱۹۷۰-جی ایللرده یاووز آکپینارین آذربایجانا سفرلریندن سونرا یولداشلاریمیزا دانشدیغی خاطیره لریندن تانیماغا باشلادیم. بو شاعیری کاظم قارابکیر تحصیل فاکولته سی نین دئکانی اولاراق چالیشدیغیم ۱۹۹۰-جی ایللرین اوللرینده نبی خزری ایله بیرلیکده عرضوروما دعوت ائتدیم. بو دعوتله باغلی، او زامانین ایلشام باشقانی یاهیا آکئنگی نین رولونو دا سؤیله مک لازیمدیر. اونونلا اصل یاخینلیغیم، شعرلری نین دیلیندن قاینقلانیر. " قورخو " ، " آدینی یازا بیلیمیر " ، " یوخ من هئچه " ، " قورد اولوب یئیر بیزی ایچیمیزدن " ، " نه گؤزله بیر وطن بیزدن " ، " اورک دونوب، روح بوغولور " ، " بیز قانیرق " و دیگر سؤز و سؤز بیرلشمه لری، منیم دوغولدوغوم، اوشاقلیق و ایلک گنجلیک ایللرینده یاشادیغیم کندی میزین و چئوره میزین کلمه لری ایدی. او، منیم اوشاقلیق دیلیمین شعرینی سؤیله ییردی. یعنی او، یالنیز آذربایجان تورکلری نین دئیل، منیم دوغولدوغوم یئرلرین، ینی شرقی آنادولودا یاشایان تورکلرین ده شاعیری ایدی».

پروف. دکتر. شریف آکاش

شاعیر و شعر وطن سئوگیسی نین، میلت عشقی نین اودو-کؤزو اولمالیدیر. میلی مدنیته، پوئزیا صنعتی نین، وطن سئوگیسی نین، حرارتلی عایله حیاتی نین، آنا، قارداش، اوؤلاد محبتی نین ان گؤزل و ان گوجلر ترنومچوسو اولمالی، حاق و حقیقت یولوندا هر جور موباریزه یه سینه گرمه لیدیر. بیر میلتین

معنویاتینی و قوتسال دیرلرینی شاعیر جانی باهاسینا دا اولسا، مودافیعه ائتمه لی، قورومالی، اوخوجولارینا دا سئودیرمگی باجارمالیدیر. البته، " دونیادا نه قدر سئون اورک وار، منیم اورگیمدیر، منیم اورگیم " ^۱

^۱Bahtiyar Vahabzadə. Vətən, millət, anadili. s.19

- دئین اوستاد شاعیر بو قناعتینده ده چوخ حاقلی ایدی...

تورک دونیاسی نین اورتاق شخصیتلریندن اولان ب. وهاب زاده سئونلری نین قلبینده، یادداشلاردا، ان اؤنده ایسه شعر-صنعت دونیاسیندا ابدی اولاراق یاشاییر. " وطنده یاشایاراق اونون معنوی دیرلرینه، منسوب اولدوغو خالقین دیلینه، تاریخینه و مدنیتینه لاقید اولان اینسان، وطنین ایچینده وطنداش دئییل، معنوی موهاجیردیر " ، - دئین شاعیر " وطنداش " آدلی شعرینده بو کیمی دوشونجلرینی دیله گتیریر:

وطنداش!

نه گؤزل سسله نیر بو سؤز.

یعنی، بیر وطنین اؤولادیییق بیز.

آنامیز عئینیدیر، قارداشیق دئمک.

من سنه آرخاییم، سن منه کؤمک! ^۲ 2 Yenə orada, s.19.

ب. وهاب زاده یه گؤره وطنداشین ان واجیب وظیفه سی آنا دیلینه، معنوی دیرلرینه، اؤلکهمسینه، میلی کیملیگینه صاحیب چیخماقدیر. " ادبیات اینسان، تاریخ ایسه وطنداش یئتیشدیریر " دوشونجه سی ایله اثرلر یازان، دویغولاری ایله مقصدلرینی اورتاق شعر مخرجینده بیرلشدیرمگی باجاران ب. وهاب زاده شعرلرینده، اودلار یوردو وطنینده، درددن، غمدن اوزاق، حیات عشقی ایله چاغلایان بیر اینسان کیمی یاشاماق ایستگینده ایدی:

بىر رنگى يوخ، گۈيلرىن مېن رنگىنى سئوېرم.
بىر گولو يوخ، گوللرىن چلنگىنى سئوېرم.
مېن چىخماغا تېپە يوخ، اوجا داغ ايستە يېرم؛
ھاياتى ھايات كىمى ياشاماق ايستە يېرم،
ياشاماق ايستە يېرم...^۱

^۱ Bahtiyar Vahabzade. Seçilmiş eserleri. İki ciltte. I.cilt. (Şeirler). Bakı: Önder neşriyatı. 2004. s.13.

البتە، ب. وھاب زادە نېن بو موقدس دىلگى نېن عنوانى يالنىز اۋزو و ياخىنلارى
دئىيل، بوتون مملكتى، ائلجە دە بۇيوك توران ائللرى ايدى...
" بختيارام مېن " شەرىندە كى (۱۹۶۲) " سىنىلە دونىادا بختيارام مېن... "
مىصرعەسىندا اخز اولونان بۇيوك معنانى شاعىرىن ھىم دوغما يوردونا، ھىم دە
سئوگىلىسىنە - بىر قادىنا دويدوغو، بىلە دىگى سئوگى كىمى آنلاماق اولار.
درک اولونان ان بۇيوك گئىرچكسە بختيار وھاب زادە نېن بىر اينساندان-قادىندان
دوغولان سئوگىسى نېن گئىدىكجە داھا دا بۇيويە رك وطنلشمسى، يورد
سئوداسىنا دۇنوشمە سىدىر. عكسىنى دوشونمك اولمور. آخى، او، باشقا جور
سئو دە بىلمزدى... اونون قارا سئوداسى وطنلە سىنىرلانمالييدى! چونكى اونون
اوچون آنا تورپاق وارلىغى نېن، وار اولوشونون ندى، ياشام قايناغى ايدى!..

مئى اولسان، يانىندا بىر قدح اوللام،
گول اولسان، چترىنى اۋېن مئە اوللام،
اوت اولسان، بىر آندا دۇنوب شئە اوللام،
داغ اولسان، زىرونە ياغان قارام مېن.
...ۋزون بىر عالمسن، عشقىن بىر عالم،
سېن اولان كۇنولده نە كدر، نە غم!

سنسيز بو دونيانين ان بدبختيم،

سنينله دونيادا بختيارام من .¹

¹ https://vk.com/topic-6700828_24579904

سئوگى، عشق هايقيران بو مىصرعلاردان كؤنلوموزه، روحوموزا هم ده وطن،
بؤيوك آذربايجان آخميرمى و بو آخينلا آذربايجانلاشير، وطنلشيريک!..

البتہ، عكسینی دوشونمک مومکونسوزدور... وطنسيز بختيار اولان نئچه
اينسان، شاعیر تانييريريق کى؟.. شاعیرين اؤزو بو يۇنده بير نومونه دير. چونكى
او، " وطنپروردیر، او، آقیلدير، سؤزون ياخشى معناسيندا نصيحتوئن،
يولگؤسترن صنعتکاردير " . اثرلرينده ليريزمله وطنداشليق قوشا قاناد کیمی
بير-بيرینی بالانسلاشدیرير. تاريخی موعاصیرليک قدر ياشاتماق، کئچميشه گؤره
عذاب چکمک، اونا بو گونون گؤزو ايله باخماق - بختيار ياراديجيلىغی نين
موضوعو دايره سی نين گئنیشليگيندن، مورککبليگيندن و زنگينليگيندن خبر
وئرير. عئينيله آکادئميک ايسا حبيبيلي نين وورغولاديغی کیمی: " بختيار
وهاب زاده نين شعرلرينده اينسانين و حياتين ائله سئچيلميش آنلاری ليریکانين
موضوعوسونا چئوريلير کى، همين مقاملارين اوپرازلی تقدیمی دوشوندوروجو
مطلبلرين معنالانديريلماسی ايله نتيجه نير. يعنی، بختيار وهاب زاده صيرف
ليریک شعرلر واسيطه سی ايله ده ايجتيماعی-فلسفی فيکيرلری ايفاده ائتمگين
اوستاديدير... "

طبیعی کى، فيلوسوف شاعیر دونيانين، حياتين ديرینی، ياشامين معناسینی
آنلاماقدا و آنلاتماقدا دا اوستاد ایدی. ياشامين معناسینی و شیرينليگینی،
دويومسوزلوغونو آنلادان " حیات، سن نه شیرينسن؟! " آدلی بير شعر
يازمیشدی...

سندن دويماق اولارمی؟ حیات سن نه شیرينسن؟!

آنجاق ھامى نىن دئىيل، سن حياتىن قدرىنى
يالنىز بىلنلرىنس!...

اۋزونو بو دونيادا ھىچ كس قوناق سانمامىش،
آنجاق عۇمرون اۋزو دە برابر پايلانمامىش.

عۇمور پايلانان زامان گۇرون كىمە نە دوشدو؟!
اۋچ يوز ايل بوز قارغايا، اون ايل شاهىنە دوشدو.

حيات سن نە شىرىنس؟! كىم سندن دويدو گئتدى؟!
گئىدنىر بو دونيادا قلىبنى قويدو گئتدى.

دونن قوجا بىر قارى دىلىندە آھو-زارى
" بو دونيانىن الىندن گلەمىشم زارا " - دئدى،
" اۋلمورم كى، بىر دفعە جانىم قورتارا " - دئدى.

اوركدنمى سۇيە دى او، بو سۇزو گۇرە سن؟
خىر اينانمىرام من! او، يانا - يانا دئدى،
دىلى سۇيە ديسە دە، اورگىندە او درحال،
" لعنت شىطانا! " - دئدى.

حيات، سئوينجىن قدر، عذابىن دا شىرىندىر،
سنى معنالاندىران او كئشمكئشلىرىندىر.

ايكى يوز ايل ياشادى لذت ايچىندە لوغمان،
يئنە مۇھلت ايستە دى، اۋلركن الله يىندان.

ياتىردى گۇى چمىندە، چاندى اونا ازرايل.

سۇيە دى: -ايكى يوز ايل عۇمور سنە بس دئىيل؟!
من جانىنى آلماغا گلەمىشم، نە سۇزون وار؟

لوغمان دئدى: - سۆزوم يوخ، آلدیغیمی گل، آپار.
آنجاق منه ماجال وئر بیرجه آنلیق اجلدن،
گل جانیمی بوردا يوخ، او چمنلیکده آل سن.
عزرايل راضیلاشدی...

آياغا قالخدی لوغمان... یئریدی...
دأش آسیلدی آنجاق آياقلاریندان،
آستا - آستا یئرگیب، چاندی دئدیگی یئر.
لوغمان باخدی یئرلره، لوغمان باخدی گۆیلره،
بو سون باخیشی ایله اوستوندن ایکی یوز ایل،
یاشادیغی جاهانلا ویداع لاشدی ائله بیل،
اؤزو ویدالاشسا دا، گؤزو قالدی جاهاندا،
او دوشوندو بو آندا...

" نه گۆرموشم دونیادا بو جاهانا گلندن؟
آههه! ائله بیلیرم کی، دونن دوغولموشام من،
عۆمرومو وئردیم بادا،
نه گۆرموشم دونیادا؟ "

لوغمانین گؤزو بو آن بیر گوله دیدی، دوردو،
اورگینی قوش کیمی گوله دوغرو اوچوردو.
" آههه! اونو کیم اوزه جک؟

- بیرجه بونو بیلیدیم، - دئدی،
او گولو ده اییله ییب سونرا اؤلیدیم... " - دئدی.
آنجاق، آنجاق نه فایدا... یئتیشمیش آرتیق اجل!

لوغمان دئدى: " حاضىرام، آل جانىمى، ايندى گل.
عزرايل دئدى: - آنجاق آگاه ائيله منى سن،
اؤلوم اوچون نه فرقى، او چمن، يا بو چمن؟
ئىچىن منى قويمادين اوردا آليم جانىنى؟! "
لوغمان دئدى: " حياتىن شىرىن اولور هر آنى،
وردان بورا گلىنجه بير آز عؤمور قازاندىم،
اونو دا بو دونيادا اؤزومه فايدا ساندىم ".
قوجا اؤلدو...

دئدىلر: " يارانان بير گون اؤلر... "
نوه لرى چمندن همىن گولو اوزدولر،
لوغمانىن قبرى اوسته قويدولار، تىتره دى گول،
گولون عطرييله دولدو بوتون چايير، بوتون چؤل،
او عطرييله ساخلادى، يولچولارى يولوندان،
تورپاغىن آلتىنداسا بونو دويمادى لوغمان.
حيات سن نه شىرىنسن؟! كىم سندن دويدو گئتدى؟!
گئندلر اؤز قلىبىنى دونيادا قويدو گئتدى.
سندن دويماق اولارمى؟! چوخون، آزين دا شىرىن.
حيات قىشىن دا شىرىن، حيات يازىن دا شىرىن.
جوريجور يازىلار وار، عؤمرون واراقلاريندا،
حياتىمىن قاىغىسىز، فرحلى چاغلاريندا،
قدرىنى بىلمه مىشم.
" هله نه واركى... عؤمروم قاباقدادير " ، دئمىشم

اوتوزدان آدلایینجا گونده اوتوز مین کره،
باشیمی یئللہ بیرم حدر کئچن ایللره.
سندن دویماق اولارمی؟! حیات، سن نه شیرینسن!
آنجا هامی نین دئییل،
سن حیاتین قدرینی یالنیز بیلنلرینسن!..¹

¹ kayzen.az/blog/poeziya/3771/...

طبیعی کی، شعرین بو پارچاسیندا موتفککیر شاعیر ده دوروشو، اوچوشو،
بوٹوولوکده گورکه می گوز اوخشیان قوشلار شاهزاده سی شاهینه " قار-قار "
ی کؤنول بولانديران قارغا عؤمرونون یارادان طرفیندن جمعی ۳۳،۳ حیصه سی
نین وئریلدیینی وورغولاماقلا، هم ده پئیغمبر کلامینی تصدیق ائتمیش اولور.
کیمینسه حیاتین ناز-نعمتلیریندن، یاشامدان دویماسی باره ده هله کی، هنج بیر
فاکت معلوم دئییل. اینسان دونیاسینی دییشن زامان اونون گوزلری نین و الری
نین آچیق قالماسینا، جیسمی گئتسه ده، روحونون دیری قالماسی مسله سینه،
حتی چکدیگی یوکون آغیرلیغیندان، سیخینتی و محرومیتلردن، حاقسیزلیق و
عدالتسیزلیک حاللاریندان اوساناراق دونیادان بئزمه سینی، محض بونا سببدن
یاشاماق ایستمه مه سینی، لاکین درحال دا دئدیکلریندن پئشیمانچیلیق
چکدیگینی دیلینه گتیرمه سینی شاعیر نؤوبتی میصراعلاردا آپایدین دیقته
چکیر. حیات، یاشام یالنیز سئوینجلی آنلاردان عیبارت اولسایدی، طبیعی، چوخ
یئکنسک تاثیر باغیشلایار، یاشام معناسیز باغیشلایاردی. دئمه لی، شعرده
شاعیرین وورغولادیگی کیمی، اینسان حیاتی نه قدر رنگارنگ اولسا، بیر او قدر
ماراقلی و معنالی اولار. بوتون قئید ائدیلمرله یاناشی، اینسان عؤمرونون هانسی
پیلله سینده اولماسیندان آسیلی اولمایاراق، اونون نؤوبتی پیلله یه جان
آتدیغینی، یاشامقدان دویمادیغینی، اؤلنده بئله گوزونون ندسه قالدیغینی بیر

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

لوغمانین اؤلوم صحنه سینى فلسفى دوشونجه سى نین محصولونا چئویرن بختیار و هاب زاده ه داها سونرا حیاتین هر آنی نین اینسان اوچون نه قدر شیرین اولدوغونا دیقتی یؤنلدر. سؤز اوستادی نین ان سون قناعتی داها دوشوندور و جودور: حیات شیریندیر، لاکین بو شیرینلیگین دادینی چیخارماق هامیا مويسسر اولمور، یالنیز حیاتین قدرینی بیلنلرین قیسمتینه یازیلیر اونون شیرینلیگینی دادماق، هر گونو سون گونموش کیمی یاشاماق... هر جانلی اوچون، خصوصن ده اولو تانری نین شعورو ان عالی کثیفیت اولاراق اتا ائتدیگی مخلوقات اوچون حیاتین دادینی، آدم اوغلو اینسانین اؤزوندن باشقا، آنجاق ائله اینسانین اؤزو بیلر. " هر دادلی شئی ده همیشه قیت اولار. یقین کی، ایسلام پییغنبیری محمد آل مصطفی نین (ص) - " آجامیش الینی سوفره یه اوزاتما، دویمامیش الینی چک! " - کلامی دا، اینسانی تک تاملارا اولان نفسدن چکیندیرمیر، هم ده هر شئیدن شیرین اولان حیاتین دادینی بیلن مخلوقاتا عؤمور پایى نین دیونجا وئريلمه دینه ده بیر ایشاره دیر " ^۱.

^۱ Həyat sən nə şirinsən... (İtqlal şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin doğum gününə - 16 avqust 1925-ci il. <http://www.anl.az/down/meqale/adalet/2013/avqust/321755.htm>

عؤمور صحیفه لرینده جوربجور یازیلار یازیلدیغینی، حیاتین قایغیسیز، فرحلی چاغلاریندا قدرینی بيلمه دیگی، عؤمرون هله قاباقدا اولدوغونو دوشونمه سى، یاش اوتوزو آدلایاندان سونرا ایسه معناسیز کئچن، حدر اؤتن ایللره هئیفسیلنه رک باشینی بولاماسی، اؤز شخصینده اینسانلاری، خصوصن ده جاوانلاری حیاتین هر آینا (باشینا) ائله واختیندا دیر وئرمگی، حیاتین هر مقامیندان یئترینجه ایستیفاده ائتمگی، بونولا دا گئری بویلانادا پئشیمانچیلیق چکممگی، زامانیندا دوشونمگین گرکلیلیگینی وورغولاییر، بیر سیرا گرکلی تئوسیه لرده بولونور...

او، گۆزلیک عاشیقی ایدی. یارادیجی اینسانین حیاتی نین معناسینی ایشله مکده، اؤزونو یاندیراراق یاشاماقدا، بوشالاراق دولماقدا گۆرن، بوتون بونلاری گۆزلیگیگن اساسی سایان اوستاد شاعیر اینسانین همیشه موعین واخت عرضینده موعین ایشلر گۆرمک ایستگیندن، بو زامان اونون واختلا یاریشماسیندان و بو یاریشدا سورعتنه پناه گتیرمه سیندن، لاکین بعضا سورعتین ده واختی قاباقلا یا بیلمه سیندن " گۆزلیک اؤنونده " شعرینده اوستالیقلا بحث ائدیر. بئله کی، ماشیندا گئدرکن گۆزل بیر داغ منظره سی ایله قارشیلان شاعیر سوروجودن خواهیش ائدیر کی، ماشیننی ساخلا سین. بیر نچه دقیقه داغ منظره سی نین گۆزلیگیگنه دالاندان سونرا سوروجویه دئییر:

ایندی سور، یوزله یوخ، مینله ده سورسن،
واختی قاباقلا یا بیلیمه جکسن.

آنجا ق او آندا، -

گۆزلیک اؤنونده فیکره دالاندا

واختی بیر آنلیغا بیز قاباقلادیق،

اوندا ماشیننی یوخ، واختی ساخلا دیق.

" من یاشاماغی - یانیب اریمک کیمی باشا دوشورم. منه گۆره یاشاماق - نیین نامینسه یانماق، عؤمرو نیین یولوندا سا اریتمک دئمکدیر ^۱ " - دئین بختیار وهاب زاده بوتون عؤمرو بویو شعر، صنعت اوچون، وطن، میلّت، خالق، ائل-اوبا، اینسانلیق، باریش اوچون یاشادی و اؤزونو بو قوتسال یولدا یاندیردی...

^۱ Ədəbiyyat qəzeti. - 2011. - 19 avqust. - S.1-2-3

بختیار وهاب زاده وتورکیه استانبول – آرزولارین و ایدئالارین شهری ...

تورک ادبیاتی اوچون محمت آکیف، یاهیا کامال، نجیب فاضیل کیمدیرسه، آذربایجان ادبیاتی اوچون ده بختیار وهاب زاده اودور. بو باخیمدان، یئنی موسیقیل آذربایجان رئسپوبلیکاسی نین یارانماسیندا اونون عوصیانکار صنعتی نین بؤیوک اهمیتی واردیر...

یاووز بولنت باکیلر

بختیار وهاب زاده شعری بریلیانت کیمی شعردیر.

محمت کاپلان

محض بو باخیمدان خصوصی اولاراق وورغولاماق لازیمدیر کی، بختیار وهاب زاده نین تورکلویه، میلی کیملیه باخیشی فرقلی، اؤزونمخصوص و جانی-دیلدن ایدی... اونون اوچون " تورک " دئمک مین ایللردن بری دالغالانان بایراق، تاریخ بویونجا باشی دیک اولماق، اون میلیون کوادرات متر تورپاغا یایلمیش رنگارنگ بیر دیل دئمکدیر... اوستاد شاعیر اوچون " تورک " دئمک بشریتین علم و ادبیات تاریخینه " قوتادقو بیلغ " ی، " دیوان لغات تورک " او،

"دیوانی حکمت" ی، ابن سینانی، فارابینی، بیرونینی، الخوارزمینی، اولوغ بیی، علی قوشچونو، وقتای سینان اوغلونو، چینگیز داغچینی، جینگیز آیتموتووو بخش ائتمیش بیر بؤیوک دنیا دئمک ایدی... تورک میلیتندن اولاراق یارادیلدیغی اوچون تانریا شوکور ائدن شاعیر ایفتیخارلا بو سؤزلری دئیردی: - نه موتلو تورکم دئینه!..

هئچ شوبهه سیز، او، سووئت دؤوروندن اوزو بری اؤزونو تورک اوغلو تورک سایمیش و حقیقی تورکچو اولاراق تانیلمیشدیر. او، یونیس امره نین دلی نین آنادولو تورکلی نین دلیندن داها یاخین، داها معنالی، داها ایستی اولدوغو فیکرینی سؤیله میشدیر. صؤحتلرینده جسارتله تورکیه ایله آذربایجان تورکلی نین کؤکونون بیر اولدوغونو، دؤولت و خالق اولاراق او بیرلییه دوغرو گئتمه لی اولدوغوموزو ایفاده ائتمیش، بیلدیرمیشدیر کی، بو بیرلیگی قازانماق، ینی تورانی یئنیدن قورماق گونوموزون ان مهم مسله لریندن بیر اولمالیدیر. ان چوخ سئودیگی شاعیر "ایستیقلال مارشی" نین مؤلیفی محهمت عاکیف ائرسوی اولسا دا، بیر چوخلاری ب. وهاب زاده نی گؤرونوشو و اثرلرینده بحث ائتدیگی موضوعلار باخیمیندان نجیب فاضیل کیساکوره یه بنزه دیر. بونو هم آذربایجاندا، هم ده تورکیه ده دفعه لرله ائشیدن شاعیر نجیب فاضیلین شعرلرینی اوخوماق اوچون "چيله" ادلی کیتابینی آلمیش و شاعیرین شکلینه باخدیقدان آرا لارینداکی بنزریلییه چاشیب قالیر. کیتابی اوخودوقدان سونرا ایسه روح بنزریلگیندن داها چوخ تاثیرله نیر بختیار موعلیم... اوستاد شاعیر یالنیز ادبیاتدا دئیل، دیگر ساحه لرده ده تورکیه ایله آذربایجانین یاخینلاشماسینی، ایکی قارداش اؤلکه آراسیندا ادبی-مدنی اینتئقراسیانین گئچکلشمه سینی ایسته ییردی. تورکیه ده تورک دونیاسی آکادئمیاسی نین

تشكىل اندىلمە سى نىن دۇوروموز اوچون واجىب و ضرورى اولدوغو قناعتىندە ايدى. اونون فيكرىنجه بو آكادئمىدادا، تورك خالقلارىنى و دۇولتلىرىنى تمثيل ائدن رياضيات، فيزىكا، كىمىيا، دىل، ادبيات، تارىخ ساھە لرى نىن موخصىصلرى و عالملىر بىرلىكدە چالشمالى، تورك خالقلارى نىن اورتاق علمى تئرمىنولوگىياسىنى ياراتمالي، توركيە توركجە سى نىن تورك خالقلارى آراسىندا اورتاق اونسىت دىلى اولاراق قبول اندىلمە سى مثله سىنى مذاكرە يە تقدىم ائتمە لى و اورتاق قرار قبول ائتمە لىدىرلر... اونون بوتون دونىادا گئدن قلوباللاشما پروسئسىنە، يئر اوزونده كى اۆلكە لرین، خالقلارین بىر آرايا گلە سىنە، عئىنى قانونلا ايدارە اولونماسىنا دایر اۆزونمخصوص، فردى ياناشماسى واردى... ب. وهاب زاده ه يە گۆرە، مىللى دىرلىرىنى قورومايان مىلتلر اوزوندن قلوباللاشمىن فلاكته چئوريله جگى قاقچىلمازدىر. اينسان هارا گئدىرسە گئتسىن، هانسى مدنيتىن صاحىبى اولان اۆلكە ده يئرلشىرسە-يئرلشسىن، اۆز اخلاقى نىن، اۆز معنوى دىرلىرى نىن هىمايدارى اولمالي، اوللارى ياشاتمايدىر. بو مقصدله ياشايىر و حياتى نىن هر آنىندا وطنىنە، مىلتىنە اولان باغلىلىغىنى عملى ايله گۆستىرىدى. شاعىر هر زامان " اخلاقىنى ترك ائدن مىلت كۆكوندن اوزاقلالار، اۆزوندن اوزاقلالار " ، - قناعتىندە ايدى. موعاصىرلىك دىرلىرىمىزدن ايمتىناع ائتمىه جگىمىز حالدا گۆزلىدىر. اگر توركيە آروپا بىرلىگىنە عوضو اولماقلا توركلوگوندن اوزاقلالاشاقسا، من بونا اعتىراض اندىرم. توركيە گوجلۇ دۇولت اولمايدىر، لاكىن بو گوج قايناغىنى تارىخىندن، مىللى دىرلىرىندن آلارسا، داھا مؤحكىم اولار. البته، بىر خالق كئچمىشىنى اونوتمادان بو گونونو تارىخە يازا بىلىر و بو گونو ايله گلە جگى آراسىندا كۆرپو قورا بىلىرسە، او خالق داواملى ترققىيە ناىل اولاجاقدىر. ب. وهاب زاده توركون شانلى كئچمىشى و بو گونو

آراسینداکی باغلارین ضعیفله مسیندن، اونوتقانلیغیمیزدان جیدی ناراحتلیق دویردو. " ایندی بعضی اینسانلار سووتلرین بیزه یاخشیلیقدان باشقا بیر شیئ ائتمه دیگینی سؤیله بیرلر. تانریم، بئله ده اونوتقانلیق اولارمی؟ سووتلر بیرلیگی دیلینیزی، ثروتینیزی، دینینیزی، ایمانینیزی، مذهبینیزی، میلی کیملیگینیزی الینیزدن آلاق سیزی کؤله یه چئویرمه دیمی؟ مستقیل، دئموکراتیک دؤولتینیزی ییخاراق یئرینده دیکتاتور، توتالیتار بیر رژیم قورمادیمی؟ ۱۹۳۷- جی ایلده تخمینن الی مین ضیالینی سیبیرده محو ائتمه دیمی؟ ایکینجی دنیا موحرابه سینده یاریم میلیون کیمی گنجیمیز روسیا طرفیندن قتله یئتیریلمه دیمی؟ نهایت، ۱۹۹۰- جی ایلین ۲۰ یانوار تاریخینده میلتنی تانکلارین آلتیندا تاپدالاییب عزمه دیمی؟ ۱۹۸۸- جی ایلدن اعتیبارن اثرمنیلرین قاراباغ اوزرینده کی حاقسیز ایدیعاسینی دستکلمیرمی؟ بونلاری اونودا بیلرکمی؟ " ^۱

شاعیر حاقلی اولاراق اونوتقانلیغی خالقین باشینا بلالار آچان جیدی بیر خسته لیک ساییردی. آذربایجاندا ۷۰ ایل حؤکم سورن سووت ایمپئریاسی نین اونوتدورما سیاستینده کی تمل هدفلردن بیرى محض تورکیه ایدی. تورکون بیرلیگی اونون دوشمنلرینی همیشه قورخوتموشدور و بو قورخونون درین ائتکیسی ندنیله تورک خالقلاری بیر-بیریندن آیری سالینمیشدیر... سرحدلرین، ایدئولوگیالارین آیریلیغی ب. وهاب زاده نین قارشیسیندا دا مانعه لر یارادیر. او، ایللر بویو سئودگی، خیالینی قوردوغو، لاکین الی نین چاتمادیغی، اونونون یئتمه دیگی قارداش تورکیه نی، ایستانبولو ایلک دفعه ۱۹۶۱- جی ایلده زیارته گئدیر. آما سووت رئئیمی نین اونا اؤیرتمه یه چالیشدیغی کیمی، هئچ ده اؤزونو " خارجیجی اؤلکه " ده حس ائتمیر...

^۱ Nurullah Çetin. Bahtiyar Vahabzade'de Milli Mücadele Algısı. 155-156; Bahtiyar Vahabzade. Vatan Millet Anadili. (hızl. Fatih Ordu,

تورانين ابدى ياشار شاعىرى بختيار وھاب زاده

اىلك سفرى زامانى گۆردوكلرىنى، اورگىندە شاھە قالخان دوىغولارىنى ايفادە
ائتمكده اىندە كى قلم بئله عاجىز قالير...

اطرافىندا گۆردويو ھر شئى اونا مملكتىنى خاطىرلادير، آناسى نىن دىلىندن
ائشيتدىگى سۆزلىرى ئاشىدير و بو زامانا قدر ئاشيتدىكلرى ايله ايندى دىنلە
دىكلرى آراسىنداكى تضاد شاعىرە درىندن تاثير ائدير. " وئنداشلىق وئىقە سى "
آدلى شاعرىنى يازاراق روھونداكى تلاتوملرى آغ كاغىزلار كۆچورور:

دۆنە-دۆنە اوخودوم

اىمدە كى قبضى من:

" دنيزچىلىك بانكى "

" م رك ى-مودىرلىگى "

" بانك پولو اون قوروش "

آنامىن دىلىندە دير

اىمدە كى بو جانسىز،

بو عادىجە سىند دە،

" اجنبى مملكتدە " .

مۆھوردە كى يازى دا

منىم اۆز دىلىمدە دير...

توركيە يە چاتدىغىندا ھىجاندان بوتون بدننى تىترە ين حسرتلى شاعىر
پاسپورتونا وورولان توركيە رىسپوبلىكاسى نىن يازىلى مؤھورونو گۆرونجە اۆز-
اۆزونە دئير: " من سىنە قوربان اولوم، اى منىم جومھورىتىم! اى منىم مىندىن

اوزاق وطنیم! منیم اوچون یانان و منه الینی اوزادا بیلمه ین وطنیم!.. پاسپورتون اوزرینده کی مۆهورو دفعه لرله اؤپورم. اوتوز بئش ایلدیر وثیقه لریمین اوزرینده روس دیلینده یازیلی ایفاده لر واردی. ایلک دفعه ایندی اؤز دیلیمده یازیلی بیر عیباره وار شخصیت وثیقه مده. عؤمرومده یالنیز اون ساعاتلیق بیر مودت اوچون منیم کیم اولدوغومو گؤسترن وثیقه ایسه ایلک دفعه اؤز دیلیمدیدى. من آنجاق ایندی من اولموشدوم"^۱.

Melahet İbrahimova, Seriyve Ağayeva) Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları. Ankara: 1999. s.75.

^۱ Bahtiyar Vahabzade. Ömürden Sayfalar. İstanbul: Ötüken Yayınları. 2000. s. 263-265.

شاعیرین تورکیه یه بؤیوک سئوگیسینی دویان تورکیه لی ضیالیلار دا اونون صمیمیتینه و صنعتینه سس وئریرلر. تورک دونیاسی نین مکه سی ساندیغی ایستانبولو گؤرمک اوچون یولا چیخدیقدا هیجانلا سؤیله دیگی: " من ایندی سویومدان گلن آرزولاریمین و خیاللاریمین مملکتینه گئدیرم. اومیدیم، سجدگاهیم، زورلا الیمدن آلینمیش اؤزومون صاحیبی، ناموسوموزون و شرفیمیزین قورویوجوسو، گؤرن گؤزوم، ووران قولوم، دوشونن بئینیم، دستگیم، تاریخیم و بایراغیم..."^۱

^۱ Bahtiyar Vahabzade. Ömürden Sayfalar. İstanbul: Ötüken Yayınları. 2000. s.263-265.

سؤزلری نین تاثیرى ایله سحرلنن در. ائردال کارامان " تورک ادبیاتیندا بختیار وهاب زاده " باشلیقلى مقاله سینده حیرانلیقلا: "ایستانبولو نئچه آدام بو قدر گوجلو و صمیمی بیر دیلله تصویر ائده بیلیمیشدیر؟! " -دئییه سورور و شاعیری: " وهاب زاده ه اورگی، وطنی، تورک دونیاسی و تورکیه اوچون دؤیونن ۲۰ عصرین یئتیشدیردیگی نادیر موفتککیرلردن بیریدیر " ، کیمی دیرلندیریر^۲.

^۲ Dr. Erdal Karaman. Türk Edebiyatında Bahtiyar Vahabzade. I. Uluslararası Bahtiyar Vahabzade Sempozyumu Bildirileri. Qafqaz Üniversitesi. 13-15 Aralık 2012. s.192.

" شب هیجران " پوئماسی ایله آذربایجان کلاسیک ادبیاتینداکی مهم موضوعونو ۲۰ عصر ادبیاتینا گتیرن ب. وهاب زاده تورکیه ده ایلك دفعه فوضولی صنعتی نین آراشدیریلماسینا جاواب اولاراق یازدیغی و " وارلیق " ژورنالیندا (فئورال ۱۹۷۳، ۷۸۵ سایه) درج اولونان " یئل قیادان نه آپارار؟ " ادلی مقاله سی ایله تانینمیشدیر. شاعیر بو یازیسیندا کلاسیک ادبیاتیمیزا قارشی ائدیلن حاقسیر هوجوملارا اعتراض ائدیر؛ فوضولی، نسیمی کیمی کلاسیک شاعیرلریمیزین و کلاسیک ادبیاتیمیزین اصلا دیرینی ایتیرمیه جگینی سؤیله ییر "

ب. وهاب زاده نین آنا وطنی قدر سئودیکگی تورکیه و ایستانبول حاقیندا دوشونجه لری، ایلك سیاحتی ایله باغلی تصوراتلاری " ساده لیکده بؤیوکلوک " (۱۹۷۸) اثرینده " آختاران تاپار " باشلیقلی یازیسیندا یئر آلمیشدیر. بو دلیجه سینه سئودا فاروک آرسلائی دا سحرله میشدی و شاعیره هئیرانلیغینی موصاحیبه لریندن بیرینده بئله ایفاده ائتمیشدی: " تورکیه نین خوشبخت گونونده سئوینن، کدرلی گونلرینده تورکیه وطنداشی کیمی کدرلنن شاعیر گله جکده دونیادا تورکیه نین یئرینی فیراوان دؤولتler آراسیندا گؤرور، تورکیه نین دونیاداکی بؤیوک دؤولتlerدن بیرى اولماسینی آرزو ائدیردی. اونون " تک آرزوم ۲۰ ی عصرده تورکیه نین دنیا سوییه سینده تانینان، دونیانین ان گوجلو دؤولتی اولماسینی گؤرمکدیر " دئمه سی قارداش اؤلکهمیه اولان سئوگیسی نین درینلیغینی گؤسترن ان گؤزل ایفاده دیر. وفاتینا قدرکی دؤورده وهاب زاده نین ائوی تورکیه دن گلن چوخلو سایدا قوناقلارین قارشیلانیدیغی، موهاجیرلرین

چتینه دوشن کیمی پناه گتیردیکلری بیر مودریکین ائوی کیمی، قوناقلی-قارالی اولوردو. او، موهاجیرلرین مودریک بختیار وهاب زاده سیدی.^۱

<http://farukarslan.com/roportajlar>

دکتر. فاروک آرسلان اؤز مقاله سینده بختیار وهاب زاده نین اولدوقجا ماراقلی بیر خاطیره سینی یادا سالیر: "آلمانیدا ایدیم. اورادا احمد شمیدئ آدیندا موسلمانلیغی قبول ائتمیش آلمان بیر دوستوم وار ایدی. تورکجه نی چوخ گؤزل بیلیردی. اونا تورکیه دن ژورناللار گلیردی. او دؤورده "وارلیق" ژورنالیندا "اؤلو ادبیات" باشلیقلی "دیوان ادبیاتی" نی پیسله ین بیر مقاله اوخودوم. مقاله ده موعاصیر تورک گنجلیگینه فوضولی نین اؤیره دیلمه سی نین گرکسیز اولدوغو بیلدیریلیردی. همین ژورنال آدی چکیلن یازیا جاواب اولاراق "یئل قیادان نه آپارار" باشلیقلی بیر یازی گؤندریم. اورادا "من بو مقاله نی یازارکن قولاقلاریمایا بیر قهقهه سسی گلدی. باخدیم کی، بؤیوک بیر قایانین اوستونده فوضولی، باقی، نبی و یحیا کامال، اوتوروبلار و منه گولورلر. اونلارا: "نه اوچون گولورسونوز؟" دئییه سوروشدوم. اونلار دا: "بیزیم کیمی بؤیوک داهیلرین احمد ذکی اییوب اوغلوندان قورخوموز یوخدور. سنین کیمی بسیط شاعیرلرین ده مودافیعه سینیه احتیاجیمیز یوخدور!" جاوابی ایله باغلی دوشونجه لریمی دیله گتیرمیشدیم "یازمیشدیم. بیر چوخ یازیسی، آیری-آیری شعرلری "تورک ادبیاتی" ژورنالیندا چاپ اولونان و ادبی سیمالارین مازاق اویئکتینه چئوریلن موقته دیر شاعیرین مولاییم، تواضؤکار خاراكتئری ده بو خاطیره ایله اورتایا چیخیر. ائ.کارامان سونرالار شاعیردن دینله دیگی خاطیره لری توپلایاراق بختیار وهاب زاده نین تورکیه یه، ایستانبولا، تورک ضیالیلارینا و خالقینا اولان درین سئوگیسینی "بختیار وهاب زاده آنلاتیر" باشلیقلی یازیسیندا قلمه آلیر. محمت دورسون "میللی مدنیت" ژورنالیندا چاپ اولونان "پاییز دوشونجه

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار وهاب زاده

لری " نده " بؤیوک آرزولار " باشلیقلی یازیسیندا شاعیرین ۱۹۸۱-جی ایلده باکیدا نشر اولونان " پاییز دوشونجه لری " آدلی کیتابدان بحث ائدیر. او، مودریک شاعیرین " اؤزونو و ادبیاتین سیرلرینی آختاردیغی صنعت فعالیتی نین بیر نئچه نسلین یئتیشمه سینده اهمیتلی رولوندان بحث ائدیر " ^۱.

^۱ Erdal Karaman. Bahtiyar Vahabzâde ile Dil Kültür ve Tarih Üzerine Söyleşi. Jurnal Of Caucasian Studies, Number 1. Fall 2004. s. 11.

" تورکیه ده بختیار وهاب زاده نین اثرلریندن بحث ائدن دیگر بیر ضیالی دا یاوزز آکپیناردیر. او دا شاعیری، اثرلرینی تدقیق ائده رک تورکیه لی اوخوجولارا تانیدیر " ^۲.

²Dr.Erdal Karaman. Türk Edebiyatında Bahtiyar Vahabzâde. I. Uluslararası Bahtiyar Vahabzâde Sempozyumu Bildirileri. Qafqaz Üniversitesi. 13-15 Aralık. 2012. s.189.

شاعیرین شعرلرینی کیتاب شکلینده چاپ ائتدیرن دیرلی ادبیاتشوناس عالیم پروف.دکتر. ی.اکپینار ب. وهاب زاده نین تورکیه ده ایلک دفعه سعادت جیغاتای و احمد شمیدئ طرفیندن ۱۹۷۲-جی ایلدن اعتبارن تانیماغا باشلانیدیغینی و سعادت جیغاتایین " تورک لهجلی اؤرنکلی " (۲. ج. آنکارا، ۱۹۷۲) آدلی کیتابینا شاعیرین بعضی شعرلرینی داخل ائتدیغینی یازیر. " عئینی ایلده ایستانبولدا نشر ائدیلن " تورک ادبیاتی " درگیسی احمد شمیدئن آچیقلاما خاراكتئرلی بعضی قئیدلریله شاعیرین شعرلریندن نمونه لر وئرمه یه، بعضی یازیلاری نین چاپینی رئاللاشدیرماغا داوام ائدیر. بو تقدیماتدان سونرا، ب. وهاب زاده نین " بایراق "، " تورک قادینی "، " آذربایجان " کیمی ژورناللاردا دا شعرلی چاپ اولونور. احمد شمیدئ شاعیرین شعرلریندن سئچمه لر ائده رک اونلاری تورکیه تورکجه سینه اوغونلاشدیریر و " آچیلان صاباحلارلا سلام " آدلی کیتاب نشر ائتدیریر. چاپ تاریخی و یئری بللی اولمایان بو کیچیک کیتابین ۱۹۷۶-جی ایلده درج ائدیلمیش اولدوغونو تخمین ائدیریک " .

ی.آکپینار بختیار وهاب زاده نی ده محمدحسین شهریار کیمی تورک دونیاسی نین اورتاق شاعیری حساب ائدیر و بئله دیرلندیریر: " آذربایجان شاعیرلری نین بیر چوخو کیمی، ب.وهاب زاده ده شعرله دوشونجه (حیکمت) آشیلاماغا، قودرتلی سؤز سؤیله مه یه، نصیحتلر وئرمه یه، تلقینلر ائتمه یه، جمعیتین قوصورلارینی تنقید ائتمه یه و شعرله موباریزه آپارماغا مئیللیدیر. دؤوروموزون موسطویسیندن اونو نامیق کامالین تفککورونده و عظمتینده گؤره بیلرک. دوغو و حصاصلیق ایله برابر، دوشونجه، تحصیل و تلقین وهاب زاده شعرى نین آیریلماز ائلمئنتلریدیر. شعرینده تلقین ائتدیگی، تعریفله دیگی، بىندىگی و یا قىناىب تنقید ائتدیگی اونسورلر بو جور عومومىلشدیريله بیلر...^۱ "

^۱ www.kimdirhayatieserleri.com/bahtiyar-vahabzade

شاعیر حاقیندا اھمئت بیجان اثرجیلاسونون قییمتلی بیر آراشدیرماسی دا " میلی تحصیل و مدنیت " (مارت ۱۹۷۹، سایى: ۲) ژورنالیندا چاپ ائدیلمیشدیر. اثرجیلاسون صمیمیتله ایفاده ائدیر کی، وهاب زاده نین اثرلری تورک ادبیاتی اوچون یئنی بیر سسیدیر. بو اثرلرله آذربایجان تورکجه سی و شاعیرین آھنگدار شعرلری تورکیه یه آچیلیر، تورک اوخوجوسونا تقدیم ائدیلمیر. پونزیانین اسرارنگیز گؤزلیگی ایتیرمکدیکن وهاب زاده نین سیرر دولو، سحیرلی کلمه لری ایمدادیمیزا یئتیشیر. اثرجیلاسون تورک شعرى نین باغلاندىغى یئرین وهاب زاده نین دیلی ایله آچىلاجاغىنا اینانیر.

یاووز بولنت باکیلر ده ب.وهاب زاده شعرلرینه فرقلی کونتکستدن باخا بیلن ایستانبول و توران سئودالی بیر شاعیردیر. ی.ب.باکیلر وهاب زاده ه ایله باکیدا ایکی دفعه ۱۹۸۰ و ۱۹۸۲-جی ایللرده گؤروشور. بو گؤروشدن چوخ تاثیرلنن باکیلر اوستاد شاعیره اولان حؤرمه و حیرانلیغیندان اثرلرینده بؤیوک ممنوعنلوقلا بحث ائدیر. باکیلر ۱۹۹۰-جی ایللرده باکینی تئز-تئز زیارت

ئىزدردى. هر دفعه ده ب. وهاب زاده ايله گۇرۇش، دردلىش، TRT-ده يايملانان
اۇز پروگرامى - " سۇزون دوغروسو " اوچون موصاحىبه لر آلاردى. آذربايجانين
چتىن گونلرينده هميشه اونون يانيندا اولاردى. بو ديرلى ضيالى نين وهاب زاده
يه بسله ديگى سئوگى و حۇرمىتى حاقيندا سلجوق قاراقليجىن "توركچولويوموزو
و توركجه ميزين آلپ ارلريندن ى. ب. باكيلر هوجاما سئوگى و حۇرمته
" باشلىغى ايله چىخاردىغى " ياووز بولنت باكيلره ارمغان " (سيز ژورنالى
يايىنلارى: ۹، ايستانبول، " اوموت " نشرىياتى، ۲۰۰۶) آدلى كىتابينداكى
خاطيره لرينده آچىقلاير: " مؤحترم شاعىر دوستوم، سئوگىلى بۇيوك قارداشىم
بختيار وهاب زاده يه مين ايللىك بير اوركله... بولنت باكيلر . "

ى. ب. باكيلر شاعىر حاقيندا قلمه آلدىغى مقاله و تدقيقاتلاريندا اونو چوخ
يوكسك قىيمتلندىرير، تورك ادبياتى نين محمت آكيف ارسويو، يحيا كامال
باياتلىسى و نجيب فاضيل كيصاكورگى ايله برابر توتاراق شاعىر حاقيندا صميمى
دويغو و فيكىرلرينى بۇلوشور. بۇيوك تورك باكيلر يانيلمىردى، چونكى بختيار
موعلىمين تورك ادبياتى نين بو موقته دير شخصيتلرينه اينتهاسيز بير
سئوگىسى واردى. فاتح اوردونون فيلوسوف شاعىرى ياخيندان تانىدان
"موعلىميم بختيار وهاب زاده " آدلى مقاله سينده ده بحث ائتديگىميز
اينتهاسيز سئوگى نين شاهيدى اولوروق. ب. وهاب زاده تورك روحونون، تاريخى
نين و مدنيتى نين تجللىسى اولاراق گۇردويو و فخر ائتديگى م. ارسويو بئله
ديرلندىرير: " عاكيف بو تورپاقلارين ان وفالى اوۇلادلارينداندير. ان وفالى، ذاتن
ايضطىرابى دا بو وفاسيندان دوغوردو. من بير شاعىر اولاراق ماراقلانديم و بوتون
مهم اولكه لرین ميللى مارشلاريني اوخودوم. بونو بوتون وارليغىملا سؤيله بيرم
كى دونيا ميقياسيندا ايستىقلال مارشى ايله موقاييسه ائديله جك بير مارش

یوخدور. بو مثله نی آراشدیران روس شاعیرلری ده بونو اعتیراف ائدیرلر. اونلار بیر ده ایسپانلارین مارشلارینی چوخ سئویرلر. تورک میلّتینه ده آنجاق بئله بیر مارش یاراشیر. بوندان علاوه ، چاناققالا شهیدلرینه یازدیغی شعر ده واردیر کی، گؤزوم یاشارمادان بیر دفعه بئله اوخومادیم. من چاناققالا شهیدلرینه یازیلیمیش بو شعر ی اوخویوب گؤزو یاشارمایان، اورگی سورعتله وورمایان آدمی تورک سایمیرام. باخ، بو مقاله ده ده یازدیم...

ای شهید اوغلو، شهید ایستمه مندن مقبر؛
سنه آغوشونو آچمیش دورویور پئیگمبر...

عمومیتله، تورکیه ادبیاتیندا و ادبیاتشوناسلیغیندا ایستقلال شاعیری اولاراق بختیار وهاب زاده نین آدی محمت عاکیف ارسویلا قوشا چکیلیر و بؤیوک محبتله تدقیق اولونور. یازاری قارداش اؤلکه ده بونجا سئودیرن، هئچ شوبهه سیز کی، اونون استیقلال، باغیمسیزلیق اوغروندا آپاردیغی آردیجیل موجدایله، ساواشدیر... گئرچکدن ده محمت عاکیف ارسویا "استیقلال" شعرینی، بختیار وهاب زاده یه ایسه "استیقلال"، "شهیدلر" و "گولوستان" پوئمالارینی یازدیران محض همین دو یغولار اولموشدور...¹

¹ www.yagmurdergisi.com.

محمت آکیف بیر ایمان شاعیریدیر. بیر زامان بئهچئت کمال چاغلارین "ایسته بیرم" آدلی شعرینده "بیر ایمان ایسته بیرم اوغرونا باش قویاجاق" میصرعهلرینی اوخویاندا سانکی باشیمدان قاینار سولار تۆکولموشدو و "شعریم، ایمانیم منیم" آدلی شعریمی یازدیم. منجه، ایمانسیز شعر، شعر ساییلماز...

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

بیر شاعیری و اثرلرینی بوندان داها دولغون و گۆزل شکیلده، بوندان داها صمیمیلکله شرح ائتمک مومکوندورمو؟

اونون یحیا کامالی سئومک سببی ایسه چوخ تاثیرلیدیر: " من تقدیر ائتدیگیم یحیا کامالی " تورکجه آغزیمدا آنامین سودودور " سۆزونو ائشیتدیکن سونرا سئودیم و سئودیکجه ده روحومدا اوجالتدیم. بیر میلتي میلتي ائدن دیلدیر. دیلده او میلتن سئوینجی، کدری، فلسفه سی، نهایت بوتون کایناتین دوشونجه سی مؤوجوددور. میلتنسیر بیر دیل یاشایا بیلیر، لاتین دیلی کیمی، آما دیلسیز بیر میلتي یاشایا بیلمز. بونا گۆره ده موستملکه چی دؤولترلرین اساس مقصدلری موستملکه سی آلتیندا اولان میلتن دیلینی حدف آلماقدیر. دونیانین ان شرفسیر ایشی ده بودور..."

فاتیح اوردو بختیار و هاب زاده نین داخیلی عالمی ایله خاریجی گۆرونوشونون بیر-بیرینی تاماملادیغینی بئله ایفاده ائدیر: " اوزون بویلو ایدی؛ بیر آز دا ضعیف اولان بدنی اونو ائله گۆستریردی. یاخشی تراش اولونموش اوزونده کی درین چیزگیلرده، گرگین ازله لرینده و گۆزلری آلتینداکی حالقلاردان ایضطیرابینی گۆرمه مک مومکون دئییلدی. ساچلاری گور و پاریلتیلی شکیلده آغ ایدی. آلتی نین اوست حیصه سی داها اوزوندو و قاباریق شکیلده گئرییه دوغرو آیلیمیشدی. صؤحبت اسناسیندا بعضا آغ و اوزون ساچلاری آلتینا تۆکولوردو. تاریم چکیلیمیش قاشلاری آلتینداکی قیسیلیمیش قارا گۆزلری پریشان ایدی، آغلابیردی سانکی. بیزه باخارکن بئله چوخ اوزاقلارا دیکیلیمیش تصوراتی اویاندیریردی باخیشلاری. باخیشلاری نین دوندوغو واختلاردا، بو خطر عملی- باشلی درینلشیردی...^۱

¹<http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/>

سیف الدین آتایلی نشره حاضیرلادیغی " گولوستان " آدلی پوئمالاریندان عیبارت ب. وهاب زاده نی بئله وصف ائدیر: " قافقازین آزاد کولکلری یالامیش بختیارین اوزونو، روحونا هوپموش، روحوندا فیرتینا تانریلارینی دؤیوشه آلولاندیرمیشدی. بختیار آدلی آلنی آچیق، اوزو آغ بو گنج ان قدیم، ان شانلی تورک مدنیتی نین عوممانلاریندا اوزمه یه باشلامیشدی. تحصیل آلمیش، اؤزونو درک ائتمیش، اؤزونو تانیمیش، خالقینا اولان بورجونو آنلایاراق و اللهین اونا وئردیگی گوره وین آردینجا گئتمیشدی. ضعیف، جیلیز بدنینه قاف داغی قدر سیرلی، خزر کیمی مودریک بیر اورک داشیدییی اوچون الینه دمیر اساسینی آلمیش؛ آیاغینا دمیر چاریغینی گئیرک میلتنی نین غصب ائدیلمیش حاقلی نین آختاریش یوللارینی آختارماغا باشلامیشدیر. اوخوموش-اؤیرنمیش، طلبه لر یئتیشدیرمیش، علمی مقاله لر قلمه آلمیشدی. لاکین گئجه لرین قارانیلق قوینوندا روحو ایلهم پریمی ایله قایناییب-قاریشمیش و خالقن نین دردلرینی شعرلرینه عکس ائتدیرمه یه باشلامیشدی. سیموولیزمین بوتون اینجه لیکلرینی درک ائدن بو موبارک تورک شاعیری، حاقلی تاپدالاناراق غصب ائدیلم، ازیلم، خور گؤرولن، اؤز آنا یوردوندا ایکینجی درجه لی وطنداشا چئوریلن خالقن نین دردلرینی اؤزونه سئوگیلی سانمیش؛ اونونلا یوخویا گئتمیش، اونونلا اویانمیشدیر. نتیجه ده بختیار وهاب زاده ه اولموشدور " ^۱.

^۱ Bahtiyar Vahabzade. Gülüstan. Poemalar. (Hazırlayan: Seyfettin Altaylı) Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara: 1998. s.XXIII.

۱۹۹۳-جی ایلهده اوستاد شاعیرین اثرلریندن سئچمه لر، عئینی زاماندا "وطنداش " ، " پاییز دوشونجه لری " ، " نه اوندانسان، نه بوندان " ، "ایستانبول " کیمی شعرلری نین توپلاندییی " پاییز دوشونجه لری " آدلی کیتابی مدنیت ناظرلیگی نین نشرلری سیراسیندا او واخت مدنیت ناظری وظیفه

سینده چالیشان فیکری ساغلار^۱ تقدیماتی ایله چاپ اولونموشدور. ب. وهاب زاده ه نین موختلیف دؤورلرده قلمه آلدیغی شعرلردن عبارت "گون وار مین آیا دیر" آدلی دیگر کیتابی دا فاتح باغجی اوغلونون شاعیرین حیاتی و اثرلری حاقیندا مقدیمه سی ایله بیرلیکده ۱۹۹۳-جی ایلده "نیل" یایینلاری طرفیندن ایزمیرده چاپ اولونموشدور. هم "گون وار مین آیا دیر" - دکی، هم ده تورک ادبیاتی وقفی نین نشرلریندن اولان، ۱۹۹۵-جی ایلده ایستانبولدا نشر ائدیلن "قوروب دوشونجه لری" کیتابینداکی شعرلری تورکیه تورکجه سینه فلسفه دوکتورو بشارت اسماعیل اویغونلاشدیرمیشدیر.^۱

^۱ Bahtiyar Vahabzade. Vatan Millet Anadili. (Türkiye Türkçesine Aktaranlar: Fatih Ordu, Melahet İbrahimova, Seriyе Ağayeva) Ankara: 1999. 327 say. s.2.

"بختیار وهاب زاده وطن، میت، آنادیلی" آدلی کیتابیندا تورکیه اوخوجوسونا فرقلی بیر طرزده تقدیم ائدیلمیشدیر. "تورکیه تورکجه سینه فاتیه اوردو، ملاحت ایبراهیمووا، سرییه آغائیوا طرفیندن اویغونلاشدیریلان اثر، ۱۹۹۹-جی ایلده آنکارادا چاپ ائدیلمیشدیر. کیتابدا شاعیرین ترجمه یی-حالی، بعضی موصاحیه لری و واجب مسله لری احتیوا ائدن، گونوموز باخیمیندان آکتوال اولان مقاله لر یئر آلمیشدیر. بو مقاله لری اوخویارکن صادیق تورالین ایفاده ائتدیگی "بؤیوک بیر شاعیرین سیاسی و ایدئولوژی مثله لرده تفررواتلی یازیلاری نین نشر اولونماسی لازیمدیرمی؟ تاریخین شاهیدی اولماق، اورتاق یادداشلاردا یاشاماق هر اینسانا نصیب اولماز. عئینی موضوعولاردا سیاستچیلرین سؤیله دیگی جومله لردن داها چوخ، بیر روح اینسانی نین تاریخه یازیلان قئیدلری اولان بو متنلر بیزی ماراقلاندیریر. بو باخیمدان، آذربایجانداکی اللی ایللیک شعرین، رومانین و درام اثرلری نین موعینلشمه سی یالنیز بو متنلرله مومکوندور" - ، - باخیشی نین نه قدر دوغرو اولدوغونو بیر داها آنلاییریق.

شاعیرین حیاتی، یئتیشدیگی موحیط حاقیندا قیسا معلوماتدان سونرا شعرلریندن نومونه لر وئردیگی " تورک دونیاسی نین سسی: بختیار وهاب زاده "کیتابیندا ائردال قارامانین فیکیرلری ده بیر نؤو صادیق تورالین سؤیله دیکلرینی تصدیقله ییر: " تورکیه ده وهاب زاده بیر چوخ تورک ضیالیسی طرفیندن یالنیز شاعیر کیمی تانییر. شاعیرین پیئسلیریندن، حکایه و پولیسیستیک مقاله لریندن بیر چوخ تورک ضیالیسی نین خبری یوخدور. بونا گؤره ده شاعیری تورک ضیالیلاری هر یئونون تانیمامیشدیر. حالوکی وهاب زاده ، شاعیرلیکله برابر، جمعیتده کی عئیجریلیکلردن بخت ائدن و گۆردویو قوصورلاری قلمی ایله دوزلتمه یه چالیشان بیر کؤشه یازاری، تاریخی و میلی دیرلرین ایشیغیندا گنجلییه مئساژلار وئرن پیئسلیرین و حکایه لرین مؤلیفیدیر. قارامان شاعیرین بو خصوصیتلریندن سؤز آچدیگی اثرده، بخت اولونان بوتون ژانر و شکیللردن نومونه وئره رک شاعیری بوتون یؤنلریله تورک اوخوجوسونا تانیتماغی قارشیسینا مقصد قویموشدور^۱ .

^۱Erdal Karaman. Türk Dünyasının Sesi: Bahtiyar Vahabzade. Bakü: 2009.

دکتر.بایرام گوندوغدو دا مثله یه بو باخیمدان یاناشاراق شاعیرین پولیسیستیک فالیتینی احاطه لی آراشدیرمیش، دوکتورلوق دیسسئرتاسیاسی حاضیرلاییب، تقدیم ائتمیشدیر. ادبیاتشوناس محمت قاپلان دا " تورک ادبیاتی " ژورنالی نین ۱۲۳-جو ساییندا چاپ اولونان " بریلیانت کیمی بیر شاعیر " آدلی مقاله سینده ب.وهاب زاده نین " موغام " پوئماسینداکی سوژئت خصوصیتلرینی آراشدیراراق شاعیری بعضی تورکیه لی شاعیرلره موقاییسه ائتمیش و شاعیرین تسوووف ادبیاتیندان بهره لندیگی اوبرازلاری آچیقلامیشدیر.

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

آماسیا اونیوئرسیتتی نین موعیلی یرد. دوچ. دکتر. حسنییه زال مایاداغلی ایسه آراشدیرماسیندا ب. وهاب زاده نین ایستر شعر، ایسترسه ده نثر اثرلرینده بجث اولونان تورکلوگون اورتاق ادبی شخصیتلری ایله اؤزو آراسیندا نجه بیر باغ قوردوغونو قییمتلندیره رک شاعیرین روح و فیکیر آداملاری ایله بیرلیکده صنعتن گؤزلنتیلری حاقیندا آراشدیرمالار آپارمیشدیر. او، ب. وهاب زاده نین صنعت دوشونجه سی ایله عئینیلشن ادبیات آداملاریندان، بیندیکلریندن، نمونه گؤتوردوکلریندن، سئودیکلریندن بجث اندرکن شاعیرین شعرلرینده و نثر اثرلرینده تورکلوگون اورتاق ادبی شخصیتلری ایله علاقه دار موختلیف دیرلندیرمه لری اوزرینده دایانیر^۱.

^۱Türk Edebiyatı Dergisi, Kasım, 2000.

اثرال قارامان، بایرام گوندوغدو و سرییه گوندوغدو طرفیندن ترتیب ائدیله رک ۲۰۰۲-جی ایله چاپ اولونان " سوال ایشاره سی " ادلی کیتابدا ایسه شاعیرین اؤزونون سئچدیگی اثرلر داها چوخ تورک اوخوجوسونا خطاب ائدیلن " یونیس امره یه " ، " تنها مزار " ، " زلزله " ، " میلته خیدمت " و س. باشلیقلى شعرلر یئر آلمیشدیر.

" بختیار وهاب زاده نین " غروب دوشونجه لری " اثرینده کلاسیک تورک شعرى عنصرلری و قزل شکلینده یازیلیمیش شعرلری " نى کلاسیک اونسورلر باخیمیندان آراشدیران ائردئم ساریکایا گؤره " وهاب زاده کلاسیک تورک شعرینی، خصوصیه بو عنعنه نین آذربایجانین یئتیشدیردیگی ایکى بؤیوک اوستادی اولان فوضولی و نسیمینی اؤزونه ادبی قایناق حساب ائدن بیر شاعیردیر " ^۲.

^۱Erdem Sarıkaya, Bahtiyar Vahabzâde'nin Gurub Düşünceleri Eserinde Klâsik Türk Şiiri Unsurları ve Gazel Şeklinde Yazılmış Şiirler. III. Genç Türkologlar Sempozyumu Bildiri Metinleri. Bişkek: 19-20 Mayıs 2009.

^۲Türk Edebiyatı Dergisi, Kasım, 2000

ا.قارامانین " بختیار وهاب زاده ایله بیر گؤروشمه " ، " ب.وهاب زاده نین آنا دیلی اوغروندا وئردیغی موجدائله ^۱ " . Türk Edebiyatı Dergisi, Kasım, 2000. " بختیار وهاب زاده ایله دیل، کولتور و تاریخ اوزئرینه بیر سؤیلهشی " ، " تورک دونیاسی نین سسی: بختیار وهاب زاده " ^۲ ،

Journal of Qafqaz University. Fall 2001. Number 8. s. 1-8 14.

" بختیار وهاب زاده نین تورکیه سئوداسی " آدلی آراشتیرمالاری، نازلی رعنا گور ائلین " دیل سئودالیسی بختیار " ، دکتر.بایرام و دکتر.سرییه گوندوغدولارین " ب.وهاب زاده نین شعر صنعتی " ، پروف.دکتر. شریف آکتاشین " ب. وهاب زاده نین شعر اوزیرینه " ، دکتر.سرانور قاراچنگه لین "بختیار وهاب زاده ده سورو ایشارترلری " آدلی مقاله لری اوستاد شاعیرین چوخشاخه لی زنگین ادبی فعالیتی حاقیندادیر^۳. بختیار وهاب زاده نین اثرلری دیگر بیر چوخ تورکیه لی تدقیقاتچیلار طرفیندن ده آراشدیریلیمیش، کیتابلاری نین بیر قیسمی تورکیه تورکجه سی، بیر قیسمی ده آذربایجان تورکجه سی ایله تورکیه ده چاپ اولونموشدور^۴. بو کیتابلار آردیجیلیقلا بئله سیرالاماق اولار: شعرلر و پوئملار. ایستانبول: اؤتوکن یاینلاری. ۱۹۷۹؛ تاوشانا کاج، تازی توت. (پوبلیسیستیک ماکاله لئر، اوغولایان: ی.اصلان)^۵ آنکارا: یئنی دوشونجه یاینلاری. ۱۹۹۰؛ قاراباغ مئلودیالاری: شعرلئر، درام و پوبلیسیستیکا. (اوغولایان: ع.شمیده) ایستانبول: تورک دونیاسی آراشتیرمالاری واکفی. ۱۹۹۱؛ اورئکدئیر سؤزون کؤکو (آذربایجان تورکجه سیله).^۶

²Journal of Caucasian Studies, Sayı 1, Yıl 2004.

³Qafqaz Üniversitesi Qafqaz Araştırmaları Merkezi. Bakü-2009.

⁴<http://www.yagmurdergisi.com.tr/archives/konu/bahtiyar-vahabzadenin-turkiye-sevdasi>

5Kümbet Altında Dergisi. Nisan-Mayıs-Haziran 2009. I Uluslararası Bahtiyar Vahabzâde Sempozyumu Materialları. s.129.

6Halistin Kul. "Örümçək ağ bağladı" şiirinin tehlihi", "Ortadoğu" qəzeti, 1992.

آنکارا: دیانت واکفی یایینلاری. ۱۹۹۱؛ هارا گئدیر بو دنیا. (اویغولایان: ی.ب.باکیلئر)، آنکارا: کولتور باکانلیغی یایینلاری. ۱۹۹۱؛ شئهیتلر (پوئما)، ایستانبول: جونگ یایین ائوی.

۱۹۹۱؛ گون وار بین آيا بدل (اویغولایان: ب. اسماعیل). ازمیر. ۱۹۹۳؛ تکرار باسکیسی ایستانبول: ۲۰۰۶؛ سونباهار دوشونجلئر. (اویغولایان: بشارئت اسماعیل). آنکارا: کولتور باکانلیغی یایینلاری. ۱۹۹۳؛ اوطان، میللت، آنا دیلی، آنکارا: ۱۹۹۹؛ گولوستان (پوئما. حاضیرلایان: سیف الدین آلتایلی)، آنکارا: آتاتورک کولتور مرکزی باشکانلیغی یایینلاری. ۱۹۹۷؛ عؤموردئن صایفالار. ایستانبول: اؤتوکن. ۲۰۰۰؛ سورو ایشارتی. ایستانبول: ۲۰۰۲.

سامسون شهر ۱۹ ماییس اونیورسیتئسیندن پروف.دکتر. حالستین کوکول ب.وهاب زاده نی تورکیه ده یایینلانان بوتون کیتابلارینی اوبژئکتیو باخیشلا سئودگی شعرلرینی تحلیل ائدیر، مقاله لر یازیر. شاعیرین " گون وار مین آيا دیر " کیتابیندا (ازمیر، ۱۹۹۲) چاپ اولونموش " اؤرومچک آغ باغلادی " ("هؤرومچک تور باغلادی ") شعرینی تحلیل ائدن حالستین کوکول یازیر کی، " هؤرومچک تور باغلادی " اینسانی هدف آلان و بوتون یؤنلری ایله بیر جمعیتی محو ائتمک ایسته ین دیکتاتورلوق رژیمینه قارشى اعتراض و عوصیاندير. بو شعرده ب.وهاب زاده ه آذربایجانین ۷۰ ایلیک اسارتیندن بچت ائدیر. اولدن آخیرا کیمی میلی مدنیت دیرلریمیزدیر. او، بو شعرینده قطعیین ماددی مسله لره توخونمور. چونکی بیر میلیت محکوم بیر وضعیت گتیرمک اوچون ماددی دئییل، معنوی دیرلرینی محو ائتمک و اوزاقلاشدیرماق لازیمدیر. ۷۰ ایلیک پانوراما بودور " .

پروفیسور معاریفہ حاجیئووا حالیستین کوکولون بو شعری چوخ سئودیگینی و اوزرینده دفعه لرله تحلیللر آپاردیغینی وورغولاییر، تانینمیش عالیمین دیرلی فیکیرلرینه ایستیناد ائدیر: " دقت یئتیریلسه، محمت عاکیف، یحیا کامال و نجیب فاضیلین اورتاق دوشونجه لری نین تملینده ایسلامیت، میللی تاریخ و دیل ان اهمیتلی اورتاق نقطه نی تشکیل ائدیر... ب. وهاب زاده ۱۹۶۸-جی ایلده یازدیغی " هؤرومچک تور باغلادی " شعرینده بو اوچ عنصرورون اوزرینده دایانیر. بونلاردان محروم بیر میلتن یادداشی یوخدور.^۱

^۱ "Erciyes", 2010, mart, say. 1. M. Hacıyeva. Edebi kaynaklar. Bakü, Elm ve tahsil, 2014, 242 say; s. 15.

قافقاز اونیوئرسیتتی، آذربایجان تحصیل ناظرلیگی و تورکیه باش ناظرلیگی تورک امکداشلیق و کووردیناسیا آگنتلیگی ایله (تیکا) بیرگه تشکیل ائدیلمیش " بین الخالق بختیار وهاب زاده ه سیمپوزیومو (۱۳-۱۵ دئکابر ۲۰۱۲) " هم آذربایجان، هم ده تورکیه ادبیاتیندا اوستاد شاعیرین صنعتی نین آراشدیریلماسی باخیمیندان علمی-ادبی حادیثه دیر. سیمپوزیومدا تقدیم ائدیلمن معروضه لرده هر ایکی اؤلکه نین علم آداملاری شاعیرین حیات و یارادیجیلیغی نین موختلیف یؤنلرینی تدقیقاتا جلب ائده رک ب. وهاب زاده نی تورک دونیاسی نین ان دیرلی شاعیرلریندن بیر کی قییمتلندیرمیشلر. قارداش اؤلکه نین آراشدیریجیلاری - پروف. در. نوروللا چتین " بختیار وهاب زاده ه نین میللی موباریزه آنلایشی " ، دوچ. دکتر. ظفر گوله نین " بختیار وهاب زاده ه نین وطن سئوگیسی و تورکیه " ، دکتر. اردال کارامانین " بختیار وهاب زاده ه نین تورکیه سئوداسی " و " تورک دونیاسی نین سسی بختیار وهاب زاده " ، ائیوپ زنگین و فتحی گدیکیلی نین " بختیار وهاب زاده نین دؤولت و ایدارجیلیک آنلایشی " ،

دوچ.دکتر.حسنیه زال مایاداغلی نین " بختیار وهاب زاده نین حیاتی و اثرلری " ادلی مقاله لری شاعیرین حیاتی و صنعتی حاقیندا اهمیتلی تسبیتلرله زنگیندیر. فیرات کیزیلتوغون " بختیار وهاب زاده. موغام " ، علی شیر ی نین " مؤولانا جلال الدین رومی و بختیار وهاب زاده نین اؤلوم کونسئیتی " ، کامال اثراولون " بختیار وهاب زاده نین شعرلرینده حیات فلسفه سی " ، عایشه ییلماز بالکانین " بختیار وهاب زاده نین شعرلرینده سئوگیلییه سیتم " ، اثرگون کوجانین " بختیار وهاب زاده ه نین اثرلرینی شکیللندیرن موضوعولار حاقیندا " ، آیشن کوجانین " لئکسیک عنصورلرله یارادیلان دویغو دیری " ، ریدوان اؤزتورکون " بختیار وهاب زاده نین بیر شعریندن حرکتله شعرده دیل ایستیفاده سینده دایر دوشونجه نین دیلچیلیک باخیمیندان آراشدیریلماسی " ، حسن باغجی نین " بختیار وهاب زاده ه نین آنا دیلی آنلایشی " ، حسین تونجرین، " بختیار وهاب زاده نین شعرلرینده موضوعو، دیل و اینجه صنعت " باشلیقلی مقاله لرینده ایسه شاعیرین اثرلری نین دیل خصوصیتلرینه و فلسفی ایستیقامتینه دیقت یئتیریلیر. پروف.دکتر. ی.آکپینار تورکیه ده اوستاد شاعیر حاککیندا یایملاتان بعضی علمی آراشدیرمالار سیراسیندا نجاتی دمیرین " بختیار وهاب زاده (جومهوریت اونیوئرسیتئسی، سوسیال بیلیملر ائنستیتوسو، سیواس، ۱۹۹۲. یوکسئک لیسانس تئزی) " ، معاریفه حاجییئوانین " ۲۰ عصر آذربایجان ادبیاتی، (سامسون، ۱۹۹۴. ب. وهاب زاده ، ص. ۱۸۵-۱۹۴) " ، سئودا قوردواغلونون " بختیار وهاب زاده و سئچیلیمیش شعرلری نین دیل اینجئلئمئسی، (ادیرنه، ۱۹۹۴، ۳۳۸ ص. یوکسئک لیسانس تئزی، یؤنئتن: پروف.دکتر. هیدایت کمال بایاتلی) " حسنیه زال مایاداغلی نین " بختیار وهاب زاده : حیاتی و اثرلری، (آنکارا تورکیه یاووز آکپینار تورک دونیاسی دیل و

ادبیات دئرگیسی ۳۱. سایى ۲۱، دیانئت واکفی، ۱۹۹۸. سامسون، ۱۹۹۶، ۴۵۸ ص. دوکتورا تئزى، یؤنئتئن: پروف.دکتر. جلال تاراکچی) " ، ائردال کارامانین تورک دونیاسى نین سئسى: باحتیار وهاب زاده (باکو، قافکاز آراشتیرمالاری انستیتوسو، ۲۰۰۹، ۲۷۰ ص.) " کیمی اثرلرین آدینی چکیر و موناسییتینی بیلدیریر.

بو آراشدیرمالاردا ب.وهاب زاده نین شعرلرینده داغلارین، " تورپاغین قودرتی" اولدوغوندان بجث ائدیله رک " وطنین باغیریندا اوجالان و هر بیرى بیر عصرین تاریخینه " چئوریلن معنوی داغلاریمیزدان دا سؤز آچیلیر. اصلینده بیزلرین ده درس آلمایمیز گرکن بو معنوی داغلاریمیز، معنوی زیروه لریمیز خاقانی، نیظامی، فوضولی، نسیمی، خطای، صابر، جاوید، ب.وهاب زاده ، جاوانشیر، بابک، کوراوغلو کیمی اؤیونوله سی، گنجلییه اؤرنک اولاسی شخصیتلردیر. تورک دونیاسی نین داخیلینده کی تاریخی و سیاسی شرطلرین ادبیاتا، شاعیر و یازیچیلار یوکلّه دیگی مسؤلیتین آغیرلیغینی شعورلو شکیلده آنلایان مودریکلردی. فیلسوف شاعیر بختیار وهاب زاده اوچون بو معنوی داغلارین ان مؤحتشمی ایسه سئو رک شعرلرینده وصف ائتدیگی تورکیه رئیسپوبلیکاسی نین قوروجوسو مصطفی کامال پاشا آتاتورکدور:

آتاتورکون آتاسی!

عادی جفاکش بابا،

او کیچیک کولفتی نین جؤورونو چکمیش آتا،

بیر بؤیوک میلته آتا اکمیش آتا!

آتاتورکون آناسی!

ساده بیر اینسان، بیر آتا.

زمان کئچدیکجه نيه سجده قيلير هر کس اونا؟

بیر بؤيوک ميلته بیر گون آتا دوغموش او آنا.

آتاتورکون سینه سی، یوردون آلینماز قالاسی!

آتاتورک ميلتی نین هم آتاسی، هم بالاسی! ^۱

^۱Bahtiyar Vahabzade. Soru İşareti. İstanbul: 2002. s.87

ب. وهاب زاده نین تورکیه، ایستانبول سئوداسینی بلیرله ین بیرى ده تورکیه ده

۱۷ آوقوست ۱۹۹۹-جی ایلده باش وئرن زلزله وحشتیندن سونرا قلمه آلدیغی

" زلزله " شعریدیر. شعرین هر سطرینده شاعیرین دهشتلی زلزله دن حس

ائتدیگی اورک آغریسینی و قارداش اولکه یه سئوگیسینی حس ائتمک

مومکوندور:

ائشیدینجه آتا یورددا زلزله نی،

آخدی یاشیم، دؤندو باشیم، تورکیه!

هر دردیمین، هر غمیمین اورتاغی،

جان قارداشیم، جان قارداشیم تورکیه!

وارمی قضا، وارمی بلا بو قدر؟

سنینله یز بیز کی عؤمور بویونجا،

فاجیعه نی بیز اوزاقدان دویونجا،

گؤزلرلیمدن آخدی یاشیم، تورکیه.

اؤز حؤکمو وار هر زامانین، هر آنین،

یامان گونده یانیندا ییز بیز سنین ...

آنا یورددا وطنیمسن، وطنیم،

وطنیمده وطنداشیم تورکیه.

تاریخ بویو بو عهدیمیز سارسیلماز،
تورک میلیتی خوار اولمامیش، خوار اولماز.
هر بلادان تورکون بئلی قیریلماز.
سن منیم جان سیرداشیم، تورکیه^۱ ...

¹Yenə orada, s.87.

شاعیرین قارداشلیق دوغوسو تورکیه ده ده قارشیلیقسیز قالمیر، اولکه نین عالیم و ادبیاتشوناسلاری موختلیف موضوعولاری احاطه ائدن یوزلرله علمی، آکادئمیک سوییه ده قلمه آدیقلاری تدقیقات ایشلری ایله اونون ببلیوقرافیا سینی داها دا زنگینلشدیریرلر. بعضی تشکیلات و قوروملارا ایسه خاطیره سینی ابدیلشدیرمک مقصدیله ب. وهاب زاده نین آدینی وئریرلر. حال- حاضرده تورکیه نین آدانا شهرینده اولان سوسیال علملر لیسئی ده شاعیرین آدینی داشیییر. بشیکتاش لیمانی پالمالی قروپ اوچون اینشا ائتدیگی ۱۰ گمیدن عیبارت رست ۲۲ م لایحه سی نین ۶ گمیسینه بختیار وهاب زاده نین آدینی وئریر و طنطنه لی مراسیمین آردیندان گمینی قروپا تسلیم ائدیر.

۲۰ عصر آذربایجان ادبیاتی نین کوریفئیلریندن اولان حسین جاویدین آنادان اولماسی نین ۱۳۰ ایللیگی نین قئید اولوندوغو دؤنمده (۲۲ اییون ۲۰۱۲-جی ایل) تورکیه رئسپوبلیکاسی نین باکیداکی سفیرلیگی نین مدنیت و تانیتما موشاویری سید احمد آرسلان بی AMEA-نین نزدینده حسین جاویدین ائو موزه یینی زیارتی ائناسیندا " تورکیه رئسپوبلیکاسی نین یال اووا شهرینده بو ایل تورک دونیاسی یازارلاری نین موزه نین یارادیلاجاغینی و بو موزه ده آذربایجاندا حسین جاوید، احمد جاواد، بختیار وهاب زاده ه و محمد حسین شهریار گوشه لری نین یارادیلاجاغینی " قید ائدیر.

توركيه جومهوريتى نين پرئزيدئنتى رجب طيب اردوغان قارص شهرينده حيدر عليويون آدينى داشيان صنايع ليسئىي نين آچيليش مراسييمينده كى چيخيشى زامانى (۱۷ مارت ۲۰۱۵-جى ايل) ب.وهاب زاده نين آذربايجان و توركيه توركلرى آراسينداكى معنوى ياخينلىق، كۆك و روح بيرليگىنى ان گؤزل شكيلده ايفاده ائدن " آذربايجان-توركيه " شعرىنى سؤيله يير. بو بنزرسيز شعرى چوخ سئون ر.ط.اردوغان مراسيمده آذربايجان-توركيه علاقه لرلندن، نووروز بايرامىنين خصوصيتلرلرندن دانىشاراق چوخ حساس بير موضوعيا دا توخونور: " آنادولوداكي وطنداشلار قاراباغدا ظولمه معروض قالان آذربايجانلى قارداشلارى نين آغريسىنى اوركلرينده حس ائدير. بيزيم اوچون ازمير، آنكارا، آنتاليا، ترابزون نديرسه باكى، طيفليس، باتوم دا اودور ". آذربايجان پارلامئنتينده مىللى مجلس عوضلرى ايله گؤروشو زامانى (۱۳ مائى ۲۰۰۹-جى ايل) توركيه نين باش ناظرى رجب طيب اردوغان تورك و آذربايجان خالقلىرى آراسينداكى قارداشلىغى، دوستلوغو حقيقى قارداشلىق كيمي يوكسك قىيمتلنديرررر ايكى دؤولت بير ميلت اولاراق ياشايان قارداش خالقلىرىن آراسينداكى بيرليك، همرايلىك روحونون ياخشى گونده اولدوغو كيمي، دار گونده ده - هم صولح شرايطينده، هم ده دؤيوش جبهه سينده برابرليگىنى ايفاده ائدير: " خالقلىرىمىز بيرليكه سئوينمىش، بيرليكه كدرلنمىش و لازيم گه لرسه بيرليكه دؤيوشموشلر. آذربايجانين ايستىقلالى، حريتى، رفاهى و راحتلىغى بيزيم ده ايستىقلاليمىز، حريتمىز، رفاهيمىزدير و اؤز رفاهيمىز قدر اهميتلىدير! بيزيم آرمىزدا سارسيلمىز باغلار واردير. بيزيم دىلیمىز، اينانجلىرىمىز، عادت-عننه لرىمىز، مدنيتىمىز عئنيدير. بيز تاريخ بويو عئىنى ناغىللارنى دىنله دىك، عئىنى باياتىلارلا بؤيودوك، عئىنى موسيقى و عئىنى

ریتملرله دوغولاندیق، عئینی اویونلاری اویناییب آیلندیک. رئیسپولیکامیزین قوروجوسو مصطفی کمال آتاتورکون ۱۹۲۰-جی ایلده آذربایجانین بولشئویکلرین الینه کئچدیگی زامان سؤیله دیگی کیمی، " آذربایجانین قه می بیزیم غمیمیز، خوشبختلیگی بیزیم خوشبختلیگیمیزدیر! " شرقین ایلک دئموکراتیک جومهوریتی - آذربایجان دئموکراتیک رئیسپولیکاسی نین قوروجوسو محمد امین رسولزاده نین مزاری آنکاراداکی اسری مزارلیغیندادیر .
 بوندان سونرا باش ناظر ابدی قارداشلیق حسلرینی، درین سئوگی دوغولارینی پوئزباسیندا پارلاق شکیلده یانسیدان تورکیه نین و آذربایجانین ایکی فیلسوف شاعیری بختیار وهاب زاده نین و یاووز بولنت باکیلرین شعرلرینی ایفا ائتمیشدیر. " آذربایجان-تورکیه " و " آذربایجان اورگیمده بیر شاه داماردیر " شعرلری میلی مجلس عوضولری طرفیندن آلقیشلارلا قارشیلانیر:

دینیمیز بیر، دلیمیمز بیر،
 آیمیز بیر، ایلیمیمز بیر.
 عشقیمیز بیر، یولوموز بیر،
 آذربایجان - تورکیه!
 بیر میلتيک، ایکی دؤولت،
 عینی آرزو، عینی نیت!
 هر ایکسی جومهوریت
 آذربایجان-تورکیه!

تورانین ابدی یاشار شاعیری بختیار و هاب زاده

" کئچن زامانلارین، تۆکولن قانلارین، قیلینج-قالخانلارین و آغزی کۆپوکلنن یاللی آتلارین اوستونه بیر آندیم وار: آذربایجان اورگیمده بیر شاه داماردیر! " - یازان ی.ب.باکیلرین عینی آدلی شعرى ده رجب طیب اردوغانین دیلینده دویغولاری نین ترجمانینا چئوریلیر:

من یاقوب کیمیم اوزون ایللردیر،
اوندا یوسیغیمین قوخوسو واردیر.
و حسرتی کۆنلومده بؤیوک تورکۆستان قدردیر.
آیتدیر کیتابیمدا، بایراغیمدا کۆلکدیر
آذربایجان اورگیمده بیر شاه داماردیر.

ایندی آذربایجاندا باهار مؤوصومو
آما تورکۆلری یئنه، بشدان-باشا افکار ...
خایللاریمایاغان قاردیر.
بوینو بوکوک بیر دیاردیر!.. یاردیر!..
آذربایجان اورگیمده بیر شاه داماردیر.

اورتاق مدنییتین، اورتاق دیل و دینی اینانجین وارلیغی قارداش اۆلکه لریمیز آراسیندا سیاسی علاقه لرین تاریخی-مدنی کۆکلر اوزرینده اینکیشافی نین تملیدیر. تورکیه آذربایجان رئیسپولیکاسی نین ایستیقلالینی تانیان ایلک دؤولتدیر. بختیار و هاب زاده تورکیه ده موعلیجه اولوندوغو زامان بوتون وارلیغی ایله سئودیگی اۆلکه نین اونا چوخ دوغما اولان اینسانلاریندان، شعرى نین،

صنعتی نین پرستیشکارلاریندان سونسوز دیقت و سئوگی گۆردو. دوچ.دکتر. ظفر گؤلن " باش ناظر اردوغان اولماقلا بوتون دؤولت خادیملری نین و وطنداشلارین زیارتلری نین، خالقین شاعیره گؤستردیگی دیقت و سئوگی نین چوخ دیرلی "اولدوغونو قئید ائدیر. البته، زیارت زامانی سولئیمان دمیرلین " سیز یالنیز آذربایجانین شاعیری دئیلسینیز! سیز تورک دونیاسی نین یاشایان ان بؤیوک شاعیریسیز! " و نجم الدین ارباکانین " سیز یالنیز آذربایجانین و تورک دونیاسی نین دئییل، بوتون ایسلام دونیاسی نین ان بؤیوک شاعیریسینیز¹

¹I. Uluslararası Bahtiyar Vahabzâde Sempozyumu Materyalleri. Bakü: 2012. s.189.

" سؤیله مه سی دئییلنلرین تصدیقی، اوستاد شاعیرین تورکیه ده نه درجه ده تانییب سئویدیلدیگی نین گؤستریجیسیدیر.

تورکیه رادیو-تلئویزیا قورومو (TRT) باکی نواینده لیگی طرفیندن تورک دونیاسی نین بؤیوک فیکیر آدامی کیمی قبول اولونوب سئویلن بختیار وهاب زاده ه نین حیاتی، اثرلری و علمی فعالیتینه حصر ائدیلمیش " تورک دونیاسی نین بختیار وهاب زاده ه سی " آدلی ۳ حیصه لیک سندلی فیلم (۰۷ مارت ۲۰۰۹-جی ایل) حاضیرلانیب. وفاتیندان سونرا چکیلن و TRT-اینت (تکرار)، TRT-تورک کاناللاریندا نومایش اولونان فیلمده شاعیرین زامان-زامان ترت-یه وئردیگی موصاحیبه لردن ایستیفاده ائدیلب. فیلمین رئژیسسورو رشید دمیرتاشین سؤزلرینه گؤره، ترت اوزون زاماندا بری شاعیرله علاقه دار پروقرام حاضیرلاماق ایستسه ده، صحتی بونا ایمکان وئرمه ییب. فیلمده ب.وهاب زاده نین شاعیر دوستلاریندان ممد اصلان، ادبیاتشوناس آذر توران، شاعیرین ۱۲ جیلدلیک کلیاتی نین سون جیلدی نین رئداکتورو و اؤن سؤز یازاری دوچ.دکتر. اسمیرا فواد، شاعیر صابر روستمخانلی و آذربایجان یازیچیلار بیرلیگی نین

صدرى، يازىچى آنارين موصاحىبه لرینه يئر وئىلىب. رشيد دمىرتاش دئير: " ب. وهاب زاده TRT- يه وئردىگى موصاحىبه لرینه اوشاقلىق چاغيندان اوزوبرى اوز حياتيندان بخت ائتمىشدير. شاعىر اوشاقلىق چاغلاريندا ياشادىغى حادىشه لرى، توركيه ايله علاقه دار خاطيره لرى، توركيه سئوگىسى، يعنى حياتى نين بوتون دؤورلرينى عكس ائتديرن خاطيره لرinden بخت ائتمىشدير. سووئت دؤورونده ياشادىقلاريني، يازدىقلاريني، سيمووللارلا بخت ائتدىكلرى، سئوگىلىرى و س. بختيار وهاب زاده نى بو يۇندن دىرلنديره رك سन्दلى فىلمى اوچ حيصه ده حاضىرلادىق "

هئچ شوبهه سىز، فىلمده شاعىرله علاقه دار فىكىرلىرى نين بير حيصه سىنى ايجتىمايىته چاتدىرماغا چالیشان رئىسسور بو آددىمى نين نندلرينى ده آچىقلايىب: " بختيار وهاب زاده تورك دونياسى نين هر طرفينده، خصوصيله توركيه ده چوخ سئويلن بير شاعىردير. وهاب زاده داها چوخ شاعىرلىگى ايله تانىسا دا، اونون ديگر فعاليتلىرى ده واردير. منجه اونون دراماتورق كىمى يارادىجىلىغى چوخ اهميتلىدير. بختيار وهاب زاده اونيوئرسىتئت موعلىمىدير. بىز فىلمده اونون تحصيل ساحه سينده كى فعاليتلريندن ده بخت ائتديك "

ر. دمىرتاش شاعىرين سووئت دؤنمينده موبارىز ايدئىالار جارچىسى اولدوغونو اؤزلىكله قئيد ائديب: " اونون حاقيندا هامى نين سؤيلىه جك سؤزو وار. كوچه يه چىخب تصادفى بيرينه سوروشمالى اولسانىز، همين آدام ب. وهاب زاده ه ايله علاقه دار مطلق گؤزل شئىلر سؤيلىه جك. گله جكده بو موضوعودا بير فىلم ده چكىلملىدير. بىز هله ليك اونون فرقى يۇنلرينى اكس ائتديرن و داها چوخ دونيايا باخيشىنى، فىكىرلىرىنى عكس ائتديرن بير فىلم چكديك. طبىعى كى، فىلمين مهم حيصه سىنى شاعىرين TRT- يه وئردىگى موصاحىبه لر تشكيل

اُئدیر. ب. وهاب زاده فیکیر آدمی، سئوگی آدمی، گئرچک معنادا بیر موتفککیر ایدی. او، تورک دونیاسیندا بو گون موسیقیل بیر نئچه رئسپوبلیکا وارسا، بونلارین هامیسینی بیر آریا گتیره بیله جک، اورتاق مخرجده بیرلشدیره جک بیر اینسان ایدی، شاعیرین درین فلسفی فیکیرلری نین گئرچکلگینده بو اۆلکهلر داها بیر کۆرپو - بختیار وهاب زاده ه کۆرپوسو قورموش اولدولار. چونکی اونون بوتون تورک دۆولتلی ایله علاقه سی وار ایدی، تانیشلاری واردی، گئدیش-گلیشی واردی. بختیار وهاب زاده نی ایتیرمکله بیز تورک دونیاسی نین بۆیوک بیر موتفککیرینی، فیکیر آدمینی ایتیردیک "

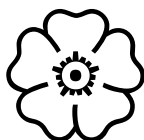
ازمیر شهرینده ایسه " تورک دونیاسی نین بۆیوک شاعیری بختیار وهاب زاده " گونو (۲۰ مارت ۲۰۰۹-جو ایل) کئچیریلیب. آذربایجان مدنیت مرکزی ایله کیباتئک مدنیت مرکزی نین کئچیردیکلری نووروز فئستیوالی نین ۲-جی پروقرامی نین - آذربایجان شعر گئجه سی نین موضوعوسو تورک دونیاسی شعريتینده یئنی اوفوقلر آچمیش بۆیوک تورانجی شاعیر ب. وهاب زاده نین یارادیجیلیغی ایدی. ۲۰۱۱-جی ایلده اسکیشهر آذربایجانلیلاری درنگی شاعیرین خاطیره گئجه سینی تشکیل ائدی. گئجه " کورسونلو کلیه سی " نین بۆیوک سالونوندا کئچیریلدی. اسکیشهر قوبئرناتور کۆمکچیلری، بله دیییه ایشچیلری، بو شهرده کی اونیوئرسیتتیلرین دئکان و کائندرا مودیرلری، اونیوئرسیتت موعیلملری، طلبه لر، ایش آداملاری، شاعیر و یازیچیلارین دا قاتیلدیغی پوئزیا گونونده بختیار وهاب زاده نین صحنه ده کی آل چیچکلرله، قرنفیلرله بزه میش بۆیوک رسمی نین ساغ و سول طرفینده آذربایجان و تورکیه بایراقلاری آسیلیب. ب. وهاب زاده نین کیتابلاری و اؤز سسی ایله شعرلری یازیلیمیش دیسکلری ده بورادا نوماییش اولونوب. پروقرامدا اول شاعیرین اؤلومسوز روحو بیر

دقیقه لیک سوکوتلا یاد ائدیلیب، سونرا آذربایجان و تورکیه نین دؤولت هیمنلری سسلندیریلیب. گنجه نی عثمان قاضی اونیوئرسیتتی نین دوس.در-او تامللا عباسخانلی آپاریب. اؤنجه ب.وهاب زاده نین حیاتی و صنعتی حاقیندا معلومات وئریلیب، شعرلری اوخونوب. اسکیشهر قوبئرناتورونون کؤمکچیسى اکرم باللی نین جیخیشی هر کسی تاثیرلندیریب. او، چیخیشینا شاعیرین " بیر میل، ایکى دؤولت " شعرى ایله باشلاییب. اسکیشهر شاعیرلر درنگی نین باشچیسی ایبراهیم ساغیر، درنگین عوضوو محرم قوبات، اسکیشهر تورک اوچاقلاری درنگی نین باشچیسی، پروفسور ن.اونال، یازیچی محمت صادق بوزکورت، عثمان قاضی اونیوئرسیتتی مینیاتور دئپارتماننى نین صدرى، پروفسور ح.بوتتانرى و یازیچی ح.کاشیکچی، آنادولو اونیوئرسیتتی نین موعلىمی پروف.دکتر. اعلالدین شامیلوو ب.وهاب زاده صنعتیندن بحث ائتمیش، شاعیرله باغلی خاطیره لریندن سؤز آچمیشلار. شوبهه سیز، بئله تدبیرلر، بؤیوک شاعیری آنیم تۇرنلری هر ایل کئچیريله جک، اونون سؤزونون عاشیقلری، پونزیاسینی سئونلر عزیز روحونو دایم یاد ائده جکلر.

میللى درام تئاتریندا " اؤزوموزو کسن قیلینج " تاماشاسینا باخدیقدان سونرا مرحوم پرنزیدئنتیمیز حیدر علیوین یارادیجی کوللککتیوله گؤروشو زامانى: "ب.وهاب زاده اثرى قدیم تاریخیمیزین، او جومله دن میلتمیزین قدیم کؤکلری نین تاریخی نین بؤیوک بیر صحیفه سینی آچیب ایجتیمایته گؤستردی. بونون اؤزو بؤیوک بیر ایشدیر و حساب ائدیرم کی، بؤیوک یارادیجیلیق غلبه سیدیر... بیرینجیسی، او بو اثرى تاریخ و تاریخی دقیقلیک اساسیندا یارادییدیر. ایکینجیسی ده اونون بوگونکو نسله، آذربایجان ایجتیماعیتینه ان بؤیوک خیدمتی اوندان عیبارتدیر کی، بو اثر همیشه یاشایاجاق و اوزون عؤمورلو

اولاجاقدیر... " اۋنگۆرومو بیر گئرچک، بختیار وهاب زاده صنعتینه وئرلین
بۆیوک دیردیر.

آرزو دان اولدوزودور، او، هر ساعات گۆرونمز.
ایضطیرابلار، عذابلار آچاندیر آرزونون،
چوخ-چوخ داشلی، کسکلی یوللاری وارمیش اونون. ص. ۹
طبیعی، ایجتیماعی-فلسفی دوشونجه لرینی ایفاده ائدن شعرلری، درام اثرلری
و پوئمالاری ایله بختیار وهاب زاده ان یئنی دؤور آذربایجان میللی استیقلال
ادبیاتی نین یارادیجیلاریندان بیر کیمی تکجه او تایلی-بو تایلی آذربایجاندا
دئییل، بوتون تورک دونیاسیندا شۆهرت زیروه سینی فتح ائتمیشدیر... آنجاق بو
فاتتحلیینه رغمن، عصریمیزین بۆیوک تورکونو بختیارلیغا قووشدوران شعر
دونیاسی یئنه ده اؤز ابدی پرستیشکارلاری نین آختاریشیندا، سوراغیندادیر...

Dr.ESMİRA FUAD

**TURANIN ƏBƏDİYAŞAR ŞAİRİ :
BƏXTİYAR VAHABZADƏ**

ESKİ ELİFBAYA AXTARAN : ALETAĞ AĞ

*NAŞİR : NƏQME ZƏNDEĞİ
TİRAJ : 300
TƏKRAN -2019*

اسمیرا فواد

تورانین ابدی یاشار

شاعیری بختیار وهاب زاده

